NED MED VAPNEN!

EN LEFNADSSAGA

AF

BERTHA VON SUTTNER

AUKTORISERAD ÖFVERSÄTTNING

SVENSK BILLIGHETSUPPLAGA
21:a—30:e TUSENDET

STOCKHOLM
BJÖRCK & BÖRJESSON.

STOCKHOLM 1906
VICTOR PETTERSONS A.-B. BOKTR.

FÖRSTA BOKEN.

(1859.)

När jag uppnått sjutton års ålder var jag en ungmö med hvad man plägar kalla ett öfverspändt sinne. Jag vet detta med visshet, ty jag har förvarat mina på den tiden gjorda dagboksanteckningar. I dessa memoirer hafva naturligtvis min själs svärmeri, mina dåvarande åsikter, de tankar, jag då ägde om lifvet, vunnit ett så att säga oförgängligt uttryck. De känslor, som då rörde sig i min själ och behärskade den, de idéer, som vid den tiden hade en tummelplats i min hjärna, voro i hög grad exalterade. Huru vackert mitt hufvud än var utvärtes, i det inre rådde virrvarr. Då jag nu i spegeln betraktar mina af ålderdomen berörda drag, skulle jag icke våga tro, att jag någonsin varit en vacker flicka, om jag icke ägde kvar gamla porträtter från ungdomstiden. Då jag nu reflekterar öfver de gamla, längesedan flydda, aldrig återkommande tiderna, har jag lätt att tänka mig, huru afundad den unga, af alla firade grefvinnan Marta Althaus månde hafva varit. Mina i en röd pärm inhäftade dagboksanteckningar gifva mig emellertid anledning till den förmodan, att jag vid den tiden var mera melankolisk, än egentligen lefnadsfrisk. Ofta rinner upp i mitt sinne den frågan: var jag på den tiden nog dåraktig att icke förstå, icke värdera alla de lysande förmåner, som genom börd, uppfostran och rikedom fallit på min lott? Eller var jag då tillräckligt svärmisk för att inbilla mig, att endast melankoliska känslor äro

upphöjda och heliga och förtjänta af äran att i poetisk-prosaisk form anförtros åt min dagbok? Min belägenhet i lifvet, huru fördelaktig, ja, lysande den än var, tycktes ... att döma af dagboken ... icke hafva tillfredsställt mig, ty bland mycket annat smått och godt finner jag där följande rader:

»O, jungfru af Orleans, du förevigade Jeanne d'Arc, du himlaborna hjältejungfru, ack ... kunde jag likna dig ... upplefva sådana öden som du! Ack ... finge jag svinga min Oriflamme, min gudinvigda fana i spetsen för en hjälteskara, kanske liten till antal, men jättestor i mod och ihärdighet! ... Ack ... finge jag kröna min konung liksom hon och låta mitt lif för fosterlandet!»

Emellertid erbjöd sig aldrig något tillfälle att förverkliga dessa blygsamma planer eller realisera dessa små förhoppningar. Icke ens det att få såsom martyr blifva söndersliten af lejon innanför väggarna af en romersk cirkus ... också en af mig (enligt en den 19 september 1853 daterad anteckning) ofta uttalad önskan, förunnades mig. De stordåd, efter hvilka min själ törstade, måste i evighet blifva outförda. Gå i kök och skafferi ... ombesörja alla andra hemmets små angelägenheter ... gräfva ner sig i det hvardagliga — huru bittert för den, som närde i sitt hjärta så högt flygande planer! Jag började mer och mer anse mitt lif vara helt och hållet förfeladt. Ack, hvarför hade jag icke kommit till världen såsom gosse! (I min dagbok finner jag på många ställen ganska bittra förebråelser mot försynen just af denna anledning.) Såsom gosse och man hade jag blifvit i tillfälle att uträtta något stort, någonting upphöjdt, någonting, som kunnat förvåna en värld och tillförsäkra mig eftervärldens tacksamhet och beundran. Historien har att omförmäla så få kvinnliga hjältar. Icke ens den glädjen att föda och uppfostra hjältar som de båda Graccherna i det forntida Rom kommer ofta någon nutidskvinna till del. Det är ömkligt. Ännu mera sällan inträffar det, att vi få bära ut våra äkta män genom Weinsbergerpor-

tar. Ännu har jag aldrig fått upplefva, att en sabelskramlande magyar skrikit i mitt öra: »Lefve Maria Theresia, vår kung!» — Är man däremot af ödet bestämd att vara man, då behöfver man ju endast omgjorda sig med sitt svärd och draga ut i världen fortast möjligt, och hela världen med all dess härlighet står öppen. Man tillkämpar sig ära och hjälterykte, vinner lagrar, ja, till och med, om lyckan är god, en tron i likhet med Cromwell ... ett världsrike såsom Napoleon den store! Jag minnes så väl, att mitt ideal, mitt begrepp om verklig mänsklig storhet på den tiden inskränkte sig till beundran för krigarens hjältemod och hans lysande uniform. Visserligen kunde jag icke neka vetenskapsmän och lärda författare och skalder, upptäcksresande och uppfinnare min högaktning, men verklig beundran skänkte jag endast de hjältar, som vunnit stora drabbningar och fältslag. Dessa hafva ju alltid varit historiens bärare. De hafva utplånat riken och bildat nya sådana, De hafva haft folkens öden i sina händer och gått i spetsen för dem. Enligt min dåvarande öfvertygelse och mening stodo de lika högt öfver genomsnittsmänniskorna som Alpernas bergsryggar och Himalayas snötäckta toppar stå öfver de djupa, blomsterhöljda dalarne.

Trots allt detta var jag helt visst själf icke i besittning af någon hjältenatur. Verkliga förhållandet var, att min natur var synnerligen liflig och hade mycket lätt att råka i hänförelse på grund af allt hvad som prisades och berömdes af min omgifning eller i mina skolböcker.

Min far var österrikisk general och hade under »fader Radetzky» (som han för öfrigt ägnade en nästan gudomlig dyrkan) kämpat vid Custozza. Hans förråd af anekdoter från fälttågstiden var mycket rikt. Min göde far var stolt, mycket stolt öfver sina krigareminnen. Hans entusiastiska skildringar af de fälttåg, i hvilka han deltagit, gjorde, att jag alltid med ett visst medlidande betraktade hvarje manlig individ som icke ägde liknande minnen. Och dessutom —

hvilken förödmjukelse för hela kvinnokönet att vara afstängdt från all möjlighet att få såsom krigare lägga i dagen sin fosterlandskärlek, sin äregirighet, sin pliktkänsla. När jag någon gång hörde talas om kvinnans emancipation, om hennes kraf på likställighet med mannen (det måste dock medgifvas, att man sällan hörde talas därom under mina ungdomsdagar; skedde det någon gång, var tonen vanligen spefull och omdömena voro föga gynnsamma) — hörde jag, som sagdt, någonting därom, så togo emancipationstankar och däraf framkallade önskningar alltid en och samma riktning, hvilken kan tydliggöras genom följande ord: kvinnan bör äga rättighet att bära vapen och deltaga i krigen. Med hvilken förtjusning läste jag icke i historien om en Semiramis, om en Katarina II: »de förde krigen med den eller den grannstaten», »de eröfrade det eller det landet» . . .!

Nåväl, hvad skall jag säga om historien? I den form, hvari den bjudes vår ungdom, måste den anses vara en af hufvudkällorna till den rådande beundran för kriget. Genom de historiska läroböckerna inpräglas uti barnasinne+, att Gud, »härskarornas herre», oaflåtligen tillställer nya slaktningar och blodbad samt att fältslagen utgöra, så att säga, den triumfvagn, på hvilken folkens och mänsklighetens historia drager fram under sekel efter sekel, att blodbaden äro resultaten af en oöfvervinnerlig naturlag samt med nödvändighet återkomma tid efter annan liksom stormen, hafvets uppror, jordbäfningar och vulkaniska utbrott; att krigen visserligen föra med sig skräck och fasa, ekonomiska förluster och ödeläggelser, men att dessa små olägenheter till fullo uppvägas genom att åt det *allmänna* medföra landvinningar och andra fördelar samt åt den *enskilde* utmärkelser och ära eller åtminstone det lyckliggörande medvetandet att hafva uppfyllt sin plikt. Gifves det då verkligen härligare död än den man går till mötes på slagfältet, det s. k. ärans fält? Finnes det en ädlare och mera eftersträfvansvärd odödlighet än den, som är krigets hjältar beskärd? . . . Allt detta framgår tydligt ur samtliga

»till skolbruk» utgifna läse- och läroböcker. De framställa historien såsom endast en kedja af krigshändelser. De flesta bland där upptagna berättelser och dikter handla om krigiska bedrifter, om hjältemodiga vapenbragder. Detta hörer i våra dagar till en »patriotisk» uppfostringsmetod. Af hvarje skolgosse skall danas en fosterlandsförsvarare. Därför måste i vår tid *barnets* hänförelse och dess lust till utförandet af denna medborgerliga plikt väckas, underhållas och alltjämt under uppväxten stegras. Det kallas att utbilda goda medborgare! För att stålsätta de ungdomliga sinnena mot den känsla af afsky för krig och blodbad, som är helt naturlig, tala lärare och uppfostrare så obesväradt som möjligt, så ofta som möjligt och med så hänförda ord som möjligt om de mest fruktansvärda blodbad. Med leende min skildras Jerusalems undergång, Magdeburgs förstöring. De frossa i beskrifvandet af de blodigaste massakrer och barnet får det intrycket, att sådana äro ett nödvändigt tillbehör till världsloppet. Genom att i tid och otid framhålla den ideala sidan af den urgamla folkseden att föra krig, lyckas man eller åtminstone tror man sig lyckas skapa ett stridslystet, krigiskt sinnadt släkte, hvilket anser de krigiska värfven vara af oändligt högre vikt och värde än någon annan mänsklig lifsgärning.

Våra döttrar . . . hvilka dock icke skola draga ut i fält . . . få emellertid inhämta sin historiska kunskap ur samma läroböcker, som man sätter i händerna på gossarne för att gifva dessa soldatuppfostran. Därigenom bibringas den kvinnliga ungdomen samma uppfattning och i deras hjärtan inplantas dels afund mot gossarne, som framdeles få draga ut i fält och vinna ära, dels i allmänhet beundran för militärståndet. Och hvilken njutning för ett ungdomligt kvinnligt sinne och hjärta . . . ty uppfostrare och uppfostrarinnor lägga ju an på att hos den uppväxande kvinnan frammana blidhet, fridsamhet och mildhet . . . hvilken njutning för de på sådant sätt uppammade sinnena att i våra undervisningsanstalter skåda ett krigspanorama, där

alla de fruktansvärda blodbad, som besudlat jorden, framställas med nästan öfverdrifvet realistisk noggrannhet i alla detaljer!... Hvilket uppfostrande inflytande på unga hjärtan måste icke historierna om t. ex. de macedoniska och puniska krigen, krönikorna angående det trettioåriga kriget, de napoleonska blodbaden utöfva på veka, känsliga, i utveckling stadda hjärtan! Man får i dessa läse- och läro-böcker inhämta, hurusom städer blifvit brandskattade eller brända. Hårresande skildringar möta vi rörande invånarnes öden... det är en historia om skändandet af kvinnor, hjärtlöst mördande af barn, en berättelse om män, som nödgats »springa öfver klingan»... och oändligt mycket annat sådant. Man kan vänta sig att i framtiden den längesedan afdöde romerske härskaren Nero blir upphöjd till europeiskt statsföreståndareideal... han, den bloddrypande, egoistiske mannen, som för sitt eget privata höga nöjes skull lät sy in lefvande kristna i säckar, bestryka dessa med beck, uppställa dem här och där vid sidan af gångstigarne i den kejserliga trädgården samt, om aftonen, när han firade gästabud med sina vänner och sina hetärer, tända eld på dessa människofacklor och låta dem brinna...! Ja... detta förefaller oss grymt. Nåväl, det *var* grymt. Men ett vaket sinne har svårt att fatta, att de nutida härskare, som söka krig och hafva sin lust, sin glädje i krig, äro en enda hårsmån mindre grymma än den gamle Nero.

Och dylikt serveras nu på skolborden för våra barn, för vår uppväxande ungdom, och läroböcker, lärare och uppfostrare af alla slag kalla det historia och tvinga ungdomen att vänja sinnet vid dylika gräsligheter, som hälst borde förvisas till samma glömska, där vi gömma berättelsen om Fjolner, som drunknade i ett mjödkar, Susanna i Babylon och diverse andra goda ting. Man kan på detta sätt möjligen uppfostra goda soldater. Goda människor, ädla Adams söner och döttrar utgå icke ur sådana uppfostringsanstalter, om de icke inom sig äga den renhet, den själsadel, den känsla för det rätta, det goda och sköna, som

ensam förmår skydda dem mot de skadliga inflytelserna.

Det tarfvas icke stor erfarenhet, ej heller något snille för att inse, att ett dylikt oaflåtligt, hvarje dag och timme upprepadt omtuggande af innehållet på de mest blodiga bladen i mänsklighetens historia måste ... där det icke väcker äckel och afsky i det unga sinnet ... verka en vana vid och en viss böjelse för krigisk idrott samt ett grymt åskådningssätt, så snart det gäller mellanfolkliga spörsmål. När visa härskare lösa internationella frågor i lugn och fred, när en vis regent hellre afstår en del af sin makt, en part af sina inkomster än han låter folket utgjuta sitt blod för hans skull, då brusa de unga sinnena upp, skolans förvända lärdomar svalla såsom mäktiga vågor i deras hjärtan och såväl de unga kvinnorna som de unga männen ropa: krig! ... krig! ... Kriget får sålunda en mystisk-historisk-politisk helgd. »Krig *måste* finnas» ... detta är den lärdom, med hvilken vår ungdom, äfven de unga flickorna, lämna skolan och vandra ut i lifvet, kriget *måste* finnas, det får och kan icke afskaffas, ty det är källan till de högsta värdigheterna i staten, det är ett medel för uppåtsträfvande, låga själar att vinna den mest ovanskliga ära. Och vår tids kvinnliga ungdom inhämtar med begärlighet denna lärdom. Krigareärans såpbubbla lyser så fagert i deras ögon, sedan de i skolan läst alla de dikter, som förhärliga kriget, ja, i många fall tillhållits att lära den »utantill», så att de vid föräldrarnes eller andras bjudningar och kalaser kunna lysa med deklamerandet af dikter, i hvilka ordet »blod» förekommer oftare än något annat.

På detta sätt vill man uppfostra spartanska mödrar och — de talrika, på hvilka officerare i lysande uniformer slösade kotiljongsordnarna under »damernas fria val», lämna i sanning ett bedröfligt bidrag till historien om vår kvinnliga ungdoms uppfostran genom — krigshistoria.

*

Många kvinnor af mitt stånd hafva fått sin uppfostran i kloster, i adliga »jungfrustift», i schweiziska pensioner af klosterartad beskaffenhet. Jag är icke som de. Min uppfostran erhöll jag i föräldrahemmets sköte. Guvernanter och informatorer bemödade sig att hos mig inplanta det största möjliga mått af kunskaper. Utan att öfver höfvan berömma eller prisa mig själf kan jag påstå, att jag var en flitig, med godt minne begåfvad och läraktig elev. Tyvärr hade jag tidigt förlorat min mor. I moders ställe verkade bland oss (jag hade tre syskon) vår tant, en ålderstigen »stiftsdam». I Wien tillbringade vi vintermånaderna — sommarvistelseorten var vårt gamla, härliga familjegods i Nedra Österrike. Det bereder mig ännu en stilla glädje att erinra mig, att min lärarepersonal alltid gaf mig ett godt vitsord.

Då det naturligtvis låg utanför möjlighetens område att tillfredsställa min barnsliga äregirighet att utveckla mig till en ny orleansk jungfru och vinna drabbningar, eröfra städer, underkufva riken, så åtnöjde jag mig med att eröfra vackra betyg i skolan och att genom min vetgirighet vinna min omgifnings beundran, ja, tilltvinga mig denna. I franska och engelska språken nådde jag fullkomlighetens gränser. I fråga om geografi och astronomi inhämtade jag hela det kunskapsmått, som enligt läroverkets program ansågs vara behöfligt för en bildad kvinna. I naturlära och fysik likaså! Men hvad beträffar historien, var jag icke tillfredsställd med det vanliga skolmåttet. Min far ägde ett stort bibliotek, till hvilket han lämnade mig fritt tillträde. Där utvalde jag digra band . . . ju digrare desto bättre, men af hufvudsakligen historiska verk, och dessa gåfvo mig en angenäm samt efterlängtad sysselsättning under de fristunder, som jag icke var nödsakad att ägna åt skolarbetena. Jag inbillade mig, att jag blef klokare för hvarje gång, då jag inhämtat och i minnet gömt en ny tilldragelse, ett historiskt namn, ett datum och årtal ur flydda seklers historia. I uppfostringsplanen ingick äfven musik, särskildt pianospel, men jag satte mig energiskt till

motvärn mot allt sådant. Hvarken håg eller talang för musik ägde jag och instinktmässigt kände jag, att på detta område inga lagrar för mig grodde, ingen tillfredsställelse för min äregirighet stod att vinna. Och därför tiggde och bad jag så länge och så varmt om befrielse därifrån, att min far slutligen lyssnade till min bön att få undslippa detta gagnlösa och onyttiga klinkande, genom hvilket en dyrbar tid förslösades, hvilken kunde bättre användas till mera allvarliga och fruktbringande studier. Naturligtvis förorsakade denna min musikaliska håglöshet min tant ett kännbart lidande, ty hon lefde i den gammalmodiga föreställningen, att ingen kvinna kunde benämnas bildad, om hon icke kunde spela piano.

Min sjuttonde födelsedag inträffade den 10 mars 1857. Min dagbok innehåller för denna dag den korta anteckningen: »redan sjutton!» Detta »redan» innesluter i sig ett helt poem. Någon förklaring däröfver har jag icke bifogat i dagboken, men jag förmodar, att min mening var: »redan sjutton år och ännu icke ett enda steg taget mot odödligheten!» Dessa mina gamla anteckningar äro mig naturligtvis till en god hjälp i närvarande stund, då jag sysselsätter mig med att skrifva mina »Minnen». De bereda mig en kärkommen möjlighet att ända in i detaljer skildra alla de för längesedan timade tilldragelser, alla för längesedan försvunna intryck och åsikter, meningar och intressen, hvilka kvarstannat i minnet endast såsom dimbilder med oklara konturer, samt att ordagrannt här anföra tankeföljder, hvilka jag för längesedan förgätit, samtal, hvilka sedan många år varit utplånade ur mitt minne.

Under karnevalstiden år 1857 skulle jag introduceras i sällskapslifvet. Emellertid kände jag alldeles icke någon förtjusning med anledning däraf. Sannolikt var jag i detta hänseende olik alla andra ungmör vid den åldern. Min själ längtade efter någonting högre än de triumfer, som vinnas på balsalens bonade tiljor. Hvarefter sträfvade jag då? Hvad var det, som utgjorde föremålet för min längtan? Om man vid

den tiden hade ställt till mig dessa frågor, skulle jag icke kunnat besvara dem, ty ... sanningen att säga ... jag visste det icke själf. Kanske var det en längtan efter kärlek, men den var icke medveten. Alla dessa af trånad uppfyllda, glödande drömmar om ära, som komma en ynglings eller ungmös hjärta att svälla, och hvilka bana sig en väg fram till verkligheten såsom vetgirighet, såsom reslystnad eller en brinnande längtan efter verksamhet äro ... i de allra flesta fall ... endast omedvetna yttringar af en gryende längtan efter kärlek.

Min tant blef af läkare tillrådd att under denna sommar begagna baden i Marienbad. Hon behagade låta mig medfölja, och glad var jag. Hitintills hade jag fått deltaga endast i mindre och mera förtroliga samkväm inom societeten. Mitt introducerande i självfva »den stora världen» skulle icke äga rum förr än under nästkommande vinter, likväl erhöll jag tillåtelse att deltaga i några mindre baler, som tillställdes af kurgästerna. Det var så att säga en förberedande öfning i konsterna att dansa och föra en bildad konversation.

Första gången, då jag deltog i ett af dessa samkväm, hände mig någonting . . . Hvad? . . . Jo, jag blef »upp öfver öronen» förälskad, jag blef »dödligt kär». Föremålet för min låga, var naturligtvis en husaruniform med dit hörande krigare, hvilka tillsammans bildade en husarlöjtnant. De på balen närvarande civilt klädda unga männen föreföllo mig bredvid denne militär såsom skalbaggar bredvid en praktfullt färglagdt fjäril. Och bland de här samlade militärerna voro husarerna de mest lysande, liksom de voro de mest fint bildade världsmännen. Bland dessa husarofficerare var grefve Arno Dotsky den mest lysande, den mest bländande. Han var öfver sex fot lång och den lycklige ägaren af en ståtlig gestalt. Hans hår var svart och lockigt, hans mustascher voro på ett konstnärligt sätt uppvridna. Han hade hvita, glänsande, väl vårdade tänder, mörka ögon, hvilka ägde förmågan att blicka på samma gång genomträn-

gande och ömt. När han frågade: »är ni ledig för kotiljongen, min grefvinna?», kände jag inom mig, att det kan gifvas andra lika härliga triumfer som att svinga orleanska jungfruns banér eller bära en Katarina den andras spira. Och han . . . den tjugotvå-årige officeren . . . månde säkerligen hafva erfarit samma känslor, då han flög fram genom salen med balens vackraste ungmö. (Efter trettio år kan man ju våga uttrycka sig så utan fara att blifva anklagad för egenkärlek.) Sannolikt tänkte han: att äga dig vore bättre än att benådas med all världens marskalkstafvar.

»Men Marta . . . men lilla Marta!» brummade min tant, när han återfört mig till min plats och jag nästan andlös kastade mig ned i min stol vid hennes sida och därvid nästan höljde henne i ett moln af tyll.

»Förlåt mig! . . . Förlåt, lilla tant!» bönföll jag och satte mig till rätta. »Jag rår inte för det . . .»

»Bagatell! . . . Därom är icke fråga. Min förebråelse föranledes af ditt uppförande gentemot den där husarlöjtnanten. Du bör icke under dansen låta draga dig så nära intill din kavaljer. Och har du väl någonsin sett en verklig dam se en herre in i ögonen på det där sättet?»

En djup rodnad steg upp på mina kinder. Hade jag gjort mig skyldig till någonting okvinnligt, till något, som icke rätt väl anstod en kvinna? Hade väl denne beundransvärde officer, detta praktexemplar bland balkavaljerer och krigare fattat om mig en ofördelaktig tanke?

En lång stund plågades jag af dessa tankar, men under valsen och supén blef mitt hjärta lättadt, ty »den oförlikneliga» hviskade i mitt öra:

»Grefvinna! . . . Jag förmår icke tillbakahålla min bekännelse. Ni måste veta det . . . veta det redan i afton: jag älskar er.»

Dessa ord klingade vida angenämare i mina öron än det mest fulländade uttryck af endast artighet. men dansen fortgick och de snabba rörelserna hindrade mig att tala. Jag ville svara, men min tunga

nekade sin tjänst. Jag måste ju ägna all uppmärksamhet åt dansen. Ingalunda ville jag genom ett enda felaktigt steg eller en enda rörelse, som icke var full af behag, gifva societetens damer en anledning att göra min person till föremål för ett samtal. Jag hade ju så ofta hört, huru skarpa tungor de ägde, huru bitande deras utlåtelser kunde vara, då det gällde medlemmar af deras eget kön.

Sannolikt insåg han, att jag icke kunde svara, så länge jag hvirflade omkring i dansen och måste lyssna till samt rätta mina fotsteg och rörelser efter dansmusikens stundom ganska nyckfulla takt. Han sade för ögonblicket intet mera. Ändtligen befunno vi oss i ett hörn af salen, där ingen obehörig lyssnare kunde bevittna vårt samtal.

»Ändtligen!» pustade han. »Tala nu, min grefvinna! Tala!... Hvad vågar jag hoppas?»

»Jag förstår er icke», genmälde jag; men den gången följde jag icke sanningsbudet. Jag förstod honom fullväl. Själfva mitt högt klappande hjärta jublade och insåg, hvarthän han ville komma.

»Kanske tror ni icke, att kärleken kan uppstå vid första åsynen, vid första mötet, genom den första blick, man utbyter? Hittills har jag själf ansett detta påstående vara endast en vacker fabel, ett af dessa slangord, som falskheten uppfunnit ... Men ... men ...»

»Nå, hvad menar ni?» sporde jag andlöst.

»Jo ... i dag har jag erfarit, att det icke är någon fabel, att kärleken, den mest varma och hängifna kärleken födes under loppet af ett ögonblick.»

Hårdt ... mycket hårdt klappade mitt hjärta Men jag teg. Jag fruktade att förråda mina känslor.

»Jag måste däran, det må nu bära eller brista», återtog han. »Ni eller ingen! Min lycka, mitt lif, min död ligger i edra händer. Ni får afgöra det. Utan er kan och vill och förmår jag icke lefva. Vill ni blifva ... blifva min?»

Nu hade han framställt en direkt fråga, Jag måste svara. Men hvad? Jag letade i mitt minne efter

någon diplomatisk fras, hvilken skulle å ena sidan icke tillintetgöra alla hans förhoppningar och å den andra icke blottställa min kvinnliga värdighet. Men jag lyckades dock icke uttala någonting annat än ett blygt och darrande »ja!»

»Alltså har jag er tillåtelse att i morgon skrifva till grefve Althaus och dels hos er tant anhålla om er hand?»

Ännu en gång uttalade jag ordet »ja», men nu var min stämma mindre upprörd

»Hvilken lycka! Hvilken sällhet! utropade han. »Således älskade äfven du mig vid första anblicken?»

Denna gång svarade jag endast med ögonen, men dessa torde hafva på ett mycket tydligt sätt uttalat mitt ja, ty hans ansikte strålade af glädje.

* *
*

Vår förlofning eklaterades på min adertonde födelsedag, sedan jag blifvit introducerad i stora världen och presenterad för kejsarinnan. Nå... bröllopet firades i sinom tid och naturligtvis begåfvo vi oss ut på »bröllopsresa». Seden är ju sådan inom societeten. Ett bröllop utan bröllopsresa skulle vara såsom en bikupa utan honung. Arno hade därför skaffat sig en längre tids tjänstledighet. Aldrig hade mellan oss varit tal om, att han skulle begära afsked från militärtjänsten. Visserligen ägde vi båda en ansenlig förmögenhet, så att hans lön icke ägde någon större betydelse för vår ekonomi. Men min make älskade krigarens yrke och detsamma gjorde jag. Min husarofficer var mig kär, och jag afvaktade med otålighet den tid, då han skulle avancera till ryttmästare och öfverste och framför allt den dag, då han skulle blifva generalguvernör. Och hvem vet? Kanske skulle han en gång räknas bland fäderneslandets största, mest snillrika och lyckliga fältherrar.

I min dagbok finnes tyvärr en lucka i fråga om vår förlofningstid. Jag var alltför lycklig då för att

kunna ägna mig åt prosaiska skrifgöromål. Numera gör det mig ondt, att så förhöll sig. Denna lyckliga tids fröjder skulle visserligen, trots alla dagboksanteckningar, nu vara försvunna, dess ljufva minnen förbleknade, men ett återsken, en svag spegelbild däraf skulle jag då haft i min dagbok. Men nej, dagboken är tyst i detta fall. Min sorg, mina smärtor, mitt kval och mitt ve, mina missräkningar och mina grusade förhoppningar... för detta allt har jag haft rum i min dagbok och beledsagat dem med en hel liten här af verop, tankstreck och utropstecken. Allt hvad bedröfligt jag uppleft, all sorg jag haft, allt ledsamt, som mött mig på min lefnadsbana... detta allt har jag med omsorgsfull noggrannhet antecknat för efterväridens räkning; men mitt lifs ljufva stunder, dem har jag förbigått med tystnad. I mitt hjärta hyste jag icke någon stolthet öfver min lycka, högmodades icke däröfver, ja, jag anförtrodde den icke ens åt min förtroligaste vän... dagboken. Men lidandet och sorgen uppfattade jag liksom ett slags förtjänst och därför prålade jag med dem på dagboksbladen. Huru troget afspegla icke dessa röda häften alla de afdelningar i mitt lif, då jag befann mig i ett eller annat sorgligt läge. Men de blad, på hvilka glädjedagarne borde skildrats, förblefvo hvita och icke en enda bokstaf står att läsa på dem. Detta var dock att handla enfaldigt. Det är alldeles som om en promenerande person, hvilken önskar medföra till hemmet minnen från sin vandring, började insamla bland de ting, han finner på vägen, endast det fula och vederstyggliga, eller som om en botaniserande yngling ville i sin portör samla törnen och tistlar, men gå förbi alla blommor. Eller som om en naturkunnig ville under sin vandring fylla sin ränsel med maskar, grodor och torndyflar, men förakta dagsländor och fjärilar!

Men en enda sak är ännu tydlig och klar för mitt minne, denna, att det var en härlig tid, på samma gång en fésaga och en dröm. Jag ägde då allt hvad härligt, ett kvinnohjärta kan önska sig: kärleks rike-

dom och rang, och det mesta var så nytt, så öfverraskande, så ägnadt att väcka förvåning. Vi älskade hvarandra utan mått, utan gräns, min Arno och jag. Vi höllo hvarandra kära med all den eld, med hela den glöd, hvaraf ett ungt hjärta är mäktigt. Och dessutom var min vackre husarofficer en hederlig, hjärtegod, ädelt kännande och ädelt tänkande ung man med fullkomlig bildning såsom världsman och ett gladt, skämtsamt lynne. Han hade ju kunnat vara en elak, rå och hjärtlös person, ty hvilken borgen hade väl vår korta bekantskap i Marienbad före förlofningen kunnat lämna mig för hans personliga värde och egenskaper? Dessutom var jag å min sida en treflig, glad och ganska förståndig ung fru. Han hade ju kunnat på samma bal förälskat sig i en vacker, nyckfull »gås», hvilken för honom blifvit en hel lefnads olycka. Allt detta hade den lyckliga följden, att vi kände en fullkomlig sällhet och att den i rödt inbundna klagoboken blef under en lång tid oskrifven.

Men . . . vänta! Här finner jag verkligen på ett af de kära gamla bladen en glädjande anteckning. Den innehåller hänryckta uttryck för min glädje öfver att vara mor. Den 1 januari 1859 har jag antecknat en lika välkommen som dyrbar nyårsgåfva. Då föddes vår äldste son. Naturligtvis voro både Arno och jag så stolta, som om vi varit det första och enda människopar, hvilket blifvit delaktiga af en sådan lycka. Däraf kom det sig väl äfven, att jag uppsökte min dagbok och åter började åt dess blad anförtro mina tankar och känslor. Om denna märkvärdiga tilldragelse, om denna min nya värdighet, om detta ämne för mina stolta tankar måste naturligtvis eftervärlden erhålla kännedom. Och dessutom är ju temat »ung moder» så användbart på litteraturens och konstens område. Det är ett af de oftast besjungna och med penseln mest flitigt behandlade ämnena. Och dessutom låter det sig så innerligt väl förenas med en stämning, hvilken är på en och samma gång mystisk, helig, patetisk, naiv och angenäm — med få ord: oerhördt poetisk. Till underhållande af en så-

dan stämning bidraga ju (alldeles som skolböckerna bidraga till underhållande af krigs- och stridslystnaden) alla möjliga diktsamlingar af både verkliga skalder och små rimsmidare, illustrerade tidskrifter, vanlig tidningslitteratur, tafvelgallerier och de bland människorna gängse högtrafvande fraserna »moderskärlek», »moderssällhet», »modersstolthet» och många andra af samma slag. Närmast efter hjältedyrkan kommer här i världen barndyrkan. Och naturligtvis var jag i detta fall icke annorlunda beskaffad än andra. Min älskade lille Ruru gällde i mina ögon såsom det största och mest underbara bland världens alla underverk. Ack, min son, min nu vuxne, präktige Rudolf, gentemot hvad jag känner för dig förbleknar all annan babybeundran. I jämförelse därmed är den blinda, nästan aplika moderliga dyrkan lika litet värd, lika liten, lika oansenlig och obetydlig som ett lindebarn i jämförelse med en fullt utvecklad människa . . .

Äfven mitt barns unge fader var icke litet stolt öfver sin arfvinge och började genast uppgöra de härligaste framtidsplaner för honom. »Hvad skall han blifva?» Denna fråga, hvilken ännu icke var af stor betydelse och om hvilken man i alla händelser kan säga, att den blifvit för tidigt väckt . . . denna högviktiga fråga dryftades ofta vid Rurus vagga och alltjämt stannade vi båda vid det utlåtandet: Han skall blifva soldat. Mången gång hände det likväl, att mamma framställde den invändningen: »Men betänk då, om han skulle blifva dödad i krig, om en kula eller ett sabelhugg skulle göra en ända på hans lif!» Min man svarade då alltid: »Bah! En och hvar dör ju vid den tid och på det sätt, som en högre makt har bestämt.» Ruru skulle ju helt visst icke blifva vårt enda barn. Af våra kommande söner kunde ju en få blifva diplomat, en annan landtbrukare, en tredje präst o. s. v. Men den äldste måste beträda samma bana, som vandrats af far och farfar, den härligaste af alla lefnadsbanor. Han måste blifva krigare.

Så blef det äfven, och redan vid två månaders ålder blef han af oss befordrad till vicekorpral. Hvarje

nyfödd prins utnämnes ju till öfverste eller general, innan han ännu ej börjat lära sig tala. Hvarför skulle då icke äfven vi kunna smycka vår lille förstfödde med titlar, som icke ägde någon grund i verkligheten? Det var ett af våra förnämsta nöjen att leka soldat med vår lille gosse. Arno gjorde militärisk honnör enligt soldatreglementets föreskrifter, så snart den lille blef på min eller ammans arm inburen till honom. Amman kallades »marketenterska», och hvad det var hos henne, som vi benämnde fouragemagasinen, det öfverlämnar jag åt min läsare att gissa. Rurus skrik kallade vi allarmsignaler. Och hvad de orden betydde: »Ruru sitter på exercisplatsen», vill jag också låta vara osagdt.

* *
*

Att blott fira årsdagarna skulle hafva alltför sällan gifvit anledning till festligheter. Därför fick Ruru redan den 1 april avancera från vicekorporal till korporal. Men just den dagen inträffade någonting sorgligt, någonting som gjorde mitt hjärta ondt, och som föranledde mig att framtaga min röda bok och åt den anförtro mina sorgsna tankar.

Redan länge hade man sett en liten svart molnfläck vid den politiska horisonten. I alla tidningar och i alla salonger diskuterades den frågan, om molnfläcken skulle tilltaga i storlek och utveckla sig till ett hotande moln. Hittills hade jag icke ägnadt denna sak någon uppmärksamhet. Äfven om min man och min far samt deras umgängesvänner bland militärerna ofta yttrade i min närvaro: »det skall snart blifva annat af för Italien», hade jag dock icke fäst någon vikt vid dessa ord eller reflekterat öfver deras fruktansvärda innebörd. Hade jag väl lust eller tid att syssla med politiska kannstöperier? Huru ifrigt man i min omgifning diskuterade frågan om Sardiniens ställning till Österrike, huru ofta Napoleon den tredjes namn klingade i mina öron, sedan Cavour tillför-

säkrat sig hans vänskap och understöd genom deltagandet i Krimkriget, huru mångordigt man än talade om den spänning, som genom denna allians uppkommit mellan oss och våra grannar i Italien... intet af allt detta väckte mitt intresse eller ådrog sig min uppmärksamhet. Men den nyssnämnda 1 april yttrade min man till mig, med djupt allvar lägradt öfver de kära, kära dragen:

»Vet du, min hjärtevän... nu bryter det snart löst.»

»Hvad är det då, som bryter löst, min älskling?»

»Kriget med Sardinien!»

Mitt hjärta bäfvade af förfäran.

»Gud skydde oss! Det vore förfärligt. Och om så sker, måste då äfven du vara med?»

»Jag hoppas det.»

»Huru kan du yttra dig så?.. *Hoppas* du att få lämna din hustru och ditt barn?»

»När plikten bjuder, så...»

»Då kan man säga, att man är nödsakad att lyda pliktens bud. Men då du säger dig *hoppas* att få komma ut i kriget, så är det ju detsamma som att *önska*, att en så hård lott måste drabba oss...»

»En hård lott!?... Ett krig är icke någon hård lott för en soldat. Du är soldathustru. Glöm icke det!»

Jag kastade mig till hans bröst.

»O, min innerligt älskade make, äfven jag kan vara tapper!... Huru ofta har jag icke erfarit samma känslor, lifvats af samma tankar som historiens hjältar och hjältinnor! Huru skönt, huru härligt månde det icke vara att få draga ut i striden!... Ack, om jag blott finge följa med dig, kämpa vid din sida, eller om så blefve vår lott, falla på samma gång som du eller tillsammans med dig glädjas öfver vunna segrar!»

»Bra taladt, min älskling! Men dock en dårskap! Din plats är här i hemmet hos vår son, hvilken en gång skall i sin ordning blifva en fosterlandets försvarare och kämpe. Ditt verksamhetsfält är här vid vår husliga härd. Då vi män draga ut i krig, sker det ju för att skydda oss mot fiendens angrepp. Vi draga

svärdet för att skydda våra hem och bevara dem, för våra hustrur, våra barn, allt hvad som är för oss dyrbart och kärt.»

Jag kan icke redogöra för, hvaraf det kom sig, att dessa ord, hvilka jag så ofta tillförne både läst och hört med bifall till dem i mitt hjärta, nu klingade i mina öron såsom tomma och innehållslösa fraser. Där fanns ju ingen, som hotade vårt hem och vår härd. Inga blodtörstiga hopar af barbarer stodo utanför våra portar. Krigsorsaken var endast ett spändt förhållande mellan två regeringar. Den hänförelse, med hvilken min make ville draga ut i krig, berodde alltså mindre på nödvändighet och behof att skydda hustru och barn, hem och härd, än fastmera på äfventyrslystnad ... längtan efter att vinna utmärkelse och ära ... trängtan efter att vinna befordran. Nåja — så slutade min tankegång — nåja, ärelystnad är det, en väl berättigad, ädel ärelystnad, ett prisvärdt begär att få ådagalägga sin tapperhet och uppfylla sin plikt mot fosterjorden, där hans vagga stått och där hans ben en gång skola hvila till uppståndelsens dag — om han icke blir kvar på slagfältet.

Det var både berättigadt och det lände honom till heder, att han kunde känna glädje, i *den händelse* han en gång måste draga ut i fält, men ännu var det ju icke afgjordt, att så måste ske. Måhända skulle intet krig bryta ut. Hotande moln på den politiska himlen hade ju ofta dragit förbi utan att urladda sig. Och äfven om krigets åskor verkligen skulle börja dundra, vore det ju icke alls någon afgjord sak, att den truppafdelning, till hvilken min Arno hörde, skulle blifva utkommenderad. En del af hären måste ju i alla händelser stanna hemma. Denna härliga, fullkomliga lycka, som ödet med så gifmild och rik hand skänkt mig, den kunde väl samma öde icke så skoningslöst lägga i spillror, förvandla till grus! »O, Arno ... min älskade make, min hjärtevän, mitt allt ... att veta dig sväfva i fara, att veta dig vara omgifven af tusen dödar ... det vore förfärligt! ...» Dessa och andra snarlika hjärteutgjutelser innehålla

mina, under dessa dagar nedskrifna dagboksanteckningar.

Från och med denna dag samt en tid bortåt äro de röda häftena uppfyllda af kannstöperier: »Ludvig Napoleon är en intrigmakare» — »Österrike kan icke längre åtnöja sig med en åskådares tarfliga roll» — »Det måste komma till ett krig förr eller senare» — »Sardinien måste gifva efter för öfvermakten» — »Freden upprätthålles». I trots af min beundran för flydda tiders fältslag . . . en beundran i teorien . . . hyste jag naturligtvis den mest innerliga önskan, att freden icke måtte blifva bruten, men min makes förhoppningar voro af motsatt art. Med ord lät han mig icke förstå, att så var, men jag läste det i hans strålande ögon hvarje gång, då han hade något nytt att meddela mig om det hotande åskmolnets tillväxt. Men spordes då och då, att utsikt funnes till en fredlig lösning af tvistefrågorna, så röjde sig i hela hans väsen en tydlig missbelåtenhet, ja, till och med nedslagenhet.

Äfven min far önskade kriget. Han råkade i eld och lågor, så ofta saken kom på tal i familjekretsen. Att besegra piemontesarne vore ju för vårt fädernesland endast en barnlek, marschen dit endast »en militärpromenad». Och i sin ifver att bevisa detta lät han ånyo Radetzskyanekdoter regna. Under dessa samtal hörde jag kriget omtalas endast från strategiska synpunkter. Han vägde den ena möjligheten och utsikten mot den andra för krigets slutliga utgång. Han och min man höllo djupsinniga öfverläggningar rörande frågorna, när och inom hvilken tid fienden skulle blifva slagen. De försummade icke heller att söka utfundera, hvilka fördelar kriget skulle medföra åt oss. Men den rent mänskliga synpunkten glömde de, nämligen den, att kriget skulle, hurudan dess utgång än blefve, kosta hela strömmar af blod och tårar. De härvid ifrågavarande intressena för vårt land och vårt folk framställdes såsom i så hög grad stående öfver alla enskilda intressen, att jag smått blygdes för min enfald och kortsynthet, då den tanken emellertid uppsteg i mitt hjärta och icke kunde undertryckas: »ack,

hvad gagnar väl den mest lysande seger de döda, de arma änkorna, de stackars faderlösa barnen och de beklagansvärda sårade, som kanske blifva krymplingar under hela återstoden af sitt lif?!» Men till svar på dessa af klenmodigheten alstrade spörsmål uppdöko ånyo i mitt minne de gamla, förnötta skolboksdityramberna med hufvudinnehållet: »äran gifver ersättning för allt.» — Huru blir det, om fienden segrar? var en fråga, hvilken jag en gång framkastade i en krets af våra vänner bland militärerna, men jag blef ofördröjligen nedtystad, liksom om jag uttalat en orimlighet. Redan antydandet af en skugga af tvifvel på vår krigslycka och seger betraktades såsom någonting i hög grad opatriotiskt. Bland en soldats plikter räknas äfven den att aldrig ett ögonblick tvifla på segern, åtminstone icke före nederlaget. Alltså hade äfven en löjtnants fru samma förpliktelse.

* *
*

Min mans regemente hade sin garnisonsort i Wien. Från den bostad, vi där bebodde, hade man utsikt till Pratern, och när vi trädde fram till det öppna fönstret, smektes våra kinder af ljumma, milda sommarfläktar. Våren var detta år underbart skön och härlig, luften var blid och mättad med doft från violer. Ovanligt tidigt utvecklade träden sin fagra grönska. Min glädje var isynnerhet att tänka på och uppgöra planer för de stora åkturerna på Pratern; de skulle taga sin början redan under följande månaden. För att kunna däri deltaga med vederbörlig glans hade vi lagt oss till med ett det allra mest nätta och koketta lilla ekipage, sammansatt af en dråplig, silfverbeslagen droska och fyra eldiga ungerska springare. Redan under dessa solljusa, ljumma aprildagar företogo vi promenadturer i Praterns härliga alléer, men detta var dock endast en försmak af den njutning, som maj månad skulle medföra ... Ack, om blott det rysliga kriget icke bröte ut dessförinnan! ...

»Nu... Gud vare lof!... nu omsider är det förbi med ovissheten. Väntans ängsliga dagar äro till ända!» utropade min man, då han om morgonen den 19 april återvände till hemmet efter att hafva deltagit i exercisen. »Regeringen har utfärdat ett ultimatum.»

Jag bäfvade.

»Huru?... Hvad?... Hvad betyder ordet ultimatum?»

»Hjärtevän! Det vill säga, att våra tröga diplomater nu ändtligen hafva sagt sitt sista ord i de förhandlingar, som måste gå före krigsförklaringen. Vår regering kräfver i sitt till Sardinien adresserade ultimatum, att detta högfärdiga lilla Sardinien skall genomföra en fullständig afväpning. Naturligtvis blir svaret vägrande, och då...»

»Då?!»

»Då marschera vi oförtöfvadt öfver gränsen.»

»Milde himmelske fader!... Men måhända gifva de efter för påtryckningen och afväpna?»

»I detta fall blir naturligtvis kriget inställdt och freden blir icke störd.»

Jag sjönk ned på mina knän. Kunde jag väl annat? Sakta och likväl med häftighet steg ur mitt hjärta bönen:

»Fred!... Fred!... Hör min bön om fred, himmelske fader!»

Arno fattade mig i sina armar och upplyfte mig.

»Hvad företager du dig, du kära, dåraktiga barn?»

Jag slingrade mina armar omkring hans hals och tårarna började flöda utför mina kinder. Det var icke egentligen ett uttryck för smärta, ty ännu var ju olyckan icke en afgjord sak, men den underrättelse min make nyss lämnat, hade i så hög grad uppskakat mitt sinne, att mina nerver vibrerade och förorsakade denna tåreflod.

»Marta... Marta!» utropade Arno. »Du gör mig både ledsen och förtviflad. Är du väl nu och uppför du dig väl nu såsom en tapper soldats hustru? Glömmer du, att du är en generals dotter, en löjtnants

tillbedda fru och» — slutade han leende — »moder till en liten korporal?»

»Nej... nej, min egen Arno, men... jag förstår icke mig själf. Jag endast blef uppskakad, men det har nu gått öfver... jag är ju i självfva verket besjälad af beundran för, af kärlek till krigaräran, men... ja, jag vet inte själf hvaraf det kom sig nu... när du nyss berättade, att allt beror af ett enda ord, hvilket snart måste blifva uttaladt... ett ja eller ett nej på det så kallade ultimatum... samt att detta enda lilla ord kommer att afgöra, huruvida tusenden skola stupa, skola blöda eller dö... dö under sin ungdoms och årstiden varma, solljusa dagar... då föreföll det mig, att fridsordet *måste* blifva uttaladt. Detta dref mig oemotståndligt till knäfall och bön...»

»För att meddela gud sakernas läge, du lilla älskade toka...?»

Tamburklockan förkunnade ett besök. Hastigt af torkade jag mina tårar.

Det var min far. Han rusade häftigt in i salongen och utropade med andfådd, men dock entusiastisk stämma, under det han kastade sig i länstolen:

»Nå, barnen mina, hafven I hört den sista stora nyheten?... Ultimatum...»

»Jag har nyss omtalat allt för Marta», genmälde Arno.

»Berätta... berätta, min far! Tror du, att detta ultimatum aflägsnar krigsfaran?»

»Jag har för min del», svarade han, »aldrig hört, att ett ultimatum någonsin afvändt ett krig. Visserligen hade det varit klokast handladt af detta italienska pack att gifva efter och icke utsätta sig för risken af ett nytt Novara... Ack, om blott pappa Radetzky hade varit i lifvet! Men han samlades ju till sina fäder redan i fjol. Min öfvertygelse är att han nu... han, den oöfvervinnerlige hjälten... skulle hafva, trots sina nittio år, ställt sig i spetsen för sin här och... vid Gud!... skulle icke jag också ha marscherat med... Vi båda hafva ju en gång tillförne visat världen, huru man bör behandla det italienska packet. Men tydligen

hafva de ännu icke fått nog, de eländiga bråkmakarne. Vi måste gifva dem ännu en läxa, och den bör blifva eftertrycklig. Och däri ligger intet ondt, snarare en stor fördel för oss. Vårt lombardiskt-venetianska konungahus skall erhålla en vacker tillökning genom det piemontesiska området. Jag skådar redan nu i andanom den härliga triumfdag, då våra tappra bussar hålla sitt intåg i Turin.»

»Men, min far, du talar ju, som om krigsförklaringen redan blifvit utfärdad och alldeles som om du funne däruti ett rikt glädjeämne. Men besinna då, att kanske Arno måste draga ut med de andra!»

»Det skall han göra ... Ack, huru afundsvärd är han icke!...»

»Men min ångest!... Hans faror!...»

Bagatell! ... Fara! ... Hvad vill det säga? Man kommer ju tillbaka äfven från kriget. Jag själf är ju än i dag ett lefvande bevis på den sanningen. Jag har deltagit i mer än en kampanj, ja, jag har väl också en och annan gång blifvit sårad. Likväl ser du mig ännu vid lif, emedan det var af en högre makt så bestämdt, att jag icke skulle stupa hvarken för svärd eller kula.»

Alltid samma gamla fatalistiska tänke- och talesätt! Alltjämt samma tro på ett blindt och oundvikligt öde! Just samma ord, som anfördes af min make, då vi samtalade om den blifvande lefnadsbanan för vår lille Ruru. Äfven nu tyckte jag mig däri se ganska mycken visdom.

»Men tänk nu, om mitt regemente icke skulle blifva utkommenderadt!» återtog Arno.

»Ack ja», utropade jag med glädje. »Det är ju en förhoppning, hvilken ännu återstår för oss.»

»Då söker jag transport till ett annat regemente, om sådant ligger inom möjlighetens område...»

»Visst är det möjligt», tröstade och försäkrade min far. »Hess får öfverbefälet och han är min förtrolige vän.»

Mitt hjärta klappade oroligt, men det oaktadt kunde jag icke annat än erfara en viss beundran för

dessa båda män. Det låg någonting sublimt i det lugn, med hvilket de talade om ett förestående fälttåg, som om det varit fråga om endast en promenad i lugnt och härligt sommarväder. Min hjältemodige Arno ville (till och med om hans plikt icke tvingade honom därtill) frivilligt draga ut mot fienden, och min storsinnade far fann detta vara en helt naturlig sak, hvilken han för sin del icke kunde tänka sig annorlunda. Jag försökte fatta mod och se saken med deras ögon. Bort med denna pjunkiga, barnsliga fruktan och ängslan! Det gällde för mig att visa mig värdig dessa mina kära, att låta mitt hjärta höja sig öfver alla småsinnade tankar och egoistiska farhågor. Det gällde att i hjärtat hafva rum endast för den tanken, den glädjande vissheten: »min Arno är en hjälte!»

Hastigt steg jag upp från min plats, ilade till honom och sträckte mot honom mina armar.

»Arno! ... Arno! ... Jag är stolt öfver dig

Han förde mina händer till sina läppar och vände sig om mot min far, utropande:

»Du har uppfostrat din dotter på bästa sätt, käre svärfar!»

* *
*

Saken är afgjord. Vårt ultimatum har blifvit afböjdt! Det skedde i Turin den 26 april. Tärningen är kastad ... kriget är nu en verklighet.

Redan hade jag under en hel vecka varit beredd på katastrofen, fast besluten att med tålamod och fattning böja mig under ödets obarmhärtiga slag. Men ... sådan är människonaturen eller åtminstone min natur ... då nu visshet blifvit vunnen, då kriget således nu verkligen skulle utbryta och dess åskor rulla bland bergen, störa friden i de lugna dalarna, nu träffade, jag kan med sanning säga drabbade mig denna underrättelse som ett hårdt slag. Det var Arno själf, som meddelade mig den. Jag kastade mig snyftande ner i soffan och gömde mitt feberheta hufvud bland dess kuddar.

Han slog sig ned på en taburett vid min sida och sökte skänka tröst i mitt lidandes kalk.

»Min älskling!» yttrade han. »Mod blott! Du måste tillkämpa dig fattning. Saken innebär ju endast en mycket ringa fara. Snart vända vi tillbaka såsom segrare... Och då skola vi känna oss dubbelt mera lyckliga... Du får inte gråta så... det söndersliter mitt hjärta... Jag börjar nästan ångra, att jag ikläd t mig förbindelsen att följa med... Men nej, det får, det kan jag icke. Besinna, huru det är! Om mina kamrater och vänner tåga ut, med hvilken rätt skulle väl jag kunna ensam stanna hemma vid fredlig härd? Du själf, min älskling, skulle aldrig kunna känna dig stolt öfver din make, ja, du skulle troligen blygas för min skull, om jag visade mig feg nu, då det just gäller att ådagalägga mod och tapperhet. Förr eller senare måste ju den dagen komma, då jag icke kan undgå att mottaga elddopet. Förrän detta skett, har jag icke den rätta känslan af att vara man och soldat... Tänk, huru glädjande du skall finna det, när jag kommer tillbaka med en tredje stjärna på kragen och måhända därjämte ett kors på bröstet!...»

Jag lutade mitt värkande hufvud mot hans skuldra och — fortfor att gråta. Huru småsinnad och oädel var icke den tanke, som nu åter reste upp sitt hufvud i mitt inre! Stjärnor och kors föreföllo mig i denna bittra stund som idel värdelöst glitter, idel tomt och betydelselöst prål... Icke ens tio kors och lika många ordnar på detta bröst skulle kunna ersätta mig förlusten, om möjligen en kula genomborrade hans trogna, ädla hjärta...

Arno kysste varmt och länge min panna. Därefter sköt han mig med mild hand åt sidan och steg upp.

»Käraste! Jag måste nu gå till min öfverste. Gråt nu du ut under tiden! Då jag kommer tillbaka, finner jag dig lugn, modig och glad, hoppas jag, Jag har behof af att se dig sådan för att icke själf bli rof för dystra aningar. Nu vid, den tidpunkt, då jag har be-

hof af all min kraft, bör och får icke min egen lilla hustru beröfva mig modet eller dämpa min handlingslust och kraft. Adjö, min hjärteskatt!»

Och han gick.

Jag bemödade mig att hämta mod. Hans sista ord klingade ännu i mina öron. Ja, det var uppenbarligen min plikt att icke endast icke nedslå hans mod och förtröstan, utan tvärtom stärka dem i den mån, jag detta förmådde. Det är ju den enda utvägen för oss kvinnor att lägga i dagen vår patriotism, det enda sättet att vinna någon delaktighet i den ära, som våra män tillkämpa sig på slagfältet... Slagfält! Borde det icke snarare benämnas slaktfält? Vi begagna ju ordet »slaktning» såsom lika betydande med ordet fältslag... Ty sedan hjältarne fallit efter en mer eller mindre modig kamp, blifva de ju liggande på slagfältet, på valplatsen, de arma, ofta mot egen önskan och vilja i kriget utsläpade människorna ... blifva liggande där med öppna... röda... blödande sår, och *bland dem kanske*... med ett högt skri fullbordade jag denna fasaväckande tanke.

Min kammarjungfru, Betty, rusade in. Hon hade hört mitt skri.

»För himlens skull, fru grefvinna!... Hvad har händt?»

Jag betraktade flickans anlete, Äfven hon hade förgråtna ögon. Jag gissade, att hon redan hört den nedslående nyheten. Hennes trolofvade var soldat. Jag erfor ett oemotståndligt behof att trycka denna olyckssyster till mitt hjärta.

»Det är icke så farligt, mitt barn», yttrade jag vemodigt... »De draga bort under hurrarop med flygande fanor, med klingande spel, men... komma de väl någonsin tillbaka? Få vi återse dem?... Få vi ännu en gång sluta dem i våra armar?... Eller hafva vi sett dem för sista gången?»

»Ack, grefvinna!... Ingalunda alla vända tillbaka!» utbrast hon och tårekällorna började ånyo flöda öfver sina bräddar.

Min tant inträdde och alltså måste Betty försvinna.

Den gamla damen omfamnade mig och yttrade:

»Mitt ärende är att trösta dig, Marta, och försöka i din själ ingjuta kraft att med undergifvenhet bära din pröfning... Huru bär du din börda, kära väninna?»

»Du vet således redan allt?»

»Ingen i staden är okunnig därom... Stort jubel är rådande öfverallt. Detta krig är i sanning mycket populärt.»

»Jubel!... Är det möjligt, tant Maria?»

Ja visst, ja! Det är både möjligt och verkligt, fastän jag inbillar mig, att man jublar mest högljudt och mest uppriktigt i de hus och inom de familjer, där man icke har bland sig någon man, hvilken är pliktig att, som man uttrycker sig under dessa entusiasmens dagar, »kläda blodig skjorta för fosterlandet». Naturligtvis kunde jag tänka mig, att du, käraste barn, skulle simma i ett haf af bedröfvelse, och därför har jag ilat hit. Snart är din far här, men han kommer icke för att trösta dig, utan för att åt dig hembära sina hjärtliga lycksönskningar. Han är... den token!... alldeles utom sig af glädje däröfver, att det nu omsider bryter löst, ja, han anser till och med, att detta är för Arno en lycklig tid och lyckobringande förhållanden. Och han simmar i ett haf af förtjusning och hänförelse därför, att det blifvit Arnos lott att få draga ut i fält med de andra. I självfva verket har han ju icke orätt. För en soldat finnes ingenting i världen så fördelaktigt som krig. Nu måste äfven du samla alla dina krafter och se saken från denna upphöjda synpunkt... Du vet och förstår väl, att plikten går framför allting annat... Det måste ske...»

»Ja, du har rätt, kära tant! Det måste ske det oundvikliga, det oföränderliga...»

»Det som Gud vill!» inföll tant Maria häftigt.

»Nåväl... det, som Gud vill, måste man bära med tålamod, med mod och undergifvenhet.»

»Just så bör du tala och tänka, Marta lilla! Den visa, allgoda, kärleksrika Försynen har ju i sitt oför-

änderliga rådslag en gång för alla afgjort på förhand allt hvad som skall här i världen tima. Redan vid en människas födelse är hennes dödsstund fastställd. Och dessutom skola vi naturligtvis bedja både ofta och varmt för våra kära krigare...»

Jag kände benägenhet att för min tant påpeka motsägelsen mellan dessa två antaganden: att döden är af evighet oföränderligen *bestämd* till dag och timme, då den skall drabba, men att där samtidigt skulle finnas en möjlighet att genom böner afvärja den. Själf var jag naturligtvis icke på det klara med denna fråga, och man hade ju under hela min uppväxt både i hem och skola lagt an på att hos mig inprägla, att man icke borde med förnuftsfrågor rycka sådana heliga ting närmare in på lifvet. Men om jag hade i min tants närvaro yttrat skrupler af detta slag, skulle jag hafva därmed grymt sårat henne. Ty af ingenting kände hon sig mera förolämpad än om man uttalade sina af förnuftet uttalade tvifvel. Den goda tonen kräfver, att man icke reflekterar öfver mysterier. Etiketten förbjuder att ställa frågor till en kung eller en drottning. På samma sätt anses det vara ett slags hädiskt etikettsbrott att vilja pröfva och undersöka en dogm. »Inte reflektera!» är för öfrigt en befallning, hvilken man kan utan besvär lyda. Vid detta tillfälle fogade jag mig villigt däri. Jag undvek därför att tvista med min tant, men sökte stöd och tröst i bönen. Ja, ja,... så länge min make vore frånvarande och deltoge i kriget, ville jag dagligen och stundligen anropa Gud, att han måtte nådigt afvända alla kulor och sabelhugg, bajonettstötar och annat sådant från min Arno... Afvända?... Hvarthän då? Mot en annans bröst, för hvilken sannolikt andra människor bedja lika ifrigt, lika ofta, lika varmt, lika uppriktigt, som jag beder för min Arno.

Där låg en ganska ringa tro, men en så mycket större ångest i mina ord, då jag svarade min tant:

»Ja, snälla tant, vi skola bedja och Gud skall höra oss. Vår käre Arno skall återvända oskadad.»

»Ser du... ser du, mitt barn, hurusom själen under bittra och svåra stunder har sin tryggaste tillflykt i religionen!... Kanske har Gud sändt dig denna pröfning för att väcka dig till besinning, för att rycka dig upp ur din liknöjdhet för religionsöfningar, din kallsinnighet för kyrkan...»

Återigen en gåta! Återigen ett påstående, hvilket måhända skulle hafva vunnit bifall af alla andra, men hvilket icke syntes mig vara klart och tydligt. Vore det möjligt? Skulle hela den misstämning, som ända sedan Krimkrigets dagar varit rådande mellan Österrike och Sardinien, skulle alla dessa förvecklingar, dessa diplomatiska underhandlingar, vårt ultimatum och Sardiniens afböjande svar... skulle allt detta hafva... såsom min tant ville påskina... blifvit föranstaltadt af vår himmelske Fader endast och allenast för att värma mitt ljumma sinne?

Det skulle emellertid blifva betecknadt såsom »opassande» (allt, som icke faller på läppen, får heta opassande), ja, till och med »oanständigt». Så snart någon i våra dagar låter Guds namn glida öfver tungan bland allt det andra... så snart man har panna att i tid och otid orda om »den gode Guden», tillägnar man sig ett sken af rättfärdighet, ett slags helgongloria, som förlänar åt hela personen ett salfvelsefullt anspråk på att anses vara »ett helgon på jorden». Men hvad nu beträffar min tants förebråelser för liknöjdhet och brist på intresse, måste jag verkligen medgifva, att den icke var helt och hållet obefogad. Min tant Marias religiositet hade sin källa i hennes hjärta. Min far hyllade i fråga om religionen indifferentismen... han betraktade allt sådant såsom likgiltiga ting... vackra nog, då religionsutöfningen insveper sig i konstnärliga former, men för resten alldeles värdelösa. Således hade hvarken en eller annan förmått i min själ upptända en gnista af den trosifver, som skapar martyrer, Det hade icke heller,.. trots allvarliga, lika långvariga som flitiga försök, lyckats mig att rätt grundligt intränga i kyrkolärans mångskiftande, af såväl ondt som godt sammansatta dogmer.

Jag tillämpade principen: »Låt dem vara oantastade!» Hvad gör det mig, om de äro uttryck för den eviga sanningen eller blott människofoster? Jag hade i skolan blifvit ålagd att »icke reflektera», så snart undervisningsämnet låg innanför kyrkolärans heliga, oantastbara landamären. Enligt gammal vana gick jag hvarje söndag i högmässan, stundom därjämte både i ottesång och aftonsång... d. v. s. då jag hade tid därtill och icke ägde någon bättre förströelse. En gång om året infann jag mig i den afskyvärda biktstolen. Men allt detta berodde icke på hjärtebehof. Det var en etikett, hvilken jag icke kunde förbise. Alla mina förnäma väninnor gjorde så. De skulle hafva rynkat sina näsor och sett försmädliga ut, om jag icke iakttagit och följt alla dessa till mitt upphöjda stånd hörande förpliktelser. Men... jag erkänner det här med blygsel i min dagbok, hvilken aldrig får granskas af andra människors ögon... ja, jag erkänner, att jag iakttog och uppfyllde mina religiösa plikter, mina skyldigheter mot Gud med samma tanklöshet, som ledde och föreskref mitt uppförande, då jag på en bal utförde turerna i en lancier eller iakttog hofetiketten, när kejsarinnan beträdde salens bonade tiljor. Vår slottskaplan därborta i Nedra Österrike, hade intet att förebrå mig, ingen anledning att föreskrifva mig någon botgörelse, men... den af min tant framkastade förebråelsen var verkligen befogad.

»Ja, mitt kära, lilla barn», yttrade hon, »när lifvet ter sig ljust och glädjerikt för de ungas ögon, när de lefva i det välstånd, som deras fränder eller vänner kunna bereda dem... ja, då glömma de så lätt vår Frälsare, då försvinner långt borta i fjärran all tanke på, allt allvarligt sträfvande efter det, »som ofvantill är». Men då sjukdomen kastar oss ned på plågornas bädd, då vi befinna oss ansikte mot ansikte med en dödsfara, då olycksstormarna bryta löst öfver oss eller öfver våra käraste fränder... då vi känna oss nedslagna, då vårt hjärta skälfver af bekymrens pina...»

Hon hade naturligtvis länge fortsatt med dessa ut-

gjutelser af sitt hjärtas fullhet, om icke dörren nu blifvit med en viss häftighet uppslungad af min far, som, sanningen att säga, nu bokstafligen störtade in. Och knappt hade hans ansikte visat sig i dörröppningen, knappt voro vi öfvertygade att det verkligen var han, innan vi hörde hans kära stämma utbrista:

»Hurra!.. Nu omsider bryter det löst! De längta efter stryk, dessa oborstade lymlar, och stryk skola de få!... Mera stryk, än de kanske kunna rätt väl fördraga! Men det är deras egen skull...»

* *
*

Det var en tid, uppfylld af oro, en sorglig tid. hade utbrutit. Det var numera ett faktum, en oundviklig verklighet. Mina drömmar om en evig fred hade fått ett dråpslag. Huru uppfatta nu människorna en så allvarlig tilldragelse? Tänka de på dess blodiga följder? Fästa de afseende vi alla de millioner tårar, som en dylik tilldragelse skall frampressa ur kvinnors, ur värnlösa barns ögon? Nej, man tänker endast på den s. k. »ära», som skall vinnas genom det blod, som utgjutes af fosterlandets söner. Man glömmer att krigsorsaken oftast, om icke alltid, är att söka i den mänskliga egoismen, i den mänskliga ärelystnaden, i den mänskliga stridslystnaden, med få ord ... i de allra uslaste bland alla mänskliga passioner. Man blyges icke ens att kasta skulden på kärlekens Gud. En och hvar bland oss minnes från år 1870 dåvarande preussiske konungens, sedermera tyske kejsarens bulletiner, hvilka telegraferades till kejsarinnan Augusta i Berlin. Alla voro affattade enligt något af dessa formulär: »Gud har skänkt oss seger ... fienden har förlorat trettiotusen man, som kvarligga på slagfältet» ... eller »med himmelens hjälp hafva vi lyckats under bataljen vid ** besegra fransmännens vid ** samlade styrka och, Gud vare lof, femtontusen af våra fiender kvarstannade på valplatsen. Augusta! Låt sjunga ett högtidligt jubileum i alla Berlins kyrkor!»

Men man plägar förbise, att ingalunda Gud, utan de maktägande människorna vålla krigen. Gud är kärleken. Men människorna glömma detta, då äregirigheten eller egoismen sätter sig i besittning af deras hjärtan. Man beskyller Gud för att väcka krigen. Man kallar det en tid efter annan nödvändig åderlåtning för att aflägsna »ondt blod» ur samhällskroppen. För krigets rysligheter lägger man ansvaret på den gudomliga Försynen, om hvilken man hyser den tanken, att den är ett obevekligt öde, som trots allt genomför sin vilja, äfven om hela nationer därigenom bringas till undergång, ja, utplånas från jorden och försvinna ur historien. Denna dimmiga, dunkla, oklara uppfattning af kriget är allmän bland nutidens människor. Den var också min. Mot krig i allmänhet hade jag intet att invända. Såsom en i världshistorien ingripande faktor vann kriget mitt odelade och fulla bifall. Någon afsky för kriget kände jag icke. Snarare fann jag det vara en helt naturlig, till och med välkommen tilldragelse. Mitt lidande hade sin enda grund däri, att min make skulle tvingas ut i kriget, skulle utsättas för alla dess faror, medan jag var hänvisad till att stanna hemma och förgås i ångest och ensamhet. Hvad skulle jag göra? I min förtviflan tog jag min tillflykt till mina gamla anteckningar från den tid, då jag idkade historiska studier. De borde väl kunna styrka mig. Ur dem skulle jag väl kunna, såsom under skoldagarna, hämta det medvetandet, att i krigstider intet offer är för stort för »fosterlandets söner», för sönerna af ett folk, som »fordom blödt» på så många ärofulla slagfält och »vunnit så många härliga lagrar». Jag försökte på denna grund inbilla mig, att det verkligen var en af människans högsta och förnämsta plikter, som nu bortkallade min älskade Arno. Vid sidan däraf reste den förhoppningen upp sitt hufvud, att min Arno skulle under krigets lopp vinna ära och utmärkelse, hölja sig med ordnar och hemkomma såsom en afundsvärd, af hela världen afgudad hjälte. Jag lefde ju nu midt i en af dessa historiska epoker, som omgestalta världen . . . Denna

tanke berusade mig. Enär dittills alla krönikeskrifvare framställt krigen såsom de viktigaste tilldragelser, såsom hufvudepoker i världshistorien, såsom trappsteg för mänskligheten på dess väg till fullkomligheten, så måste ju jag ... stackars enfaldiga, unga fru ... nu, då krigets åskor började dundra, gripas, entusiastiskt gripas af den förhoppningen, att just i dessa dagar skulle mitt folk ... d. v. s. vår manstarka här ... på slagfältet skrifva med blod nutidens historia eller åtminstone uträtta något, som kunde af framtidens historieskrifvare användas såsom kapitelöfverskrift.

Samma stämning gjorde sig gällande öfverallt i vårt fosterland. Om intet annat talades i salongerna och på gatorna. I tidningarna fick man till lifs intet annat än detta. I kyrkorna voro de häraf föranledda bönerna hufvudparten af prästernas föredrag. Alla nu utkommande böcker afhandlade detta ämne. Hvarthän man än kom ... öfverallt såg man samma upprörda ansikten, öfverallt mötte man samma diskussioner angående de utsikter, vi ägde under krigstiden. Allt annat, som eljest håller människornas intresse vaket: teater, affärer, konst, konserter, baler och maskerader — allt betraktades nu såsom idel bagateller, idel bisaker. Medan denna epokgörande, världshistoriska händelse pågick, hade man icke tid, ägde man icke lugn att tänka på någonting annat. Vi lefde ... så att säga ... i en heroisk atmosfer, uppfylld af dofterna från arméorder, som blifvit affattade i de vedertagna, segervissa, skrytsamma ordalagen. Våra hjärtan och sinnen fingo knappt ro för de med klingande spel och fladdrande fanor afmarscherande trupperna. De i den mest lojala, den mest patriotiskt glödande ton affattade »ledande artiklarna» i pressen och de svulstigt patriotiska talen i alla möjliga offentliga lokaler; detta ideligen upprepade vädjande till vår dygd, vår ära och plikt, vårt mod, vår skyldighet att offra allt för fosterjorden, dessa ömsesidiga försäkringar, att vi alla tillhöra den mest oöfvervinneliga, den tappraste, den allra bästa

och ädlaste nation, som funnits och någonsin kommer att finnas här på jorden ... detta och annat af samma slag skapar och utbreder en heroisk atmosfär, hvilken besjälar alla landets invånare med stolthet och högfärd samt inpräglar djupt hos hvarje enskild individ den tanken, att han ... lofvad vare Gud ... är en stor medborgare i ett stort land och i en stor tid.

Hvad nu mänsklighetens och den enskilda människans dåliga egenskaper beträffar ... t. ex. eröfringslystnad och begäret efter makt, roflystnad och hat, grymhet och lömskhet — allt sådant erkänner man vara oskiljaktigt förenadt med ett krig, men man ser härvidlag oftast blott »grandet i broderns öga, icke bjälken i sitt eget». Allt uselt och afskyvärdt, allt dåligt, allt som är ägnadt att väcka afsky ... hos fienden finnes alltsammans, men själf är man naturligtvis vida bättre och går till väga på helt annorlunda beskaffadt, på ett med såväl moralens som allmänna lagens och folkrättens kraf öfverensstämmande sätt. Alltid finner man fiendens uselhet ligga för öppen dag. Det fälttåg, som nu påbörjades, var, sade man, af politiska anledningar »alldeles oundvikligt». Det skulle åt vårt kära fosterland medföra de största fördelar, därom tviflade man icke ett enda ögonblick. Men enligt det af stridslystnad nu berusade folkets mening hade kriget därjämte en betydelse såsom moralisk faktor i världsloppet. Besegrandet af en motståndare är en af kulturens genius utdelad aga ... Dessa lumpna italienare, dessa lazaroner! ... Hvilket lättjefullt, falskt, sinnligt, lättfärdigt, fåfängt folk voro de icke! Och denne Louis Napoleon sedan! Hvilket vidunder var han icke af äregirighet, af falskhet, af ränksmideri! Då hans den 29 april offentliggjorda krigsmanifest utfärdades med dessa ord såsom motto: »Ett fritt Italien ända till Adriatiska Hafvet!», väckte det i hela Europa en storm af förbittring och vrede. Jag tillät mig att blygsamt framställa den anmärkningen, att detta slagord väl egentligen var en synnerligen vacker och oegennyttig idé, hvilken måste väcka hänförelse hos alla italienska patrioter. Men jag blef snart, ja, hastigt och lustigt

nedtystad. Den trosartikel, som var sålunda formulerad: »Napoleon är en ärelös skojare, en inpiskad kanalje», den trosartikeln fick man på intet villkor angripa, så länge han var vår fiende. Allt, som utgick från honom, hade redan i förväg sin dom gifven. Det var »kanaljeaktigt», det var nedrigt, huru ädelt, huru godt det än månde i sig själf vara. Jag förmådde dock icke helt och hållet undertrycka mina tvifvel angående riktigheten af detta omdöme, denna dom. I alla de historiska berättelser om krig, hvilka hittills fallit i mina händer och kommit under mina ögon, hade jag städse funnit och såsom faktum konstaterat, att författarens sympati liksom hans lifliga beundran ägnats den, som velat afskudda sig ett främmande ok och kämpa för att vinna frihet. Visserligen var det ganska svårt, stundom omöjligt för mig att vinna någon klarhet i fråga om, hvad som menades med frihet ... det så mångbesjungna, det så afgudade begreppet frihet ... eller hvad man inbegrep under orden »ok», ett främmande ok» o. s. v. Men så mycket blef mig klart, att jag kände mig öfvertygad därom, att sträfvandet efter afskuddandet af ett ok liksom själfva frihetssträfvandet fanns denna gång ingalunda på den österrikiska, utan på den italienska sidan. Men äfven på grund af dessa med skygghet tänkta och med ännu större skygghet uttalade åsikter blef jag ... så att säga ... nersablad. Ännu en gång hade jag hårdhändt vidrört en helig grundsats, en af dessa så kallade sanningar, hvilka man icke tillåtes granska och kritisera, men på hvilka man skall med barnets enfald tro ... endast tro ... den grundsatsen, att den regering, under hvars hägn jag blifvit född, är den bästa af alla regeringar i världen ... den föreställningen, att en regering, under hvilken jag lefver, aldrig kan pålägga ett ok. Hvad jag kan tycka vara ett ok, hvad som af mig frampressar både tårar och suckar, det är naturligtvis idel välsignelse, så snart det kommer från regeringen. I enlighet härmed betraktade jag detta folk, som nu ville lösslita sig från oss, icke såsom frihetskämpar, utan såsom afskyvärda rebeller. Under

alla omständigheter, alltid, allestädes hafva »vi» rätten på vår sida.

Maj månad kom. Dess första dagar voro lyckligtvis kalla och regniga. Ett soligt och vackert vårväder skulle hafva verkat såsom en smärtsam kontrast mot allt hvad som rörde sig i mitt hjärta, alla de sorgliga känslor, alla de vemodiga tankar, som behärskade min själ. Ty just nu var det, som uppbrottet till krigsskådeplatsen ägde rum. Det regemente, vid hvilket Arno blifvit anställd, marscherade bort. Vid pass klockan sju på morgonen ... ack, hvilken natt hade icke gått före denna morgon! ... hvilken fruktansvärd natt! ... inföll afskedets stund. Om min älskling begifvit sig ut på en affärsresa eller för att aflägga ett besök hos aflägset boende vänner och fränder, skulle skiljmässan icke varit så outsägligt sorglig. Hvarje skilsmässa innebär ju ett världshaf af sorg och smärta, men ... det var till krig, till strid han gick! Han ilade bort att utsätta sig för eldregnet från fiendens kanoner och gevär! ... Hvarför var det mig under denna natt omöjligt att uppfatta ordet krig såsom betecknande någonting sublimt, någonting af betydelse och värde för historien? Hvarför väckte detta ord nu till lif endast bilder af död och intryck af fasa?

Arno hade inslumrat. Hans andedräkt var lugn. Ett förnöjdt och gladt uttryck hvilade öfver hans anletsdrag. Jag hade tändt ett nytt ljus och ställt det bakom en skärm. Jag kunde icke fördraga mörkret. Dessutom kunde för mig ingen sömn komma i fråga under denna *sista* natt. Åtminstone ville jag betrakta hans kära anletsdrag under hela den tid, då jag ännu hade honom i min närhet. Iklädd min nattdräkt låg jag på vår gemensamma bädd, stödjande armbågen mot hufvudkuddarna och med kinden hvilande mot min hand. Så låg jag där och såg ner på den älskades ansikte, under det att tår efter tår banade sig väg utför mina kinder ... »Huru kär, huru dyrbar är du icke för mitt hjärta ... du är ju för mig *allt*. Och likväl går du nu bort från

mig... Hvarför är ödet så grymt? Huru skall jag kunna lefva utan dig? Måtte du blott snart återvända till din hjärtevän!... O, Gud, min gode Gud, min barmhärtige och kärleksrike fader i himmelen, låt honom snart återkomma!... Han och alla de andra! ... Låt det snart blifva fred igen! Hvarför kan icke en oafbruten fred råda här i världen?!... Vi voro ju så lyckliga — kanske alltför lyckliga... någon fullkomlig lycka får och kan ju icke existera här på jorden, här i förgänglighetens värld... O, hvilken bottenlös sällhet, om han kommer tillbaka till hemmet utan sår, utan skada samt åter finge i fredlig tid hvila så här vid min sida utan att något afsked hotade oss en följande morgon!... Huru lugnt han sofver, min hjärteskatt, min tappre make! Men huru skall du slumra därute på krigsskådeplatsen? Där kommer du att sakna en varm bädd. Där måste du gå till hvila på den hårda, kanske fuktiga marken... kanske i en löpgraf. Där väntar dig icke något mjukt, med siden och spetsar smyckadt hviloläger. Sårad... hjälplös blir du kanske kvarliggande på marken, medan stridstumultet drager sig bort till andra delar af slagfältet. Vid denna tanke föreföll det mig, som om jag på hans panna såge ett gapande sår, ett sår, förorsakadt af ett sabelhugg och ymnigt blödande, eller hålet efter en kula på hans bröst. Ett haf af medlidande uppfyllde min själ. Mitt hjärta bestormades af en namnlös smärta. Huru innerligt längtade jag icke just nu efter att trycka honom till mitt hjärta, att öfverhölja honom med kyssar, men jag kunde icke väcka honom, jag ägde icke hjärta att beröfva honom en enda minut af den åt hvila anslagna tiden. Han behöfde så väl en stärkande sömn. Blott sex korta timmar återstå. Och uret hvilar icke, dess obevekliga tick-tack-tick-tack kunna icke hejdas. Med obarmhärtig snabbhet och ofelbarhet vandrar tiden framåt mot hvarje föresatt mål. Detta kalla och likgiltiga tick-tack tillfogade mig smärta. Och där stod ljuset bakom skärmen, brann och smälte ner lika känslolöst och likgiltigt som den med en Amor af

brons smyckade klockan sade »tick-tack». — Kunde då icke alla dessa ting inse, att det var den *sista* natten? Mina af gråten uppsvällda och tunga ögonlock sjönko ned. Småningom domnade medvetandet. Hufvudet lät jag omedvetet närma sig kudden, och när det uppnått denna plats hade jag redan inslumrat. Men huru ofta detta än skedde... för hvarje gång sof jag endast några minuter. En blick på klockan öfvertygade mig därom. Knappt hade min tanke öfvergått till en dimmig och så att säga formlös dröm, förrän mitt hjärta sammansnördes, stod stilla några ögonblick och slutligen återtog sin rörelse genom en våldsam klappning, hvilken naturligtvis ryckte mig upp ur slummerns armar. Det var samma ångestfulla känsla som man erfar, då man väckes af ett nödrop eller af en bullrande brandsignal... Och denna gång var signalropet: »afsked! ... skilsmässa!»

När jag för tionde, kanske tolfte gången for upp ur sömnen, hade dagen inbrutit och ljuset flämtade matt, emedan det var nära att slockna. Man klappade på dörren.

»Klockan är sex, herr löjtnant!» anmälde ordonnansen, hvilken erhållit min mans befallning att väcka honom i god tid.

Arno vaknade genast... Nu var således smärtans stund inne. Jag stod vid porten af mitt Getsemane. Nu måste vi båda till hvarandra säga det grymma ordet »farväl!»

Vi hade öfverenskommit att jag icke skulle beledsaga honom till stationen. Om vi båda finge se och äga hvarandra en fjärdedels timme mer eller mindre, det hade ju under dessa omständigheter en ringa betydelse. Och min hjärtesorg vid den sista omfamningen ville jag icke blotta inför främmande, kalla och likgiltiga ögon. När afskedskyssen växlats, ville jag vara ensam i mitt gemak för att kunna fritt gifva luft åt min smärta, för att kunna kasta mig ner på golfmattan och skrika... skrika högt af smärta och kval.

Arno klädde sig skyndsamt. Under tiden yttrade han till mig några hjärtliga ord, genom hvilka han ville ingjuta tröst i mitt hjärta.

»Mod blott!... Mod, min egen Marta! Denna lilla affär kräfver en tid af allra högst två månader. Sedan vänder jag om till vårt kära hem ... För tusan!... Af ett tusen projektiler träffar endast en enda och det är väl icke afgjordt, knappast troligt, att den skall träffa just mig. Andra officerare hafva ju hemkommit från sina krig; se till exempel din far! En gång måste det ju ske. Du har förmodligen icke gift dig med en husarofficer i den tanken, att hans lefnadsyrke är hyacintplantering eller att hans enda göromål är att på gator och promenader lysa med sin stiliga uniform? Jag skall ofta sända dig bref, d. v. s. så ofta det blir mig möjligt. Och jag skall berätta, hvilket friskt och muntert lif man förer i fält. Om ödet hade åt mig skiftat en sorglig lott, skulle jag icke nu kunna känna mig så väl till mods. Det hela är, ser du, endast en promenad, hvilken jag företager i ändamål att förvärfva mig en orden. Tag nu emellertid väl vara på dig själf och på vår lille Ruru. Om jag vinner befordran, skall äfven han få rycka upp ett steg på den militära rangbanan. Hälsa honom från mig och kyss honom hjärtligt å mina vägnar! Jag vill icke nu förnya gårdagens smärtsamma afsked af den lille älsklingen. En gång i framtiden skall han känna både glädje och stolthet, då hans far förtäljer om sitt deltagande i de stora segrarne på Italiens jord år 59...»

Jag lyssnade med begärlighet till hans ord. Hans tillitsfulla tal gjorde mig godt. Han själf drog ju gärna och med glädje ut i striden. Min smärta var således egoistisk och därför helt och hållet oberättigad... denna tanke borde väl kunna förläna mig kraft att öfvervinna sorgen.

Ännu en gång hördes en knackning på dörren.

»Det är redan hög tid, herr löjtnant!»

»Är strax färdig... kommer om ett ögonblick!»

Han utbredde sina armar.

»Marta. Marta ... min dyra hustru, min innerligt älskade ...»

Jag hvilade redan vid hans hjrta. Det var mig omöjligt att framtvinga ett ord öfver mina läppar. Min tunga vägrade att uttala ordet »farväl!» Jag kände, att det skulle vara alldeles förbi med min styrka, om jag yttrade detta ord. Och hans lugn borde jag ju icke störa i det sista ögonblicket, icke blanda ännu mera galla i hans glädjebägare. Hvarje utbrott af smärta sparade jag, tilldess jag blefve ensam, och då skulle det vara för mig ett slags belöning att fritt få gifva luft åt mina känslor.

Men nu ljödo öfver hans läppar de hjärtslitande orden:

»Farväl, du kära, du, som för mig är allt! ... Farväl!» — ord, hvilka han beledsagade med en varm kyss.

Vi hade svårt att lösrycka oss ur denna omfamning ... både han och jag. Skulle det väl blifva den sista? Då känner jag plötsligt, hurusom hans läppar darra och hans bröst krampaktigt häfves. Ryckande sig ur mina armar betäcker han ansiktet med båda sina händer och snyftar högt.

Detta var för mycket för mig. Jag kände det, som om jag varit nära att blifva vansinnig.

»Arno, Arno», utropade jag, på samma gång mina armar ånyo slingrade sig kring hans hals, »stanna kvar! Blif hemma!»

Jag visste, att jag begärde det omöjliga, men likväl fortfor jag att envist ropa! »Stanna! ... Stanna!»

»Herr löjtnant», ljöd det in till oss från yttre rummet, »det är mycket hög tid!»

Ännu en kyss ... den allrasista!

Han ilade ut.

Jag var ensam ... ensam med min sorg och saknad.

* *
*

Att tillverka charpi ... att läsa tidningarnes tele-

gramafdelning... att fördjupa mig i de tidningsartiklar, som afhandlade kriget och dess gång... att på en stor karta, hvilken jag utbredt på matsalsbordet, fästa små, med flaggor prydda knappnålar till utpekande af de strategiska rörelserna å båda sidor... att uppställa och söka finna lösningen af schackproblem, hvilka alla hade ungefär denna lydelse: »Österrike drager och gör matt i fjärde dragningen... att gå i kyrkan samt både där och i hemmets sköte flitigt och enträget anropa Herren Zebaoth om seger för de fosterländska vapnen samt tigga Jesus, människosonen, om skydd och beskärm för min make... att icke tala om någonting annat än om de från krigsskådeplatsen ingående underrättelserna — se där en bild, en trogen bild af mitt, mina anförvanters och vänners dagliga lif under den närmast följande tiden. Alla öfriga lifsintressen, äfven de, som först haft för oss stor betydelse, lämnades nu ur sikte. Det enda, som för oss ägde vikt och verklighet, var frågan: »huru och när skall kriget sluta?» Man åt, man drack, man läste, man företog sina promenader till fots eller i vagn, men allt detta skedde utan ett enda grand af intresse. Det betraktades såsom saker af underordnad betydelse. Verkligt värde tillerkändes endast en enda sak — de från Italien anlända telegrammen.

Ljusglimtar i mitt enformiga, nästan dystra lif voro naturligtvis de underrättelser, som skickades mig af Arno själf. Dessa voro visserligen mycket kortfattade... ty att skrifva bref hade aldrig varit hans starka sida... men de skänkte dock åt mitt hjärta den fröjdefulla vissheten, att han ännu icke träffats af hvarken kula eller sabelhugg, att han var oskadd, att han ännu befann sig bland de lefvandes antal. Tydligt är emellertid, att dessa bref och depescher icke kunde inträffa synnerligen regelbundet, ty kommunikationerna blefvo ofta afbrutna och när en fäktning förbereddes eller pågick, blef all fältposttjänst försummad.

När några dagar gått förbi, utan att jag hört af min Arno, och en lista öfver lidna förluster blef offentliggjord... huru stor var icke då den ångest, med

hvilken jag skred till läsningen af namnen på de stupade. Sådant är i sanning ännu mera spännande än det för en deltagare i ett lotteri är att genomläsa dragningslistan, fastän naturligtvis i omvänd mening. Hvad man här söker, väl vetande, att man (himlen vare prisad!) har sannolikheten emot sig, det är högsta vinsten uti — olyckans lotteri.

Nåväl, en morgon kom, då den första af dessa olycksdigra förlustlistor befann sig i mina darrande händer. Sedan fjorton dagar hade jag icke haft hvarken ett par rader på ett brefkort eller ... ännu mindre ... något utförligt bref från honom. Hvarken de dagliga tidningarna eller någon bland mina med regeringsmedlemmar förtroliga vänner kunde lämna mig någon upplysning om de ting, som lågo mitt hjärta nära. Med bäfvande hjärta, med hamrande pulsar genomögnade jag listan och då jag hunnit sista raden, utropade jag:

»Gode Gud ... ett hjärtligt, ett innerligt tack åt dig!»

Men knappt hade ljudet af dessa ord förklingat i mitt gemak, lämnande efter sig allt mera förtonande välljud, som slutligen blefvo så omärkliga, att mitt öra icke förmådde uppfånga och tyda dem ... knappt, säger jag, hade detta skett, förrän en »falsk» och skärande ton tycktes framgå ur det hela. Mina öron förnummo ett misshag, för hvilket jag icke kunde göra mig reda. Mitt hjärta var icke tillfredsställdt. Samvetet började ropa högt ... började öfverösa mig med förebråelser. Jag genomögnade för tionde gången denna fatala lista. Jag stannade ett ögonblick vid hvarje namn. — Alltså, därför att dödens lie skördat Adolf Schmidt och Karl Witte och Karl Müller och Kristian Bürger och många andra, men samtidigt skonat min Arno ... alltså af denna orsak hade jag nedlagt min tacksägelses offer inför Guds fotapall ... En alldeles liknande, en lika varm, en lika innerlig och hänryckt tacksägelse skulle hafva uppstigit till vår himlafader ur deras hjärtan, som vid samma tid tänkte på och bådo för Schmidt, Witte, Müller och Bürger,

om de hade i stället för något af dessa kära namn funnit på listan antecknadt namnen Dotsky, Schultze eller Grumitz. Och af hvilken orsak, på hvilken grund kunde jag begära, att just min tacksägelse, att just mitt arma hjärtas tacksägelse skulle vara mera välbehagliga inför Gud än de andras? . . . Ja, var icke detta en falsk, en skärande ton, hvilken månde hafva inför Gud förvandlat hela min innerliga och hjärtevarma bön till en disharmoni, till ett skärande missljud? Var det kristligt, var det Gudi behagligt, att min själ och mitt sinne frossade i dylika tankar? Var det icke en vederstygglig egoism, då jag tackade Gud, emedan icke jag, utan blott Schmidts moder, Müllers trolofvade brud och femtio andra fällde tårar, bittra tårar, när de lutade sina hufvud öfver denna lista och med skärande hjärteve genomläste den.

Samma dag anlände ett bref från Arno. Man kan föreställa sig den med oro blandade glädje, jag erfor, då jag hade det i mina händer och med denna nyförvärfade skatt ilade in i min sängkammare, där jag visste mig få vara ostörd.

Hans kära, kära bref lydde så:

»I går ägde rum en förbittrad strid. För oss slutade den tyvärr som nederlag. Men var vid en god tröst, min egen tillbedda Marta! I nästa drabbning hafva vi segern gifven. Detta var verkligen mitt första eldprof. Jag befann mig midt i det tätaste kulregnet — en egendomlig känsla, hvilken jag skall muntligen skildra. För ögonblicket hinner jag endast att i korthet säga, att jag fann det ännu mera fruktansvärdt, än min vildaste fantasi förespeglat mig. De stackars karlarna, som stupade på alla sidor rundt omkring! . . . Man kunde icke hjälpa dem. Därtill fanns icke tid. Man måste låta dem ligga ohulpna, trots deras hjärtrörande veklagan. *C'est la guerre*! Så går det till i krig! Jag hoppas på ett snart återseende, min älskling. När vi en gång befinna oss i Turin för att diktera fredsvillkoren, kom då till mig! Gör allting redo till denna färd, så att du kan resa ögonblickligen, när mitt bud kommer. Tant Maria är helt

visst icke motsträfvig, om det gäller att under tiden vaka öfver vår lilla korpral.»

Jag kan icke neka att min mans bref spredo ljus öfver min ensliga och sorgliga tillvaro. Om dagen kunde jag gång på gång, när de dystra och mörka tankarne infunno sig, hämta tröst och sinnesstyrka ur min käre Arnos bref, De voro för mitt hjärta hvad en svalkande balsam är för ett sår, hvad en kylig dryck är för den törstige, hvad ljus och värme är för den, som en lång tid dvalts i mörker och köld. Det oaktadt voro mina nätter i hög grad oroliga och dystra voro de skuggor, som då drogo förbi min själs ögon.

Närhelst jag då vaknade upp från en ljuf dröm, under hvilken all bedröfvelse var såsom bortblåst, trängde sig verkligheten ... den sorgliga verkligheten med alla dess af fasor uppfyllda möjligheter ... fram till medelpunkten af mitt medvetande samt förorsakade mig ett nästan outhärdligt lidande. Under flera timmar kunde jag icke ånyo insomna. Ständigt marterades mitt arma hjärta af den tanken, att min Arno måhända just i detta ögonblick låge döende och kvidande af smärtor i en eller annan vallgraf, törstande efter en droppe vatten, längtansfullt ropande eller framstönande mitt namn. Jag förmådde icke återvinna mitt själslugn på annat sätt än genom att med ett slags inre våld tvinga min själ att sysselsätta sig med tankarna på hans återkomst till hemmet efter slutadt fälttåg. I min fantasi målade jag härliga taflor med bilder af den ömsesidiga hänryckning, vi då skulle erfara. Ty att han verkligen skulle återkomma, att jag verkligen skulle få ännu en gång sluta honom i mina armar, att vi ännu en gång skulle få tillbringa många lyckliga år tillsammans, detta var ju lika sannolikt, ja, till och med ännu mera sannolikt, än att han skulle stupa på det s. k. ärans fält. Jag målade ut för mig, huru han skulle med häftig otålighet störta in i vår boning (otålighet efter att få se mig) samt huru jag då skulle flyga i hans armar

ledsaga honom fram till Rurus vagga ... med få ord, huru lyckliga vi då skulle vara ...

Min far var nedslagen till lynnet. Hans hänförelse för kriget, hans stolta segerdrömmar voro slut. Från krigsskådeplatsen ingick den ena sorgliga underrättelsen efter den andra. Först var det Montebello. Sedan kom Magenta. Men det var icke endast han, som var nedslagen. Hela Wien sörjde med honom. Man hade i förväg och under krigets allra första dagar invaggat sig i den säkra tron och förhoppningen, att talrika segerbudskap skulle gifva anledning till ett nästan dagligt *Te deum*-sjungande i våra tempel och husens smyckande med flaggor, illumination under aftontimmarne och annat sådant. I stället blef Turin skådesplatsen för sådana ovationer. Där vajade fanorna, där sjöngo prästerna, där klingade tornklockorna ... icke var det i Wien man sjöng: »O, Gud, vi lofva dig, vi prisa ditt heliga namn, ty du har gifvit oss hjälp att besegra våra fiender!»

»Tror du icke, min far», frågade jag, »tror du icke att man skall sluta fred, om de våra drabbas af ännu ett nederlag? I detta fall kunde jag nästan känna mig frestad att önska, att ...»

»Men blygs då att låta höra slikt ofosterländskt tal! Hellre må det blifva ett nytt sjuårigt, ja, ett nytt trettioårigt krig! Våra vapen måste till slut segra. Det är vi, som skola föreskrifva fredsvillkoren. Hvarför drager man eljest ut i krig? Man kunde ju i annat fall lika gärna stanna hemma.»

»Det vore väl också det bästa», suckade jag.

»Hvilka fega varelser ären icke I kvinnor! Till och med du, som från din spädaste barndom har fått hos dig inplantade goda grundsatser rörande fosterlandskärlek och hederskänsla ... till och med du är nu helt och hållet modfälld samt skattar ditt personliga lugn högre än landets, vårt fosterlands välfärd, storhet och ära.»

»Ja ... om jag blott icke så innerligt älskade min Arno, skulle jag sannolikt ...»

»Kärlek till make ... kärlek till familjen, det är

alltsammans både skönt och berättigadt, men ser du ... det bör dock sättas i andra rummet.»

»Bör det? ... O, min far!»

* *
*

Den fatala listan hade redan upptagit namnen på åtskilliga för mig bekanta officerare och bland andra sonen till en gammal dam, för hvilken jag hyste stor aktning och hjärtlig tillgifvenhet ... hennes ende son.

Samma dag ville jag aflägga besök hos den beklagansvärda gamla damen. Det var, tyckte jag, en pinsam och svår visit. Skänka henne någon verklig tröst, det kunde jag naturligtvis icke ... på sin höjd blanda mina tårar med hennes. Men det var nu en plikt, hvilken ålades mig både af konvenansen och af det gudomliga budet om kristlig härlek. Och så begaf jag mig då omsidor på väg.

När jag anlände till fru von Ullmans bostad, tvekade jag en lång stund, innan min hand vidrörde klocksträngen. Senast, då jag befann mig här, hade man hos fru Ullsman en glad och munter liten danstillställning. Den älskvärda gamla värdinnan var då själf idel glädje och fröjd. »Marta», hade hon då en gång under aftonens lopp sagt till mig, »vi båda äro de mest afundsvärda kvinnor i hela Wien. Du har den ståtligaste mannen och jag äger den mest förträfflige sonen i vår goda stad.» Och nu? Visserligen hade jag väl ännu kvar min man ... Hvem vet det för öfrigt? Bomber och granater och alla möjliga slags profektiler flögo ju oaflåtligt kors och tvärs därborta. Fältslagets sista minut kunde ju hafva gjort mig till änka ... Ja, jag måste erkänna det ... jag började fälla bittra tårar utanför den gamla fruns dörr. Det var den mest passande sinnesstämningen för ett besök af denna sorgliga art. Jag ringde. Ingen kom att öppna. Jag ringde för andra gången, men med samma resultat.

Då öppnades en annan dörr i samma förstuga. Jag blef varse ett hufvud och hörde en röst, som sade:

»Ni ringer förgäfves, fröken . . . våningen är nu tom.»

»Är det möjligt? Har fru von Ullsman rest bort?»

»Hon blef för tre dagar sedan transporterad till dårhuset.» Hufvudet försvann bakom dörren, som ögonblickligen tillslöts. Där stod jag nu, ensam och förfärad, Jag stod där helt säkert åtminstone ett par minuter och för min inre syn upprullades alla de sorgliga scener, som månde hafva ägt rum i den gamla fruns bostad. Huru gräsligt måste icke den gamla kvinnan hafva lidit, innan hennes smärtor och kval framkallade vansinnet! —

Och min far önskade, att kriget skulle räcka trettio år! . . . Han ville, att det skulle vara trettio år . . . för vårt fäderneslands väl! . . . Huru många förtviflade mödrar skulle då finnas inom Österrikes landamären?

Djupt uppskakad steg jag utför trappan. Jag beslöt att såsom en väl behöflig förströelse för sinnet besöka en bekant ung fru, hvilkens man i likhet med min Arno, befann sig på krigsskådeplatsen.

På väg till henne hade jag att passera »Herrengasse» och det hus, där den »patriotiska hjälpföreningen» hade sin byrå. På den tiden fanns ännu icke någon Genévekonvention. Om »Röda Korset» hade man ännu icke ens drömt. Men man saknade dock icke institutioner af liknande slag. Nyssnämnda »patriotiska hjälpförening» hade till uppgift och mål att mottaga och till krigsskådeplatsen afsända alla de gåfvor, som voro afsedda till hjälp åt de stackars sårade — penningar, linne, charpi, förbandsartiklar af alla slag o. s. v. Rikliga gåfvor inströmmade naturligtvis från alla håll, ja, de voro till och med så rikliga, att hela magasin måste hyras för att tjäna till upplagsplatser. Knappt hade ett förråd blifvit inpackadt och afskickadt, innan nya sådana hopade sig.

Jag trädde in. Såsom ett djupt behof kände jag

min önskan att till kommittén få öfverlämna det belopp, jag för tillfället hade i min börs. Måhända skulle den kunna skaffa lindring och hjälp åt en lidande soldat och — frälsa hans mor undan vansinne.

Presidenten var mig personligen bekant.

»Är furst C. här?» frågade jag portvakten.

»Icke nu för ögonblicket! Endast vicepresidenten, herr baron von Suttner är däruppe.»

Han visade mig vägen till den lokal, där penninggåfvorna aflämnades. På väg dit måste jag passera åtskilliga salar, där paket lågo uppradade bredvid och på hvarandra på långa bord. Jag tog det hela i hastigt skärskådande. Där fanns högar af linne, cigarrer, tobak och framför allt hela berg af charpi. En rysning genombäfvade mig. Huru många sår måst icke blöda på slagfältet, då man anser sig skola få bruk för ett så jättestort förråd af charpi! . . . Och min far, tänkte jag, min far, som själf varit i krig och sett eländet, han vill ändå att kriget skall räcka under trettio år! Och han tillägger — »för landets väl!» Huru många af landets söner skulle icke då duka under för sina sår?

Baron S. mottog min gåfva med hjärtliga uttryck af tacksamhet och besvarade artigt mina förfrågningar angående föreningens verksamhet. Det gladde mig och gjorde mitt hjärta godt att höra, hvad denna förening uträttade. Under det att vi samtalade, inträdde brefbäraren och aflämnade ingångna bref samt anmälde, att från provinsen anländt två med sändningar fyllda kärror. Jag slog mig ned i en i bakgrunden stående soffa, emedan jag önskade vara närvarande, då dessa paketer inburos. Emellertid aflämnades de i ett annat rum. Nu inträdde en äldre herre, hvilkens hela yttre visade, att han var en gammal militär.

»Tillåt mig, herr baron», yttrade han samtidigt med att han tog plånboken i handen och slog sig ner i en bredivd bordet placerad stol, tillåt mig, att äfven jag bidrager med en liten skärf till utförandet

af ert ädla verk, till understödjande af ert fosterländska arbete!»

Samtidigt aflämnade han en sedel om hundra gulden. Därefter återog han:

»Jag beundrar och högaktar Er alla, som hafva stiftat denna sannt fosterländska förening. Själf är jag en gammal soldat... fältmarskalklöjtnant X... och jag har mångårig erfarenhet i frågor af detta slag. Min öfvertygelse är, att eder verksamhet är välsignelsebringande för de stackars karlarne, som slåss därborta i ett aflägset fjärran från deras hemorter, deras familjer, deras hustrur och barn. I fälttågen anno 9 och 13 tog jag verksam del. På den tiden fanns ingen »patriotisk välgörenhetsförening». Då för tiden skickade man inga järnvägslaster af kistor, innehållande förbandsartiklar och charpi för de sårades räkning. Bah! Hvilken af dem, som sutto hemma i allsköns ro, tänkte då väl på oss krigare? Vi fingo nog sköta oss själfva, hvilket ofta nog betydde: dö af våra sår, omkomma i febersjukdomar o. s. v. Huru många voro icke de, som på den tiden ... sedan fältskärernas förråder tagit slut ... måste förblöda såsom slaktkreatur, då de däremot kunnat räddas, om man skickat oss en sådan sändning som denna! Edert arbete är välsignelserikt, I goda, ädla människor. I förstån icke själfva, *huru mycket* godt I gören!»

Och två stora tårar tillrade utför den gamle mannens kinder ner i hans skägg... det vördnadsvärda, hvita skägget.

Utanför gemaket, där vi förde detta samtal, uppstod nu ett larm, som trängde in till oss. Ljuden af steg och röster närmade sig. Dörrarna slogos upp med stor högtidlighet och en gardist anmälde:

»Hennes majestät kejsarinnan!»

Vice presidenten fick brådt att stiga upp och ila ut genom dörren för att enligt etikettens fordringar mottaga den höga gästen. Men hon befann sig redan i försalen.

Från min undangömda vrå betraktade jag med

beundran den unga furstinnan, hvilken, då hon här uppenbarade sig i enkel promenaddräkt, föreföll mig nästan ännu mera älsklig, än då jag vid hofvets fester sett henne iklädd sina mest praktfulla kostymer, sina med strålande diamanter öfverhöljda toiletter.

»Jag har», sade hon enkelt och hjärtligt, »infunnit mig här, emedan jag i dag på morgonen erhöll från kejsaren ett å skådeplatsen för kriget skrifvet bref, i hvilket han med några ord omförmäler, huru välkomna och gagneliga den »patriotiska hjälpföreningens» gåfvor varit... och så önskade jag personligen inhämta upplysningar om föreningens verksamhet och på samma gång till föreningens kommitté frambära uttrycken af kejsarens välbehag...»

Därpå lät hon tjänstemännen redogöra för föreningens verksamhet och lyssnade med uppmärksamhet och synbart intresse till vicepresidentens detaljerade skildringar af föreningens arbete. De på borden liggande föremålen, som lågo i beredskap att vid första lägenhet afsändas till hären, granskade hon med noggrannhet och intresse.

»Se, grefvinna!» yttrade hon till den hofdam, som uppvaktade henne, i det hon tog i sin hand ett af linneplaggen. »Se, hvilket präktigt tyg! Och huru omsorgsfullt är det icke sytt!»

Därefter anhöll hon att få se de andra salarna och vicepresidenten ledsagade henne dit. När de efter en stund återkommo och passerade genom det rum, där jag satt, hörde jag henne säga!

»Detta är ett vackert och framför allt ett patriotiskt företag, som för de arma soldaterna...»

Dörren föll igen efter dem, och jag hörde icke mera. »De arma soldaterna!» — Dessa ord genljödo länge i mina öron; hon hade i dem inlagt ett så hjärtegodt medlidande. Ja, i sanning *arma*! Och ju mera man bemödade sig att åt dem bereda tröst och hjälp, hugsvalelse och vederkvickelse, desto bättre. Men, ... en förflugen tanke genomkorsade mitt hufvud... vore det icke ännu bättre, ja allra bäst,

om man icke alls skickade ut de stackars människorna i krig? Vore det icke både mera kristligt och i alla andra hänseenden bättre, om man skonade dem för allt detta elände?

Jag jagade emellertid snart bort denna tanke. Det måste ju så vara, emedan det varit så under alla föregående sekler ända sedan hedenhös. Det måste ju så vara. Någon annan ursäkt för krigets fasor och elände än den, som innefattas uti det lilla ordet »måste» har jag aldrig hört omtalas. Och säkerligen finnes icke heller någon annan.

Nu lämnade jag palatset. Den väninna, till hvilken jag ämnade mig, hade sitt hotell i närheten af välgörenhetsbyrån. På vägen dit passerade jag en bokhandel och jag steg in för att köpa en karta öfver norra Italien. Den gamla hade jag redan hunnit förstöra genom millioner hål efter de flaggprydda knappnålarna. Många kunder funnos därinne. Alla ville köpa kartor, vyer från krigsskådeplatsen och dylika saker. Omsider kom turen till mig att blifva expedierad.

»Kanske önskar också Ni en karta öfver krigsskådeplatsen?» sporde bokhandelns ägare.

»Ni har rätt. Just detta är min önskan.»

»Att gissa rätt i det fallet är icke förenadt med någon svårighet. Människorna köpa nu för tiden här ingenting annat än kartor öfver Italien.»

Han letade fram den begärda kartan, och medan han hoprullade den för att förse den med omslagspapper, yttrade han till en i närheten stående herre:

»Så illa det nu för tiden är ställdt för dem, som skrifva skönlitterära och vetenskapliga verk! Hvar påträffar man väl en människa, som frågar efter sådant? Kanske finnas de, men . . . vägen till min boklåda hitta de icke. Allt intresse för intellektuella sysselsättningar är försvunnet, herr professor. Tro mig . . . alldeles försvunnet! Om jag förde i handeln gevär och revolvrar, skulle jag snart blifva en rik man . . . och ännu rikare om jag ägde kapitaler, så

att jag kunde anlägga och drifva en fabrik för tillverkning af bajonetter och sablar. Men för bokhandlare och skriftställare är det utomordentligt dåliga tider.»

»Och dåliga tider för hela vårt folk», invände professorn. »En så stor brist på intresse för litteratur och vetenskap måste medföra andlig ruin.»

Och så ville min far... tänkte jag nu för tredje gången... att kriget skulle räcka i trettio år för landets och folkets väl!...

»Således gå edra affärer dåligt?» yttrade jag nu helt högt.

»Ja, ja... men det är ett öde, som icke drabbar ensamt mig», svarade bokhandlaren. »Alla, nästan alla lida förluster genom detta olycksaliga krig. Med undantag af arméleverantörerna finnes i hela vårt land icke en enda affärsman, hvilken icke lider oberäknelig skada af kriget. Allt afstannar: arbetet i fabrikerna, arbetet på åkerfälten. Otaliga människors inkomstkällor utsina. Värdepapperen falla, men räntan stiger. All företagsamhetslust slappas. Talrika firmor måste göra konkurs. Aldrig har man här i landet skådat sådant elände.»

»Och likväl önskade min far...» upprepade jag inom mig, då jag lämnade boklådan.

* *
*

Den väninna, som jag ämnade besöka, var hemma och tog emot.

Grefvinnan Lori Griesbach var i många hänseenden min olyckskamrat. Liksom jag var hon dotter af en general. Liksom jag var hon sedan kort tid gift med en officer. Och liksom jag var hon nu hvad man kallar gräsänka. Endast i ett enda hänseende var hon förmer än jag. Hon hade icke endast sin make, utan därjämte tre bröder ute i kriget. Men Lori var icke en försagd eller blödig natur. Hon lefde i den fasta öfvertygelsen, att alla dessa män, som

voro henne kära, stodo under särskildt beskydd af ett helgon, hvilket hon ägnade sin varma dyrkan. Hon betviflade icke ett enda ögonblick, att de skulle återkomma, när kriget var till ända.

Med öppna armar mottog hon mig.

»Åh, så snällt af dig, att du kommer hit!» utropade hon. »Himlen och alla dess helgon välsigne dig! — Men du ser så nedtryckt ut och du är så ovanligt blek... Du måtte väl icke hafva bekommit någon sorglig underrättelse från krigsskådeplatsen?... Säg!... Säg!»

»Nej... Gud vare lof! Icke ännu!... Men hela denna sak är ju så ytterst bedröflig...»

»Ja... jaha... jag förstår din mening. Du tänker på nederlagen. Men gör dig icke några bekymmer för den saken! Nästkommande telegram från krigets skådeplats kunna tillföra oss budskapet om en seger.»

»Att segra eller icke segra... det betyder föga. Det är kriget i och för sig själft, som är så fasansvärdt. Vore det icke tiotusenfaldigt bättre, om något sådant icke funnes?»

»Hvartill skulle vi då använda militären?»

»Ja, hvartill?» Jag hade svårt att besvara den frågan, men yttrade slutligen; »Då funnes inga militärer.»

»Så barnslig du är och så enfaldigt du talar!... Inga militärer! Hvad vore då lifvet? Det vore just en härlig tillvaro vi då skulle hafva här på jorden. Inga militärer! Inga uniformer? Jag riktigt ryser inför en sådan tanke. Men lyckligtvis är det omöjligt!»

»Omöjligt?... Nå, kanske har du rätt. Jag *vill* tro det, ty eljest skulle jag icke ens kunna fatta, att det icke skett för länge sedan.»

»Hvad menar du? Hvad borde hafva skett?»

»Afskaffandet af allt hvad krig heter! Men nej ... jag talar i fåvitsko. Man kunde lika gärna tala om att afskaffa vulkaniska utbrott och jordbäfningar.»

»Jag fattar icke din mening. Hvad mig själf beträffar, är jag hjärtinnerligt glad öfver krigets ut-

brott, emedan jag hyser den förhoppningen ... jag kan gärna säga den fasta tillförsikten, att han skall vinna ära och utmärkelse under krigets lopp. Äfven för mina bröder är kriget fördelaktigt. Befordringarne inom tjänsten hafva gått så långsamt, men nu äro deras utsikter ljusare ...»

»Har du nyligen haft underrättelser?» afbröt jag »Äro de dina vid god hälsa?»

»Nej, kära du, jag har icke på en rundlig tid hört någonting om eller från dem. Men du vet ju, huru oordentlig all postgång är nu för tiden och att den ofta helt och hållet afbrytes. Och då man blifvit uttröttad genom en ilmarsch under en hel dag eller genom deltagandet i en drabbning, har man naturligtvis föga lust att skrifva bref. Jag känner mig helt lugn. Såväl Ludvig som mina bröder bära invigda amuletter. Vår mor har själf med egna händer hängt dem kring deras hals .. Mera kan ingen göra.»

»Man kan bedja ...»

»Ja, nog bedja vi för dem både i kyrkan och här hemma. Men inte gagnar det stort. Jag förlitar mig mera på amuletterna.»

»Huru föreställer du dig ett sådant krig, där hvarje man i de båda arméerna bär en amulett? Tror du då, att de projektiler, som å ömse sidor afskjutas, helt enkelt försvinna i molnen utan att tillfoga någon människa en skada?»

»Jag förstår dig icke. Du är så förfärligt ljum eller, snarare sagdt, kall i din tro. Jag har verkligen ofta hört din tant Maria beklaga sig däröfver.»

»Hvarför besvarar du inte min fråga?»

»Därför, att den är ett hån mot allt det, som för mig är heligt.»

»Hån? ... Vare det långt ifrån mig! ... Jag endast önskar, att vi taga saken i betraktande på förnuftigt sätt.»

»Men du vet nog, huru stor synd det är att tilltro sitt eget af synden förblindade förnuft någon som helst kraft att döma i sådana saker. De stå ju

så högt öfver oss och äro oåtkomliga för vårt förstånd.»

»Jag måste tiga. Du kan hafva rätt. Det gagnar till intet att tänka och grubbla... Sedan någon tid har jag börjat betvifla riktigheten af den öfvertygelse, jag fordom ägde i dessa ting, och detta förorsakar mig lidande och smärta. Om jag förlorade min tro därpå, att det var både nödvändigt och för fosterlandet fördelaktigt att börja detta krig, skulle jag aldrig kunna förlåta dem, som...»

»Ah!... Du talar om Louis Napoleon! Ja, han är verkligen en ränksmidare.»

»Han eller någon annan. Det inverkar icke på själfva sakförhållandet. Jag önskade vara fullt och fast öfvertygad därom, att det i själfva verket icke varit människor, som vållat detta krig, att det utbrutit af sig själft, liksom nervfeber, skarlakansfeber...»

»Så exalterad, så öfverspänd du är! Låtom oss tala förnuftigt, och hör nu på mig med lugn! Inom kort tager kriget slut och våra män vända åter till hemmet och oss såsom ryttmästare... Jag skall då söka öfvertala min Ludvig att begära fyra eller kanske sex veckors permission och resa med mig till någon badort. Det skall göra honom godt efter alla de utståndna strapatserna, och äfven mig skall det rekreera efter all denna olidliga värmen, all denna ledsnad och ångest. Du får nämligen icke tänka, att icke äfven jag känner mig ängslig. Möjligen kan det ju vara Guds vilja, att någon af mina kära skall stupa på ärans fält... och om det än måste anses vara en skön och härlig död, en afundsvärd död för kejsare och fädernesland...»

»Du förer ett språk som den första bästa arméorder.»

»Det vore i alla händelser gräsligt... det skulle sönderslita mitt hjärta... Och tänk blott på vår stackars mamma, om någonting skulle drabba Gustaf eller Karl!... Men låtom oss nu inte tala mera därom!... Alltså, för att vederkvicka oss efter all

denna oro skola vi förskaffa oss en angenäm och uppfriskande badsejour någonstädes, helst i Karlsbad ... Jag var där en gång under min flicktid och hade förtjusande roligt.»

»Och jag har varit i Marienbad ... Det var där jag lärde känna Arno ... Men hvarför sitta vi så här sysslolösa, medan vi prata? Har du icke till hands något linne, så att vi kunna tillverka charpi? Jag besökte i dag den patriotiska välgörenhetsbyrån och dit kom ... kan du gissa hvem?»

På denna punkt afbröts vårt samtal, därigenom att en lakej inträdde för att aflämna ett bref.

»Från Gustaf!» utropade Lori med glädje och skyndade att bryta sigillet.

Sedan hon läst ett par rader, utstötte hon ett häftigt skri. Brefvet föll ur hennes hand. Helt upprörd kastade hon sig i mina armar.

»Lori ... Käraste vän, hvad är på färde?» frågade jag djupt uppskakad. »Din man ...!»

»O, Gud! ... O, Gud!» stammade hon. »Läs själf!»

Jag tog skyndsamt upp det på golfvet liggande brefvet samt började läsa. Jag kan noga återgifva ordalagen, ty efter någon tids förlopp anhöll jag hos Lori att få låna brefvet i ändamål att anteckna dess innehåll i min dagbok.

»Läs högt!» bad hon. »Jag hade icke hunnit till slutet.»

Naturligtvis villfor jag denna önskan.

»Kära syster! I går hade vi en het dag och en stor drabbning utkämpades. Förlustlistan blir denna gång mycket, mycket lång. På det att icke du och vår mor skola af denna erfara den olycka, som drabbat oss, och för att gifva dig tillfälle att varsamt förbereda henne (säg till en början, att han är svårt sårad!) vill jag genast nämna, att bland dem, som stupat för fosterlandet, är äfven vår broder Karl.»

Jag afbröt läsningen för att omfamna henne.

»Dit hade jag kommit i brefvet», yttrade hon sakta.

Med af tårar halfkväfd stämma fortsatte jag läsningen.

»Din man är i likhet med mig oskadd. Jag önskar, att den fientliga kulan hade i stället drabbat mig. Jag afundas Karl. Han föll redan vid fältslagets början och undgick således det sorgliga med vetandet, att vi ännu en gång — förlorat. Det är verkligen bittert att alltjämt lida nederlag. Jag såg honom falla, ty vi redo bredvid hvarandra. Jag sprang genast af hästen för att bistå honom. Han gaf mig en hjärtrörande bick... blott en enda blick ... i nästa sekund var han död. Kulan hade san nolikt genomborrat hjärtat eller en af lungorna. Det var emellertid en hastig, smärtfri död. Huru många andra få icke ligga kvar på slagfältet under flera timmar och pinas af sina sår... ligga där midt bland stridstumultet länge, innan döden befriar dem. Det var en förfärlig dag... Öfver ett tusen döda.... vänner och fiender om hvarandra... betäckte slagfältet. Bland de döda fann jag många, hvilka jag personligen kände... bland andra äfven den stackars — (här måste jag vända bladet) — »den stackars Arno Dotsky...»

Vanmäktig sjönk jag till golfvet.

* *
*

»Nu är allt förloradt, Marta! Solferino har beseglat vårt öde: vi äro slagna, i grund besegrade.»

Med dessa ord kom min far en morgonstund utrusande till den plats i trädgården, där jag gjort det bekvämt åt mig under en grupp af skuggrika lindar.

Jag hade med min lille Ruru återvändt till mitt ungdomshem. Vid pass åtta dagar efter den nyss omförmälda jobspostens ankomst flyttade min familj till Grumitz, vårt i nedre Österrike belägna gods. Jag följde med. Om jag blifvit lämnad ensam, skulle jag blifvit rof för den mest gränslösa förtviflan. Nu hade jag alla de kära omkring mig liksom före mitt äktenskap; min far, tant Maria, min lille bror och mina två systrar, hvilka snart voro vuxna. En och

hvar sökte göra allt för att lindra min djupa sorg samt bemötte mig med ett slags vördnad, hvilken gjorde mig mycket godt. I mitt sorgliga öde sågo de uppenbarligen, så att säga, någonting heligt . . . något, som ställde mig högre än min omgifning, till och med ett slags förtjänst. Näst efter det blod, som soldaterna utgjuta på fosterlandets offeraltare, utgöra ju de tårar, hvilka på samma altare gjutas af de stupade krigarnes mödrar, hustrur och fästmör, den heligaste libation. Därför var det också en lugn och stilla känsla af stolthet, ett slags medvetande om att det, så att säga, medförde en militärisk värdighet att hafva på ärans fält förlorat en innerligt älskad make . . . detta allt var det, som allra kraftigast gaf mig hjälp att uthärda min bittra sorg. Och jag var ju icke den enda. Huru många, många rundtomkring i hela vårt land hade icke nu att sörja någon i den italienska jorden hvilande släkting eller dyrbar vän . . .

Någon mera detaljerad berättelse rörande Arnos död bekom jag icke då. Man fann honom stupad, kände igen honom och beredde åt honom en graf — detta var allt, hvad jag fick veta. Säkerligen ilade hans sista tankar till mig och till Ruru, hans lille älskling. Hans hugsvalelse och tröst under de sista ögonblicken var helt säkert det medvetandet: jag har uppfyllt min plikt . . . mer än min plikt.

»Vi äro slagna . . . allt är förloradt!» upprepade min far, sedan han satt sig vid min sida på trädgårdssoffan.

»Således hafva våra offer skett förgäfves», yttrade jag med en djup suck.

»Lyckligast äro de offrade, emedan de äro omedvetna om den skymf, som drabbat oss. Men vi skola helt visst skaffa oss revanche, om det också nu slutits fred.»

»Fred! . . . Det gläder mig och Gud vare lof därför! Visserligen kommer freden försent för mig . . . men dock blifva ju många tusen andra förskonade.»

»Du tänker alltid blott på dig själf och på de enskilda individerna, Marta. Men här gäller det ju hela vårt fosterland, hela vårt kära Österrike.»

»Består då icke hela detta Österrike af idel enskilda personer? Är Österrike, taget i denna mening, någonting annat än samlingen af de mänskliga individer, som bo inom dess landamären?»

»Mitt kära barn... ett rike, en stat lefver ett längre och mera rikt lif än individerna. Dessa försvinna från skådeplatsen den ena efter den andra, generation efter generation, under det att däremot riket, staten mer och mer utvecklar sig, tillväxer i storhet, i makt, i ära, eller ock går tillbaka, krymper samman och försvinner, i händelse det låter sig öfverflyglas och besegras af andra riken och stater. Därför är rikets existens, välfärd, makt och storhet ett det allra högsta, det allra ädlaste och maktpåliggande mål, efter hvilket hvarje människa bör sträfva och för hvilket den enskilde måste beredvilligt när som helst offra sitt lif.»

Dessa ord inpräglade jag omsorgsfullt i mitt minne för att kunna samma dag, när jag blifvit ensam, anteckna dem i min dagbok. Jag fann dem på ett lika kraftigt som öfvertygande sätt gifva form åt just de idéer, som jag under min studietid hade insupit ur de historiska läroböckerna och hvilka under den senare tiden, d. v. s. allt sedan Arno drog ut till striden, varit utplånade ur mitt minne. Jag ämnade nu så kraftigt som möjligt haka mig fast vid dessa idéer. Möjligen kunde jag nu finna hugsvalelse och tröst för mitt sörjande hjärta i den föreställningen, att min älskade make fallit för en stor sak samt att äfven min olycka utgjorde en beståndsdel af samma stora sak.

Min goda tant Maria hade emellertid helt annorlunda beskaffade tröstegrunder till sitt förfogande. »Gråt då icke så, mitt kära barn», plägade hon säga, när hon fann mig försjunken i sorg och grämelse. »Du får inte vara nog egoistisk att beklaga honom, som ju nu har det vida bättre än han någonsin, äfven under de lyckligaste förhållanden, kunnat få det här

på jorden, Han vistas nu i någon af de många boningar i fadershuset därofvan. Därifrån ser han städse kärleksfullt ned till dig, till Ruru och till oss alla, som lågo hans ädla hjärta nära här i tiden. Ännu några hastigt flyktande år... så blir du ju återförenad med honom. För dem, hvilka falla på slagfältet, bereder himmelen de allra skönaste boningar... Lyckliga, trefaldt lyckliga äro de, som kallas hädan under uppfyllandet af heliga plikter! Den döende soldatens förtjänst står icke långt tillbaka för den döende martyrens.»

»Du menar således, käraste tant, att jag bör glädja mig däröfver, att Arno...?»

»Glädja dig!... Nej, det skulle öfverstiga en människas kraft. Men du kan bära ditt öde ödmjukt och med stilla undergifvenhet under Guds vilja. Detta är i självfva verket en pröfning, som Gud har skickat dig och ur hvilken du skall utgå med luttradt hjärta och med ännu starkare tro på den gudomliga kärleken.»

»Således *därför*, att jag skall blifva renad och luttrad genom en pröfning har Arno...?»

»Icke därför... men hvem kan, hvem vågar väl försöka utgrunda Försynens hemlighetsfulla afsikter och vägar? Åtminstone icke jag!»

Fastän nu dylika invändningar mot tant Marias tröstegrunder emellanåt och ganska ofta undsluppo mig, hängaf jag mig likväl i själ och hjärta villigt åt den mystiska uppfattningen, att min älskade Arno nu i himmelen skördade en salig belöning för sin offerdöd samt att hans minne skulle af människorna smyckas med hjälteärans oförgängliga gloria.

Huru upplyftande, men på samma gång smärtsamt hade icke den stora sorgehögtidligheten inverkat på mig, vid hvilken jag var närvarande dagen för vår afresa. Den hölls i Stefansdomen. Det var ett »*De profundis*» för våra i det främmande landet stupade och därstädes jordade krigare. I kyrkans midt hade man anbringat en hög katafalk, hvilken man kringgärdat med brinnande vaxljus i hundratal,

samt smyckat med krigiska emblem . . . fanor och vapen. Från orgelläktaren strömmade ned till oss och utbredde sig under de höga tempelhvalfven tonerna af det vemodiga, härliga *Requiem*, som där utfördes af en manstark sångkör. Nästan alla de närvarande... det var till största delen kvinnor, iförda svarta dräkter... fällde ymniga tårar och snyftade högljudt. Hvar och en begrät icke blott den ende, som hon personligen förlorat, utan alla de andra många, hvilka med honom delat dödens lott. De hade ju alla och en hvar, de stackars hjältemodiga vapenbröderna, uppoffrat sina unga lif för oss alla... d. v. s. för fosterjorden, för nationens ära och välfärd. Och de öfverlefvande soldaterna (samtliga i Wien kvarvarande generalerna och officerare voro tillstädes och flera kompanier stodo uppställda i kyrkans bakgrund)... alla dessa voro beredda att när som helst följa sina fallna kamrater utan tvekan, utan knot, liksom utan fruktan... Ja, med rökelsemolnen, med de af en gemensam smärta frampressade tårarna, med de brusande harmonierna från jätteorgeln, steg då otvifvelaktigt ett för Gud välbehagligt offer upp till himmelen, och Herren Zebaot, härskarornas gud, skulle helt säkert skänka sin rika välsignelse och en evig salighet åt alla dem... åt alla och åt enhvar bland dem, till hvilkas ära denna katafalk blifvit anordnad...

Sådana voro då mina tankar. Säkert är åtminstone, att detta är de ordalag, med hvilka jag i min dagbok skildrat den högtidliga sorgefästen.

Vidpass fjorton dagar efter nederlaget vid Solferino anlände underrättelse, att fredspreliminärerna blifvit undertecknade i Villafranca. Min far bemödade sig med mycken ifver att för mig tydliggöra, hurusom det af rent politiska skäl var alldeles nödvändigt att afsluta denna fred. Till svar försäkrade jag, att det i alla händelser beredde mig en glädje, att det nu omsider blefve ett slut på kampen och på dödandet. Min gode far lät icke störa sig af detta mitt inpass, utan fortsatte med sina förklaringar, lik-

som han ansett sig behöfva inför mig rättfärdiga sig för det, att fred inträdt.

»Du skall inte föreställa dig, att vi äro rädda ... Det ser visserligen ut, som om vi nu gåfve efter och fölle till föga inför denne fiende. Men vi glömma i alla händelser och under alla förhållanden icke att iakttaga vår värdighet och vi veta redan mycket väl, hvad vi företaga oss. Om det endast gällde oss själfva, så skulle vi ingalunda uppgifvit striden för den där lilla olyckan vid Solferino. Bah! ... Tycker någon det? Ack nej, ännu icke på länge! Vi behöfde ju endast skicka en annan arméкår dit ner. Fienden skulle då strax blifva nödsakad att utrymma Milano. Men ser du, käraste Marta, det gäller nu andra allmänna intressen och principer. Vi afstå nu visserligen för tillfället från fortsatt kamp och strid, men ... ser du ... detta göra vi endast för att åt oss bevara de öfriga hotade furstendömena i Italien, hvilka röfvarehöfdingen från Sardinien och hans bundsförvandt, den franske grinolle, gärna ville öfverfalla. Mot Modena och Toskana ... hvarest, såsom du utan tvifvel har dig bekant, med vårt kejsarehus befryndade dynastier nu regera ... ja, till och med mot Rom, mot själfva påfven, vår helige fader, vilja de ja draga svärd, de ömkliga vandalerna. Om vi nu för tillfället afstå från Lombardiet, få vi åtminstone behålla Venedig och kunna på detta sätt vinna tillfälle att utsträcka vår beskyddande hand öfver de syditalienska staterna och den heliga stolen. Du bör således kunna med lätthet inse, att vi af rent politiska anledningar och i den europeiska jämviktens intresse ...»

»Ja. min far», afbröt jag hans harang, »ja, jag inser detta till fullo. Ack, om blott dessa politiska anledningar och grunder hade gjort sig gällande före drabbningen vid Magenta!» tillfogade jag med en djup suck.

För att föra samtalet in på andra spår, pekade jag nu på ett bokpaket, hvilket samma morgon ankommit från Wien.

»Se här! . . . Bokhandlaren skickar oss åtskilliga goda saker till påseende. Däribland finnes ett nyss i bokhandeln utkommet arbete af en engelsk naturforskare vid namn Darwin. Det har till titel: »*The Origin of Species*». Och vår bokhandlare skrifver, att de är ett synnerligen intressant verk, ägnadt att göra epok inom naturalhistorien.»

»Jag vill icke besvära honom, den gode mannen», utlät sig min far med en anstrykning af misslynthet. »Hvilken människa är väl nog dåraktig att intressera sig för dylikt skräp, dylikt nonsens vid en så viktig tidpunkt som denna? Hvad kan det väl finnas i en bok om djur- och växtarter, som är ägnadt att göra epok? Nej, annorlunda är det med de politiska frågorna. De italienska staternas sammanslutning till ett förbund. Österrikes hegemoni inom det tyska förbundet, det är vidtomfattande och betydelsefulla frågor. De skola lefva kvar i historien länge, länge efter det att alla människor hafva förgätit denna bok. Lägg nu detta på minnet, min dotter!»

Jag har lagt det på minnet.

Fyra år senare.

Mina båda systrar... numera fagra ungmör om sjutton och aderton vårar... skulle presenteras vid hofvet. Denna viktiga tilldragelse ryckte upp mig ur min dåsiga liknöjdhet, upp ur mina sjukliga drömmar. Jag beslöt mig efter en tids tvekan för att ånyo uppträda i »stora världen».

Den tid, som förflutit sedan min makes frånfälle under stora ofredstiden, hade i någon mån lindrat min smärta och börjat läka de svidande såren.

Min förtviflan upplöste sig i sorg. Min sorg öfvergick småningom till vemod. Nästa förvandling var, att samvetet lämnade plats för en håglös likgiltighet. Ur likgiltighetens kalla jordmån uppspirade småningom en förnyad lefnadslust. En vacker morgon uppvaknade jag till medvetandet därom, att min ställning i världen var i själfva verket, då man såg saken genom förnuftets kristallklara glasögon, afundsvärd... afundsvärdt lycklig. Jag var tjugotre år gammal, vacker, rik, af högt stånd, fri, moder till en älskvärd liten Ruru, medlem af en familj, hvilkens medlemmar täflade om att bevisa mig sin vänskap. Skulle icke allt detta vara tillräckligt att åt mig här i lifvet iskänka en ny glädjebägare?

Såsom på en dröm blickade jag nu tillbaka på mitt lyckliga, men... ack!... så korta äktenskap. Jag var dödligt förälskad i min ståtlige husarofficer. Ja, min kärleksfulle, gode, ädle make hade gjort mig mycket lyckligt. Ja, skilsmässan hade förorsakat mig en bitter hjärtesorg. Ja, hans död hade väckt hos mig en vild smärta. Men det var nu förbi... förbi för alltid. Så innerligt sammanväxt med mitt själslif hade

dock icke ens denna min enda kärlek varit, att jag icke skulle kunna öfverlefva och glömma den sorgliga förlusten. Om förlust skulle kunna väcka en aldrig utsinande, en till grafven mig beledsagande sorg och smärta, skulle vår förening, vår sammanlefnad icke hafva varit så kort, så flyktig. Vi hade tillbedt hvarandra, älskat hvarandra med hela hjärtat, såsom eldiga älskande i alla tider tillbedja och hålla hvarandra kära. Men vi hade icke left ett gemensamt lif så länge, att vi helt och hållet uppgått i hvarandra. Vi hade ännu icke hunnit blifva *ett* hjärta och *en* själ, såsom många par af äkta makar hafva hunnit blifva detta efter många tiotal af år, under hvilka de delat både fröjder och sorger med hvarandra. Icke heller var ju *jag* för honom, för hans förstånd, för hans själ och hjärta det högsta, det bästa, det härligaste; ty, om jag varit allt detta eller en del af detta, skulle han väl då kunnat med så gladt mod och utan någon tvingande nödvändighet lämna mig? Jag vill erinra därom, att *hans* regemente aldrig blifvit utkommenderadt, att han slöt sig till ett annat truppförbund blott för att få komma ut i kriget. Dessutom hade jag under de senaste förflutna fyra åren småningom blifvit en annan än jag förut var. I mångt och mycket hade jag eröfrat en mera vidsträckt synkrets. Jag hade förskaffat mig helt andra vyer. Jag hade förvärfvat mig kunskaper, om hvilka jag vid tiden för mitt giftermål icke ägde någon aning och om hvilka icke heller Arno . . . det insåg jag nu . . . skulle förmått göra sig ett begrepp. Om han kunnat uppstå från de döda, skulle han i många hänseenden varit främmande för mitt nuvarande själslif.

Det hela var en storartad omhvälfning af hela mitt själslif. Huru hade den uppkommit? Huru hade allt detta tillgått? Hvarför var jag icke nu som förr?

Ett år hade förflutit efter den dag, då jag blef änka. Den första fasan och den däraf alstrade förtviflan hade utjämnats till sorg. Men ännu var det en mycket djup, mycket pinsam, en riktigt hjärtskärande sorg. Man sökte förgäfves förmå mig att på nytt del-

taga i sällskapslifvet. Dess förströelser, dess nöjen pinade mig. Jag ville icke ens höra talas om dem. Min tanke var att hädanefter ägna mig uteslutande åt min sons, åt min Rudolfs uppfostran. Aldrig mera kallade jag det kära barnet »Ruru» eller »korporal». Det förälskade föräldraparets barnsliga joller med barnet hade nu tystnat för alltid. Den lille hade nu blifvit »min son Rudolf», medelpunkten för allt mitt sträfvande, för alla mina tankar, för allt mitt hopp. Min ärelystnad var nu att en gång i framtiden kunna blifva för honom en god lärarinna eller att åtminstone kunna med vaksamt modersöga följa hans studier. Och för att blifva härtill skicklig ville jag själf tillägna mig så stort förråd af vetande som möjligt. Af denna anledning fördjupade jag mig med rastlös ifver i de skatter, som funnos uti vårt bibliotek. Isynnerhet längtade jag tillbaka till mitt gamla älsklingsstudium . . . historien. Under krigstiden, då kriget kräft så stora offer både af mig själf och af mina samtida, hade min forna entusiasm betydligt afsvalnat och jag vill nu ånyo uppelda den genom lämplig lektyr. Och . . . kan man väl tro det? . . . sedan jag genomläst några sidor, uppfyllda af berättelser om utkämpade strider eller förhärligande af stridens hjältar, skänkte det mig mången gång för några ögonblick en verklig tröst att min mans död och min egen sorg däröfver utgjorde en, låt vara obetydlig del af en liknande stor historisk tilldragelse. Jag säger med flit: »mången gång», icke alltid. Ty numera förmådde jag icke försätta mig tillbaka i den för min flicktid egendomliga stämning, då jag så lifligt önskade blifva en ny jungfru af Orleans. Mycket, mycket i de på den tiden alstrade svulstiga tiraderna, hvilka beledsagade de berättelser om krig, som stodo att läsa i mina böcker, föreföll mig nu vara falskt, vara helt och hållet innehållslöst, när jag numera hade tillfälle att själf till detta foga minnena af stridens fasor, af krigets olyckor . . . lika falskt, lika värdelöst, som ett till betalning för en äkta pärla bekommet mynt af järnbleck. Den värdefulla äkta pärlan *lifvet*, kan sägas

vara redligt och till fullo betald med den historiska minnesrunans liksom bleckbiten värdelösa fraser? . . .

Länge töfvade det icke, förrän jag hade tömt sista droppen ur de i vårt bibliotek befintliga historiska källorna. Jag anmodade vår bokhandlare skicka mig något historiskt verk till påseende. Han sände mig genast Thomas Buckles »*History of civilization*». »Verket är ännu icke fullbordadt», skref bokhandlaren, »men bifogade två såsom inledning tjänande band bilda i och för sig ett afslutadt helt samt hafva ej mindre i England än i den öfriga världen väckt stort uppseende. Författaren har, säger man, därmed lagt grundstenen till en ny uppfattning af historien.»

Ja, det måste medgifvas . . . i sanning ny! Sedan jag om och om igen läst dessa band, kände jag mig till mods såsom en person, hvilken under hela sitt lif vistats i en trång dal och för första gången vågar sig upp på en af bergstopparne i omgifningen, från hvilken plats han har en vidsträckt och härlig utsikt öfver land och haf, öfver åkrar och ängar, skogar, byar och städer. Ingalunda vågar jag påstå, att jag med mina tjugo år och min ytliga flickuppfostran förstod bokens hela innehåll eller . . . för att fasthålla samma bild . . . att jag uppfattade det upphöjda i de såsom monumentala ansedda byggnaderna eller förmådde uppskatta storleken af den ocean af vetande, som utbredde sig för mina tjusta och förvånade ögon. Men jag kände mig bländad; jag var öfverväldigad. Jag insåg, att där på andra sidan min trånga hemortsdal fanns en stor, oändligt stor värld, om hvilkens tillvaro och skönhet jag dittills icke haft någon aning. Först då jag tjugo år senare ånyo genomläste denna bok och sedan mina studier omfattat en mängd andra, i samma anda affattade arbeten, först då kunde jag drista säga, att jag förstod den. Endast en enda sak framstod då för mig i full och klar belysning, så att jag förstod den, nämligen denna, att mänsklighetens historia ingalunda kan, såsom den föråldrade uppfattningen var, anses vara blott en skild-

ring af konungar och statsmän, af krig och traktater, som framkallas af den enes slughet och list eller den andres högmod och ärelystnad. Nej, mänsklighetens historia är en skildring af intelligensens småningom försiggående utveckling. Dessa hof- och krigskrönikor, som uppradas bredvid hvarandra i våra historiska verk, framställa visserligen en och annan lösryckt bild af företeelser, som äga sammanhang med kulturtillståndet under en viss tid, men de kulturalstrande orsakerna, de omständigheter, som befordra eller tillbakahålla och undertrycka kulturen, dem berör man icke. Hos Buckle kunde jag icke upptäcka ens ett enda spår af den häfdvunna beundran, hvarmed andra historieskrifvare plägade skildra stora eröfrares och landhärjares lefnadslopp. Tvärtom bevisar han, att krigarståndets anseende står i omvändt förhållande till ett folks kulturstadium: ju längre tillbaka i forntiden man vill blicka, desto oftare förekomma krig mellan nationerna och desto trängre äro gränserna för freden. Man finner där familj i harnesk mot familj, stad mot stad, provins mot provins. Han betonar särskildt, att under samhällets framåtskridande kärleken till kriget försvinner med raskare steg än kriget själf. Just detta var en tanke, hvilken länge legat dunkel och outtalad i min egen själ. Till och med under den korta tid omgestaltningen af mitt inre lif nu fortgått, hade min barndoms och ungdoms beundran för krig och krigshjältar alltmera förvandlats till motvilja. Ofta hade jag försökt undertrycka och ur mitt hjärta utrota denna motvilja såsom varande någonting fegt och för en fosterlandets vän ovärdigt, emedan jag då trodde mig vara ensam om en sådan uppfattning, ensam skyldig till slik »äreförgätenhet». Men nu insåg jag, att detta var hos mig endast ett eko af en nyvaknad tidsanda, samt att lärda män och tänkare, sådana som nämnde engelske historiker samt med honom otaliga andra, helt och hållet emanciperat sig från forntidens förgudande af kriget, hvilket afguderi ... liksom det det var ett utvecklingsstadium i min barndom ... framställdes i nämnda bok såsom endast ett utvecklings-

stadium, hvilket tillhörde de civiliserade samhällenas barndomstid.

Alltså hade jag i Buckles »Civilisationens historia» funnit motsatsen till det, som jag i själfva verket sökte därstädes. Likväl ansåg jag icke detta såsom en förlust... Tvärtom! Jag kände mig därigenom upplyft öfver min vanliga nivå, förädlad och lugnad till mitt sinne, En gång gjorde jag ett litet försök att draga min far in i ett samtal om dessa nu eröfrade synpunkter, men naturligtvis förgäfves. Han ville icke i mitt sällskap företaga någon bergsbestigning, d. v. s. han ville icke läsa boken. Alltså skulle det icke hafva tjänat till någonting att tala till honom om saker och ting, hvilka icke kunde ses och iakttagas från någon annan plats än just däruppe.

Nu följde ett år, under hvilket min sorg förvandlades till melankoli. Min dåvarande sinnesförfattning dref mig till att studera ännu flitigare. Buckles bok hade ingifvit mig smak för reflexioner och låtit mig erfara den njutning, som ligger innesluten uti en vidgad syn på världen, en mindre trångbröstad uppfattning af de jordiska tingen och förhållandena. Därför ville jag smaka ännu mera af samma njutning och lät således många andra i samma anda skrifna böcker följa på denna första. Det intresse, som dessa studier väckte i min själ, förjagade slutligen melankolien. Lefnadslusten, glädjen öfver tillvaron intog dess plats. Men nu ville böckerna icke längre tillfredsställa mig, nu kunde jag icke helt och odeladt finna min glädje i studierna, Det blef med hast klart för mig, att etnografi, antropologi, jämförande mytologi och alla andra -logier och -grafier omöjligen kunde stilla min törst, tillfredsställa min längtan. Jag började inse och känna, att för en ung kvinna i min samhälls- och förmögenhetsställning lifvet ännu höll i beredskap helt annorlunda beskaffade och vida fagrare glädjeblomster, efter hvilka jag endast behöfde utsträcka mina händer... Och så kom det sig, att jag under vintern år 1863 erbjöd mig att själf introducera mina

yngre systrar i stora världen, samt att jag öppnade mina salonger för Wiens fina societet.

* *
*

»Grefvinnan Marta Dotsky, en ung och rik änka» .... under denna mycket intressanta och mycket innehållsrika benämning uppfördes jag nu på listan öfver de agerande personerna i »stora världens» komedi. Och jag måste bekänna, att rollen var angenäm samt att den i hög grad behagade mig. Det är ett stort nöje att mottaga hyllning af alla och hvarthän man kommer, att blifva af hela societeten uppburen, firad och öfverhopad med utmärkelser af alla slag. Efter nära fyraårig afskildhet från världen är det en icke ringa njutning att plötsligt liksom genom ett trollslag förflyttas in i en hvirfvel af berusande nöjen... att lära känna intressanta, framstående människor, att nästan hvarje dag deltaga i lysande fester samt vid och under allt detta känna sig vara medelpunkten för det allmäna intresset, föremålet för allas uppmärksamhet.

Vi trenne systrar hade erhållit vedernamnet »gudinnorna på berget Ida», och de Erisäpplen voro otaliga, som af mången ung Paris utdelades bland oss. Min egenskap att vara »rik, ung änka, gjorde mig mera efterssträfvansvärd i deras ögon än de andra. Inom min familj tog man för afgjordt, att jag skulle gifta om mig, och hvad mig själf beträffar, inskränkte jag mig till att anse en sådan händelse icke vara belägen utanför möjlighetens område. Tant Maria hade nu upphört att i de predikoartade föredrag, hon plägade hålla för mig, anspela på den »saligen hädangångne, som däruppe väntade på mig», ty om jag under mina återstående lefnadsår hade en annan make, skulle den fatala omständighet naturligtvis i betänklig grad minska glädjen af ett sammanträffande med Arno i himmelen.

En och hvar i min omgifning tycktes hafva helt

och hållet förgätit, att där någonsin bland de lefvandes antal funnits någon person med namnet Arno. Endast jag ensam var i detta hänseende minnesgod. Ingen annan än jag nämnde någonsin hans kära namn. Ehuru tiden visserligen lagt sitt balsam på mitt hjärtesår och lindrat min sorg efter honom, hade den dock icke förmått utplåna hans bild ur mitt hjärta. Man kan visserligen upphöra att sörja sina döda ... sorgen beror ju icke af vår vilja . . men glömma dem skall man icke. En föresats, från hvilken jag icke vek, var att dagligen tala med Rudolf om hans pappa. I sin aftonbön måste han alltid inflicka denna bön: »gode gud, låt mig bli snäll och god samt bereda min käre, käre far glädje!»

Vi roade oss tappert... både mina systrar och jag... jag ingalunda mindre än de! Det var ju, så att säga, min debut i världen. Första gången hade jag blifvit införd i sällskapslifvet såsom fästmö och nygift. Af helt naturliga anledningar hade då alla kurtisörer varit nödsakade att hålla sig på vederbörligt afstånd. Och hvilken skulle väl världslifvets starkaste lockelse vara, om icke kurtis? Men besynnerligt var det måhända, att ingen af dessa herrar gjorde något intryck på mig, fastän det mycket behagade mig att vara omgifven af tillbedjare. Mellan mig och dem reste sig en skranka, hvilken tycktes vara oöfverstiglig. Och denna skranka hade blifvit upprest af min Arnos minne, men framför allt af mina studier och mitt tankearbete under de tre år, som jag tillbragte i stilla tillbakadragenhet och under litterära sysselsättningar. Alla dessa unga herrar ägde ju inga andra lifsintressen än sport och dans, spel och kurtis, vapenskicklighet och ärelystnad. De flesta voro militärer, och ägde icke ens den mest aflägsna aning om de saker och ting, som jag hade i mina böcker inhämtat eller åtminstone skådat på afstånd. Det vetenskapliga språk, af hvilket jag visserligen inhämtat endast de första grunderna, men om hvilket jag åtminstone visste, att det användes af vetenskapens män vid dryftandet och lösandet af lifvets högsta och viktigaste

frågor . . . det var för dessa herrar icke blott »spanska» utan till och med patagoniska.

Att välja mig en make inom denna kategori af unga män, därom kunde aldrig ens blifva fråga. Och dessutom kände jag ingen benägenhet samt hade i alla händelser icke någon brådska att uppgifva en frihet, hvilken i så hög grad behagade mig. Jag kände och utöfvade konsten att hålla mina tilltänkta friare på sådant afstånd, att ingen enda bland dem vågade göra mig ett anbud och att inom societeten eller annorstädes ingen kunde om mig yttra de komprometterande orden: »hon tager med välbehag emot kurtis». Min lilla son; min käre, lille Rudolf skulle en gång känna sig stolt öfver sin mor, skulle icke kunna upptäcka ens en aning om en fläck på hennes goda ryktes spegel. Om nu, detta oaktadt, det en gång skulle inträffa, att en ny kärlek uppflammade i mitt hjärta (detta kunde i alla händelser ske endast för en mig värdig man) då, men endast då ville jag göra gällande de rättigheter, som min ungdom skänkte mig, samt ingå ett nytt äktenskap.

Emellertid var jag . . . bortsedt från kärlek och äktenskaplig lycka . . . numera alltjämt vid godt mod. Dans, teater, toiletter — för allt hyste jag lifligt intresse och fann stort nöje däri. Men på samma gång försummade jag ingalunda min lille Rudolf, ej heller min egen andliga utveckling. Naturligtvis icke så, att jag fördjupade mig i grundliga fackstudier af något slag. Men jag följde med uppmärksamhet min tids andliga strömningar och förskaffade mig samt studerade omsorgsfullt världslitteraturens förnämsta alster samt läste regelbundet alla artiklar . . . äfven de vetenskapliga . . . i *Revue des deux Mondes* och därmed jämnbördiga tidskrifter. Visserligen hade dessa mina vetenskapliga sysselsättningar till följd, att nyssnämnda skranka, som reste sig mellan mig och den omgifvande världen af unga herrar, blef allt högre och högre . . . men jag fann ingenting oangenämt däri. Oändligt gärna skulle jag öppnat mina salonger för några af vetenskapens och litteraturens

stormän, men det lät sig en gång för alla icke göra i den krets, där jag lefde och rörde mig, Intet borgerligt element ansågs värdigt att vinna inträde i den österrikiska s. k. societeten. Isynnerhet var förhållandet på den tiden sådant. Sedermera har visserligen detta förhållande ändrat sig, men vid den tid, om hvilken jag här talar, hade det ännu icke blifvit en modesak att i de förnäma salongerna mottaga enskilda representanter för konsten och vetenskaperna. Alla, som icke ägde tillträde till hofvet, d. v. s. alla, hvilka icke räknade sexton anor, ansågos icke vara värdiga att vistas i våra för dem afspärrade salongerna. Vår societet skulle hafva känt en ganska obehaglig öfverraskning, om den hade hos mig sammanträffat med ofrälse personer, ja, man skulle knappt hafva förmått träffa den rätta tonen vid sitt umgänge med dessa. Ännu säkrare är, att de senare skulle hafva funnit mina af komtesser och sportsmän, grånade generaler och gamla stiftsfröknar uppfyllda salonger alldeles odrägliga, outhärdligt tråkiga. Huru skulle väl män med intelligens och grundliga, vidsträckta kunskaper, skriftställare oh konstnärer kunna deltaga i den enformiga, evigt enahanda, alltid lika fadda konversationen: hos hvem man dansade i går, hos hvem man kommer att dansa i morgon och i nästa vecka, hos herrskapet Schwarzenberg, hos Pallavieini eller på hofvet, hvilka passioner baronessan Pacher väcker till lif, om fru von Wenkheim var en af de Wenkheimare, hvilkas mor hette Khevenhüller — om huru många till synes fördelaktiga partier grefvinnan Palfsy afslagit, huru stora godsområden furst Croy äger, hvad den unga fru Almasy hette, innan hon blef förmäld med sin högättade man, o. s. v. i det oändliga, Sådana voro nämligen ämnena för, sådant innehållet i alla de samtal, som fördes rundt omkring mig af pladdrande tungor. Till och med de intelligenta och kunskapsrika män (ty sådana funnos ibland oss till ett icke ringa antal), hvilka deltogo i konversationen, t. ex. statsmän och ämbetsmän i höga grader ... till och med dessa trodde sig vara förpliktade

att anslå samma tomma, innehållslösa, ofta frivola ton, när de värdigades samtala med oss dansande ungdomar. Ack, huru gärna hade jag icke mången gång efter en tröttsam och tråkig middag önskat att få draga mig undan djupt inne i ett af rummets hörn, där ett par vidtberesta och erfarna diplomater eller några vältaliga riksråd eller eljest några framstående män utbytte meningar rörande dagens viktigaste frågor . . . men kunde jag väl detta? Nej, det lät sig icke göra! Det hade varit så ovanligt. Det skulle hafva väckt uppseende, kanske till och med förargelse. Jag måste stanna kvar bland de öfriga damerna och med så stor hänförelse som möjligt tala om de toiletter, vi skulle bära på nästa bal eller nästa storartade konsert. Och äfven om jag närmat mig de äldre omförmälda herrarnas grupp, närmat mig så mycket, att jag kunnat uppfånga deras ord, skulle det dem emellan förda samtalet om Byrons skaldeverk, om Renans teorier, om hvad ämne som helst, genast hafva afstannat. Och i stället skulle de gamla herrarna hafva rest sig upp samt under tusen artiga krumbukter frågat: »ni kommer väl på ryske ministerns soiré i morgon?» eller yttrat: »ack, grefvinna! Huru förtjusande var ni icke i går afton i er laxgula dräkt!»

*   *
*

»Du tillåter väl, Marta, att jag för dig presenterar öfverstelöjtnanten herr baron Tilling?» yttrade min kusin Konrad Althaus.

Jag gaf mitt bifall genom att böja hufvudet. Den presenterande aflägsnade sig med hast och den presenterade blef stående stum framför mig Jag fattade detta såsom en uppbjudning till den vals, som just nu började vid musikens sprittande toner. Följaktligen reste jag mig upp från taburetten, beredd att i nästa ögonblick lägga min väntsra arm på baron Tillings skuldra.

»Förlåt mig, nådiga fru grefvinna», yttrade ba-

ronen med ett flyktigt småleende, som blottade en rad bländande hvita tänder, »förlåt mig ... jag kan inte dansa.»

»Nå, ... så mycket bättre då!» utbrast jag, i det jag sjönk tillbaka ner på taburetten. »Jag hade just dragit mig tillbaka här för att få hvila en stund.»

»Och anledningen till min anhållan att blifva presenterad för Eder var den, att jag har en ganska viktig underrättelse, hvilken jag önskade få meddela Er.»

Dessa ord väckte min förvåning. Baronens utseende och min voro mycket allvarliga. Han tycktes vara en allvarlig man ... icke längre ung, omkring fyrtio år ... hade några silfverhår vid tinningarne. På det hela taget hade han verkligen ett förnämt och sympativäckande utseende. Min vana var att, så ofta någon herre begärde att få blifva presenterad för mig, tyst ställa till mig själf dessa frågor; är du väl en friare? Skulle jag taga dig, om du verkligen friar? Båda dessa frågor besvarade jag inom mig utan ett ögonblicks tvekan med »nej!» Den här baronen saknade helt och hållet det förbindligt-tillbedjande ansiktsuttryck, som man finner hos alla herrar, hvilka nalkas en dam med s. k. »afsikter». Och hans uniform, gjorde, att den andra frågan icke ens tarfvade något svar. En man i uniform skulle aldrig blifva min make. För andra gången ville jag icke blifva änka efter en stupad officer. Detta var min orubbliga föresats. Och detta icke allenast af den orsaken, att jag icke ville ännu en gång genomlefva den förfärliga ångest, som blefve min lott, om min make beordrades ut till en eller annan krigsskådeplats, utan äfven därför, att jag under de senare åren hade bildat mig åsikter och meningar om krig i allmänhet ... åsikter, i hvilka en militär aldrig skulle kunna instämma, han månde nu vara min make eller icke.

Öfverstelöjtnant von Tilling begagnade sig icke af mitt anbud att taga plats vid min sida.

»Jag vill icke länge besvära Er, fru grefvinna. Det, som jag har att meddela er, är icke lämpligt att

omtala under en baltillställning. Jag önskade blott få utbedja mig att få göra ett besök i ert hotell. Gör mig den glädjen att bestämma dag och timme, då jag kan få ett samtal.

»Jag har mottagning hvarje lördag mellan klockan två och fyra eftermiddagen.»

»Förmodligen har då Er våning om lördagarna mellan två och fyra utseendet af en bikupa, där de flitiga arbetsbien flyga ut och in oaflåtligt...»

»Och där jag sitter såsom vise, menar Ni förmodligen!... Hvilken älskvärd komplimang!»

»Jag komplimenterar aldrig, ej heller har jag honung att erbjuda. Och lördagsaftonen, då Edra bin svärma ut och in, behagar mig icke alls. Det är nödvändigt att jag får ett samtal i enrum med grefvinnan... Vill och kan Ni förunna mig ett sådant?»

»Ni väcker verkligen min nyfikenhet. Låtom oss då i stället säga — i morgon, tisdag, vid samma tid! Jag skall vara hemma för Er, men icke för någon annan.»

Han bugade sig artigt, yttrade någon tacksamhetsord och lämnade mig.

Några minuter senare passerade min kusin Althaus förbi. Jag anropade honom, lämnade plats åt honom vid min sida och begärde underrättelser angående baron Tilling.

»Hvad tycker du om honom?» svarade han. »Har han verkligen lyckats med sådan hast göra på dig ett så djupt intryck, att du redan vill inhämta underrättelser om honom och hans lif? Han är verkligen... ledig — d. v. s. ännu så länge är han fri, så att du kan fånga honom, om dig så behagar... Man hviskar visserligen, att en viss hög dam (Althaus nämnde här en af det regerande husets prinsessor) lyckats fängsla honom vid sin person genom de ömmaste bland alla band samt att detta är orsaken, hvarför han ännu går ogift. Hans regemente har för helt kort tid sedan blifvit förflyttadt hit och stationeradt här. Därför har man hittills icke mycket sett till honom inom sällskapslifvet. Dessutom är han... tror

jag ... en fiende till baler och andra tillställningar af samma art. Jag har stiftat bekantskap med honom på adelsklubben, där han plägar tillbringa ett par timmar hvarje dag. Vanligen sitter han då i läsrummet, hela tiden fördjupad i sina tidningar eller stundom upptagen af ett parti schack tillsammans med någon af våra skickligaste schackspelare. Jag blef i sanning högst öfverraskad, då jag i afton såg honom här. Men då jag erinrar mig, att vår älskvärda värdinna är hans kusin, förefaller mig hans korta visit på balen icke mera så öfverraskande. För öfrigt har han redan gått sin väg. Så snart han slutat samtalet med dig, aflägsnade han sig från balen.»

»Har du presenterat honom för någon annan dam?»

»Nej ... endast för dig! Men af den anledningen får du icke inbilla dig, att han blifvit betagen i dig i förväg och att något sådant var anledningen till hans önskan att göra din personliga bekantskap. Hans ord till mig voro ordagrannt dessa: »kan Ni säga mig, huruvida en viss grefvinna Dotsky — förmodligen Er anförvandt — är närvarande här? Jag måste hafva ett samtal med henne.»— »Ja», var mitt svar, på samma gång jag utpekade dig, »ja, det är damen därborta i soffhörnet ... hon, som har den blåa dräkten.» — »Ah»! utlät han sig, »är det hon? Gör mig den stora tjänsten att presentera mig för henne!» — Och detta gjorde jag naturligtvis med allsköns beredvillighet utan att ana, att jag skulle därigenom störa ditt lugn.»

»Nu pratar du dumheter, Konrad ... mitt lugn är icke så lätt undergräfdt ... Tilling? ... Hurudan är den familjen? Jag har aldrig tillförne hört den omtalas.»

»Jaså, du slutar inte ... du är inte nöjd med de upplysningar, jag redan lämnat! ... En sådan lycklig ost den Tilling ändå är! Jag har nu under hela tre månader uppbjudit hela min tjusningsförmåga för att vinna din gunst, men alldeles förgäfves. Nu kommer denne kalle öfverstelöjtnant ... ty

han är kall och känslolös . . . nu kommer han — förlåt uttrycket — han kom, han såg, han segrade. — Vidare frågade du om Tillings familj. Jag har den föreställningen, att den är af preussiskt ursprung, men redan hans far hade inträdt i österrikisk tjänst. Äfven hans mor är född i Preussen. Du märkte nog, att han talar med nordtysk brytning.»

»Ja, han talar verkligen en beundransvärd vacker tyska.»

»Naturligtvis! Jag visste väl det! Allt hvad han säger och allt hvad han företager sig, det är naturligtvis beundransvärdt alltsammans och detta ända in i de minsta detaljer.» Althaus steg upp. »Nu har jag sannerligen fått nog till lifs af det här. Tillåt mig öfverlämna dig åt dina svärmerier och drömmar. Jag skall försöka underhålla mig med damer, som . . .»

»Som finna dig underbart vacker!» ifyllde jag. »Sådana torde icke vara svårt att uppleta.»

Redan tidigt lämnade jag balen. Min tant Maria stannade ju kvar, och jag kunde tryggt öfverlämna mina systrar åt hennes beskydd. All lust att dansa hade försvunnit. Jag kände mig uttröttad, Jag längtade efter att komma hem . . . Hvarför? . . . Månne det var för att i ostördt lugn tänka på baron Tilling? . . . Af min dagbok att döma förhöll det sig verkligen så, ty redan samma dag har jag åt dess tystlåtna blad anförtrott icke allenast ofvan anförda samtal utan följande, därtill fogade betraktelser: »en i hög grad intressant man, denne Tilling! . . . Den höga dam, som älskar honom, tänker säkerligen nu på honom . . . eller måhända ligger han i detta ögonblick vid hennes fötter och hon, den lyckliga, är icke så ensam . . . icke så ensam som jag. Ack, om jag kunde riktigt så där innerligt älska någon . . . det behöfde naturligtvis icke vara just Tilling . . . honom känner jag ju icke . . . det månde vara härligt! Det är icke Tilling, som väcker min afund mot prinsessan. Det jag afundas, är endast det, att hon är förälskad. Och ju mera varmt hon är honom tillgifven, desto mer afundas jag henne denna lott.»

Min första tanke vid uppvaknandet uppsökte ånyo Tilling ... ingen annan än Tilling. Jo, mitt minne svek mig icke. Det förhöll sig verkligen så, att han hade anmält sitt besök hos mig redan under loppet af den innevarande dagen, emedan han hade vikliga meddelanden att göra mig. Med spänd väntan afvaktade jag hans visit. Lång tid hade förflutit, sedan jag känt en så stark nyfikenhet.

När den för besöket bestämda timmen snart var inne, gaf jag min tjänstepersonal befallning att icke insläppa någon annan än honom. Mina systrar voro icke hemma. Tant Maria, deras outtröttliga vårdarinna, hade beledsagat dem till skridskobanan.

Jag tog plats i min lilla salong — smakfullt klädd i en hvardagsdräkt af violett sammet (det violetta är, som bekant, mycket klädsamt för blondiner), tog en bok i min hand och sysselsatte mig med att — vänta. Och min väntan blef icke lång. Klockan tio minuter öfver två inträdde friherre von Tilling.

»Som ni finner, fru grefvinna, har jag punktligt begagnat mig af er vänliga tillåtelse», yttrade han, sedan han kysst min hand.

»Lyckligtvis!» genmälde jag leende, i det jag genom en åtbörd anvisade honom en plats. »Eljest skulle jag hafva förgåtts af otålighet! I sanning har Ni lyckats försätta mitt sinne i stark spänning.»

»Eftersom det förhåller sig så, vill jag ofördröjligen och utan någon lång inledning säga, hvad som fört mig hit. Då jag förteg det i går på balen, skedde det för att icke störa Er glada sinnesstäminng ...»

»Ni skrämmer mig ...»

»Med få ord; jag deltog i drabbningen vid Magenta ...»

»Och ni har sett min Arno stupa?» utropade jag. Mitt tal ljöd nästan såsom ett skri.

»Alldeles så förhåller det sig. Jag är i tillfälle att lämna er underrättelse angående hans sista stunder.»

»Tala!» yttrade jag bäfvande.

»Men darra icke så, grefvinna! Om dessa hans

sista ögonblick här på jorden hade varit lika fasansfulla, som liknande öde var för många, många af våra kamrater, skulle jag helt visst aldrig hafva till Er yttrat ett enda ord i detta ämne. Ingenting sorgligare låter tänka sig än det, att man får om en kär anförvandt höra, att han ljutit en kvalfull död. Men här var detta icke händelsen.»

»Ni lyfter en tung sten från mitt hjärta... Ack, berätta!»

»Jag skall icke inför er upprepa de tomma fraser, med hvllka man plägar söka trösta och hugsvala fallna krigares efterlefvande: 'han dog som en hjälte' och annat af samma slag, ty jag har svårt att förstå, hvad man menar därmed... Men jag kan bjuda Eder den verkliga trösten: han dog utan att tänka på döden. Han var redan från början öfvertygad, att ingen olycka skulle drabba honom. Vi voro ofta tillsammans och han berättade ofta för mig om sin lycka såsom make och familjefader. Han visade mig mer än en gång porträtterna af sin unga, vackra maka och sin lille son. Han inbjöd mig att, 'när en gång fälttåget vore ändadt', besöka honom i hans lyckliga hem. Under slaget vid Magenta befann jag mig af en tillfällighet vid hans sida. Jag vill bespara Er skildringen af de föregående scenerna. Något sådant kan för öfrigt icke med ord och knappt ens med en målares pensel skildras. Män med krigiskt sinne gripas under kulregnet och midt ibland krutröken af en sådan yrsel, att de i själfva verket icke alls veta, hvad som försiggår i deras närmaste omgifning. En sådan man var Dotsky. Hans ögon sprutade eld. Han måttade huggen med fast och stadig hand. Han var, så att säga, rusig af stridslystnad. Det kunde jag... som var mera lugn... tydligt märka. Då kom en bomb susande genom luften och föll ner på blott några få stegs afstånd från oss. Då detta stålvidunder exploderade störtade tio man till marken, och... bland dem befann sig Dotsky. Jämmerrop hördes bland de olyckliga... men Dotsky uppgaf icke ett enda ljud. Han hade ljutit en ögonblicklig död. Jag och

ett par andra af hans kamrater lutade oss genast ned för att bringa dem hjälp, om möjligt vore att hjälpa. Men det var icke möjligt. De kämpade alla med döden, på det grymmaste och förfärligaste sätt sönderslitna och sargade som de voro... Dotsky ensam... ty jag knäböjde allra först vid hans sida... han ensam andades icke mera. Hans hjärta stod stilla och från hans af en projektilskärfva sönderslitna sida kvällde blodet fram i sådana strömmar, att... om också hans tillstånd varit endast vanmakt, icke död... det är att befara, att han efter all sannolikhet aldrig skulle kunnat återställas...»

»Att befara?» utbrast jag gråtande.

»Ja... ty vi måste låta dem ligga där hjälplösa. Framför oss ljöd åter det mordiska 'hurrah!' och bakom oss framstormade beridna skaror, hvilkas väg gick rakt fram öfver denna hög af fallna... Lyckliga de, som redan förlorat medvetandet! Dotskys ansikte hade ett lugnt uttryck, vittnande därom, att han dött utan att erfara någon smärta. Och då vi efter drabbningens slut uppsamlade de stupade, fann jag honom på samma ställe och i samma läge samt med samma fridfulla uttryck i anletsdragen. Det är detta, jag velat säga Er, fru grefvinna. Visserligen hade jag kunnat fullgöra denna min plikt för ett och annat år sedan och, då jag icke personligen sammanträffat med Er, meddela Er dessa underrättelser skriftligen, men tanken därpå föll mig in först i går, när min kusin berättade, att hon bland sina gäster väntade den sköna grefvinnan Dotsky, Arnos änka... Förlåt mig nu, att jag har hos Er väckt plågsamma och smärtande minnen! Jag tror mig hafva uppfyllt en plikt och på samma gång befriat Er från plågsamma tvifvel.»

Han steg upp. Jag räckte honom handen.

»Hjärtligt tack, baron Tilling!» yttrade jag, medan jag aftorkade mina tårar. »Ni har verkligen skänkt mig en ovärderlig gåfva: Det lugnande medvetandet, att min dyre makes död var fri från smärta och kval ... Men stanna ännu en stund! Jag ber Er därom. Jag ville så gärna höra ännu mera... Genom det

sätt, hvarpå Ni nyss talade anslog Ni en ton, hvilken kom strängarne i mitt hjärta att vibrera... Utan omsvep taladt: Ni afskyr kriget?»

Tillings ansikte fördystrades.

»Förlåt mig, fru grefvinna!» sade han. »Förlåt, att jag inte kan yttra mig öfver detta ämne!... Äfven beklagar jag lifligt, att jag icke kan kvarstanna längre. Man väntar mig, sannolikt med otålighet, annorstädes.»

Nu var turen hos mig att visa ett kallt ansikte. Förmodligen var det prinsessan, som väntade honom.

»Då vill jag icke uppehålla Er», genmälde jag kallt.

Utan att anhålla om tillåtelse att en annan dag förnya besöket, bugade han sig och försvann.

* *
*

Karnevalen var förbi. Dess ystra munterhet var nu en saga blott. Rosa och Lilly, mina systrar, hade haft »ofantligt roligt». Hvar och en af dem hade gjort ett halft dussin eröfringar. Likväl fanns bland dessa intet passande parti och »den rätte» hade ännu icke korsat deras väg. Så mycket bättre! De ville gärna njuta af ännu ett par flickår, innan de underkastade sig det äktenskapliga oket.

Och jag?... I ett af de röda häftena har jag i följande ordalag skildrat mina karnevalsintryck:

»Jag är glad öfver att det evinnerliga dansandet nu omsider är förbi. Det började redan blifva enformigt. Alltjämt samma turer, alltid samma konversationer, hvarje afton en och samma dansör! Ty om det nu den ena gången är husarlöjtnant X, och den andra gången dragonlöjtnanten Y. och den tredje gången ulanryttmästaren Z. — så är det likväl alltid samma bugningar, samma anmärkningar, samma konversation, samma suckar samma blickar! Icke en enda intressant människa i hela skaran! Och den ende, som i alla fall... men låtom oss icke tala om honom!

Han är ju prinsessans tillhörighet. Hon är en vacker kvinna...ja, det måste man nu visserligen medgifva... men likväl förefaller hon mig icke så litet osympatisk.»

Fastän karnevalen och dess storartade baler voro slut, hade sällskapsnöjena därför icke upphört. Soiréer, dinéer, konserter: hvirfveln fortsatte att tumla omkring. Man hade dessutom beslutat anordna ett sällskapsspektakel, men detta skulle icke gå af stapeln förrän efter påsk. Under fastlagstiden borde vi ju vara måttliga i våra anspråk på nöjen, men... enligt tant Marias åsikt voro vi alls icke måttliga. Att jag icke regelbundet infann mig vid alla fastlagsgudstjänsterna, det hade hon mycket svårt att förlåta mig; men för att i någon mån hålla sig skadeslös för min tröghet och likgiltighet, släpade hon oförtrutet med sig Rosa och Lilly till kyrkorna för att höra alla möjliga berömda predikanter. Och mina systrar hade just inga allvarliga invändningar att framställa däremot, ty ibland sammanträffade de i kyrkorna med sina umgängesvänner af samma ålder... Pater Klinkowström var lika modern bland jesuiterna som Murska på operan. Och dessutom voro ju flickorna så där litet till husbehof fromma.

Men jag höll mig under fastlagen borta icke endast från gudstjänsterna, utan äfven från soiréerna. Jag hade hastigt förlorat all smak för sällskapslifvet och föredrog mången gång friden och lugnet i mitt hem framför det offentliga lifvets, bjudningarnes och balernas nöjen. Vid dessa tillfällen, under dessa fridfulla stunder lekte jag med min son, och sedan den lille kommit till ro för natten, plägade jag sätta mig framför brasan med en god bok i handen. Någon gång erhöll jag besök af min far, som bortpratade någon timma i mitt sällskap. Det var helt naturligt... och läsaren känner sannolikt icke någon förvåning däröfver... att samtalet ideligen rörde sig omkring minnena från hans fälttåg, dessa för honom så oändligt kära minnen. Jag hade gifvit honom del af baron Tillings berättelse om Arnos sista stunder, men han

rönte och visade därvid endast kallsinnighet och brist på intresse. Om någon slutade sitt lif med plågor och kval eller utan sådana, det tycktes vara honom just en och samma sak. Man lämnade jordlifvet... det var allt. Sättet för hädanfärden spelar ingen roll enligt hans mening, att hafva »stupat», såsom döden på slagfältet kallas, var i hans öfvertygelse en så ärofull, så upphöjd död, att den icke vore betald med de allra mest gränslösa smärtor och kval. Just därför fattade han alla dithörande detaljer såsom endast en bisak, hvilken hvarken är värd en tår eller ens någon uppmärksamhet. De kroppsliga kvalen vore i jämförelse med en så sublim ära endast småsaker, hvilka man alls icke behöfde eller ens borde taga i betraktande. På hans läppar klingade ordet »fallen» och »stupad» alltid såsom ett uttryck för afund, såsom ett synnerligen dyrbart åminnelsetecken efter den fallne och såsom en synnerligen dyrbar och värderik utmärkelse för den omkomne soldaten. Och det mest lyckliga, det mest angenäma näst efter »hjältedöden» var enligt hans oförgripliga mening uppenbarligen den lyckan att blifva i fosterlandets tjänst blesserad eller lemmalytt. Han skulle icke visat större vördnad inför själfva »krigsguden» Mars, om han kunnat sammanträffa med denna mytologiska personlighet, än han städse ådagalade inför en soldat, hvilken blifvit invalid under kriget och vändt om till hembygden med träben eller en dödlig bröstsjukdom, förvärfvad genom nattlägren på sumpig mark och under bar himmel. Hans sätt att tala om sig själf med stolthet och om andra med en viss respekt, då han berättade, att de blifvit i den eller den slaktningen blesserade. Han hade synnerligen väl reda på hvarje ort, där en drabbning ägt rum, hade denna varit än så obetydlig. Denna hans egendomliga vana att omtala dylika kom ofta åhörarna att glömma, att fråga var om smärtsamma saker, om händelser, hvilka voro ägnade att framkalla tårar. Hvilken skillnad förefanns icke mel lan min fars långrandiga och Tillings korta, men inne hållsrika berättelser. I den senares skildring af de

tio olyckligas jämmer, sedan de blifvit drabbade af dödsbudbäraren kulan eller svärdet och lågo däri jämmer och elände ... hvilken skillnad mellan Tillings allvarliga och högtidliga ord samt min fars pladder! I den förres tal spårades ett hjärtligt, ett oändligt medlidande med de arma, medan däremot min fars uttalanden voro kalla och känslolösa. Jag upprepade icke Tillings yttranden för min far, ty jag kände instinktmässigt med mig, att de skulle förefalla honom såsom ovärdiga en soldat samt att de skulle betänkligt minskat han aktning för Tilling, och detta skulle ... märkvärdigt nog ... hafva tillfogat mig sorg, ty just den motvilja ... jag må väl säga afsky, med hvilken han åskådat och inför mig skildrat sina kamraters förfärliga död ... en blödighet, hvilken måhända var mindre passande för en soldat, men helt visst ädel och hedrande för hans hjärta ... hade gjort ett djupt intryck på mig.

Huru gärna hade jag icke velat förlänga mitt samtal med Tilling rörande detta ämne, men han tycktes icke vara angelägen om att fortfarande tillhöra kretsen af mina förtroliga vänner. Efter dagen för hans besök hade nu icke mindre än fjorton dagar försvunnit utan att han hvarken förnyat sin visit eller mött mig i sällskapslifvet. Blott en enda gång hade jag sett honom på Burgteatern och två eller tre gånger hade jag mött honom på den boulevarden. Han hälsade alltid artigt, jag likaså ... ingenting vidare! ... Intet annat? ... Hvarför klappade mitt hjärta så hårdt vid dessa tillfällen? Hvarför, ack, hvarför kunde jag under flera därpå följande timmar icke i mitt inre undertrycka och utplåna bilden af en artig hälsning?

»Mitt kära barn! Jag har någonting, hvarom jag vill bedja dig.»

Med dessa ord på tungan inträdde min far en dag i min salong. Det var på förmiddagen. Han bar i handen ett i omslagspapper inhöljdt paket. »Här medför jag någonting, som du skall tycka om», tillfogade han, i det han på ett bord lade från sig den lilla bördan.

»En bön och samtidigt en gåfva», yttrade jag leende. »Sådant plägar man benämna mutningsförsök.»

»Men hör nu först min begäran, innan du öppnar paketet och tager min gåfva i betraktande! Jag har i dag en mycket tråkig middag hemma hos mig ...»

»Ja ... jag har den äran att veta det ... tre gamla generaler och deras ålderstigna fruar.»

»Jämte två ministrar och deras gummor! I all korthet sagdt, mitt barn, det är en högtidlig, en stel och sömngifvande tillställning ...»

»Du ämnar väl icke bedja mig ...»

»Jo, mitt barn, just detta är min afsikt, ty ... då nu damer hedra mitt hus med sin närvaro, kan jag naturligtvis icke vara utan en dam, som utför värdinnans roll i komedien.»

»Tant Maria har ju öfvertagit denna befattning ...»

»Hon pinas i dag ännu värre än någonsin af sin hufvudvärk. För mig återstår således icke någon annan utväg än att ...»

».... att uppoffra din dotter, liksom redan i hedenhös andra goda fäder hafva handlat ... t. ex. Agamemnon med Ifigenia! ... Nåväl, jag kan icke undgå mitt öde. Jag är villig att uppoffra mig.»

»För öfrigt finns bland mina gäster äfven yngre personer, t. ex. doktor Bresser, hvilken behandlade min senaste sjukdom så förträffligt och nu visat mig den artigheten att mottaga min inbjudning ... ja, ja, artigheten ligger väl egentligen på min sida, då jag ju inbjuder en ofrälse person ...»

»Och vidare ...?»

»Jo, vidare hoppas jag hos mig få se öfverstelöjtnant Tilling ... Men hvad nu? ... Du blef i hast alldeles purpurröd ... Säkerligen befinner du dig icke väl?»

»Jag! ... Kanske har du rätt, min far. När jag känner mig riktigt grundligt nyfiken, plägar ifvern

drifva blodet uppåt hufvudet... Men nu måste jag taga din gåfva i skärskådande.»

Och jag fattade paketet samt började med darrande hand öppna det.

»Det är icke ämnadt åt dig personligen. Vänta icke att finna ett pärlhalsband eller något annat kvinnligt smycke!... Det är ämnadt åt lille Ruru.»

»Ja, jag finner det... en leksaksask!... Ah! det är tennsoldater! Men, min far, det kan väl icke vara din mening, att ett fyraårigt barn...?»

»Redan vid tre års ålder började jag själf leka soldat, leka krig. Man kan aldrig börja för tidigt att sysselsätta sig med det, som vid mognare år skall blifva ens lefnadsyrke... Mina allra första intryck här i världen ingåfvos mig af trummor och sablar. Jag vande mig redan under de späda åren vid att excersera, kommendera, skyldra gevär, göra kraftfulla ställningssteg och en hel mängd andra lika förträffliga och nödvändiga saker... Ser du — detta är just det rätta sättet och det osvikliga medlet att väcka kärlek till yrket. Och dessutom är det en självklar sak, att på detta sätt...»

»Min son Rudolf kommer aldrig att blifva soldat...», genmälde jag, på samma gång road och misslynt.

»Marta... du vet ju, att hans far — salig i åminnelse — just hade den önskan att...»

»Stackars Arno finnes icke mera. Mig ensam tillhör Rudolf numera, och jag tillåter på intet vilkor...»

»... att han beträder den härligaste bland alla lefnadsbanor?... Detta kan aldrig vara allvarligt menadt.»

»Jag har blott ett enda barn, och dess lif skall aldrig sättas på spel i något krig.»

»Äfven jag var mina föräldrars ende son och blef det oaktadt soldat. Arno hade... så vidt mig bekant är... icke några syskon. Din bror Otto är likaledes ende sonen, och det oaktadt har jag satt honom i krigshögskolan. Våra familjers gamla för-

träffliga traditioner kräfva obevekligen, att hvarje manlig ättling af husen Dotsky och Althaus inviger sitt lif åt fosterlandets tjänst.»

»Fäderneslandet har mindre behof af honom än jag.»

»Om alla mödrar tänkte så . . .!»

»Ja, då funnes hvarken parader eller revyer, ej heller skulle man uppresa murar af unga män för att låta dem nedskjutas och massakreras, blifva hvad man plägar, betecknande nog, kalla kanonmat. Och enligt min mening låge däri icke ett spår af olycka.»

Min fars ansiktsdrag gåfvo tillkänna, huru missbelåten han var. Emellertid ryckte han på axlarna och yttrade:

»Ack . . . ni kvinnor! . . . Ni kvinnor!» I dessa ord inlade han allt det förakt, han kunde ådagalägga. »Till all lycka kommer Ruru, då han växt upp, icke alls att anhålla om din tillåtelse. I hans ådror flyter soldatblod. Han skall icke förneka detta. Och dessutom kommer han väl icke att blifva din ende son. Du måste gifta om dig, Marta. Vid din ålder är det icke godt för människan att vara allena . . . Säg mig uppriktig, — finnes det bland alla dina beundrare icke någon, hvilken vunnit nåd inför dina ögon? Bland dem hafva vi t. ex. ryttmästaren Olensky, hvilken . . . enligt hvad jag från tillförlitlig källa inhämtat . . . är dödligt kär i dig. Han har helt nyligen till och med själf öppnat sitt hjärta för mig. Det skulle vara en svärson i min smak.»

»Men icke i min smak såsom make . . .!»

»Nå . . . vidare ha vi ju major Millersdorf . . .»

»Min far . . . om du än ginge igenom hela arméens rangrulla skulle ditt bemödande vara fåfängt . . . Vid hvilket klockslag börjar din middagsbjudning? Huru dags bör jag komma?»

Det var för att afbryta det mindre angenäma samtalet, som jag framställde dessa frågor.

»Klockan fem! Men jag väntar dig en half timme tidigare . . . Och nu farväl! Jag måste bort.

Hälsa vår lille Ruru, framdeles blifvande öfverbefälhafvaren för den kejserlig-kungliga hären!»

*   *
*

»En högtidlig och stel, sömngifvande tillställning» ... så hade min far benämnt den middag, som skulle gå af stapeln i hans trefliga hem. Och såsom sådan skulle jag hafva uppfattat denna ceremoniösa festlighet, om jag icke bland min fars gäster varseblifvit en person, hvilkens blotta närvaro utöfvade ett hemlighetsfullt inflytande på hela min varelse...

Baron Tilling anlände endast några sekunder innan vi satte oss till bords. Följaktligen hade jag, när han i salongen kom fram till mig och vi utbytte helsningar, endast en alltför kort tid att samtala med honom. Vid middagsbordet hade jag den gränslösa olyckan att blifva anvisad en plats mellan två isgråa generaler. Men baronen hade erhållit en stol vid bordsändan och afståndet oss emellan var för långt, att jag skulle kunna rikta ett ord just till honom. Emellertid gladde jag mig åt hoppet, att, då vi vände tillbaka till salongen, Tilling skulle på min vink taga plats vid min sida, så att jag finge tillfälle att mera i detalj tillfråga honom angående de gräsliga scener, från slagfältet, som han vid sitt besök hade endast ytligt berört... Sanningen att säga... jag längtade efter att ännu en gång få höra den manliga och vackra stämman, som vid vårt första sammanträffande hade trängt till mitt hjärta.

Men under den första afdelningen af festligheterna erbjöd sig icke något tillfälle att sätta min plan i verket. De båda tråkiga, isgråa gubbarne blefvo mig trogna och lämnade mig icke ens då gästerna lämnade matsalen och förfogade sig till salongerna för att inmundiga det härliga svarta kaffet. Till oss sällade sig nu och bildade framför oss en krets min gode far, statsrådet **, doktor Bresser — och Tilling. Men inga enskilda samtal kunde föras. Man

konverserade alla samtligen gemensamt. De öfriga gästerna, och bland dem nästan alla damerna, slogo sig ner i den stora salongens motsatta ända, dit de otäcka, illaluktande herrar rökare icke dristade komma för att förgifta oss.

»Jag undrar, om det icke snart skall bryta löst igen», gnäggade en gammal, nästan tandlös general, hvilkens insjunkna bröst tycktes endast med möda bära alla de ordnar och medaljer, hvarmed hans egen och åtskilliga andra rikens regenter hade under en lång lifstid benådat honom.

»Hm!» ljöd den andres lakoniska svar.

»Hvad är din mening?»

»Jo . . . jag tror, att vårt nästa krig blir ett fälttåg mot Ryssland.»

»Är det då», inföll jag, »alldeles nödvändigt, att ett nytt krig alltid skall följa på ett afslutadt sådant?»

Men naturligtvis lämnade ingen sitt öra åt en så fåvitsk fråga.

»Snarare ett krig med Italien», inföll min far med den för just honom egendomliga tvärsäkerheten. »Naturligtvis måste vi återeröfra Lombardiet . . . Jag skulle, så gammal jag är, vilja ånyo upplefva ett sådant intåg i Milano, som vi hade år . . . låt mig se! . . . år 49, då gamle Radetsky anförde oss. Jag erinrar mig det så innerligt väl. Förmiddagen var solig och härlig . . .»

»Historien om intåget i Milano är för oss alla väl bekant», afbröt jag. »Du har så ofta skildrat det.»

»Känner du äfven sagan om den tappre Hupfauf?»

»För länge sedan! . . . Min far, du har berättat den för mig minst tre tusen gånger . . . kanske tiotusen.»

»Du talar så underligt . . . Hvad menar du?»

»Jag finner hela den historien vedervärdig.»

»Ah!»

»Jo . . . i högsta grad vedervärdig!»

»Hvad är din mening? Jag hade inte väntat mig, att min egen dotter . . .»

»Låt oss höra berättelsen!» uppmanade en af ge-

neralerna . . .» »För min del är jag alldeles främmande för dessa tilldragelser. Jag var vid den tiden beordrad åt ett helt annat håll . . . Alltså berätta!»

En sådan uppmaning kunde min far aldrig motstå. Han tyckte sig vara en mycket viktig person, då han kunde afgifva en berättelse om saker, som voro för hans åhörare alldeles obekanta.

»Nåväl då . . . jag skall så göra. Hupfauf tillhörde Tyrolerjägarnes regemente och var själf tyrolare. Den bragd, som skaffade honom så stor berömmelse, var i sanning underbar. Bättre skytt har aldrig fattat tag i ett mausergevär. Han var vida öfverlägsen självfa Wilhelm Tell. Ingen målskjutning af betydelse hölls utan att han var med och alltid framstod han såsom nummer ett. Sällan förfelade han pricken. Nu skall du få höra! Hvad företog sig denne man, då upproret i Milano bröt ut? Jo . . . du! . . . han anhöll hos vederbörande om tillåtelse att med fyra utvalda kamrater få stiga upp på domkyrkans höga tak och därifrån beskjuta rebellerna. Nå . . . hans anhållan blef genast bifallen. De fyra andra, hvilka samtliga voro beväpnade med studsare, hunno icke med annat än att utan afbrott ladda sin skjutvapen och räcka dem åt Hapfauf. På detta sätt gick knappt en sekund förlorad för honom. Han lyckades besitta mig, skjuta ned icke mindre än nittio italienska banditer, den ene efter den andre.»

»Huru afskyvärdt!» utropade jag. »Hvar och en af dessa stackars ihjälskjutna nittio italienare, på hvilka han siktat från sin höga och jämförelsevis trygga plats, hade en moder eller någon annan därhemma, som han älskade, och som genom detta rysliga dåd förlorade sitt enda stöd här i världen.»

»Hvarenda en bland dem var en fiende! Besinna detta, mitt barn! Det förändrar hela saken.»

»Alldeles riktigt anmärkt!» inföll doktor Bresser. »Så länge begreppet fiendskap icke blifvit utrotadt ur människornas medvetande, så länge kunna humanitetens bud icke tillgodoses, ej heller humaniteten själf vinna burskap i våra samhällen.

»Hvad tänker ni om saken, baron Tilling?» frågade jag?

»Jag!?... Jo, jag skulle velat dekorera mannen med en orden och därmed smycka hans tappra bröst, men... på samma gång skulle jag velat jaga en kula genom hans stenhårda hjärta. Han gjorde sig förtjänt af såväl det ena som det andra.»

Jag skänkte honom en varm och talande blick, men de öfriga, med undantag af doktorn, tycktes blifva oangenämt berörda af Tillings yttrande. En paus i samtalet var oundviklig. *Cela avait jeté un froid*, skulle en fransman säga. Det verkade liksom en kall dusch.

»Har Ni tagit kännedom om den engelska naturforskaren Darwins nya arbete, ers excellens?» frågade doktorn min far.

»Nej... visst inte!»

»Men, pappa», inföll jag, »du erinrar dig väl, att vår bokhandlare skickade oss den boken redan för fyra år sedan, just när den utsläpptes i bokmarknaden? Jag erinrar mig det yttrande, du då fällde, att boken snart skulle blifva glömd af hela världen.»

»Hvad mig beträffar har jag verkligen glömt den.»

»Just motsatsen till denna förutsägelse har inträffat», yttrade doktorn. »Boken har väckt ett oerhördt uppseende i hela den bildade världen. Öfverallt diskuteras nu den darwinska teorien.»

»Jaså... jaha... hm! Den där apteorien?» frågade generalen vid min högra sida. »Man talade därom senast i går på Kasino. Dessa herrar lärde falla då emellanåt på högst konstbesynnerliga idéer... högst egendomliga, det måste jag säga. Hm! Människan lär ju ursprungligen hafva varit en orangutang, en apa!... Fy tusan!»

»Visserligen...» började ministern.

När ministern** begagnade ordet »visserligen», plägade alltid följa ett längre tal.

»Visserligen», sade han, »låter det icke så litet komiskt, men man hvarken får eller bör uppfatta det såsom ett dåligt skämt. Det är en med stor talang

och genom en hel rad af flitigt hopsamlade fakta uppställd teori, hvilken visserligen blifvit illa åtgången, nästan vederlagd af män af folket, men hvilken... i likhet med andra konstiga idéer — huru osmakliga de än må vara — har åstadkommit en viss, icke ringa effekt. Den har i alla händelser vunnit talangfulla försvarare. Nu för tiden är det ju riktigt modernt att disputera om Darwin. Länge lärer det icke töfva, innan man hittar på ordet »darwinism», men när den tiden kommer, har man nog redan upphört att fatta saken såsom allvarligt menad. Men det är absolut fördömligt, att hvarjehanda godt folk låter upphetsa sig vid bekämpandet af den där engelske originalgubben, ty därigenom får hans lära en betydelse, hvilken den i verkligheten icke äger. I spetsen för motståndet mot denna för hela mänskligheten förnedrande teori går lyckligtvis prästerskapet, som ju också bör göra någon nytta här i världen... den teorin, att den i verkligheten till Guds afbild skapade människan skall nu helt hastigt och lustigt degraderas till ett exemplar af en djurart... Fy tusan! Det är, från religiös synpunkt sedt, en i hög grad oanständig åsikt. Men vi känna alla till, huru illa det är ställdt i våra dagar. Kyrkans alla bannstrålar, om de också utslungades på en enda gång, skulle icke förmå till en falsk lära, som uppträder iklädd vetenskapens hatt och mantel, säga: hit får du komma, men icke ett enda steg vidare! Sådana osmakliga läror blifva först då oskadliga, när de af vetenskapens och religionens representanter gemensamt förpassas till samlingen af de absurditeter och kuriositeter, af hvilka världen både varit och i våra dagar ännu är i så hög grad uppfylld.»

»Men ett så kolossalt vansinne», inföll min far, som tydligen erfor en viss fruktan för att ännu en hel lång rad af »visserligen» skulle alldeles uttrötta de öfriga gästerna. »Ett så oerhördt vanvett! Vi människor... vi, som befinna oss nära toppen af intelligensens höga berg, från hvilken man skådar »alla riken i världen och deras härlighet»... vi

skulle härstamma från aporna . . . vi skulle vara nödsakade att på listan af våra anor inskrifva en orangutang såsom stamfader för vår ätt . . .! Endast vanligt sundt människoförnuft är af nöden för att affärda dylika, alldeles galna påhitt. Ingen vetenskaplig vederläggning är af nöden.»

»Nå . . . jag får väl medgifva det. Helt och hållet apodiktiskt säker och gifven är väl denna vederläggning af Darwins nya lära icke, men den kan ju hafva ett och annat talande skäl för sig.» Det var doktorn som fällde detta yttrande. »Jag vill erkänna, at tviflen kunna vara berättigade på vår nuvarande vetenskapliga ståndpunkt. Dock har teorien åtskilliga sannolikheter för sig och lång tid kommer helt visst att förflyta, innan de lärde blifva eniga.»

»De där konstiga herrarna blifva nog aldrig eniga», invände barskt generalen vid min vänstra sida. »Äfven jag har hört och inhämtat ett och annat om den där aphistorien. Men redan från början föreföll den mig vara alltför dum och enfaldig för att ingifva mig lust att taga notis om densamma. Hvilken förnuftig människa har egentligen tid att bekymra sig om allt det ordsvammel, hvarigenom vår tids herrar stjärnkikare, gräsplockare och grodslaktare söka inbilla oss, att X icke längre är X utan ett Y. Man skulle ju då snart mista både syn och hörsel. En af våra illustrerade tidningar tog sig nyligen det orådet före att traktera sina läsare med Darwins porträtt. Där fick man så godt som gratis se, hurudant hans utseende är. Och veten I . . . mitt herrskap . . . den mannen är så lik en apa, att man vid hans åsyn lätt skulle kunna få den föreställningen om honom, att hans farfar varit en chimpans.»

Den talande var själf så förälskad i sitt dumma skämt, att han omedelbart lät det åtföljas af ett skallande skratt, i hvilket min far såsom artig och förekommande värd naturligtvis måste deltaga.

»Skratt är visserligen också ett slags vapen», yttrade ministern med djupt allvar, »men det är icke detsamma som bevisning eller vederläggning. Mot dar-

winismen ... jag begagnar med ett visst nöje det nya ordet ... kan man äfven anföra allvarliga och på sannt vetenskapliga grunder hvilande argument. Om man gentemot en obetydlig skriftställare, sådan som Darwin, kan åberopa sig på så berömda, så världsbrytande namn som Linné, Cuvier, Agassiz, Qautrefages och många andra med samma goda klang, så måste naturligtvis hans system sammanfalla till ruiner. Men å den andra sidan torde det icke kunna förnekas, att mellan människan och apan råder ett visst och i självfva verket icke ringa anförvantskap och att ...»

»I trots af denna frändskap, som Ni säger vara obestridlig är dock klyftan milsbred», afbröt generalen med häftighet i ord och åtbörder. »Är det möjligt att tänka sig en apa såsom uppfinnare af t. ex. telegrafen? Redan genom sin förmåga att omsätta sina intryck och tankar i ord och tal står ju människan så högt öfver djuren ...»

»Ja, ja ... men förlåt mig, ers excellens», sade doktor Bresser. »Språk, upptäckter, tekniska uppfinningar äro ingalunda någonting medfödt hos människan. En vilde på Söderhafsöarna, en hottetott i Sydafrika, en rödskinnad indian på de amerikanska pampas skulle ännu i dag icke förmå konstruera en telegrafapparat eller en ångmaskin. Allt sådant är resultatet af en långsamt ... släktled efter släktled fortgående ... utveckling ...»

»Nåväl, derr doktor», genmälde generalen, »jag vet, att den nya teoriens slagord, genom hvars användande den tror sig kunna kullkasta allt, är ordet 'utveckling'. Men tror Ni verkligen, att en känguruh, skulle kunna utveckla sig till en kamel eller dromedar och att af en gädda skulle kunna genom 'utveckling' blifva en elefant eller en noshörning? Eller att af en mygga någonsin skulle kunna 'utvecklas' ett bi eller en fjäril? ... Och dessutom, om sådant låge inom möjligheternas landamären, hvarför får man inte i vår tid se en apa utveckla sig till människa?»

Jag blandade mig nu i samtalet och vände mig till baron Tilling med den frågan:

»Hvad tänker Ni om saken, herr baron? ... Har Ni hört talas om Darwin? Räknar Ni er till hans beundrare eller till hans motståndare?»

»Ja, visserligen har jag hört åtskilligt talas om honom och i detta ämne, grefvinna, men jag kan icke för närvarande bilda mig något omdöme därom. Jag har ännu icke läst det ifrågavarande verket »Om arternas uppkomst». Således beder jag att få undslippa gifva något yttrande i saken, hvilken dock förefaller mig i hög grad intressant.»

»Icke heller jag har läst boken, det måste jag erkänna», medgaf nu doktor Bresser.

»*Läst* det har visserligen icke heller jag», erkände ministern.

»Icke heller jag ... icke heller jag!» ljöd det nu från alla håll i de samtalandes krets.

»Men», fortfor ministern, »där talas ju så mycket om detta ämne och det nya systemets slagord, t. ex. »kampen för tillvaron» ... »naturligt urval» ... »utveckling» m. m. sådant äro ju i hvar mans mun, så att man likväl kan bilda sig ett klart begrepp om det hela och med bestämdhet påstå sig höra till Darwins anhängare eller till hans motståndare. Till den förra gruppen höra, enligt min uppfattning, endast omstörtningslystna och effektsökande brushufvuden. Till den senare gruppen, d. v. s. Darwins motståndare sluter sig tills vidare hvarje kallblodig, klart tänkande, strängt kritisk person, hvilken är van att kräfva positiva bevis, innan han sluter sig till en åsikt eller ändrar sin öfvertygelse. Man kan, om man har detta berättigade kraf, omöjligen intaga någon annan ståndpunkt eller tillägna sig någon annan åsikt, än den, som delas af så många framstående fackmän bland Darwins motståndare ... en åsikt och en ståndpunkt, hvilka visserligen ...»

» ... icke kan med säkerhet bedömas, om man icke därjämte äger grundlig bekantskap med Darwins teori och hvad hans anhängare hafva att i saken omför-

mäla», inföll Tilling. »Så ofta en ny idé skådar dagen, möter den alltid invändningar, röner alltid motstånd. För att kunna bedöma värdet och hållbarheten af motståndarnes invändningar måste man själf intränga i de nya idéerna, göra en grundlig bekantskap med dem. Det plägar vara så, att den stora massans enstämmiga invändningar mot det nya äro mycket svaga och ytliga. Och det kan icke falla mig in att på grund af dylika argument bilda mig ett omdöme. När en gång under flydda tider den berömde Kopernikus uppträdde och förvånade den okunniga världen med den upplysningen, att det är jorden, som hvirflar sin bana fram omkring solen, och icke solen, som dansar rundt omkring jorden... nå, jag hinner icke här redogöra för allt hvad hans lära innehåller, men så mycket kan jag säga, att endast de personer, som underkastade sig besväret att ägna hans beräkningar en grundlig granskning, kunde komma till öfvertygelse om deras ofelbarhet... en öfvertygelse, hvilken våra barn numera på god tro inhämta i skolan, då läraren eller lärarinnan utreder saken för dem. Men på den tiden hände det, att de, som hvarken ägde lust eller förmåga att granska hans undersökning, de rättade sitt omdöme efter prästernas och munkarnes... ett i självfva verket värdelöst omdöme, emedan det framtvingades genom massor af bannlysningsstrålar, som likt åskviggar under en ohygglig åskvädersnatt ljungade ut från Vatikanen...»

»Nå, gudskelof», yttrade vår minister, »vi hafva hunnit ett godt stycke framåt. I våra dagar är det inte ortodoxien, utan vetenskapen, som nedgör sanningslösa teorier.»

»Bah!» invände Tilling. »Tror Ni verkligen, eller, rättare sagdt, är Ni nog enfaldig att föreställa Er, att det endast och allenast är de värdelösa upptäckterna, endast de ohållbara hypoteserna, som vederläggas af vårt århundrades vetenskap? Ack nej, allt hvad som icke faller dem på läppen, allt hvad som saknar frändskap med dessa trähufvudens fädernärfda meningar... allt nytt, hvilket eft råt oftast

bevisar sig vara sanning, bekämpas med skoningslös ifver af alla dessa lärda, hvilka envist fasthålla vid hvad de i skolan och vid universitetet inhämtat och hvilka bilda vetenskapliga skrån, där den fria forskningens ljus borde snarast möjligt skingra medeltidens dimmor. Vår tid är, säger man, ett »upplysningens tidehvarf». Jag vore den siste, som skulle känna lust att förneka detta. Men vetenskapligt skråväsende existerar ännu trots tidsanda, trots kungliga påbud. Fönsterna i vetenskapens stora palats äro ännu till större delen stängda, igenskrufvade, förhängda med ogenomträngliga gardiner. Solen får icke och kan under dylika förhållanden icke tränga in. De gammaldags åskådningarna, de föråldrade dogmerna äro så kära för hjärtan, som icke vilja öppna sig för den nya tidens ljus. Besinna, besinna, att det icke var de gamla kyrkofäderna, icke de i nya testamentets, nya tidens första årtionden lefvande lärda, som uppträdde fientligt mot Kopernikus! Han var sannerligen född år 1473 ... alltså sedan kristendomen hade under nära femton hundra år spridt sitt ljus, sin civilisation, sina sublima sanningar kring världen.»

Vår barske general spratt upp, som om han blifvit stungen af en giftig orms gadd. Barsk var han nu alltid ... han hade formligen vant sig därvid, då han förde befäl öfver dumma rekryter. Men jag hade sällan, kanske aldrig sett honom så barsk och stram, som då han nu yttrade:

»Vill Ni kanske härmed hafva påstått, att den månadsrasande och galne engelsmannens apidé är lika sann, lika riktig, lika säker, lika ovedersäglig som den absoluta sanningen, att jorden hvirflar i en bana omkring solen? ... Hva' ba?»

»Nej ... jag vill öfver hufvud taget icke göra något som hälst påstående, ty ... som sagdt ... jag känner icke den omtvistade boken. Jag skall kanske förskaffa mig den, kanske läsa den. Jag inskränker mig till att säga 'kanske', ty mina förkunskaper på detta område äro ringa eller inga. Men jag skall bemöda mig om att tränga till djupet af saken och

sedan bilda mig ett eget omdöme. Men tilldess jag medhunnit detta, måste jag inskränka mig till att stödja mitt omdöme just på den omständigheten, att Darwins teori har mottagits med ett så allmänt, så envist, så lidelsefullt motstånd . . . en omständighet, hvilken i mina ögon vittnar *för*, icke emot sanningen af hans teorier.»

»Hvilken modig, hvilken klart tänkande, hvilken upplyst ande bor icke inom dig», tänkte jag, sedan jag med uppmärksamhet följt samtalet i alla dess stadier och skildringar.

* *
*

Inemot klockan åtta på aftonen bröto gästerna upp. Min far gjorde hvad han förmådde för att hålla dem kvar ännu en stund. Äfven jag framstammade några af gästvänligheten dikterade fraser, bland hvilka funnos: »får det inte åtminstone vara ännu en kopp te?» Men det var förgäfves. En och hvar hade sin egen ursäkt. Alla hade någonting att förebära; den ene väntades på Kasino, den andre var inbjuden till en sorié, från hvilken han eller hon icke kunde uteblifva. En bland damerna hade nu sin logedag på operan och »måste nödvändigt» se fjärde akten af »Hugenotterna». En annan hade utsatt en timme för ett besök, som en bekant på förhand anhållit få aflägga. Naturligtvis var det, »de obotfärdigas förhinder» alltsammans . . . alldeles som de där, hvilka enligt Jesu liknelse blefvo bjudna till konungens bröllop, men ursäktade sitt uteblifvande med affärer af hvarjehanda mer eller mindre trovärdigt slag — inköp af oxar, inspektion af landtegendomar och annat sådant. Man måste låta dem gå och . . . sanningen att säga, jag såg detta med större belåtenhet, än jag ville visa.

Tilling och doktor Bresser, hvilka stego upp från sina taburetter, så snart de märkte, att den allmänna

rusningen mot dörren började, voro de sista att taga afsked.

»Nå...», utbrast min far, »hvilka äro de viktiga angelägenheter, som kalla Er bort så plötsligt?»

»För min personliga del har jag ingenting maktpåliggande i görningen», svarade Tilling leende, »men när nu alla de andra försvinna, så...»

»Just så förhåller det sig också med mig», inföll doktorn. »Min praktik för dagen är slutad. Min senaste mottagningstimme är till ända. Alltså rår jag helt och fullständigt om min tid.»

»Då så är», yttrade jag, »släpper jag Er icke.»

Några minuter senare hade naturligtvis min far och den gode, hederlige doktorn slagit sig ner vid spelbordet och fördjupat sig i ett parti piket. Baron Tilling däremot tog plats i en fåtölj och i min närhet framför brasan. Min far hade i förväg kallat detta »en högtidlig, stel och sömngifvande tillställning»... Hade jag funnit den sådan?... Ingalunda! En mera angenäm, en mera intressant afton skulle jag knappt förmått tänka mig. Detta sade jag dock endast tyst till mig själf, men högt yttrade jag:

»Egentligen hade jag en svår förebråelse att göra Er, baron Tilling», yttrade jag lågmäldt. »Hvarför har Ni efter Ert första besök helt och hållet glömt bort vägen hit?... Hvarför har jag icke haft nöjet se Er här?»

»Men Ni uppmanade mig ju icke att återkomma...»

»Inte?... Jag lät Er ju veta, att alla lördagar...»

»Ja... ja! Alla lördagar mellan två och fyra! ... Tro icke att jag har glömt det!... Men jag ber Eder hjärtligt, grefvinna! Kräf icke detta af mig! Skona mig! Jag vill tala helt uppriktigt. Jag vet ingenting så tråkigt, så dödande tråkigt som en dylik mottagning i stora världen... ett så att säga offentligt besök i ett enskildt hem. Man inträder i en af idel obekanta människor uppfylld salong. Man bugar sig för värdinnan. Man trycker förbindligt värdens hand,

om det finnes någon värd. Man tager plats i yttersta ändan af en halfkrets, där man sitter styf och stel och där man får till lifs djupsinniga anmärkningar rörande väderleken. Har man händelsevis fått sin plats bredvid en eller annan bekant person, kan man ock stundom få njuta den oskattbara fröjden att då och då få i samtalet inflicka ett och annat blygsamt ord angående samma intressanta ämne. Vid hvart femte eller sjette besök har man den outsägliga glädjen att af värdinnan hedras med en eller annan liten fråga, hvilken man naturligtvis med skyndsamhet och på det för henne mest välbehagliga sättet besvarar... allt i förhoppning att omsider få till stånd ett förnuftigt samtal med den person, som man velat besöka. Men tror någon, att det är möjligt att eröfra en så oerhörd lycka? Ack nej... alla önskningar i denna riktning äro fåfänga, alla försök fruktlösa... alla bemödanden att få en angenäm afton äro förspillda, ty just då värdinnan har för afsikt att öppna munnen till svar, inträder en ny gäst, och värdinnan, som hör lakejens skallande stämma, när han anmäler den nye gästens inträde, värdinnan rusar fram för att välkomna honom, om hon också därigenom afbryter det mest intressanta samtal. I lyckligaste fall ledsagar hon den nykomne gästen fram till vår krets. Han hembär åt oss sina konventionella, stereotypa hälsningar och s. k. vördnadsbetygelser, hvarefter han... om och så snart någon stol blir ledig... slår han sig ner hos oss och... okunnig som han är om, att ämnet blifvit uttömdt och ända till vår leda diskuteradt ... börjar han ofördröjligen inleda ett samtal om — väderleken, detta innehållslösa, pinsamma ämne, hvaraf den bildade societeten i våra dagar lefver och utan hvilket den väl knappast skulle kunna existera. Den väderleken! Tråkig är han i verkligheten, när han är vid dåligt humör. Men tio tusen gånger mera tråkig är han, då han förföljer oss in i våra salonger, upp på våra baler och bjudningar, då han möter oss på konditorierna, då han af pladdrande tungor slungas oss i ansiktet öfverallt och alltid. Den

förnämsta njutningen man har af dylika tillställningar är att ... ifall det kommer nya besökande, t. ex. en tjock, frodig och rar gammal mamma med sitt halftjog giftasvuxna och giftaslystna döttrar, för hvilka ett tillräckligt antal stolar icke kunna upptäckas eller skulle kunna upptäckas ens af Kolumbus' öga ... få stiga upp, artigt erbjuda någon af dem sin taburett och under villervallan — försvinna efter ett artigt, men kort afsked af värdinnan. Värden är en alltför obetydlig person, att man skulle ens tänka på honom ... Nej, bästa fru grefvinna, allt det där är så fint och förnämt, att mina ringa anlag och gåfvor för sällskapslifvet icke äro tillräckligt starka för att gifva mig kraft att uthärda det.»

»Jag kan nog förstå det. Er smak för sällskapslifvet är icke stor. Man ser Er där så ytterst sällan ... Är Ni måhända misantrop ... människohatare? Men nej ... tillåt mig anes den frågan såsom aldrig framställd! ... Alla Edra yttranden bevisa, att Ert hjärta är uppfylldt af kärlek till och medlidande med alla människor.»

»Ja ... fru grefvinna ... mänskligheten älskar jag, men att älska alla människor, nåväl, det skulle icke för mig ligga innanför det möjligas gränser.»

»Ni väcker min förvåning ...»

»Förstå mig rätt! Här i världen finnas ju så många människor af ringa värde — obetydliga genom sina naturanlag, ännu mera obetydliga genom att hafva illa användt dessa. Man ser ju öfverallt omkring sig egennyttiga, kallblodigt grymma, inskränkta mänskliga individer. Och dessa förmår jag icke älska. Jag kan icke hysa någon sympati för dem, om jag än i mitt hjärta måste varmt beklaga, att de ... kanske på grund af bristfällig uppfostran, kanske också på grund af andra ogynnsamma förhållanden, icke kunnat, icke ens haft en skymt af en möjlighet att utveckla sig till verkligen goda och älskvärda personligheter.»

»Uppfostran och ogynnsamma förhållanden? En människas karaktär är väl icke beroende af hvad

som möter henne här i lifvet? Den är väl till största delen beroende af de medfödda, de från föräldrar och förfäder nedärfda anlagen ... Eller är icke detta äfven Eder mening?

»Det, som Ni behagar kalla medfödda anlag, är ju i själfva verket ingenting annat än tillfälligheter ... idel tillfälligheter, de flesta nedärfda från fäderna, men dock endast tillfälligheter.»

»Går Ni icke för långt? ... Är det verkligen Er allvarliga mening, att en usel, karaktärslös, nedrig människa icke själf är skuld till sin uselhet? Är det Er åsikt, att hon ... oskyldig som hon skulle vara till sin egen uselhet ... icke kan och icke bör vara föremål för vår afsky?»

»Det ena är ingalunda en nödvändig följd af det andra. En sådan människa är visserligen icke ensam skuld till sin uselhet. Större delen af skulden hvilar på förfäderna, som åt honom efterlämnat ett sådant arf. Men man måste i alla händelser känna afsky för honom ... I motsatta fallet är förhållandet enahanda. Ni, ädla fru grefvinna, rår icke för, har icke skaffat Er själf Er skönhet, men likväl är det ett obestridligt faktum, att Ni är beundransvärd.»

»Baron Tilling! ... Vårt samtal har ju hela tiden varit värdigt två förnuftiga människor och vi hafva samtalat om lifvets viktiga frågor ... har jag väl då gjort mig förtjänt af att blifva af Er bemött, som om jag vore en efter komplimanger trängtande och törstande salongsdam?»

»Förlåt mig! ... Det var ingalunda min mening. Jag fann tillfälligtvis ett argument ligga nära till hands, och jag begagnade mig däraf.»

En liten paus följde.

Tillings blick hvilade oafbrutet på mitt ansikte, på min person, och jag sade mig själf, att den blicken innebar beundran ... ja, kanske till och med ömhet. Dock sänkte jag icke mina ögon, Jag var icke okunnig därom, att konvenansen kräfde af mig, att jag under dylika förhållanden skulle spela blyg och slå ned mina ögon och antaga ett utseende, som

om jag ej ens ägde en aning om, att här i världen finnes någonting, som bär namnet kärlek eller namnet passion. Men det oaktadt mötte jag hans blick öppet, trofast och ärligt. Jag kände, att mina kinder voro glödheta och den tanken surrade omkring i mitt hufvud, att om han förut funnit mig vacker, måste han nu finna mig skön och bedårande ... en känsla, hvilken på en och samma gång var angenäm och ägnad att försätta mig i en ljuf förlägenhet. En half minut, icke mera, fick detta fortfara. Jag hade ju en solfjäder. Hvarför icke begagna detta praktiska lilla ting? Med hast förde jag den uppåt och dolde bakom dess tunna sidenvåder mitt rodnande ansikte. På samma gång ändrade jag ställning, så att jag icke längre befann mig ansikte mot ansikte med honom, När detta var gjordt, yttrade jag:

»Nyss gaf Ni minister 'Visserligen' ett svar, som förtjuste mig.»

Tilling ryckte till, liksom om han uppvaknat ur en dröm, samt yttrade långsamt och tankfullt:

»Jag? ... Hvad menar Ni? ... Nyss! Därom har jag icke en skymt af minne. Tvärtom förefaller det mig, som om jag väckt förargelse och kommit missämja åstad genom mitt sätt att bedöma den där hjältemodige tyrolaren ... Hopsauf eller hvad annat han nu hette.»

»Hupfauf!»

»Nå ja, han må nu hafva burit hvilket namn som hälst, så var emellertid Ni, fru grefvinna, den enda, som icke gaf tillkänna en skymt af ogillande af hvad jag sade. Men dessa mumieartade gamla excellenser, som af hofluften och egenkärleken förvandlats till automater, dem förolämpade jag naturligtvis genom mina i en kejserlig löjtnants mun opassande yttranden ... högst opassande, det måste jag erkänna. Det är ju rent af ett högförräderi att påstå, att den har ett hårdt hjärta, som är skicklig att med sin kula träffa en fiendes bröst. Det är ju enligt den i folket och i våra förnämiteter från barnaåren inplantade åsikten rent af en hädelse, mera vederstygglig och följ-

aktligen äfven mera straffvärd än en hädelse mot Allfadern däruppe i himmelen. Ju mera kallblodig en soldat visar sig, desto godmodigare sälle är han. Detta är ju en från gammalt känd och vittnad sak. På den melodramatiska teaterns repertoir finnes icke någon mera sentimental figur än den under fälttåg och i slaktningar, under strapatser för fosterlandet af alla slag grånade krigaren med ett vekt hjärta. En sådan stelbent veteran, huru morskt han än blickar och huru mycket hans långa, buskiga knäfvelborrar gifva honom ett grymt, blodtörstigt utseende, dock är ur stånd att tillfoga ens en mask någon skada. Han skulle icke ens kunna döda en fluga.»

»Af hvilken anledning blef ni soldat, herr baron?»

»Genom denna fråga bevisar Ni, att Ni skådat in i mitt hjärta. Det var inte jag . . . inte den trettionioårige Fredrik Tilling, som valde det yrket. Det var den tio- eller tolfårige gossen Fredrik med smeknamnet Fritze, som träffade detta val. Man lät mig växa upp bland några hundratal tennsoldater, bland ståtliga stridshästar af trä, somliga stelbenta och orubbligt stillastående, andra rörliga på två svängda och under hofvarna fastnitade gungstolsmedar, jämte en mängd andra krigiska leksaker, icke till förglömmandes ett dussin sablar af förtennt järnbleck och korkbössor m. m. Min far, den ärevördige och med krigareära krönte infanterigeneralen, hvilkens bröst var öfversålladt med ordnar och medaljer, samt min onkel, en löjtnant, som var betydligt mera hemmastadd i konsten att tjusa kvinnor än i konsten att gräfva en löpgraf eller inöfva ett kompani rekryter . . . de och alla andra plägade fråga mig: 'gosse, hvad ämnar du blifva här i världen?' Det var ju helt naturligt, att jag med en sådan uppfostran och lefvande midt ibland sabelskrammel skulle svara: 'jag skall blifva soldat, och då får jag nog en riktig sabel och en lefvande häst'.»

»Just i dag erhöll jag såsom gåfva till min son en stor, med glänsande tennsoldater uppfylld ask, men han skall aldrig ens få se den. Men då Ni nu sedan

länge icke är gossen Fritze, utan mannen och hjälten Fredrik, hvarför har Ni då icke för länge sedan lämnat ett stånd, hvilket genom sin frändskap med slaktareyrket blifvit Er förhatligt?»

»Förhatligt? Nej ... det vore för mycket sagdt. Det, som jag hatar, är det ömkliga tillstånd i världen, som gör det till en nödvändighet, ja, till en grym plikt att föra krig och att deltaga i dessa rysliga blodbad. Men då nu förhållandet en gång är sådant, och hvarken jag eller någon annan människa förmår ändra det, så är det mig omöjligt att hata de människor, som taga på sina skuldror de med kriget oskiljaktigt förenade bördorna och söka så samvetsgrannt som möjligt och med uppbjudande af sina bästa krafter uppfylla dem. Fru grefvinna! Om också jag lämnade krigarebanan ... tror Ni väl, att krigen skulle af den orsaken förekomma mindre ofta? Ingalunda! Den enda förändringen blefve, att en annan intoge min plats och i sin tur satte lifvet på spel. Under sådana förhållanden kan ju jag lika gärna göra det som någon annan.»

»Men skulle Ni icke lefva ett för Edra medmänniskor mera nyttigt lif, om Ni ägnade Er åt ett annat yrke ... ett fredligt yrke, menar jag?»

»Jag vet inte rätt. För öfrigt har jag inte med någon grundlighet lärt mig något annat än soldatens yrke. Men det är väl så, att vi människor kunna i hvilket yrke som hälst och hvilken vår sysselsättning än må vara, uträtta någonting godt och nyttigt, om vi blott allvarligt önska att göra oss nyttiga för våra medmänniskor. Jag har ju på min plats i lifvet tillfälle därtill genom att lätta bördan för dem, som lyda under mig. Och hvad nu beträffar mig själf ... ty jag är ju också, så att säga, en medmänniska ... åtnjuter jag all den aktning och respekt, som världen hyser för mitt stånd. Jag har ingenting att beklaga mig öfver i befordringsväg, jag är omtyckt af mina kamrater, värderad af mina förmän, afhållen af mina underlydande. Och jag gläder mig öfver denna framgång. Någon förmögenhet äger jag icke och

skulle därför såsom privatman sakna medel och utvägar att vara staten, medmänniskor eller mig själf till någon nytta... Då förhållandena äro sådana, har jag väl då anledning att öfvergifva min en gång valda lefnadsbana?»

»Ja, det synes mig så. En giltig anledning vore väl Er motvilja för att skjuta, sticka, slå till döds Edra medmänniskor.»

»Ser Ni... nådiga grefvinna... då det är fråga om att försvara och värna sitt eget lif mot en annan, hvilken skjuter, sticker, och slår ihjäl så många han förmår öfverväldiga och så många han under drabbningens hetta medhinner... då upphör känslan af personligt ansvar. Man har ofta och med ett ganska träffande ord benämnt kriget ett legaliseradt massmord, men den enskilde militären anser sig icke vara någon mördare. Den omständigheten, att jag det oaktadt hyser motvilja, ja, afsky för kriget, att stridstumultet och massmördandet såväl som åsynen af det med lik, med högar af människolik öfversållade slagfältet, väcka min leda... allt detta är sannt. Jag lider däraf, lider djupt och intensivt... men det är ju i själfva verket detsamma som då en sjöman under rasande storm lider af sjösjuka. Sjömannen måste ju, om han är en någorlunda modig och plikttrogen karl, härda ut på däck och fullgöra sina skyldigheter, äfven om han ser orkanen sopa mer än en af kamraterna öfver bord. Icke heller får han, på grund af de skräckscener, i hvilka han deltagit, vägra att ånyo begifva sig ut på hafvet.»

»Ja, om det måste så vara!... Men är väl, öfver hufvud taget, kriget en nödvändighet?»

»Det är en annan fråga. Den enskilde rår ju i alla händelser icke för kriget. Men gå ut i kriget och strida efter bästa förmåga, det är hans plikt. Den *måste* han uppfylla. Och just denna pliktuppfyllelse skänker honom, om icke lust, så åtminstone kraft att uppfylla hvad tjänsten ålägger honom.»

På detta sätt samtalade vi en god stund i all förtrolighet. Vårt samspråk fördes tämligen låg-

mäldt, dels för att icke de spelande skulle blifva däraf störda och dels för att icke blifva af dem hörda, ty de åsikter vi uttalade lämpade sig icke för general Althaus' öron. Tilling skildrade med lifliga färger några scener från slagfältet samt den afsky han därvid kännt och jag nämnde för honom de af Buckle anställda betraktelserna öfver den krigiska andans aftagande i proportion till civilisationens stigande. Jag förstod fullväl, att det var bevis på stort förtroende från Tillings sida, då han så oförbehållsamt och öppet afslöjade sina tänkesätt. Det var så att säga, en ström af sympati, som gick från den ena själen till den andra . . .

»Ni två därborta tyckas vara inbegripna i ett synnerligen intressant samtal!» ropade min far en gång till oss, under det att han blandade korten. »Kan man få veta, hvad slags komplotter I smiden samman?»

»Jag talar om fälttågshistorier för grefvinnan.»

»Såå! . . . Det är hon van vid ända från sin tidiga barndom. Emellanåt förtäljer äfven jag sådana . . . Men låtom oss fortsätta vårt spel, herr doktor!»

Vi fortsatte vårt samtal.

Plötsligt . . . under det att Tilling talade samt ånyo hade sänkt sin blick i min och medan hans röst hade en innerligt förtroendefull klang . . . plötsligt kom jag att tänka på prinsessan.

Jag kände ett smärtsamt stygn i mitt hjärta och jag vände bort ansiktet.

»Hvarför ser Ni så missnöjd ut, grefvinna!» utropade Tilling, afbrytande sig midt i en mening.

Hans stämma vibrerade, som om han varit förskräckt eller åtminstone mycket upprörd.

»Har jag kanske råkat fälla något yttrande, som väckt ert misshag?»

»Nej . . . nej! Det var blott en mycket smärtsam tanke, som plötsligt genomkorsade min själ. Fortfar, jag ber . . .»

»Jag har glömt . . . jag vet inte mera hvad som var ämnet för vårt samtal. Anförtro hellre åt mig Er

pinsamma tanke! Ni har helt visst märkt, att jag hela tiden har öppet utgjutit för Er mitt hjärtas tankar och känslor ... Nu är det Er tur att visa mig samma förtroende.»

»Det är mig alldeles omöjligt att säga Er, hvilka mina tankar voro och hvad det var, som vållade mig smärta.»

»Omöjligt!?» upprepade han i frågande ton, i det han forskande såg in i mina ögon. »Tillåter Ni mig att försöka gissa det? ... Rörde det Er själf?»

»Nej!»

»Mig således?»

Jag nickade. »

»Någonting smärtsamt, ja, pinsamt, som rörer mig och som Ni icke kan säga! ... Är det ...?»

»Bråka nu icke er hjärna längre med denna obetydlighet! ... Jag kan icke gifva er närmare upplysning!»

Vid dessa ord reste jag mig upp och såg på klockan.

»Redan half tio! ... Jag måste säga dig farväl nu, min far.»

Denne såg upp från korten.

»Skall du bevista någon soiré?»

»Nej, jag återvänder hem ... Jag kom så sent i säng i går afton ...»

»Och därför är du sömnig? ... Tilling, detta innebär just icke något smicker för Er, som hållit henne sällskap.»

»Nej ... nej», protesterade jag skrattande, »baronen har icke någon skuld däri ... Vi hafva tvärtom fört en både liflig och intressant konversation.»

Jag tog afsked af min far och doktorn. Tilling anhöll om tillåtelse att följa mig till min vagn. I tamburen svepte han omsorgsfullt omkring mig min kappa och bjöd mig därpå sin arm för att ledsaga mig nedför trappan. Under vägen ned stannade han ett ögonblick och frågade med djupt allvar:

»Ännu en gång, grefvinna: har jag haft den olyckan att på något sätt väcka ert missnöje?»

»Nej ... på heder och tro!»

»Då är jag lugn.»

Under det att han bistod mig vid uppstigandet i vagnen tryckte han min hand och förde den till sina läppar.

»När får jag göra Er min uppvaktning?»

»Alla lördagar är jag ...»

»Hemma! ... Ja, jag förstår. Således tager Ni icke alls emot mig.»

Han bugade sig och återvände in i huset,

Jag ville tillropa honom ännu ett ord, men i nästa ögonblick hade betjänten tillslutit vagnsdörren.

Ensam vorden, lutade jag mig tillbaka i ett hörn och skulle helst velat gråta — tårar af trots, liksom ett uppretadt barn. Jag var ursinnig på mig själf, på mitt beteende mot honom. Huru hade jag väl kunnat vara så kall, så ohöflig, ja, nästan grof mot honom, som ingaf mig så varma sympatier? ... Till allt detta var prinsessan skuld. Huru jag hatade henne! ... Hvad var det som rörde sig inom mig och var så smärtsamt? ... Svartsjuka? Som en blixt flög nu den tanken genom mitt hufvud: »jag är förälskad i Tilling». — — — »Förälskad, förälskad, förälskad!» sade vagnshjulens rasslande mot gatubeläggningen. »Du älskar honom!» ropade till mig de förbiilande gatulyktorna ... »Du älskar honom», doftade det från mina handskar Den ena af dem förde jag till mina läppar ... på samma ställe, som han kysst.

* *

*

Under loppet af följande dag gjorde jag i det röda häftet följande anteckningar:

»Det, som vagnshjulen och gatulyktorna sade mig under hemfärden i går afton, är icke sannt eller åtminstone mycket öfverdrifvet. En sympatisk känsla för en ädel och god människa ... någonting annat var det icke ... det får icke, det kan icke vara något annat ... Lidelse? ... Nej, nej! Jag hvarken vill

eller kan eller skall kasta bort mitt hjärta till en man, hvilken redan tillhör en annan. Äfven han känner å sin sida sympati för mig, därom kan ej råda något tvifvel. Hela hans uppförande, hans röst, hans blick ... allt bevisar detta. Vi förstå hvarandra väl i hvarjehanda frågor. Kanske ... nej, troligtvis är jag den enda människa, för hvilken han någonsin yppat sina åsikter om militärväsendet och krig. Men däraf följer väl icke med nödvändighet, att han är förälskad i mig. Och lika litet bevisar det, att jag är kär i honom. Att jag icke uppmanade honom till besök hos mig på annan tid än på de officiella mottagningsdagarne, hvilka han afskyr, detta föreföll honom helt visst en smula ovänligt, kanske till och med icke så litet oresonligt strax efter vårt förtroliga tankeutbyte ... Men kanske var det bäst, som skedde. Låt några dagar, några veckor försvinna och breda glömskans täckelse öfver gårdagens intryck, hvilka så djupt uppskakat mig ... nog skall jag då med sinneslugn möta Tilling. Till dess kan jag hafva hunnit göra mig förtrogen med den tanken, att han älskar en annan. Jag skall då kunna ånyo njuta af de angenäma, instruktiva och upplyftande samtalen med honom. I sanning ... det är ett stort nöje att vara i hans sällskap. Han är icke som andra män. Han är vida bättre. Jag är glad att kunna i dag, efter en nykter och sansad reflexion, erkänna detta. I går fruktade jag nära nog, att det skulle vara förbi med mitt lugn och att jag skulle blifva det beklagansvärda rofvet för en med lidande och kval mättad svartsjuka ... I dag har denna fruktan helt och hållet försvunnit.»

Jag aflade samma dag visit hos min väninna Lori Griesbach ... samma väninna, hos hvilken jag mottog jobsposten om min stackars Arnos död. Hon var, bland alla de unga fruarna inom min sällskapskrets, den, med hvilken jag kunde umgås mest förtroligt och med hvilken jag oftast sammanträffade. Icke därför, att vi i så synnerligen många hänseenden förstodo hvarandra eller öfverensstämde i åsikter utan

därför, att vi under barndomen varit skol- och lekkamrater, och emedan vi såsom gifta tillhört samma stånd. Nästan dagligen hade vi sammanträffat och på så sätt hade emellan oss uppstått en viss, af vanan alstrad förtrolighet, hvilken ... i trots af så många olikheter i vår natur och vårt lynne ... mynnade ut i ett ganska angenämt gladt umgänge med hvarandra. Men om de kunskaper, jag förvärfvat, och om de åsikter, jag därigenom vunnit, hade jag icke meddelat henne något, nej, icke det allra minsta och hade icke heller känt något behof af att göra detta. Ack, det är så sällan man kan *helt och hållet* öppna sitt hjärta för någon. Huru ofta har jag icke i mitt lif gjort den erfarenheten, att jag kunnat för den ena människan afslöja endast *en* sida af min andliga, min inre personlighet och för den andra människan endast den *andra* ... en annan ville jag säga. Huru ofta har det icke i verkligheten blifvit så, att då jag umgåtts med den eller den, så att säga endast ett register dragits ut, under det att hela den öfriga klaviaturen förblifvit obegagnad, förblifvit stum!

Mellan oss ... det vill säga mellan Lori och mig ... funnos i alla händelser tilräckligt många beröringspunkter, hvilka gåfvo oss anledning till samtal, som stundom kunde räcka flera timmar: våra barndomsminnen, våra barn, tilldragelserna inom vår gemensamma umgängeskrets, de nya romanerna, våra toiletter och annat sådant.

Äfven Lori hade en gosse. Den lille Xaver var jämnårig med min Rudolf. Båda barnen höllo hvarandra kära som lekkamrater. Loris lilla dotter, Beatrix, hvilken då var tio månader gammal, bestämdes af oss till den lotten att framdeles blifva grefvinna Rudolf Dotsky.

»Det var då ett sannt nöje att ändtligen få se dig igen!» utropade Lori, som mottog mig med öppna armar. »Du har ju på sista tiden left ett verkligt eremitlif. Och min tillkommande svärson har jag icke heller under lång tid haft äran mottaga i min salong. Det kan man kalla oartigt med besked. Beatrix kän-

ner sig en smula stött öfver att så där försummas... Men berätta nu, barnet mitt, hvarmed sysselsätter du dig i din ensamhet?... Och hur mår Rosa? Hur mår Lilly? Jag har emellertid i beredskap åt Lilly en i hög grad intressant nyhet, hvilken jag i går hörde af min man. En viss person är upp öfver öronen förälskad i henne... en person, om hvilken jag trodde, att han gjorde dig sin kur, men — det skall jag tala om sedan. Hvilken stilig... hvilken vacker klädning du bär i dag! Den är tillverkad hos Francine... icke sannt? Jaså!... Ja, det såg jag genast. Den där Francine har i alla fall en ovanligt fin smak... Och hatten din, den är... låt mig se!... den är från Grindeau? Jag visste det. Den passar dig förträffligt och klär dig utmärkt... I går på balen hos Dietrichsteins... hvarför kom du icke dit... hade Nini Chotek en förtjusande lilasfärgad toilett, hvilken klädde upp henne så, att hon såg nästan riktigt söt ut...»

I denna stil fortgick samtalet en stund, ty jag rättade mina svar efter tonen i min väninnas frågor. Därefter ledde jag ganska skickligt, det måste jag bekänna, samtalet in på det inom societeten för tillfället cirkulerande skvallret och till sist frågade jag med så obesvärad ton och min som möjligt:

»Har också du hört, att prinsessan ** lär underhålla en förbindelse med... låt mig tänka efter hvem det var, som nämndes... jo, en baron Tilling?»

»Ja, jag har verkligen låtit mig berättas någonting i den riktningen... men det är i alla fall en redan gammal historia. Det är numera en allmänt känd och vittnad sak, att nämnda prinsessa svärmar för en viss framstående skådespelare vid Burgteatern. Kanske intresserar du dig själf för den vackre baron Tilling? Aha... du rodnar! Nå, då tjänar det till intet, att du försöker neka. Bikta dig hellre! För resten har jag funnit det märkvärdigt, att du gått så länge kall och känslolös och låtit herrarne förgäfves sucka inför din fot. Det skulle verkligen af allt hjärta glädja mig, om du återigen blefve kär i någon... Det är vis-

serligen sannt, att för dig vore baron Tilling icke något passande parti. Du har ju mera lysande friare. Han lärer vara fattig som en kyrkråtta. Nåja ... du har själf rikedom tillräckligt för er båda, men han är därjämte alldeles för gammal för dig ... Hur gammal hade den stackars Arno varit vid det här laget, om han fått lefva? ... Det var i alla fall mycket sorgligt, att han skulle sluta så ... jag förgäter aldrig det ögonblick, då du läste upp för mig brefvet från min bror ... Ja, kriget är i sanning en ledsam och sorglig inrättning för mången, men för andra åter är det någonting utomordentligt härligt. Min man t. ex., han hyser ingen högre eller hjärtligare önskan, än att det snart måtte ånyo blifva krig. Han vill så gärna utmärka sig. Ack, huru väl förstår jag icke denna önskan, denna känsla i en mans bröst! Om jag varit man och soldat, skulle äfven min själ brunnit af längtan efter att få utföra något stordåd, som kunnat föra mitt namn till eftervärlden, eller åtminstone efter att vinna befordran och hastigt stiga i graderna ...»

»Eller att blifva stympad eller dödsskjuten ...»

»Det skulle jag aldrig tänka på. Och därpå bör man icke heller tänka ... Sådant händer ju endast den, för hvilken ett dylikt olycksöde är på förhand bestämdt af högre makter. Så var det kanske för dig, min dyra väninna, bestämdt, att du skulle tidigt blifva änka.»

»Och därför måste vårt folk råka i strid med Italien?»

»Och om det är för mig bestämdt att blifva hustru till en jämförelsevis ung general ...»

» ... så måste en konflikt uppstå mellan två folk, på det din man må avancera med jättesteg? ... På de där sättet uppkonstruerar du en ganska enkel plan för världsordningens gång ... Men, från ett till ett annat — hvad var det du ville berätta mig angående Lilly?»

»Att din kusin Konrad, svärmar för henne! Jag

har anledning förmoda, att han snart ämnar anhålla om hennes hand.»

»Det drager jag i tvifvelsmål. Konrad Althaus är alltför ostadig, alltför yr att tänka på giftermål.»

»Ack ... de äro ju så ostadiga och yra allesammans! Och likväl ingå de äktenskap utan betänkande, så snart de känna böjelse för någon eller ... för att välja ett bland hopen gängse, ganska betecknande uttryck ... så snart de förgapat sig i någon ... Är det verkligen din mening, att Lilly hyser en allvarlig böjelse för honom — en kärlek, hvilken icke är af efemerisk art ... en kärlek för hela lifvet?»

»Nej ... ja ... nej, jag har ingenting upptäckt, icke ett grand, som kan gifva mig någon visshet i frågan.»

»Han vore ju för öfrigt ett verkligen godt parti. Så snart hans onkel Drontheim samlas till sina fäder ärfver han riddargodset Selavetz ... Men à propos Drontheim — har du hört, att Ferdi Drontheim, hvilken (som bekant) har ruinerat sig för dansösen Grillis skull, nu har för afsikt att ingå äktenskap med en rik bankirdotter? ... Nåja, äktenskapets sakrament kan väl icke nekas henne, men där sluta också med ens hennes triumfer. I någon förnäm krets blir hon naturligtvis aldrig mottagen ... Ämnar du i kväll bevista engelska ministerns soiré? Jaså ... inte! . Nå, i själfva verket handlar du rätt däri. De där utländska sändebudens tillställningar äro synnerligen tråkiga. Man känner sig aldrig hemmastadd i deras salonger. Där finnas alltid så många besynnerliga figurer från in- och utlandet, hvilka kringsväfvas af en sådan dimma, att man icke alls lyckas få klarhet för sig, huruvida de verkligen äro *comme il faut*. Hvilken engelsman som hälst blir, då han på genomresa aflägger en visit hos ministern, inviterad till dennes salonger och bord, om han också icke är någonting vidare än en handtverkare, som vunnit rikedom och köpt ett gods, till hvilket bättre folk än han hade större rätt. Simpla fabriksidkare med grofva vanor påträffar man icke sällan. De äro helt säkert ståtligt kostymerade

och uppstofferade, men bonden skiner hos dem fram öfverallt från topp till tå. Jag tycker rätt bra om engelsmännen, när jag läser om dem i romaner . . . engelsmännen och i all synnerhet de engelska kvinnorna äro världens mest framstående och utmärkta romanskrifvare . . . Har du läst igenom *Jane Eyre*? . . . Är det inte en förtjusande bok? . . . Sedan min lilla Beatrix börjat tala, skall det inte dröja en vecka, innan jag för hennes räkning anställt en engelsk bonne . . . Jag är rätt missbelåten med Xavers franska lärarinna. Helt nyligen sammanträffade jag med henne på gatan. Hon var ute på promenad med den lille. Men hvad tror du väl? . . . Menar du, att hon, såsom hennes skyldighet varit, ägnade sig åt och sysselsatte sina tankar och sin uppmärksamhet med vården om det kära, rara, lilla förtjusande barnet? Bah! . . . Nej! . . Jag fann henne inbegripen uti ett, som det tycktes, ytterst intressant och ytterst förtroligt samtal med en ung man, hvilken spatserade vid hennes sida. Det var tydligen en af snobbighet halfgalen handelsbokhållare. Men lika oförväntadt och plötsligt som de digra åskmoln, man ser lägrade vid horisonten, rusa uppåt himlahvalfvet . . . lika plötsligt, lika oväntade och lika öfverraskande stod jag framför det såta paret . . . ah, du skulle blott hafva sett, huru förlägen hon blef! . . . Det kan i alla fall icke nekas, att man har bra mycket obehag af sitt tjänstefolk! . . . Så t. ex. behagar det nu min kammarjungfru att vilja gifta sig. Hvad tycker du väl? . . . En kammarsnärta gifta sig! Och till på köpet vill hon gifta sig just vid den tid, då jag hunnit vänja mig vid hennes ofrälse fasoner, hennes just icke polerade hvardagsspråk! . . . Ingenting värre på jorden finnes än otacksamma tjänare . . . Jo, något värre finnes, och det är att ständigt bland tjänarepersonalen se nya ansikten och nyfikna ögon . . . Men hvad nu? . . . Lämnar du mig redan?»

»Ja . . . käraste bland väninnor . . . jag har att verkställa några skyldighetsvisiter, som jag redan uppskjutit alltför länge . . . Farväl! . . . Farväl!»

Hennes bemödanden att få mig att stanna »fem minuter till», »bara fem minuter», saknade framgång fastän ... jag måste naturligtvis erkänna det ... där icke fanns ett enda sannt ord i talet om visiter, som icke kunde uppskjutas. Hvarför var jag nu så olika mot förr? ... Hvarför hade jag förr kunnat under flera timmar oafbrutet lyssna till dylikt innehållslöst pladder och äfven själf med lust och ifver deltaga däri utan att känna en skymt af ledsnad eller leda? Och hvarför var det nu i dag så motbjudande för mig? Mitt sinne var uppfylldt af en outtalad längtan, för hvilken jag knappt vågade söka redogöra inför mig själf. O, om jag ånyo finge ett sådant samtal som det i går afton! ... Om jag finge ännu en gång lyssna till sådana ord! ... Ack, Tilling! ... Fredrik Tilling! ... Vagnshjulen hade således rätt i sin refräng! ... En förändring ... en omskapning hade försiggått med mig ... jag hade trädt öfver tröskeln till en annan känslovärld. Dessa småaktiga intressen, hvarom samtalet med min väninna rört sig och hvilka voro för henne af så stor betydelse: toiletter och kostymer, bonner och kammartärnor, giftermåls- och arfshistorier från societetslifvet ... o, huru tomt, huru futtigt, huru eländigt, huru intetsägande var det icke alltsammans! ... Ut! ... Ut att andas in annan och friskare luft ... en luft, af hvilken man hämtar lefnadsglädje, lust att fortfarande njuta af lifvet! ... Tilling är fri», ropade röster i mitt hjärta. »Prinsessan svärmar för en skådespelare vid Burgteatern» ... Aldrig kan hon hafva älskat honom ... verkligen älskat! På sin höjd har det varit ett öfvergående, ett efemeriskt sinnesrus ... Ingenting annat!

* *
*

Nu förflöto några dagar, under hvilka jag icke återsåg Tilling. Han var försvunnen. Förgäfves besökte jag hvarje afton teatern och lika förgäfves begaf jag mig från teatern till någon aftonbjudning ... allt

naturligtvis i förhoppning att möta honom. Men alla mina små försök att sammanträffa med baronen strandade.

Mina mottagningsdagar kommo och gingo, men bland den mängd af gäster, som hedrade mig med sitt besök, fanns aldrig Tilling. Jag hade ju icke heller någon rimlig anledning att vänta honom. Det skulle icke hafva varit honom likt, om han infunnit sig hos mig, sedan han med så stort eftertryck sagt: »det bör Ni icke vänta af mig, fru grefvinna» och sedan han, då jag satt i min vagn, yttrade: »jag förstår, således tager Ni icke mera emot mig.» Jag hade sårat honom ... detta var nu alldeles otvifvelaktigt. Att han med flit undvek ett sammanträffande med mig var lika tydligt och uppenbart. Men hvad förmådde jag väl göra? Intet! ... Jag förtärdes af en brinnande längtan efter att få återse honom, ett okufligt begär att få godtgöra min ovänlighet mot honom och efter att få ånyo tillbringa en så angenäm stund i hans sällskap som den där aftonen hos min far, en stund, hvilken nu, sedan jag vaknat till medvetande af min kärlek, skulle bereda mig oändligt större nöje än då.

Då jag nu icke fick sammanträffa med Tilling själf, ville lyckan, att jag följande lördag erhöll besök af åtminstone hans kusin ... samma dam, på hvilkens bal jag gjorde bekantskap med honom. När *hon* trädde in i min salong, fick jag en häftig hjärtklappning. Hvilken glädje! Nu skulle jag då åtminstone få några underrättelser om denne man, som ensam sysselsatte alla mina tankar. Emellertid var jag för stolt att själf genom en direkt fråga leda samtalet så, att han blefve dess föremål. Jag kände på mig, att jag icke skulle kunna ens uttala hans namn utan att genom rodnad förråda mina känslor. Därför underhöll jag min väninna med en mängd olika samtalsämnen ... jag erinrar mig, att jag anställde djupsinniga reflexioner angående väderleken ... men icke ett ord gick öfver mina läppar angående det, som jag hade på hjärtat.

»Ack, Marta!» utropade hon plötsligt. »Jag har ju ett uppdrag att framföra till dig. Min kusin Fredrik bad mig hälsa till dig... Han reste i förrgår ...»

Jag kände, att blodet rusade tillbaka från mina kinder och jag utropade med en kanske alltför stor och oförsiktig ifver:

»Rest?!... Hvarthän då? Har hans regemente blifvit förflyttadt härifrån?»

»Åhnej... visst inte!... Han har endast begärt och bekommit en kort tids permission för att skynda till Berlin, där hans mor ligger pä dödsbädden. Den stackars Fredrik!... Det gör mig verkligen ondt om honom, ty jag vet ju, huru han älskade och afgudade sin mor.»

Två dagar senare erhöll jag ett bref. Enligt min vana granskade jag först utanskriften för att gissa mig till brefskrifvarens namn. Stilen var visserligen främmande för mig, men då poststämpeln visade ordet »Berlin», förmodade jag genast, att det var från Tilling. Min förväntan bedrog mig icke. Brefvet var verkligen från honom och hela dess innehåll förtjänar att här anföras.

»Berlin, Friedrichstrasse, d. 30. mars 1863.
Kl. 1 på natten.

»Dyra grefvinna!»

»Jag måste klaga inför någon, jag har behof af att öppna mitt hjärta inför en vän... Hvarför just inför Er? Har jag väl någon som hälst rättighet därtill, rättighet att taga Er tid, Er uppmärksamhet i anspråk?... Nej!.. Men jag känner ett oemotståndligt behof af att tala just med Er. Ni kan... ni vill... ni skall förstå mig. Jag vet det.»

»Om Ni hade kännt den döda... hon var min mor... om Ni i likhet med mig hade kännt hennes ädla sinne, hennes upphöjda egenskaper, skulle Ni älskat henne liksom jag. Hennes ömma, kärleksfulla hjärta, hennes klara och praktiska förstånd, hennes jämna, glada lynne, hennes nobla sätt... allt skulle

hafva dragit Er till henne och bundit Er vid henne med oslitliga band. Och nu .. nu skall allt detta hvila i grafven!... Intet hopp!...»

»Vid hennes plågoläger har jag tillbragt hela dagen och skall äfven stanna här öfver natten... ack, hennes sista natt!»

»Hon har lidit mycket, denna ädla, arma kvinna. Nu är hon lugn... krafterna aftaga... pulsen är numera knappt märkbar... Jämte mig vaka i rummet hennes syster och en läkare.»

»Ack... hvilket förfärligt sönderslitande af ett mänskligt väsende! Kropp och själ, hvilka äro så innerligt, och, till synes, så oupplösligt förenade med hvarandra, ryckas isär! Sådan är döden! Man vet visserligen, att den väntar oss alla, att den... när tiden är inne... kommer för att obevekligt kräfva sitt rof, att dess kalla hand en gång skall isa alla våra lemmar, men likväl kan man aldrig rätt förstå, att den skall rycka bort äfven de personer, som äro dyrbara och kära för våra hjärtan... Hvad denna mor var för *mig*, det förmår jag icke med ord uttrycka.»

»Hon vet, att hon måste dö... Då jag i morse anlände, mottog hon mig med ett glädjerop.»

»Och hon yttrade: 'således får jag verkligen ännu en gång se ditt kära ansikte, min Fredrik! Jag fruktade, att du skulle komma för sent'. Och hon räckte mot mig sina afmagrade stackars armar.»

»Du skall ännu en gång blifva frisk!» yttrade jag. »Ännu på länge får du icke lämna oss.»

»Nej, nej... därom kan aldrig blifva tal, min egen käre gosse! Detta vårt sista möte här på jorden är alltför heligt, att du skulle vanhelga det genom att anföra de vid en sjukbädd brukliga tröstegrunderna. Låtom oss i stället säga farväl till hvarandra.»

»Snyftande föll jag på knä invid bädden.»

»Du gråter, Fredrik?» yttrad hon sakta. »Ser du, jag ställer icke till dig det vanliga 'gråt icke!' Det är mig kärt, att afskedet från den äldsta och bästa af

dina vänner tillfogar dig smärta. Detta är för mig en borgen, att du låter mig länge lefva i ditt minne.»

»Så länge jag andas, mamma!»

»Kom då också städse ihåg, att jag har haft mycken glädje af dig. Med undantag af den oro och smärta, som dina ofta återkommande sjukdomar vållade mig under din barndom, och den ångest, jag kännt, när du befunnit dig ute i fält, har du beredt mig idel glädje, endast och allenast glädje samt troget hjälpt mig att bära allt det sorgliga, som lifvet hopat på mina skuldror. Jag välsignar dig för allt detta, mitt kära, kära barn.»

»Nu fick hon ånyo ett af sina i hög grad smärtsamma anfall. Mitt hjärta söndelslets, när jag hörde henne jämra sig, när jag såg hennes kära drag förvridas. Ja ... ja, döden är i sanning en fruktansvärd fiende. Det är icke utan skäl han på något ställe i vår bibel benämnes 'förskräckelsens konung'. Anblicken af min under plågor döende mor återkallade i mitt sinne allt det förfärliga, som mina ögon skådat på slagfälten och på sjukhusen ... Då jag tänker på, att vi människor så ofta godtyckligt och med lugnt, gladt mod hetsa hvarandra till döds ... då jag besinnar, hurusom man uppmanar den lifskraftiga ungdomen att villigt underkasta sig döden, denna fiende, mot hvilken till och med de lefnadströtte och bräckliga människorna, de ålderstigna ännu förtvifladt kämpa ... då är jag frestad att utropa: det är en nedrighet.»

»Denna natt är förfärande lång ... Om blott den sjuka finge sofva! ... Men nej, hon ligger där med öppna ögon. Halfva timmar sitter jag tyst och orörlig vid hennes läger. Därefter smyger jag tyst fram till skrifbordet för att nedskrifva några rader i detta bref ... och sedan gå lika tyst tillbaka till hennes sida. På detta sätt har nu klockan hunnit blifva fyra Jag har just nyss hört de fyra klockslagen från alla kyrktornen här i nejden. Det förefaller en så kallt och känslolöst, att tiden rusar fram oaflåtligen och hejdlöst, under det att den snart skall för en af oss

varmt älskad person upphöra att finnas till, upphöra nu för all evighet. Men ju mera kallt, ju mera känslolöst allting berör vårt hjärta genom likgiltighet för dess smärtor, med desto större längtan fly vi till ett annat människohjärta, om hvilket vi tro och hoppas, att det klappar af deltagande för oss. Därför har också jag nu begagnat mig af det pappersark, som läkaren kvarlämnade på skrifbordet, sedan han skrifvit ett recept, och — därför sänder jag Er nu dessa rader . . .»

»Klockan är sju . . . Allt är förbi.»

»Lef väl, min käre gosse! . . . Dessa voro hennes sista ord, innan hon slöt sina ögon och slumrade in i den sista sömnen.»

»Gråtande kysser jag Edra kära händer. Eder djupt bedröfvade

Fredrik Tilling.»

Detta bref är ännu i min ägo.

Huru skrynkladt, huru förbleknadt är det icke nu! Icke ensamt de förflutna tjugufem åren hafva gjort det sådant. Därtill hafva äfven bidragit de tårar och de kyssar, med hvilka jag då betäckte det. »Djupt bedröfvad» — ja, men äfven djupt och outsägligt lycklig kände jag mig sedan jag läst detta bref. Ehuru däri icke nämndes ett enda ord om kärlek, var dock det hela inför mig ett det allra mest kraftiga bevis därpå, att jag var älskad af honom, att han icke älskade någon annan än mig. Detta . . . att han i en sådan stund, vid sin moders dödsbädd, icke längtade att få gråta ut sin smärta vid prinsessans bröst, utan vid mitt . . . det var naturligtvis ägnadt att kväfva hvarje svartsjukt tvifvel.

Samma dag afskickade jag en begrafningskrans af ett hundra stora hvita kamelior med en till hälften utsprucken ros däribland. Skulle han möjligen förstå, att de bleka, doftlösa blommorna gällde den hädangångna, men att rosen gällde — honom.

* *

*

Tre veckor förflöto.

Konrad Althaus hade nu friat till min syster Lilly och — fått korgen. Men han var icke af en natur, som förmådde uppfatta en sådan sak från den tragiska sidan. Hädanefter liksom förut besökte han nästan dagligen vårt hem, och när vi träffade hvarandra i societetens fina salonger, funno vi honom ständigt i vår närhet.

En gång lät jag förstå, att jag kände beundran för hans orubbliga vasalltrohet, och det skedde med dessa ord:

»Det gläder mig obeskrifligt, att du icke känner en skymt af vrede mot oss; men på samma gång synes mig detta förhållande visa, att ditt hjärtas känslor för Lilly icke voro af ett så oerhördt djup och en så omätlig styrka, som du påstått. Det är nämligen så vanligt, att en försmådd kärlek förbytes till hat till hämndgirighet och dylikt . . .»

»Du misstager dig, högt ärade kusin! Jag är ursinnigt kär i Lilly. Först trodde jag, att mitt hjärta tillhörde dig. Men du var alltjämt gent emot mig så likgiltig och kall, att jag i god tid kväfde min lidelse. Därpå följde en tid, under hvilken jag intresserade mig för Rosa. Men slutligen stannade jag vid att älska Lilly, och detta tycke har jag varit trogen . . . ja, hvad mera är, jag skall förblifva det trogen, så länge jag förunnas att andas och lefva på jorden.»

»Jag tycker mig se detta . . . Det vore ju dig likt . . .!»

»Antingen Lilly eller också ingen!»

»Men då hon nu alls icke kan fördraga dig, min stackars Konrad, så . . .»

»Är din världserfarenhet så liten!» utropade han. »Min bästa kusin . . . menar du, att jag skulle blifva den ende eller att jag skulle vara den förste, som friat en . . . två . . . tre gånger till samma kvinna och hvarje gång fått ett bleklagdt nej, men omsider den fjärde eller femte gången blifvit mottagen med öppna armar och ett beredvilligt ja? Man kan ju hysa förhoppning om en sådan framgång redan

på den grunden, att flickan slutligen finner bäst gifva vika för efterhängsenheten och göra en ända på den . . . Lilly älskar mig icke . . . nåväl, det är visserligen å ena sidan oförklarligt, men å andra sidan är det ett obestridligt faktum. Att hon nu har under sådana förhållanden motstått den för så många unga flickor oemotståndliga lockelsen att blifva fru, samt att hon refuserat ett ur världslig synpunkt för henne så fördelaktigt anbud som mitt . . . detta har höjt henne i min aktning . . . ja, det har gjort mig ännu mera förälskad än någonsin förut. Jag känner mig förvissad därom, att min trogna tillgifvenhet skall småningom eller kanske helt plötsligt slutligen röra hennes hjärta, lära henne inse min persons och min tillgifvenhets värde samt väcka genkärlek till lif i hennes hjärta. Då skall du omsider blifva min svägerska. värdaste kusin Marta . . . Men jag vågar hoppas, att du icke på något sätt ämnar motverka mina planer?»

»Jag? . . . Visst icke! . . . Tvärtom!»

»Kan jag förlita mig på detta som på ett gifvet löfte?»

»Naturligtvis kan och får du det . . . Jag sätter värde på ditt väntsystem. Det är någonting så nytt . . . jag vore verkligen frestad säga, att det i mänsklighetens historia är någonting hittills alldeles oerhördt. Så borde alla män gå till väga, när de söka vinna en kvinnas hjärta. Engelsmännen känna till den metoden och kalla den *to woe and to win*. Och vår tids ungherrar gifva sig god ro och tid att vänta, lida och vinna. Det är ju en med deras lättjefulla vanor så innerligt väl harmonierande metod. De vilja icke vinna sin lycka genom strid . . . Åhnej, de föredraga att utan besvär plocka den, liksom vandraren plockar en blomma vid vägkanten.»

*　　*
*

För fjorton dagar sedan hade Tilling återkommit till Wien. Jag hade låtit berätta mig detta. Men

hos mig hade han icke uppenbarat sig. I salongerna kunde jag icke vänta att träffa honom, enär ju hans sorg skulle gjort ett uppträdande inom sällskapslifvet i hög grad opassande. Likväl hade jag närt den förhoppningen, att han skulle infinna sig hos mig eller åtminstone att han skulle skicka mig några rader. Men den ena dagen efter den andra förgick utan att medföra det efterlängtade besöket, det med så stor trängtan motsedda besöket.

»Jag kan icke alls förstå, hur det är fatt med dig, Marta, eller hvad som kommer åt dig», utlät sig en dag tant Maria. »Sedan någon tid är du så nedstämd, ofta så tankspridd. så ... jag finner icke ord för det. Tro mig! ... Du handlar både orätt och dumt genom att icke uppmuntra någon af dina friare. Detta enstöringslif ... jag har ju redan från början sagt dig det ... är helt opassande för din natur. Det svär ju också mot dina vanor. Det duger inte för dig. Det bär såsom frukt denna spleen, hvaraf du nu lider i så hög grad ... Har du förrättat din påskandakt redan? ... Jaså, inte! ... Men det skulle bekomma dig väl.»

»Mycken tack för rådet, bästa tant! Men att gifta sig och att förrätta sin bikt ... bådadera äro ju saker, som måste och böra göras på grund af ett inre behof. Ingalunda äro de tjänliga såsom husmedel mot spleen ... Bland dem, som du behagar kalla mina tillbedjare, finnes ingen, som behagar mig, och hvad nu särskildt bikten beträffar, så ...»

»... så är det i hög tid, att du förrättar sådan! I morgon redan är det skärtorsdag, förstår du? ... Har du lyckats få biljetter till fottvagningsfesten?»

»Ja ... pappa har verkligen anskaffat några sådana. Men jag vet verkligen icke, om jag vill gå dit.»

»Ack, du enfaldiga barn! ... Det är ju alldeles nödvändigt. Din salighet kan ju bero däraf. Dessutom finnes i själfva verket ingenting mera skönt eller mera upplyftande än denna väl funna ceremoni: kejsaren och kejsarinnan, jordens högst uppsatta män-

niskor, får man därvid se krypande på golfvet och tvätta fötterna på fattighusgubbar och asylgummor. Symboliserar icke denna vackra ceremoni på ett till vårt hjärta gående sätt, huru ringa, huru obetydligt det jordiska majestätet är inför och i jämförelse med det gudomliga?»

»Jag vet just inte det... Om man skall känna ett knäböjande som en förödmjukelse måste sinnet i självfva grunden vara mycket högmodigt, man måste lefva med den känslan i hjärtat, att man är en mycket upphöjd varelse. Det har ungefär denna betydelse: hvad Guds enfödda och människoblifne son var i förhållande till apostlarne, detsamma är jag kejsaren, i förhållande till fattigstuguhjonen... Nåväl käraste tant, mig förefaller det, som om detta motiv för den till utseendet så ödmjuka ceremonien i självfva verket icke är synnerligen ödmjuk.»

»Alltid har du då så kuriösa åsikter, Marta! Undet de tre år, du tillbragte i landtlig afstängdhet och ensamhet i sällskap med dina dåliga böcker, ha så underliga idéer fostrats i din hjärna.»

»*Dåliga* böcker!?...»

»Ja, just dåliga!... Jag återtager icke det ordet. När jag för någon tid sedan råkade omnämna för ärkebiskopen en bok, hvilken jag sett på ditt bord och om hvilken jag på grund af titeln »Jesu lif af Strauss» antog vara en andaktsbok... ja, du, vet du, hvad han då gjorde?... Jo, han slog i sin bestörtning samman händerna och utropade med verklig fasa 'Barmhärtige himmel, hvarifrån hafven I bekommit en så gudlös bok?' Naturligtvis blef jag alldeles blodröd i ansiktet och bedyrade, att jag aldrig själf hade läst boken, utan endast sett den hos en kvinnlig släkting. 'Bed då denna frände, att hon så sannt hennes själs eviga frälsning och salighet äro henne kära genast kastar den hädiska boken på elden!'... Just detta sade han, kära Marta, och just detta är hvad jag nu ämnar göra. Vill du godvilligt förbinda dig genom löfte att bränna upp den fördärfliga boken?»

»Om vi left två eller tre sekler tillbaka i tiden, skulle vi helt säkert fått bevittna, hurusom icke endast boken, utan äfven dess författare och måhända därjämte en stor del af dess läsare gått upp i lågor på bålet. Det skulle hafva varit mera verksamt... för ögonblicket, om än icke för någon så lång tid verk samt...»

»Du besvarar inte min fråga; vill du afgifva löftet att bränna upp boken?»

»Nej!»

»Är detta nej ditt sista ord?»

»Ja, naturligtvis! Hvad skulle det gagna att hålla långa och lika tråkiga som långa tal om den saken? Ett faktum är, att vi icke förstå och... tyvärr... icke heller någonsin kunna lära att förstå hvarandra, min egen kära lilla tant. Låt mig hellre berätta, hurusom min lille Rudolf i går...»

På detta sättet förde jag med någon svårighet, det är sannt, men likväl med lycklig påföljd samtalet in på andra områden, så att det kom att röra sig omkring ett mera tacksamt ämne... hvarjehanda betydelselösa, ja, värdelösa ting, om hvilka jag visste, att ingen meningsskiljaktighet kunde uppstå mellan mig och min tant, icke ens om hon hade för afsikt att inleda mig i en allvarsam tvist. Ty... och en gränslös lycka var det... i den saken, rörande detta epokgörande faktum, att den lille Rudolf Dotsky var det sötaste, det mest förståndiga, det mest beundransvärda barn, som någonsin blifvit född inom det folks landamären, som hylla kristendomen... detta var ett område, där vi kunde räcka hvarandra handen och där ingen meningsskiljaktighet... nej, icke ens skymten af en sådan framkallade någon åskdiger molnvägg vid horisonten. Aldrig någonsin hade världen sett eller ens förmått ana ett sådant barn. Det var helt enkelt ett åttonde underverk, som borde i våra historiska skrifter i gamla tiden omförmälas i en liten not under själfva texten... Åh, så härlig den ungen var i hennes ögon, om man får sätta tro till hennes svada. Och... då våra åsikter under tankeutbytet hade vi-

sat sig så harmonierande . . . hvem kan väl då förundra sig däröfver, att vi skildes som de såtaste vänner i världen? Ja, till och med hennes afskedshandtryckning ådagalade, att om blott jag ville stereotypiskt afbilda henne . . . skulle ingen person i hela världen vara för henne mera kär, mera dyrbar än hennes hittills så oförståndiga kusin.

Nåväl . . . efter en orolig natt inbröt omsider morgonen för fottvagningsfesten. Jag sträckte mig på min bädd, ljufligt berörd af desslj umma värme. Jag var icke fullt vaken, då jag fattade beslutet att vara närvarande vid den omordade fottvagningsfesten i det tempel, som jag oftast plägade hedra med mitt besök. Min snälla syster Rosa försakade ett rendezvous för att få ledsaga mig. Och det var naturligtvis en jättestor uppoffring. Klockan visade endast en eller annan minut öfver tio, då vi begåfvo oss af, Rosa och jag, båda klädda i svart . . . ja, någonting annat gick ju inte an under den sista af fastlagsveckorna, samma vecka, då långfredagen skulle visa oss Försonaren fastnaglad på korsets träd. Samlingsplatsen för oss var den stora, härligt smyckade ceremonisalen i slottet. På en särskild läktare funnos platser, som reserverats åt medlemmar af aristokratien. Dit hade äfven medlemmar af diplomatiska kåren till träde, äfven om de tyvärr voro ofrälse. Man befann sig där således bland sina likar. Man utdelade hälsningar till höger och hälsningar till vänster. Äfven galleriets publik var mycket talrik, men publiken där var, för så vidt jag förmådde genom min teaterkikare granska den, mer än lofligt »blandad». Ingen där sittande person tillhörde gräddan. Men däremot voro vi alla därnere på vår estrad af allra finaste sort . . . Korteligen taladt! äfven här gjorde sig den gamla ståndsafsöndringen och de förruttnade, värdelösa, urgamla ståndsprivilegierna gällande . . . Hm! . . .

Det gifves anledning till hvarjehanda för vederbörande ingalunda smickrande reflexioner, att dylikt nonsens får spela någon som hälst roll vid en sådan högtidlighet, att fottvagningsfesten, som ju skall sym-

bolisera och hos oss såsom ett oeftergifligt bud inskärpa ödmjukhetens plikt, och självförnedringens förtjänst ... konsten att finna och vandra den smala vägen till himmelen ...

Huruvida där i hela samlingen af de närvarande fanns någon, hvilken intogs af religiös stämning, det vet jag naturligtvis inte. För min egen del satt jag i ungefärligen samma spänning, som vi alla känna från teatern och som vi erfara, då vi med retlig otålighet lyssna till ouvertyrens skrällande toner och längta efter att ändtligen få se den pjäs, som lockat oss dit. På teatern plägar jag, sedan hälsningarne blifvit växlade från loge till loge, fästa min blick på ridån och önska, att den snart måtte upphissas. Jag kan icke berömma mig af, att den nyfikenhet, med hvilken jag nu stirrade på ridån ... detta täckelse, som snart skulle aflägsnas ... var annorlunda beskaffad än den nyfikenhet, jag på första, bästa teater känner, innan skådespelet — tragedien eller lustspelet — börjar. Framför ridån sågs redan nu en viktig del af dekorationerna ... nämligen ett långt, långt bord, just det bordet, omkring hvilket de tolf gubbarne och de tolf gummorna skulle taga plats, då ceremonien började.

Ehuru allt detta förekom mig såsom både af gammalt bekant och till på köpet synnerligen tarfligt till uppfinning och utförande, erfor jag då en viss nyfikenhet, ja, en stark sådan, och ... man må nu därom säga hvad som hälst ... säkert är, att en nyfikenhet af det slag, jag nu kände, är redan i och för sig själf en mycket angenäm känsla och att den, åtminstone för ögonblicket, undantränger våra bekymmer, de sorger, som behärska våra tankar. En sorg, hvilken aldrig ett ögonblick lämnade mitt hjärta i ro var denna: »hvarför döljer sig Tilling? ... Hvarför kommer han icke hit? ... Hvarför skrifver han icke? ... Hvarför talar han icke? ... Hvarför ser jag honom icke här? ... Hvarför ser det ut, som om han med flit hölle sig undan?»

Nu hade emellertid denna plågsamma fixa idé

aldrig lämnat mig någon ro, utan under de senare veckorna förföljt mig natt och dag. Jag infann mig här endast och allenast därför, att jag önskade se kejsareparet och fattighjonen, hvilka skulle i broderlig sämja och utan hänseende till deras vidt skilda sociala ställning medverka såsom aktörer i skådespelet. En verklig kejsare och en verklig kejsarinna! Nå . . . Gud är den, som har att döma, icke jag.

Just i detta ögonblick, då jag för första gången sedan vi skildes icke tänkte på Tilling — just då blef jag plötsligt honom varse. Genast efter slutad mässa hade hofvets funktionärer inkommit i salen. I deras sällskap, såsom deras släp, följde naturligtvis generalitetet och officerskåren. Min blick gled likgiltigt fram öfver de uniformsklädda herrarnes gestalter . . . de funnos där icke för att utföra roller, utan blott för att befolka scenen Men där fanns icke någon, som väckte min uppmärksamhet, icke en enda, hvilken förtjänte en blick. Jag vände bort min blick, jag flyttade den från scenen till samlingen af åskådare. Och knappt hade jag gjort detta, innan jag varseblef . . . Tilling. Han hade tagit plats midt emot oss. Jag kände det, som om en elektrisk stöt ilat genom min kropp. Han såg icke i den riktning, där jag befann mig. Men jag tyckte mig finna, att ett uttryck af lidande, af djup sorg var lägradt öfver hans ansikte, att hans kära drag talade om lidande och ve. Jag började brinna af begär att få åtminstone genom en stum, men innerlig handtryckning öfvertyga honom om min medkänsla, mitt medlidande, min . . . kärlek. Med en viss envishet lät jag min blick under en lång stund hvila på honom. Jag hyste det hoppet, att mina ögon skulle med magnetisk kraft draga och tvinga honom att se upp, att . . .att se mig! Men det var nu helt och hållet förgäfves.

»Nu komma de . . . de komma!» utropade nu Rosa. Jag kände samtidigt hennes lilla armbåge beröra min sida. »Nej . . . se! . . . se! . . . Men se då! . . . O, Gud! . . . o, Gud! . . . så vackert! . . . så för-

tjusande! . . . så härligt! . . . Det är alldeles som om det vore måladt på en tafla.»

Hvad såg hon?

Jo . . . det var de fattiga gubbarne och de orkeslösa gamla gummorna, som fördes in på scenen. Forntyska dräkter buro de och deras uppträdande var ägnadt att göra djupt intryck på veka sinnen. Den yngsta bland de kvinnliga medlemmarna i gruppen hade redan sett sin åttiotredje vinter, den yngste bland gubbarne var åttiofem år gammal. Tidningarne hade redan i förväg underrättat om dessa intressanta omständigheter. Alla samtliga voro böjda af år och ålder, hade en stapplande gång, ägde ansikten med många djupa rynkor. Det var mig vid deras åsyn omöjligt att finna något berättigadt i Rosas utrop: »så vackert, så förtjusande!» Sannolikt är väl att det, som från Rosa framlockade detta utrop, var de gamla hjonens dräkter. Man hade med konstnärlig smak valt dessa så, att de stodo i harmoni med hela den af medeltidsanda genomträngda ceremonien. Skulle här blifva tal om anakronismer, så var det vi . . . vi åskådare, vi åhörare . . . som icke med våra moderna toiletter och vår nutida uppfattningssätt passade i stycke med bilderna på denna tafla.

De tjugofyra ålderstigna människorna ledsagades med stor, åtminstone skenbarlig ömhet till de för dem afsedda platserna vid bordet. Knappt hade de tagit plats och konversationens första våldsamma vågor hunnit lägga sig, förrän lakejerna slogo upp dörrarne och lämnade inträde i salen åt ett antal gudsmidda och med ordnar på bröstet prydda herrar . . . icke längre unga eller ens medelåldriga. Det var en samling af öfverhofråd, geheimeiråd, kammarherrar m. fl. Många bekanta ansikten såg jag bland dem. Äfven herr minister »Visserligen» var med i den af ordnar glänsande hopen. I sista hand kommo männen af andligt stånd (de måste ju sentera Mästarens ord, att de sista skola varda de främsta). Dessa herrar skulle fungera vid den högtidliga akten. Spektaklets sta-

tister funnos således nu på scenen. Publiken satt i spänd väntan. De flesta hade sina ögon riktade åt det håll, där hofvet skulle uppenbara sig. Men mina ögon sökte oaflåtligen ingen annan, nej ... ingen annan än Tilling. Han hade nu observerat mig och kännt igen mig. Därom vittnade hans vördnadsfulla hälsning.

Rosa lade sin hand på min arm och hviskade: »Marta! ... Mår du inte väl? ... Du rodnade och bleknade så plötsligt ... Och ... hvad nu? ... just nu gör du detsamma ... nu! ... nu! Du är ju pionröd. Men se! ... Nu komma de ändtligen ... Nu kan det snart börja.»

Ja, ceremonien kunde snart börja. Ceremonimästaren, hvilken på samma gång var kapellmästare, höjde sin staf ... ett tecken till, att kejsarparet var i annalkande. Man väntade att få se någonting stort, ty ... äfven om detta par var det förnämsta i riket genom rang och framtidsutsikter, så var det i ännu högre grad intressant såsom ett af de med skönhet rikast utrustade paren i riket. I hela landet skulle man icke kunnat uppleta någonting mera intagande. I kejsarens följe anlände äfven en hel rikedom af ärkehärtigar, ärkehärtiginnor, prinsar och prinsessor ... Nå, nu ändtligen kunde festen taga sin början ... kärlekens, ödmjukhetens fest. Pager och munskänkar, lakejer och kammartjänare täflade om att skyndsammast frambära till det höga herrskapet de rikligt fyllda faten, tallrikarna och skålarna. Deras högborna majestäter värdigades ådagalägga sin ödmjukhet genom att från brickorna hämta tallrikarna och nedsätta en och en framför hjonen. Och de i väntansfull förbidan sittande gamla människorna mottogo med hjärterörande tacksägelser denna gåfva ur så förnäma händer. En skicklig konstnär borde hafva varit närvarande och förevigat denna scen på duken. Hela scenen liknade onekligen åtskilliga berömde målningar i renässansstil, på hvilka festliga lag framställas. Det hela var en verklig tafla, på hvilken de dyrbara silfverkärlen, de läckert upplagda rätterna

och de uppassande pagerna utgjorde en synnerligen lämplig bakgrund.

Men knappt hade man ställt rätterna på bordet och de stackars gamla hade knappt hunnit göra sig reda för hvad det var som man bjöd dem, innan borden afdukades. De dyrbara kärilen och de aptitligt doftande rätterna utburos lika flinkt som de kommit in. O... hvilken enorm ödmjukhet!... Det var idel ärkehärtigar, som afdukade borden! Huru lyckliga måtte icke de fattiga, men ännu lika hungriga gamla människorna hafva kännt sig, då nåden så rikligt flödade öfver dem!... Men nu vidtog den egentliga effektscenen... det där, som fransmännen så betecknande nämna »le clou de la piéce», d. v. s. fottvagningen. Om måltiden, som vi hafva sett, var endast skenet af en måltid, så blef nu fottvagningen blott och bart ett sken af en fottvagning. Knäböjande på golfvet vidrörde kejsaren lätt gubbarnes fötter. Med sina höga händer? Tror någon det? Nej... med en tjock handduk. Bredvid stod en präst i lysande ornat med en gyllene vattenkanna i handen. Han låtsade därur gjuta vatten öfver de gamlas fötter, men nog såg jag, att han icke utgjöt en enda droppe och att — han icke ens hade en sådan droppe i sin fullständigt tomma kanna. På detta sätt fortskred ceremonien utefter hela raden af de tolf gubbarne. Samtidigt utöfvade hennes majestät en lika välsignelsebringande verksamhet, men den gällde de tolf skraltiga och skröpliga gamla gummorna. Hon knäföll, hon torkade med den invigda handduken fötter... tjugofyra fötter... på hvilka icke fanns en droppe af fuktighet... hm!... kanske gjorde hon ändå en god gärning genom att aflägsna fotsvetten... Det var en syn, värd att se: den eljest så stolta och högdragna kejsarinnan, hon, som plägade resa sig så majestätisk hög... att se henne i denna ödmjuka ställning. Hon hade varit tillbedjansvärd, om icke det hela varit en eländig komedi... intet annat än en komedi. Trots den förödmjukande rollen förlorade hon icke något af sitt vanliga behag. Hon var

älskvärd som alltid. Från orgelläktaren ljöd under tiden körsång. Man sjöng den dagens evangelium och ville därmed lämna en förklaring öfver det pågående uppträdet. Det bästa af alltsammans, det enda, som gjorde godt intryck, var musiken, ty ingen gaf sig tid eller ägde nog skarp hörsel att lyssna på tjänstgörande hofpredikanten, som stod där och uppläste dagens evangelium.

Det skulle intresserat mig att vara i de ålderstigna människornas ställe under några ögonblick för att erfara, hvad som rörde sig i deras inre, under det att de sutto där till allmänt beskådande och voro iklädda de sällsamma dräkterna. Hvad tänkte, hvad tyckte, hvad erforo de i sina hjärtan, då de icke endast begapades af en i lysande dräkter utstyrd människomassa, utan till och med fingo se landsfadren och landsmodren framför sina fötter? ... Tänkte de på, att allt detta blott var en komedi, föranledd af den kända bibliska berättelsen? Märkte de den afsmak, hvarmed de högättade personerna vidrörde deras fötter? Utan tvifvel föreföll dem det hela såsom en oklar, bländande dröm. Men de kunde naturligtvis icke undgå att se all den glänsande prakt, som omgaf dem på alla sidor, och naturligtvis erforo de en stor förlägenhet. Det skulle icke förvåna mig, om det hela åstadkom ett fullständigt stillastående inom deras ålderdomssvaga, tröga tankemaskineri ... en fullständig villervalla i deras tankeverkstad. Det enda verkliga, det enda, som de förmådde fatta, var sannolikt den till högtidligheten hörande lilla röda sidenpungen med de trettio silfvermynt, hvilka skulle utdelas bland dem af monarkens egen höga hand, samt den med matvaror fyllda korg, som de skulle få medföra till sitt eget solfattiga hem.

Hela ceremonien var snart öfverstökad och sedan töfvade det icke länge, förrän salen var utrymd. De första som drogo sig tillbaka voro hofvets medlemmar. Efter dem följde utan dröjsmål de öfriga

deltagarne i spektaklet. Och till sist utrymde åskådarne såväl estraden som galleriet.

»O, så vackert, ... så vackert det var!» hviskade Rosa, när vi trädde ut i det fria. Och ett djupt andedrag bevisade, att hennes ord gingo ur hjärtat och voro allvarligt menade.

Jag besvarade icke detta hennes till mig adresserade utrop. I själfva verket fann jag icke den allra ringaste anledning att känna något slags medlidande med dessa festgubbars och festgummors stora förvirring och tankearmod. Och detta så mycket mindre som min personliga uppfattning af den nyss försiggångna ceremonien ännu så länge var sväfvande och ingenting mindre än klar och tydlig. Dessutom — och detta var för mig hufvudsaken — fanns inom mig, rörde sig i mitt hufvud, förnams i mitt hjärta endast en enda känsla, blott en enda tanke, denna: »Väntar han? Inväntar han oss vid utgången?»

Men att, så fort och brådskande jag önskade det, uppnå utgången, det var nu icke ens en möjlighet. Allra först var det ju en plikt att skaka hand och växla några betydelselösa fraser med nästan alla samtliga de åskådare, som haft plats på estraden. Ty samtidigt med oss reste de sig alla och började det långsamma framåtskridandet mot utgången. Här och där i trappor och i korridorer stannade man och bildade grupper. Det hela gestaltade sig till en morgonmottagning, fastän värd och värdinna icke funnos. Man kände sig så mycket mera ogenerad. — »God dag, Tini!» — »Bonjour, Marta!» — »Ah, är också Ni här, grefvinna!» — »God dag, ers nåd ... förgät icke, att om måndag på aftonen är én liten danstillställning hos oss!» — »Nästa repetition till sällskapsspektaklet äger rum om tisdag klockan tolf; var då punktlig, herr baron!» — »Kejsarinnan tog sig bra ut som vanligt.» — »Märkte du, Lilly, att ärkehärtig Lidwig Wiktor hela tiden hängde med sina blickar fast vid den gudomliga Fanny?» — »Var du i går i dominikanerkyrkan och åhörde predikan?» — »Nej, jag var i kyrkan *Sacré-coeur*, där mina döttrar då biktade.» —

»Madame, jag har äran betyga Er min vördnad.» — »Ah, är Ni också här, herr markis? Det fägnar mig obeskrifligt.» — »Jag önskar Er god morgon, lord Chesterfield!» — »Nå, hur mår Ni? Det är i sanning en härlig kvinna, Er kejsarinna!» — »Har nu lyckats skaffa Er en loge till Adelina Pattis föreställning? Hon är en underbar stjärna ... för närvarande stadd i uppåtstigande på konstens himmel.» — »Således ligger där sanning i ryktet om Ferdinand Drontheims förlofning med en bankirdotter?» — »Det är en verklig skandal!»

Samtal i denna stil ... samtal af dylikt värde surrade i mina öron från alla håll. En främling eller eljest en opartisk åhörare af dessa samtal skulle aldrig kunnat förstå, att de voro efterklangen af en nyss afslutad ödmjukhetsandakt.

Omsider uppnådde vi emellertid porten, utanför hvilken vår vagn väntade. Där hade sammanskockat sig en mängd människor. De hade icke fått vara med om själfva ståten, men de ville åtminstone taga i betraktande de lyckliga människor, som fått se den. Sedan kunde de låta sig i sin ordning beskådas af de massor, som icke ens kunnat tränga fram till kyrkporten och hvilka således voro ännu mindre lyckligt lottade.

Knappt hade vi hunnit ut i det fria, förrän Tilling trädde oss till mötes, artig som vanligt.

»Hjärtligt tack, fru grefvinna, för den vackra kransen!»

Jag räckte honom handen, men det skulle varit mig omöjligt att pressa fram ett enda ord öfver mina läppar.

Vår vagn hade kört fram. Det skulle väckt uppseende, om vi dröjt att taga plats i den. Dessutom skyndade Rosa på mig. Tilling förde handen till uniformsmössan och ämnade draga sig tillbaka. Med en kraftig ansträngning lyckades jag, .. dock med en röst, hvilken föreföll mig själf främmande ... uttala dessa ord:

»Om söndag är jag hemma mellan två och tre!»

Han bugade sig under tystnad och vi stego upp i vagnen, hvilken genast rullade bort.

»Du måtte hafva ådragit dig en förkylning», yttrade Rosa under hemfärden. »Din röst ljöd så hes och underlig... Och hvarför presenterade du mig icke för denne ståtlige officer med de svårmodiga anletsdragen? Jag har sällan sett ett mera dystert ansikte.»

* * *

När den af mig bestämda dagen och timmen var inne, lät Tilling anmäla sig. Blott några ögonblick dessförinnan hade jag fullbordat följande anteckning i min röda bok:

»Jag känner en aning därom, att denna dag skall afgöra mitt öde. Jag är på en och samma gång orolig och högtidligt stämd... jag är samtidigt nedslagen och förhoppningsfull till mods. En så underlig stämning måste jag skildra på dessa blad, så att, när jag en gång i framtiden efter många flydda år genomläser dem, jag då må kunna lifligt erinra mig och... så att säga... ånyo genomlefva den timme, som jag nu motser med så stark sinnesrörelse. Måhända kommer allt att aflöpa annorlunda, än jag nu föreställer mig... kanske äfven just så. I hvarje fall skall det otvifvelaktigt en gång i framtiden vara intressant att se, i hvilken mån verkligheten motsvarar mina aningar... Han, som jag nu väntar... han älskar mig. Något tvifvel, något rum för tvifvel finnes icke. Det är till fullo bevisadt genom det bref till mig, som han skref vid sin mors dödsläger. Han har vunnit genkärlek... det måste den röda lilla rosen bland begrafningskransens hvita blommor hafva sagt honom... och nu skola vi sammanträffa... utan vittnen... båda med ett upprördt inre... han i behof af tröst... jag i behof af att få trösta. Jag tror icke, att många ord komma att växlas... Tårar i båda våras ögon — våra darrande händer hvilade i hvarandra... detta är nog för att lära oss, att vi förstå hvarandra... två älskande, lyckliga människor — allvarligt, högtidligt, passioneradt, andäk-

tigt lyckliga — under det att man i societeten helt likgiltigt och torrt talar om saken på ungefär följande sätt: »har Ni redan hört nyheten? Marta Dotsky har förlofvat sig med Tilling... ett i sanning miserabelt parti!»... Klockan är nu fem minuter öfver två ... Nu kan jag vänta honom hvarje ögonblick... Nu ringer det... Huru mitt hjärta klappar!... Hvilken ångest jag erfar!... Jag känner, att...»

Så långt hade jag hunnit.

Den sista raden utgöres af nästan oläsligt tillklottrade bokstäfver... ett tillförlitligt bevis därpå, att denna »hjärtklappning», denna »ångest» stå där icke endast som retoriska figurer.

Men verkligheten motsvarade ingalunda mina drömmar och aningar. Tillings besök räckte ungefär en half timme och han förhöll sig hela tiden kall och tillbakadragen. Han anhöll om ursäkt för sin djärfhet att skrifva till mig. Jag borde, sade han, anse detta hans åsidosättande af etikettens kraf såsom en följd af den otillräknelighet, hvari en människa måste råka i ett så smärtsamt ögonblick. Därpå berättade han mig ett och annat om sin mor och om hennes sista stunder. Han var riktigt vältalig. Men i det ämne, som jag väntat, yttrade han icke ett enda ord. Och naturligtvis återverkade detta på mig, så att äfven jag småningom blef allt mera kall och tillbakadragen. När han reste sig upp för att gå, gjorde jag intet försök att hålla honom kvar. Icke heller ställde jag till honom någon som helst uppmaning att förnya besöket.

När han var borta, tog jag naturligtvis genast åter min tillflykt till de röda häftena, hvilka fortfarande lågo uppslagna på mitt skrifbord.

»Jag känner, att — nu är allt slut... att jag bittert uppvaknat ur ett ljuft själfbedrägeri. Jag tror icke mera, att han älskar mig. Jag förmodar äfven, att han å sin sida tror, att mitt hjärta är kallt och likgiltigt för honom. Jag har visat mig frånstötande. Han har funnit mitt beteende obehagligt. Jag känner på mig, att han aldrig kommer tillbaka. Likväl finnes i hela världen ingen människa, hvilken är mig

så kär som han. En man, hvilken i godhet, i ädelhet, i själfullhet är jämbördig med honom, finnes icke på jorden. Och så kär, som jag hållit dig, Fredrik, så kär håller dig ingen annan, säkerligen icke ens din prinsessa, till hvilken du förmodligen återvändt. Nu och hädanefter skall du, min lille son Rudolf, vara min tröst och mitt stöd. Hädanefter skall jag hårdt tillsluta mitt hjärta för hvarje kärlek till en man. Endast moderskärleken skall hädanefter uppfylla mitt hjärta och mitt lif... Om det lyckas mig att af dig göra en sådan man som han... om jag en gång skulle af dig blifva så begråten, käre Rudolf, så begråten, som hans moder blef af honom... ja, då skulle jag tycka, att jag icke lefvat förgäfves.»

I självfva verket är det här dagboksskrifvandet en vanvettig eller åtminstone en smula vanvettig sak. Jag tror, att det kan med rätta betecknas som ett försök att genom nedskrifna ord föreviga dessa ständigt växlande, ständigt döende, ständigt ånyo till lif uppvaknande föresatser, önskningar och åskådningssätt, hvilka innefattas inom själslifvets ram... och sådant må man väl med rätta kalla en början i orätt ända. När man vid mognare år genomläser dylika anteckningar, komma de en att rodna, att känna blygsel öfver sin egen obeständighet. Här hade jag nu på ett och samma blad och under ett och samma datum upptecknat två så olikartade, hvarandra helt och hållet motsatta stämningar i till en början det fullvissa hoppet och... några minuter senare... den mest fullständiga försakelse af all mänsklig lycka! Och likväl skulle de nästkommande bladen i min dagbok hafva att berätta om någonting... ja, någonting alldeles oväntadt.

Annandag Påsk inbröt. Dagen gynnades af det allra härligaste väder. Den på nämnda dag enligt urgammal sedvänja förekommande Praterpromenaden — ett slags förelöpare till den stora corson den första maj — var i ovanligt hög grad lysande. Ännu kan jag erinra mig, hurusom denna lysande ståt, denna jublande festglädje, denna soliga, muntra och glada vårstämning, som i hela vår omgifning gjorde sig gäl-

lande, bildade en skärande kontrast mot den sorgsenhet, som uppfyllde mitt hjärta. Och likväl... kan någon tro det?... skulle jag icke velat förlora min sorgsna sinnesstämning. Jag skulle för intet pris nu velat känna samma lifsglädje, men på samma gång en sådan tomhet i hjärtat, som jag erfor för omkring två månader sedan, innan jag ännu hade gjort bekantskap med Tilling. Ty... låt vara, att min kärlek var olycklig!... Låt vara, att den aldrig någonsin vinner tillfredsställelse här i världen!... Låt vara, att den — så vidt en människa kunde beräkna — är en olycklig böjelse, hvilken aldrig, aldrig får gensvar: låt vara detta... det är dock i alla fall kärlek, d. v. s. det är en stegring af den intensitet, den fullhet, den inre rikedom, som gifver lifvet något värde. Denna varma, denna ömma känsla, af hvilken mitt hjärta svällde, så ofta den kära, kära bilden visade sig för min syn ... min inre syn, menar jag... denna lyckliggörande känsla skulle jag aldrig vilja förlora.

Jag hade sannerligen icke väntat att få se målet för mina drömmar härute... här möta den man, som både dag och natt var i mina tankar. Och likväl inträffade detta. När jag en gång i tankspriddhet lät min drömmande blick glida in på en af sidoalléerna blef jag ögonblickligen varse en på afstånd ridande officer, hvilken med stor hastighet sprängde fram i riktning mot oss. Trots min närsynthet igenkände jag ögonblickligen Tilling. Snart var han vid sidan af vår vagn. När han hälsade oss, besvarade jag hälsningen genom... skall jag erkänna det?... icke blott med en böjning af hufvudet, såsom den grymma etiketten fordrat, utan genom lifliga vinkningar med högra handen... Knappt hade jag gjort detta, innan jag ögonblickligen insåg, att jag hade begått ett oförlåtligt fel mot konvenansen och handlat på ett »mindre passande sätt».

»Hvem var den där, till hvilken du gjorde så lifliga tecken, att jag nästan förmodade det var vår far?»

Jag rodnade så vackert ... det kände jag.

»Aha!» fortsatte Lilly, ty det var med henne jag samtalade. »Där promenerar ju den allestädes närvarande Konrad ... Det var väl åt honom du ägnade din hälsning med handen.»

Den »allestädes närvarande» Konrad skulle aldrig kunnat uppträda i ett för mig mera lämpligt ögonblick. Jag kände mig djupt tacksam mot min trofaste kusin och ådagalade genast min tacksamhet.

»Seså, kära Lilly», yttrade jag. »Han är då i alla händelser en bra hygglig gosse och blir helt visst en öfverdådigt präktig äkta man. Helt säkert har han kommit enkom för din skull ... Du borde nu omsider visa någon barmhärtighet mot den stackars pojken. Försök att hålla af honom en smula! ... O, om du ägde en aflägsen aning om, huru ljuft det är att älska! ... Då skulle du icke visa dig så kallsinnig ... Gör honom lycklig, den trofaste Konrad!»

Lilly betraktade mig med en förvåning, hvilken stod att tydligt läsa i hvarje hennes anletsdrag.

»Men, Marta lilla, om han är mig fullkomligt likgiltig. Käraste syster . . inte kan jag då ...?»

»Jag börjar tro att du älskar någon annan ...?»

Hon skakade sitt fagra, lockiga hufvud och sade:

»Nej ... nej ... ingen!»

»Stackars lilla flicka!» var ett utrop, hvilket jag icke förmådde undertrycka.

Ännu några gånger läto vi vårt ekipage passera upp och ner genom alléerna. Men *han* ... den, som mina blickar sökte, fanns icke kvar. Jag såg honom icke mera. Han hade lämnat Pratern.

* *
*

Några dagar förflöto. Min sinnesstämning var fortfarande densamma.

Då inträdde en dag helt oväntadt baron Tilling.

Det var vid middagstiden. Han träffade mig likväl icke ensam, enär såväl min far som min älskvärda tant Maria hade kommit på visit. Dessutom

befunno sig såsom gäster i min salong äfven Rosa och Lilly, Konrad Althaus och minister »Visserligen».

Det var endast med möda jag kunde kväfva ett utrop af glad öfverraskning. Besöket kom öfver mig som en öfverraskning och var ju dessutom så ägnadt att glädja mig. Men denna min fröjd blef icke långvarig, ty sedan Tilling fullgjort vederbörliga helsningar på de närvarande och på min invit tagit plats gent emot mig, sade han i kall ton:

»Jag har infunnit mig hos Er för att göra min afskedsuppvaktning, fru grefvinna. Det är min afsikt att under någon af de närmaste dagarne lämna Wien.»

»För huru lång tid?»

»Och hvart?»

»Och hvarför?»

Se där några prof på de frågor, som från alla håll haglade ned öfver honom. Jag ensam förblef stum.

»Kanske lämnar jag Wien för alltid. Jag ämnar mig till Ungern för att söka transport till ett annat regemente. — Jag hyser förkärlek för ungrarne.»

Under tiden hade jag emellertid hunnit återvinna min fattning och yttrade nu så lugnt som möjligt:

»Detta kan man i sanning kalla ett med hast fattadt beslut. I hvilket hänseende har vår sköna hufvudstad tillfogat Er något ondt af sådan beskaffenhet, att det kan vara giltig anledning till att så plötsligt öfvergifva den?»

»Jo . . . grefvinna . . . här i Wien är lifvet alldeles för muntert, alltför lifligt för att passa mitt sinne. Den sinnesstämning, i hvilken jag för närvarande befinner mig, är sådan, att jag känner en brinnande längtan efter de ensliga ungerska stepperna.»

»Bah!» yttrade Konrad. »Ju mera dyster man känner sig, desto mer bör man söka förströ sig. En enda munter teaterafton på t. ex. Karlteatern är i sanning mera uppfriskande än många dagars vistelse i ensamhet och ostörda reflexioner.»

»Min bäste Tilling», inföll nu min far. »Jag skall

gifva Er ett godt råd. Jag skall säga Er, hur Ni skall skingra Er sorg. Begif Er ut i något krig! Sådant pågår alltid någonstädes i världen. Men», tillade min far sorgset, »här i Europa ser tyvärr allting lugnt ut nu. Vi hafva icke någon utsikt till krig. Freden hotar att blifva långvarig.»

»Hvilka egendomliga ordsammanställningar du begagnar, min far», kunde jag icke underlåta att inflicka. »Krig och... muntert!... Fred och hotar!...»

»Visserligen», utlät sig nu ministren, »har den politiska horisonten för ögonblicket ingen svart punkt att uppvisa, men... men... det är nu så, att ovädersmoln pläga uppkomma helt plötsligt... alldeles oväntadt, just när man tycker att den politiska himmelen är allra klarast. Och en möjlighet föreligger ju alltid, att en till utseendet obetydlig meningsskiljaktighet staterna emellan kan sätta luntan till fängkrutet och vålla ett krig. Det finnes ingen tid, då icke krigshotet jäser under all den förekommande artighet, hvarmed makterna utbyta meningar och träffa öfverenskommelser. Detta har jag äran nämna såsom en tröst för Er, herr öfverstelöjtnant. Hvad mig personligen angår, så har jag ju att skaffa endast med landets inre angelägenheter och på grund däraf måste mina önskningar gå ut på, att freden måtte bevaras så länge som möjligt, ty endast freden kan gynna de intressen, som tillhöra mitt område. Men detta hindrar mig icke och skall aldrig hindra mig att skänka både mitt bifall och mitt erkännande åt deras önskningar, som ur militärisk synpunkt...»

»Tillåt mig, ers excellens», afbröt honom nu Tilling, »tillåt mig att få... såvidt beskyllningen återfaller på mig... protestera mot den förmodan, att jag skulle önska krig. Därjämte beder jag att få inlägga min gensaga mot det antagandet, att den militära synpunkten skulle vara en annan än den allmänt mänskliga synpunkten. Vi militärer hafva öfvertagit den delen af allas gemensamma fosterländska arbete, att det är vi, som hafva plikten att...

medan landet öfriga invånare sysselsätta sig med fredlig id... skydda dem, skydda deras handtering, skydda deras personer, deras lif, då fienden hotar allt detta... alldeles på samma sätt som brandkåren finnes till för att släcka en eldsvåda, när en sådan bryter ut. Men därför har naturligtvis hvarken en militär någon som hälst rättighet till den önskan, att ett krig måtte bryta ut, icke heller en brandsoldat rätt att bedja Gud om en snart inträffande eldsvåda... I bådadera ligger innesluten en olycka, en svår olycka. Det är en människa ovärdigt att glädja sig öfver hvad helst det nu vara månde, som bereder olycka åt medmänniskor.»

»Du ädle, storsinnade man!» var den tanke, som uppfyllde hos mig både hjärna och hjärta, medan jag begärligt lyssnade till hans ord. — Emellertid fortfor han:

»Väl vet jag och har besinnat det, att tillfälle till personlig utmärkelse yppar sig för brandsoldaten endast vid utbrytande vådeld och för en militär endast vid utbrytande krig. Men den människan måste i sanning vara mycket trångbröstad och mycket kortsynt, hvilken betraktar sina egna intressen såsom jättestora, men är alldeles blind för den olycka, som drabbar det allmänna. Eller... om hon nu inser allt detta, men likväl icke erfar smärta därvid... o, huru grymt och hårdt måste icke hennes hjärta vara! Freden är en bland de allra största välgärningar. Fredsbrott och krigstillstånd äro ett fördärf. Fred är en välsignelse för både land och folk eller... såsom Ni nyss själf behagade yttra... freden är det enda tillstånd, under hvilket befolkningens intressen kunna blifva tillgodosedda. Och likväl har Ni samvete att åt en försvinnande liten bråkdel af denna befolkning... åt krigshären... tillerkänna rättigheten att önska ett slut på den olyckliga freden, ett inträdande af krig, som medför fördärf åt den stora mängden af landets innevånare! Denna enligt eder åsikt 'berättigade' önskan bör man... jämväl enligt Eder mening... hylla och omhulda, till dess

den växt till sig och blifvit en fordran, och sedan bör man snarast möjligt ställa om, att ett sådant kraf blir tillfredsställdt. Att föra krig för att skaffa arméen sysselsättning och tillfredsställelse ... är icke det alldeles detsamma som om man ville antända ett hus i ändamål att skaffa brandmanskapet tillfälle till öfning, tillfälle att utmärka sig samt skörda beröm, befordran och belöningar?»

»Eder jämförelse haltar», inföll nu min far, i det han mot sin vana tilltalade Tilling med hans militära titel, »den haltar, herr öfverstelöjtnant», hvarmed han måhända afsåg att gifva honom en påminnelse därom, att hans åsikter icke öfverensstämde med hans stånd och lefnadskall. — »Eldsvådan åstadkommer endast skada, intet annat än skada, under det att krig kunna åt ett land och ett folk medföra både makt och storhet. På hvilket sätt hafva väl stater och riken bildats och tillväxt, om icke genom segerrika fälttåg? Den personliga ärelystnaden är väl icke det enda, som uppväcker soldatens längtan efter krig. Framför allt är det den nationella, den fosterländska stoltheten, som däri finner en prisvärd och för folkets lif hälsosam näring. Med få ord — patriotismen ...»

»D. v. s. kärleken till hemlandet, hemorten, hemmet», inföll Tilling. »Det är mig omöjligt att inse, hvarför vi militärer alltid äro så angelägna om att låta påskina, att vi hafva patent på fosterlandskärleken, att vi skulle framför andra besjälas af en känsla, hvilken likväl är helt naturlig för och finnes hos de allra flesta människor, hvilket stånd, hvilken samhällsklass de än tillhöra. Hvar och en hyser kärlek till den jordtorfva, där hans vagga stått, där han växt upp. Hvar och en önskar helt visst sina landsmän lycka och välgång, men detta kan vinnas genom helt andra medel än krig. Stolthet, berättigad stolthet, kan man känna öfver helt andra saker, än vapenbragder. Jag för min del känner mig betydligt mera stolt öfver en af våra stora skalder än öfver en af våra genera-

ler, denne må nu hafva vunnit huru stor krigareära och huru många ordnar som helst.»

»Huru kan man komma fram med en sådan jämförelse! ... En skald, en bläcksuddare jämföras med en general!» utropade min far.

»Ja, samma fråga skulle jag vilja framställa», inpassade jag. »Skönast är den lager, som icke fläckats af blod.

Nu inföll min tant:

»Men, bäste herr baron, så har jag aldrig hört någon militär tala! ... Om sådana åsikter få ohejdadt utbreda sig, hur går det då med denna krigareentusiasm och detta krigiska sinne, detta mod, denna lysande tapperhet, som är föremål för allas vår beundran?»

»Allt detta är för mig ingalunda några obekanta känslor», genmälde Tilling. »Just sådana känslor besjälade mig själf, när jag såsom nittonårig yngling för första gången begaf mig ut i krig. Men ... min nådiga ... sedan jag med egna ögon skådat ett blodbads alla fasor, då jag bevittnat all den djuriska råhet, all den vilddjurslika grymheten, som därvid göra sig gällande ... då jag personligen deltagit i ett fältslags fasansfulla detaljer ... ja, då tog min entusiasm slut. Till de följande fältslagen gick jag icke med lust och entusiasm, utan med undergifvenhet.»

»Hör på, Tilling», utlät sig nu min far. »Jag har deltagit i flera drabbningar än Ni och i flera fälttåg. Äfven jag har sett tillräckligt många skräckscener. Men jag har icke låtit dem nedslå hvarken mitt mod eller min ifver att tjäna fosterlandet. När jag år 49 såsom redan en äldre man marscherade ut med Radetzky, kände jag samma glädje som allra första gången.»

»Förlåt mig, herr general! ... Saken är väl i själfva verket den, att Ni tillhör en äldre generation än jag, en generation, hos hvilken den krigiska andan var mera liflig än hos våra dagars människor. Ni tillhör en tid och en generation, som nästan alls icke kände det allmänt mänskliga krafvet på afskaffande af allt

elände . . . ett kraf, hvilket i våra dagar allt mera griper omkring sig.»

»Hvad hjälper det? Inte kan allt elände utrotas ur världen. Sådant måste ju alltid finnas. Det kan inte afskaffas, lika litet som kriget . . .

»Med dessa ord, grefve Althaus, betecknar Ni den flydda tidens ståndpunkt gentemot alla sociala missförhållanden . . . ja, en resignationens ståndpunkt, från hvilken man betraktar det oundvikliga, det naturnödvändiga. Har däremot vid åskådandet af ett eller annat stort elände i en människas hjärta uppstått den tviflande frågan: »är detta nödvändigt? Måste det så vara? Kunde det icke undvikas?» och hafva dessa frågor icke endast nått en människas öron, utan gjort sig hörda i hennes hjärta . . . då, mitt herrskap, kan detta hjärta icke längre förblifva likgiltigt och kallt. Man känner medlidande och med denna känsla förenar sig någonting, som har mycket gemensamt med det, vi kalla ånger . . . inte en personlig ånger, ty man är ju i sin litenhet på sätt och vis utan skuld, men . . . hur skall jag nu uttrycka mig? . . . Man känner, så att säga, man förnimmer förebråelsen af en röst, hvilken väl må kallas *tidens samvete.*»

Naturligtvis hvarken förstod eller uppskattade min far ett sådant yttrande. Han ryckte föraktligt på axlarne. Och han återtog:

»Det där är alltför högtflygande för mig, en man af den gamla stammen. Men jag kan på heder och tro försäkra Er, att vi äldre . . . vi icke allenast tänka med glädje, ja, med stolthet tillbaka på de fälttåg, i hvilka vi varit nog lyckliga att få deltaga, utan vi äro lyckliga i vissheten om, att äfven de allra flesta bland de unga, ja, bland de yngsta skulle, om man tillfrågade dem, huruvida de hafva lust att gå ut i krig, med gladt mod svara: ja, ja . . . så gärna, så gärna!»

»De yngsta . . . ja, helt visst! Den i skolan hos dem inplantade entusiasmen har ännu icke hunnit fördunsta. Och bland de öfriga skulle nio tiondelar svara ja, därför att detta enligt den allmänna uppfattningen synes så manligt och tappert, under det att

däremot ett »nej!», ett »icke gärna»! skulle kunna tydas såsom bevis på feghet.»

»Ack!» yttrade nu Lilly med en lätt rysning. »Äfven jag skulle känna mig rädd ... Det månde i sanning vara någonting förfärligt, när kulorna hvina omkring en på alla sidor och man hvarje ögonblick hotas af döden ...»

»Detta klingar från en ungmös läppar helt naturligt», genmälde Tilling, »men vi män tillåtas icke tänka så ... Vi soldater måste afstå från all eftergifvenhet för självbevarelsedriften ... En soldat får icke visa medkänsla för eller medlidande med det rysliga elände, som under och genom kriget hopas öfver både vänner och fiender. Näst efter feghet klandrar man hos soldaten allt sentimentalt, all slags känslighet.»

»Blott i krig, blott i krigstider, käre Tilling», sade min far. »Under fredliga tider kunna naturligtvis äfven vi krigsmän vara vekhjärtade ...»

»Ja ... jag vet detta. En krigsförklaring liknar i mångt och mycket ett slags förtrollning. Sedan en sådan blifvit utfärdad, börjar man med ens angående alla krigets fasor tänka och säga: sådant spelar icke någon roll, det får icke hafva någon betydelse. När barn leka, hör man dem ofta resonera på detta sätt: 'Om du gör så eller så, gillas det icke', pläga de säga. Och i den stora lek, som benämnes krig, göra sig dylika förhållanden äfvenledes gällande. Att mörda kallas icke mord ... att röfva kallas icke rof, det benämnes brandskattning, eller helt enkelt blott »en rekvisition». Att bränna byar, städer, hus och gårdar ... det kallas icke mordbrand, det får heta »att eröfra en position» eller något annat lika oskyldigt och vackert. Om alla de bud, hvilka innehållas i vår lagbok och i vår kristendomslära ... om alla de kraf, som af förnuft och redlighet ställas på oss ... om alltsammans heter det föraktligt: det där gäller icke under krigstid. Men annorlunda blir det, när man befinner sig midt ibland alla dessa fasansfulla scener och icke kan undgå att se den bottenlösa olyckan, massvis begågna förbrytelserna mot Guds kärleks-

bud... ja, då skulle man gärna taga sin tillflykt till det enda medel, hvarigenom man kunde slippa bort från all denna fasa... *döden.*«

»I själfva verket är allt detta obestridligt och sannt som evangelium», anmärkte tant Maria begrundande. »Sådana bud som dessa: 'du skall icke dräpa'... 'du skall icke stjäla'... 'du skall älska din nästa så, som du älskar dig själf',.. 'du skall förlåta dina fiender'...»

»Sådana bud gillas icke», upprepade Tilling. »Och de personer... präster och skollärare kallas de... dessa personer, hvilkas plikt det är att predika, att hos det uppväxande släktet och hos de äldre inprägla dessa bud... hvad tyckes väl?... kan man på jorden spåra en mera skärande inkonsekvens... just dessa personer äro de första och ifrigaste att välsigna våra vapen, att från himmelen nedkalla allsköns välgång öfver våra slaktgöromål...

»Och detta med rätta!» sade min far tämligen säfligt, liksom om saken icke varit värd ett allvarligt försök till vederläggning. »Veta vi icke alla, att redan i det gamla testamentet bland töcken och dimmor Gud lät kalla sig 'Herren Zebaoth'? Och veta vi icke alla, hvad dessa två ord betyda? Nåväl... veta vi det icke, så kan första bäst konversationslexikon säga oss, att det betyder hvarken mer eller mindre än 'härskarornas herre'... Alltså, och inga mänskliga sofismer kunna omintetgöra den sanningen... den absolut vissa sanningen, att det är Gud själf, som bjuder oss att draga svärdet... Han och ingen annan är det, som...»

»Ja, ja», afbröt Tilling. »Honom och hans vilja är det, som människorna alltid och allestädes anse sig lyda och hörsamma, hvadhelst de nu än månde behaga företaga sig. Just hvad människorna för tillfället önska, just detta är naturligtvis i deras ögon Guds vilja. Men de besinna aldrig, att Gud... kärlekens Gud... skulle handla i strid mot sitt eget väsende, om det vore *Han*, som vore orsaken till massakrerna, till blodbaden, till grymheterna. Hvarför skulle

han icke lägga oöfverstigliga hinder i vägen för krig och blodsutgjutelse genom ett gudomligt, det gillas icke', om han hade någonting att invända mot sådant? Ja... ja... det är nu så och det kommer sannolikt alltid att förblifva så, att människorna åt sig uppkonstruera en gud, hvilken passar dem... en gud, som gillar deras felsteg, godkänner deras fel, visar sig nådigast då de handla som mest samvetslöst, så rå, så inkonsekvent, så barnslig, så elak, så liderlig, så grym, som människan själf är... just sådan, i alla detaljer sådan är den gud, som hon för sin och, om det vill sig väl, äfven andras räkning. uppkonstruerar alltefter de sig företeende omständigheterna.... Och nu, min grefvinna», tillade han på samma gång han steg upp, »förlåt mig... tillgif mig... misstyck icke, att jag varit orsaken till en för Er helt visst ledsam diskussion... Tillåt mig att säga farväl!»

Hela mitt inre var i uppror... i uppror! Allt hvad Tilling nu talat, hade gjort honom ännu mera dyrbar för mitt hjärta, ännu mera kär och älskad... Och nu skulle han gå ifrån mig! Nu skulle jag skiljas från honom, kanske för alltid!... Ja, kanske för evigt?... Att inför alla dessa hvardagsmänniskor växla ett kallt och likgiltigt afskedsord... var detta väl hvad jag väntat mig?... Skulle härmed allt mellan oss vara slut?... O, det finge icke ske!.... Det kunde icke få ske... Om dörren tillslöts bakom honom, skulle jag brustit ut i snyftningar... Nej, det finge icke sluta så... Jag reste mig upp.

»Ett ögonblick, herr baron!» yttrade jag. »Visa mig den artigheten att låta mig förete den där fotografien, hvarom vi för en tid sedan talade!»

Han betraktade mig på ett sådant sätt, att jag fullväl insåg, huru förvånad han var, enär emellan oss aldrig någonsin varit tal om någon fotografi. Likväl beledsagade han mig med den för honom egna artigheten bort till ett af salongens hörn, hvarest stod ett rundt bord, hvilket värdinnan utsett till lagerrum för en mängd album och... där vi kunde ostördt

samtala med hvarandra utan att behöfva frukta lyssnare.

Jag fattade i handen ett album och öppnade det... med darrande fingrar. Tilling förstod mig och lutade sig öfver albumbladen. Under tiden yttrade jag halfhögt och med bäfvande stämma.

»På detta sätt får Ni icke lämna mig!... Jag vill... jag måste... jag skall tala med Er.»

»Efter Eder önskan, fru grefvinna!... Jag lyssnar.»

»Nej... nej... inte nu... inte här! Inte bland alla dessa människor!... I morgon vid denna tid!»

Jag såg med smärta, att han tvekade.

»Jag bjuder och befaller Er det... vid minnet af Er mor, för hvilkens skull jag gråtit med Er...»

»O!... O!... Marta!»

Vid ljudet af detta namn kände jag mitt hjärta svälla af fröjd... af en glädje, hvilken icke kan på mänskligt tungomål beskrifvas... af en lycka, hvars öfvermått jag aldrig någonsin tillförne erfarit... af en sällhet, som genom sin styrka och rikedom kom mig själf att bäfva.

»Således i morgon!» upprepade jag, i det att jag såg honom djupt och länge i ögonen.

»Vid denna tid!»

Således var öfverenskommelsen träffad. Jag vände om till de öfriga gästerna. Tilling aflägsnade sig. Dessförinnan förde han min hand till sina läppar och bugade sig för de gäster, som befunno sig i närheten.

»Den där», anmärkte min far, »den där Tilling är en konstig och besynnerlig människa!»

Min far skakade sitt grånade hufvud.

»Det underliga tal, som han här tillåtit sig föra, skulle ingalunda utgöra någon rekommendation för honom på högre eller högsta ort.»

* *
*

När den öfverenskomna timmen var inne under följande dagens lopp, utfärdade jag till mina tjänare den

befallningen, att ingen annan än Tilling kunde blifva mottagen . . . alldeles som vid hans första besök.

Mina känslor voro hvad man kallar »blandade», då jag tänkte på det förestående mötet. Om jag skulle försöka med ord beskrifva dem, komme dessa ord att antaga följande former, hvarvid jag dock bör i förväg anmärka, att jag i själfva verket icke visste, hvad jag ville säga honom . . . ja, att jag icke ens ville allvarligt öfverväga den saken . . . Nå . . . om nu Tilling komme att säga: »grefvinna . . . jag är här nu . . . hvad önskar Ni?» . . . ja, då kunde jag naturligtvis icke rent ut och oförbehållsamt svara: »jo, jag vill blott tala om för Er, att jag outsägligt älskar Er, att jag . . . jag önskar, att . . . att . . . att du stannar kvar.» — Men det var nu icke antagligt, att han . . . den själfulle mannen . . . skulle inleda samtalet på ett så torrt och trivialt sätt, som om han varit en handelsbokhållare eller en löjlig pastorsadjunkt. Nog skulle vi förstå hvarandra utan några frågor i kategorisk form, utan svar i samma torra stil. Hufvudsaken för mig var att ännu en gång få se honom, ännu en gång höra hans kära stämma. Om vi sedan måste skiljas, skulle vi åtminstone dessförinnan fått taga ett innerligt och varmt afsked af hvarandra . . . vi skulle åtminstone hafva fått växla ett afskedsord. Vid blotta tanken på ordet farväl fylldes mina ögon med tårar.

Dessa tårar hade ännu icke hunnit torka, då han inträdde . . . den väntade . . . den efterlängtade.

»Jag ställer mig till Ert förfogande, fru grefvinna. På Er order är jag nu här . . . Men . . . men . . . i Guds namn . . . hur är det fatt med Er? . . . Ni har gråtit? . . . Ja, och jag ser, att Ni fortfarande gråter.»

»Jag!? . . . Nej . . . nej . . . det var bara . . . bara röken från kaminen . . . därinne i kabinettet . . . Var af godheten taga plats, herr baron! . . . Sitt ned! . . . Jag är glad, att Ni kommit.»

»Och jag känner mig lycklig, därför att Ni befallt mig komma . . . erinrar Ni er det? . . . Kommer Ni

ihåg, att Ni gjorde detta?... Att Ni befallde mig det vid minnet af min mor?... På denna grund har jag infunnit mig och föresatt mig att i dag säga Er oförbehållsamt allt... allt hvad jag har på hjärtat .... Jag...»

Nå?... Vidare!... Hvarför afbryter Ni så tvärt? ... Tala!... Säg!»

»För mig kännes det vida mera svårt att säga detta, än jag trott skola blifva förhållandet.»

»Likväl skänkte Ni mig Ert förtroende den där natten, då Ni vakade vid en dödsbädd... Hvaraf kommer det sig, att Ni nu återigen förlorat allt förtroende till mig?»

»Under de stunder, om hvilka Ni nu smärtsamt erinrar mig, dessa högtidliga stunder, må jag väl kalla dem, var jag inte mig själf. Jag inser nu, att jag då öfverskred gränserna för min vanliga skygghet... Ja, grefvinna, jag öfverskred under dessa upprörda timmar de landamären, inom hvilka mina rättigheter lågo. Och... för att icke ånyo begå ett sådant fel, ett så fasansfullt brott mot all etikett, därför... ja, endast därför har jag undflytt Er närhet...»

»Ja, verkligen!... Det är sannt. Ni har med flit undvikit mig... Men säg mig då i himlens namn och ändtligen hvarför... Hvarför har Ni flytt mig?»

»Hvarför?... Inser Ni det icke ännu?... Jo, därför... därför, att jag... att jag tillber Er.»

Jag svarade intet. För att dölja min rörelse, vände jag bort ansiktet. Äfven Tilling förstummades.

Omsider återvann jag min fattning, och yttrade:

»Men hvarför vill Ni lämna Wien?»

»Af samma skäl!»

»Kan Ni icke afstå från detta beslut?»

»Ja,... nej... jo, nog kunde jag. Min transport är ännu icke någon afgjord sak... Icke definitivt afgjord...»

»Nåväl... stanna då här!»

Han fattade min hand och utropade:

»Marta!»

Detta var andra gången han begagnade mitt dopnamn. »Mar-ta» — dessa båda stafvelser, dessa fem bokstäfver ägde en ljuf klang, hvilken berusade mig... Naturligtvis måste jag svara något, som kunde klinga lika ljuft i *hans* öron... två andra stafvelser, i hvilka innefattades allt hvad som under senare tiden kommit mitt hjärta att svälla, att klappa, att hamra. Sakta höjde jag min blick till hans ansikte och hviskade, hviskade sakta:

»Fredrik!»

Men min far, som tycktes besitta ett särskildt sjätte sinne, hvilket alltid sade honom, om och när han kunde lyckas i sitt bemödande att komma olägligt... min far trädde nu in, utropande helt ifrigt:

»Ah,... Du är ju där!... Din lakej, den oborstade lymmeln, behagade säga mig, att du icke var hemma... Men jag var honom för klok, jag. Jag sade honom, att jag ville i din salong invänta din hemkomst... Nej, se... god dag, Tilling!... Är Ni här? Efter Ert ömsesidiga afsked i går är det med en viss... en viss och sannerligen icke liten öfverraskning jag nu... nu redan i dag finner Er här.»

»Min resa har blifvit inställd och, ser Ni, därför har jag nu kommit...»

»Kommit för att delgifva min dotter denna sorgliga... hm!,... underrättelse? Jo, visst... jag förstår... Nåväl, Marta, nu ändtligen kan jag kanske få meddela dig, Marta, orsaken till mitt besök... Det är en familjeangelägenhet...»

När min far så där idéligen upprepade mitt namn, hade han alltid på hjärtat något obehagligt att meddela mig. Det liksom tillfredsställde honom, ty då kunde han genast upptaga den för honom angenäma rollen att spela en tröstens och hugsvalelsens ängel.

Tilling steg genast upp.

»Då skulle min närvaro inverka störande», yttrade han med lugn, men den blick, med hvilken han betraktade min far, var alldeles icke blid.

Åh . . . åh . . . nej . . . nej . . . det brådskar alldeles icke med hvad jag har att omförmäla. Var så god och . . .»

Jag önskade i detta ögonblick såväl min herr pappa som hela bundten af hans s. k. familjeangelägenheter till antipoderna, till de för mig icke synnerligen bekanta trakter, där pepparen växer. Mera olägligt skulle aldrig någon kunnat komma. Men det där förstod icke min far. Han lefver uteslutande af och i sin egen tankevärld. Han besinnar aldrig, att han icke alltid är den viktigaste personen i ett sällskap. Han är en inbiten, en rotäkta egoist . . . det är just hvad han är.

För Tilling återstod nu . . . tack vare pappas tanklöshet . . . intet annat än att aflägsna sig. Men — efter hvad som nyss försiggått emellan oss, betydde ju hans bortgång icke skilsmässa . . . våra hjärtan, våra tankar, våra själar blefvo kvar hos hvarandra.

»När får jag lyckan att återse Er?» frågade han sakta strax innan han kysste min hand till afsked.

»I morgon förmiddag . . . På Pratern . . . klockan nio . . . till häst!» var mitt i samma hviskande ton afgifna svar. En handtryckning . . . och han var borta.

Min fars afskedshälsning till Tilling var både kall och . . . jag tror, att jag öfverdrifver . . . föraktfull.

»Hvad är det här? . . . Hvad skall det här betyda?» frågade han med stränghet i både ton och min, så snart dörren tillslutits bakom den bortgående Tilling. »Du låter ditt näsvisa tjänstfolk säga mig . . . mig . . . din far . . . att du icke är hemma och — sedan jag med halft våld banat mig en väg in, så finner jag dig i en förtrolig *tête à tête* med en sådan där person som Tilling.

Jag rodnade starkt . . . dels af förlägenhet, men dels och mest af kokande vrede. Men så saktmodigt jag förmådde framställde jag den frågan:

»Hvilken är den familjeangelägenhet, som du, min far, nu kommit att afhandla . . .»

»Hvilken? ... Nå, för fan, du kan väl begripa, att det är just denna ... Jag ville aflägsna din beundrare, din friare, din älskare eller hvad det nu må tillåtas mig att benämna honom, på det att jag måtte blifva i tillfälle att oförbehållsamt och rent ut säga dig min oförgripliga mening ... Och för en familjefar, liksom för hela hans familj, är det af stor betydelse, är det en den allra viktigaste angelägenhet, att du ... du, grefvinna Althaus, icke sätter ditt goda rykte på spel ... icke hoppar öfver skacklorna, icke ...»

»Låt nu också mig säga ett ord eller två, kära pappa! ... Den bäste väktaren öfver mitt rykte och min ära har himlen skänkt mig i min lille son, min Rudolfs person ... Och hvad nu särskildt beträffar grefve Althaus' faderliga auktoritet, så måste du utan vrede eller bitterhet tillåta mig i all vördnad erinra dig därom, att jag är änka och att jag följaktligen växt ur barnskorna och icke längre står under ditt faderliga husbondevälde. Jag har aldrig haft ... jag har icke heller nu någon afsikt att skaffa mig en älskare, såsom du tyckes förmoda. Men om jag skulle fatta beslutet att ingå ett nytt äktenskap, så förbehåller jag mig att fritt få följa mitt hjärtas val och det är en sak, i hvilken jag ... så min far du är ... aldrig ... aldrig någonsin ... aldrig i evighet kommer att tåla och fördraga din inblandning.»

»Gifta dig med en Tilling? ... En Tilling! ... Är du alldeles vanvettig och galen? ... Hvad tänker du på? ... Det vore ju en riktig familjeolycka, en familjeskandal en ... jag vet knappt hvad! Hellre skulle jag vilja se dig på bå ... nej, det vill jag ändå icke säga ... Men allvarsamt taladt, du har väl icke några allvarliga afsikter åt det hållet? Du bär väl icke dylika för vår familj nedsättande planer i skölden? ... Du skulle väl aldrig kunna ...»

»Nå, min far, om nu så vore, hvilken förnuftig invändning kunde väl göras mot den saken? Du har ju nyligen såsom blifvande äkta man för din dotter själf föreslagit en löjtnant, en kapten och en

major ... Du vet väl ... nå, kanske har du glömt det, men du åtminstone borde veta, att Tilling är öfverstelöjtnant ...»

»Ja, ja ... just detta är hans största fel. Däri ligger hela olägenheten. Om han varit en civil person, en af de där många tusendena, som ingenting begripa och ingenting vilja hvarken förstå eller begripa i krigiska angelägenheter ... ja, då skulle jag vara böjd att för hans personliga älskvärdhets skull förlåta honom de plebejiska, de af upprorssinne luktande åsikter, som han i går uttalade. Men, ser du, då det är en militär, som yttrar sig på sådant sätt, så är det högförräderi ... det är majestätsbrott ... det är en nedrighet, som borde straffas med att varda hängd eller rådbråkad ... En sådan feg mes skulle naturligtvis gärna vilja, när faran hotar vid horisonten, taga afsked för att undslippa de faror, hvilka alltid äro förenade med deltagandet i ett fälttåg, hvars faror, hvars växlande öden, hvars strapatser och obehag han uppenbarligen fruktar ... Eftersom han icke äger någon förmögenhet, är det ju synnerligen prisvärdt och klokt, att han sträfvar efter att »göra ett rikt parti». Jo, jo, det skulle allt smaka honom att få hand om dina gods och penningar! ... Jag känner det där krutet, jag ... Men jag hoppas till den barmhärtigen Guden, att du tager till fånga ditt förnuft, om du har något ... Jag vågar, utan att kunna kallas djärf eller betecknas såsom en onaturlig far, räkna på, att du ... du ... du ... som är dotter till en gammal, tapper och dekorerad militär, du, som är dotter till en man, hvilken mer än en gång satt sitt lif på spel för fäderneslandet och som deltagit i icke mindre än fyra krig samt ännu den dag, som i dag är, skall finnas beredd att med glädje i hjärtat och fröjd i barmen draga ut till strid för fosterlandet ... jag räknar på och vågar hoppas, att du, änka efter en tapper ung krigare, som på ärans fält vann en ärofull död, icke någonsin skall sjunka så djupt, att du genom ett giftermål riktar en äfventyrare?»

Under det att min goda far höll detta långrandiga,

men med en viss kraft framsagda tal, promenerade han fram och tillbaka på golftiljorna, hvilket icke hindrade honom att lifligt gestikulera, blifva högröd i ansiktet och uppreta sig i så hög grad, att hans stämma darrade af sinnesrörelse. Nå ... jag kan icke förneka, att äfven jag för min del kände mig djupt upprörd i mitt inre. Detta kling-klang af ord utan innehåll, denna bjällerklang af tomma fraser föreföllo mig så mycket mera tomma och motbjudande, ja, vidriga, som de gällde föremålet för min kärlek. Sinnesrörleserna hindrade mig att svara. Att mitt svar, hurudant det än kunde blifva, icke skulle öfvertyga min far om den gränslösa orättvisa, han begick mot Tilling, det var mig klart. Om min far kunde så falskt bedöma de af Tilling i går uttalade åsikterna, berodde detta naturligtvis därpå, att han icke förstått dem. I fråga om de synpunkter, som då gjorde sig gällande i Tillings tal, var min far helt enkelt starrblind. Och jag besitter icke någon undergörande förmåga. Jag kunde icke göra honom seende. Jag förmådde icke lära honom, att rättvist bedöma de åsikter, som Tilling hyste i egenskap af människa och tänkare. Jag kunde med alla mina bemödanden aldrig lära honom att bedöma sådana saker efter någon annan måttstock än den militära; den etiska sidan af saken var för honom alldeles förborgad, ett hemlighetsfullt område, dit han hvarken någonsin blickat eller ens ägde förmåga att blicka. Men under det att jag gentemot de angrepp som nyss ljudit i mina öron stod stum och alldeles svarslös, tänkte naturligtvis min kortsynte far, att jag blifvit af honom drifven in i en återvändsgränd samt att han kommit mig att blygas för mina afsikter och kväft dessa i deras linda ... Under allt detta kände jag mig med dubbel styrka dragen till den misskände mannen och dubbelt starkare i mitt beslut att blifva hans och förljufva hans lif. Till all lycka var jag ju alldeles fri, alldeles oberoende. Min gode fars missnöje ägde visserligen förmågan att i någon mån tillfoga mig sorg och göra mitt sinne bedröfvadt, men aldrig någonsin skulle det kunna förhindra mig att

följa mitt eget hjärtas maning. Och dessutom fanns naturligtvis vid detta tillfälle icke någon plats i min själ för en allvarlig sorg eller en verklig bedröfvelse. Den underbara, den stora, den härliga lycka, som under minuterna närmast före min fars olägliga ankomst hade likt en strålande morgonstjärna uppstigit på min lefnadshimmel, var ännu alltför liflig, alltför mäktig, alltför öfversvallande för att kunna lämna rum för misstämning af något slag.

* *
*

Då jag följande morgon vaknade, skedde det med en känsla, hvilken var alldeles lik den, med hvilken jag såsom barn plägade uppvakna på årets högtidligaste dag — juldagsmorgonen... samma känsla, med hvilken jag såsom brud hade uppvaknat på min bröllopsdag. Det var samma väntan... samma oro, samma sinnesskakande medvetande om, att den inbrutna dagen skulle åt mig medföra någonting glädjande, någonting för mig oerhördt, någonting ovanligt. Litet malört i min glädjebägare skänkte mig visserligen min fars den föregående dagen uttalade ord... men jag var icke sen att ur sinne och hjärta bortjaga alla obehagliga sorgliga tankar.

Klockorna i kyrktornen hade ännu icke slagit nio, då jag vid ingången till Praterpromenaden lämnade mitt ekipage och besteg ridhästen. En stalldräng hade i god tid ledt den dit för min räkning. Vädret var mildt. Violerna spredo omkring sig i luften en angenäm doft... en doft af vår... en aning om sommar. Visserligen var himmelen mulen, men hvad bekom detta mig? I mitt lyckliga hjärta fanns ju så mycket mer värme och solsken. Under natten hade det regnat... trädkronornas rika löfverk prunkade med den mest friska och för ögat välbehagliga grönska. Från marken, som blifvit uppfriskad af regnet, uppstego fuktiga, ljumma ångor.

Ännu hade min gångare icke tagit hundra steg

framåt i alléen, förrän jag bakom mig hörde hofslagen af en i skarpaste traf framstormande häst.

»Ah!» hördes en stämma. »God morgon, Marta! Det var en glädjande öfverraskning att här sammanträffa med dig ... Fägnar mig obeskrifligt, det kan du nog förstå.»

Det var Konrad ... ack! ... den allestädes närvarande Konrad. Ingalunda beredde mig detta oppåräknade möte någon glädje. Men ... hvad var att göra? Pratern var ju icke min privatpark. Hvem som helst ägde rättighet att dväljas där. Hvem som helst hade tillåtelse att rida fram i dessa alléer, vore det också en hästskojare på den uslaste af alla krakar. Huru hade jag kunnat vara nog dum, nog kortsynt, nog enfaldig att räkna på ett ostördt rendez-vous på en dylik plats? Althaus höll in sin häst och uppenbarligen var det hans mening att göra sig till min kavaljer under ridturen.

Strax därpå blef jag varse Tilling, hvilkens häst i galopp förde honom med skyndsamhet närmare oss.

»Kusin ...», yttrade jag. »För dig har jag varit en god och trogen bundsförvant. Icke sannt? ... Du vet ju att jag på alla sätt bemödat mig att stämma Lilly till din fördel?»

»Ja ... ja, du allra bästa bland kusiner!»

»Senast i går afton prisade jag åter dina många goda egenskaper ... hm! ... ty du är ju en verkligt förträfflig yngling: tjänstaktig ... hm! ... hänsynsfull ...»

»Hvad är det du nu önskar? Ty att det är någonting, det förstår jag fullväl ...»

»Endast det, att du ofördröjligen låter din häst smaka sporrarna och ridpiskan samt trafvar vidare!»

Tilling var redan helt nära oss. Konrad såg först på honom, sedan på mig, på mitt rodnande anlete. Han nickade leende, och utan att säga ett ord stormade han därifrån, alldeles som om han varit stadd på flykten undan ett lejon, en panter eller någon annan fruktansvärd fiende.

»Återigen denne Althaus!» voro Tillings första ord,

sedan han hälsat, vändt sin häst och börjat rida vid min sida. Hans min, hans ton vittnade på ett mera än tydligt sätt om svartsjuka. Och ... kan någon tänka sig det? ... när jag i hans anletsdrag läste denna känsla, beredde det mitt hjärta en ljuf och innerlig glädje.

»Blef gossen rädd för mig?» yttrade han. »Eller skenar hans häst? ...»

»Jag skickade bort honom ... därför att ...»

»Grefvinna! ... Marta! ... Att jag skulle möta Er just i sällskap med denne Althaus! ... Hela världen vet ju, att han är förälskad i sin kusin.»

»Det är sannt.»

»Och att han önskar vinna Er gunst ...»

»Det är också en sanning.»

»Och inte utan hopp?»

»Inte alldeles utan förhoppningar!»

Tilling var tyst.

Med ett lycklig leende såg jag på honom.

»Er blick talar ett annat språk än er tunga», yttrade han efter en stunds tystnad. »Ty er blick säger mig, att Althaus älskar utan hopp.»

»Öfver hufvud taget älskar han icke alls min person. Föremålet för hans svärmeri är min syster Lilly.»

»Med dessa ord lyfter Ni en hel klippa från mitt hjärta. Denne unge man var också en medverkande anledning till mitt beslut att lämna Wien. Jag skulle aldrig uthärdat att nödgas se och bevittna ...»

»Hvilka voro de andra skälen till er afsikt att lämna oss? Omtala nu med uppriktighet allt för mig!»

»Som inför min biktfader! ... Jag fruktade, att min lidelse skulle tillväxa ... att jag icke längre skulle kunna dölja den för världens ögon ... att jag skulle göra mig på en och samma gång löjlig och olycklig ...

»Känner Ni er olycklig nu?»

»O, Marta! ... Alltsedan i går lefver jag i ett sådant sällhetsrus, att jag nästan icke är mig själf mäktig. Men jag lefver dock icke utan fruktan ... liksom då man drömmer alltför ljufva drömmar ...

en fruktan att jag skall ånyo vakna upp till en sorglig, en af smärta uppfylld verklighet... Och i själfva verket är ju min kärlek hopplös... Hvad har väl jag att erbjuda Er. I dag ler Ni med ynnest emot mig och jag erfar en känsla, som som jag befunne mig i sjunde himmelen. I morgon... eller längre fram i tiden... skall Ni kanske åter fråntaga mig denna oförtjänta lycka och störta mig i ett bråddjup af förtviflan... Jag känner sannerligen icke mera igen mig själf. Hvilka öfverdrifna och svulstiga uttryck begagnar jag icke... jag, som eljest alltid är en så lugn och nyktert tänkande människa... en hatare af alla öfverdrifter... Men gentemot Er förefaller mig ingenting öfverdrifvet numera. I Er makt ligger nu att göra mig för alltid lycklig eller evigt olycklig...»

»Låtom oss nu också tala om mina oroliga tankar... om mina tvifel!... Prinsessan...!»

»Jaså... har detta prat äfven nått Edra öron? Det är osanning... det är den svartaste lögn... en den mest nedriga och afskyvärda osanning.»

»Jag finner det helt naturligt, att Ni förnekar förhållandet. Sådant är helt enkelt Er plikt...»

»Ifrågavarande dam, hvilkens hjärta som bekant nu har kastat ankar i Burgteatern... för huru länge? ... nåväl, nämnda dam med ett så rymligt hjärta skulle icke ens kunna förplikta den mest diskreta människa till obrottslig tystlåtenhet, till en grafs stumhet. Hon skänker ju bort sitt hjärta nästan hvarje dag under de löpande åren. Alltså har Ni dubbla skäl att tro mig. Och för öfrigt... skulle jag väl velat lämna Wien, om detta rykte talat sanning?»

»Svartsjukan känner icke till konsten att draga förnuftiga slutledningar... Skulle väl t. ex. jag hafva bedt Er möta mig här, om jag kommit för att sammanträffa med min kusin Althaus?»

»Huru svårt, min Marta, är det icke att rida så här stelt och tungt vid Er sida!... Jag skulle i detta ögonblick vilja falla till Edra fötter... eller åtminstone föra Er kära, kära hand till mina läppar...»

»Älskade Fredrik», yttrade jag med ömhet. »Dylika kärleksbetygelser äro ju icke af nöden. Med ord kan man ju ådagalägga sin kärlek, visa sin hyllning fullt ut lika tydligt som genom knäfall och smekas såsom ...»

»... såsom med en kyss», ifyllde han.

Detta ord kom oss båda att spritta till, liksom om vi samtidigt erhållit en elektrisk stöt. Vi sågo hvarandra en lång stund in i ögonen och erforo därvid, att man kan kyssa hvarandra äfven med blickar ...

Han var den förste att bryta tystnaden.

»Huru länge är det, sedan du ...?»

Jag förstod så innerligt väl hans oafslutade fråga, att jag genast och utan betänkande svarade:

»Sedan den där middagen i min fars hem! Och Ni?»

»Ni?! ... Detta »Ni» är en dissonans, ett missljud, Marta lilla, Skall jag besvara frågan måste du formulera den annorlunda.»

»Och — — — du?»

»Jag? ... Förmodligen också sedan samma minnesvärda middag! Men riktigt klart blef det för mig först vid min moders dödsläger ... Ack, med hvilken innerlig trängtan ilade icke då mina tankar till dig!»

»Det förstod jag också. Men ... du däremot ...»

»Hvad?»

»Jo, du förstod icke betydelsen af den röda ros, som var inflätad bland de hvita rosorna i den begrafningskrans, som jag skickade dig, ty ... om du förstått min mening med denna blomma, hade du ingalunda efter din återkomst hit undvikit mig så, som du då gjorde. Men jag förmår ännu icke klart fatta skälet till din tillbakadragenhet eller hvarför du ämnade resa bort från oss?»

»Emedan jag aldrig varit nog förmäten att invagga mig i den förhoppningen, att du någonsin skulle vilja blifva min. Först då du vid min mors minne besvor mig att komma till dig och stanna kvar ... först då insåg jag, att du hade mig kär ... att jag skulle få åt dig ägna hela mitt lif.»

»Således ... om icke jag tagit första steget, skulle du aldrig gjort något för att vinna min hand?»

»Du har ett stort antal beundrare. Det skulle aldrig kunnat falla mig in att trängas bland dem.»

»De äro icke att räkna. De flesta, om icke alla, fika ju endast och allenast efter den förmögna änkan...»

»Ja visst, ja! Du ser det nu själf! Med de där orden antydde du just den skranka, som hindrade mig att uppträda såsom din friare. En rik änka... och jag, som är utan förmögenhet!... Hellre dö af olycklig kärlek än att af världen och isynnerhet af den kvinna, man dyrkar, misstänkas för samma låga syfte, som du tror dig hafva funnit hos din friareskara.»

»O, min käre, käre, ädle Fredrik. Dig skulle jag aldrig någonsin kunna tro om en enda låg eller oren tanke...»

»Hvarifrån har detta obegränsade förtroende kommit?... I själfva verket känner du mig så föga.»

Sålunda fortforo vi att utforska hvarandras hjärtan. På vär fråga, *huru länge* vi älskat hvarandra, följde nu spörsmålet: *hvarför* vi gjorde detta. Hvad som först dragit mig till honom, var det sätt, på hvilket han yttrade sig om krig. Hvad jag länge tänkt och kännt i tysthet, emedan jag icke trodde någon militär kunnat tänka eller yttra sådant, det hade han tänkt och kännt med långt större klarhet än jag själf och... hvad mera var... han hade icke bäfvat för att öppet och frimodigt uttala det. På detta sätt blef det mig klart, att detta hjärta var vida upphöjdt öfver hans stånds intressen, att hans ande höjt sig milshögt öfver vår tids åskådningssätt. Det var detta, som i mitt hjärta så att säga byggde grunden för min kärlek till honom, men därjämte funnos ju en hel mängd andra »emedan» såsom svar på den framställda frågan »hvarför?» Emedan han hade ett så ståtligt, så sympatisk, så vinnande yttre... emedan där i hans röst vibrerade en så egendomlig mildhet, parad med en

så manlig fasthet... emedan han visade sig vara en så god och kärleksfull son... emedan —

»Och du då, Fredrik?... Hvarför älskar du mig?» afbröt jag plötsligt min bekännelse.

»Af tusende skäl lika visst som af ett enda!»

»Låt mig höra!... Allra först de tusen!... Bikta dig nu!»

»De tusende?!... Nåväl, här har du dem: ditt ädla hjärta... din snillrika själ... ditt ljufva leende... dina små fötter... din hvita och välformade hand... ditt nobla sätt... ditt värdiga sätt att skicka dig... din underbara...»

»Nej... nej, Fredrik! Stanna nu! På det där sättet skulle du helt visst kunna fortsätta, till dess du uppnått fulla tusendet... Vi lämna därför frågan om de tusen anledningarna. Säg mig i stället, hvilken den anledning var, som du kallade den enda?»

»Den är ofantligt mycket enklare, ty med sin rikedom, sitt öfverflöd, sin oändliga kraft innesluter den i själfva verket alla de öfriga. Jag älskar dig, Marta, just därför, att jag älskar dig... ja, just därför.»

* *

*

Från Pratern begaf jag mig nu till min fars hotell.

Att mellan honom och mig skulle uppväxa en i hög grad obehaglig diskussion med anledning af det meddelande, som jag nu ämnade göra honom — det insåg jag fullväl redan nu på förhand. Men det var ett behof för mig att snarast möjligt få detta obehag bakom mig. Det var oundvikligt och jag insåg mig lättast kunna uthärda pinan nu, just nu, då jag ännu var så sälaglad öfver min nyss förvärfvade sällhet och lycka.

Min far hade aldrig varit hvad man benämner morgongirig. Tvärtom! Han hade en mycket sen uppstigningstimme. Ehuru det lidit långt fram på förmiddagen, fann jag honom ännu vid frukostbordet, fördjupad i studiet af morgontidningarna. Äfven min

tant Maria var närvarande och äfven hon sysselsatte sig med tidningsläsning.

Mitt inträde var sannolikt både brådskande och bullersamt. Min far blickade med öfverraskning upp från sitt »Morgonblad» och tant Maria lade ifrån sig »Dagens Nyheter» samt aflyfte med betänksamhet sina glasögon.

»Marta? ... Är det du? ... Och så tidigt? ... Och till på köpet klädd i riddräkt! ... Hvad vill detta säga?»

»Det betyder, att jag just nu kommer från en förtjusande ridtur. Och där hände mig någonting, som icke inträffar hvarje dag och som jag längtar att få meddela Er. Af denna anledning är det, som jag icke ens unnade mig tid att först fara hem och byta om dräkt ...»

»Jaså ... hm! ... är det någonting af så oerhörd vikt!» utlät sig min far säfligt nog, medan han tände en cigarr. »Jaså! ... Nå, berätta då! ... Vi äro idel öra ...»

Hur skulle jag nu gå till väga? Borde jag gå långt tillbaka i tiden med min berättelse? Skulle jag försöka mig på en lång inledning ... göra förberedelser för att icke möjligen åsamka min far ett slaganfall genom en plötslig förskräckelse? ... Bah! ... Han förgås icke så lätt, gammal och kärnfull krutgubbe som han är! ... Nej, hellre störta mig hufvudstupa in på ämnet, liksom man från en trampolin störtar sig ner i simbassinen ...

»Jag har förlofvat mig ...»

Tant Marias bestörtning gaf sig uttryck därigenom, att hon slog samman händerna och lyfte blicken upp mot taket. Min far däremot rynkade pannan och såg mäkta bister ut.

»Jag vill dock hoppas, att inte ...» började han.

Men jag ville icke låta honom fullborda meningen, hvilken med visshet kommit att lyda så ... »att inte du förlofvat dig med någon, hvilken icke är i min smak.» Därför skyndade jag att afbryta hans tillämnade harang.

»Jag har förlofvat mig med en man, hvilken jag af hela mitt hjärta älskar, hvilken jag högaktar och om hvilken jag tror, att han skall göra mig lycklig ...»

»Hvad heter han?»

»Baron Fredrik von Tilling!»

Min far rusade med hetta upp från sin stol.

»Där hafva vi det ... Efter allt hvad jag sade dig i går hade jag verkligen trott och väntat mig, att ...»

Tant Maria skakade sitt vördnadsvärda hufvud.

»Jag hade hellre önskat höra dig nämna ett annat och bättre namn ... För det första är den där baron Tilling inte något passande parti för dig. Han lärer ju icke alls äga någonting, utan vara fattig som en kyrkråtta. Och för det andra tycker jag mig hafva funnit, att hans grundsatser, hans åskådning af lifvet, hans åsikter ...»

»Hans grundsatser, hans åskådning af lifvet och hans åsikter öfverensstämma till alla delar med mina egna. Och att göra ett s. k. parti det har aldrig ingått i mina framtidsplaner ... Min far ... min innerligt älskade far ... se nu inte så ond ut! ... Förbittra icke min lycka genom ditt missnöje! Förstör inte den glädje, som jag i detta ögonblick känner! ... Gode ... käre far! ...»

»Men, mitt kära barn», svarade han i något blidare ton, ty han plägade alltid låta med lätthet afväpna sig genom ömhet. »Det är ju just din lycka, som jag alltid haft och ännu har för ögonen. Om jag vore i dina kläder, skulle jag aldrig kunna blifva lycklig med en soldat, hvilken i grund och botten icke är någon soldat ...»

»Det är ju inte du, min vän, som skall ingå äktenskap med Tilling», anmärkte tant Maria, som ibland kunde träffa hufvudet på spiken. »Om han är soldat eller icke soldat, det betyder i själfva verket icke mycket, tycker jag för min del. Men jag skulle aldrig kunna finna någon lycka vid sidan af en man, som talar om Gud och om bibeln med så föga vördnadsfulla ord, som jag nyligen hörde gå öfver hans läppar.»

»Tillåt mig käraste tant, fästa din uppmärksamhet på, att det icke heller är du, som skall ingå äktenskap med baron Tilling.»

»Människans vilja är hennes himmelrike», yttrade min far med en djup suck, i det han åter sjönk ned i sin länstol. »Naturligtvis kommer nu Tilling att ofördröjligen lägga in om afsked.»

»Därom hafva vi ännu icke talat. Visserligen skulle jag för min del helst se, att han gjorde detta. Men jag fruktar verkligen, att det icke är hans afsikt.»

»När jag erinrar mig och tänker, att du har gifvit en furste korgen», suckade och pustade tant Maria, »och att du nu i stället för att flytta några steg högre upp på samhällstrappan, klättrar nedför densamma...»

»Så ovänliga I båda ären mot mig! Och likväl har jag så ofta hört Er försäkra, att I hållen mig kär. För första gången efter den stackars Arnos död kommer jag nu till Er med den underrättelsen, att jag känner mig fullkomligt lycklig. I stället för att glädja Er däröfver, bemöden I Er att framleta alla möjliga anledningar att blanda galla i min sällhets bägare... och hvilka präktiga anledningar för öfrigt: militarism... Jehova... samhällsstege...!»

Efter en halftimmes oförtrutna bemödanden hade det dock... trots deras djupa inrotade missnöje... lyckats mig att någorlunda blidka de båda gamla. De blefve småningom allt mera blidt stämda. Jag, som dömde efter det af min far under gårdagen hållna talet, hade verkligen föreställt mig, att han skulle sträcka mot mig skarpare vapen och göra ett långt mera kraftigt motstånd mot mitt hjärtas käraste önskningar. Och helt säkert är, att om det icke hade å min sida avancerat från önskningar, från tankar och afsikter till en redan afgjord verklighet... en »*fait accompli*», skulle han varit mera envis. Men då han nu befann sig ansikte mot ansikte med ett faktum, som det icke stod i hans förmåga att ändra, insåg han förmodligen, att allt vidare motstånd från hans sida skulle vara lönlöst. Eller måhända hade mina

ögon en öfverväldigande kraft, ty ur dem strålade helt säkert under dessa för mig så viktiga ögonblick återskenet af all den lycka, som jag kände i mitt hjärta ... denna outsägliga lycka, denna outtömliga sällhet, som lyste honom till mötes ur mina ögon, som framkallade rosor på mina kinder, som purprade mina läppar. Hans missnöje upplöste sig i sympati och stegrades småningom till deltagande i min glädje. I korthet sagdt ... när jag steg upp för att bjuda farväl åt min far och begifva mig hem ... hem eller till någon bekant, jag visste i detta ögonblick icke hvilketdera skulle ske ... då ... då ... då tryckte han kärleksfullt en kyss på min panna och gaf mig det opåkallade löftet att samma dag, innan det blef afton, aflägga ett besök i mitt hem och ... nu tyckte han sig helt visst göra ett stort offer ... hälsa Tilling såsom sin blifvande svärson.

Jag beklagar djupt, att mina kära röda häften icke alls innehålla ett enda ord om, huru denna dag och den på dagen följande aftonen förflöto. Enskildheterna ... de små, betydelsefulla detaljerna hafva naturligtvis efter en så lång tid fördunstat ur mitt minne. Det enda, som jag numera kan erinra mig, det är, att det var ljufva, ljufva, de allra ljufvaste timmar.

Den dagen hade jag till tédags församlat hos mig hela familjekretsen ... far, systrar, mostrar, kusiner och allt annat, hvad de månde heta. Vid denna familjefest presenterade jag nu Fredrik von Tilling såsom min fästman.

Rosa och Lilly simmade naturligtvis i ett haf af förtjusning. Och själfva Konrad Althaus utropade med entusiasm: »Bra gjordt, Marta! ... Bra! ... Mycket bra! ... Hör nu, Lilly ... det vore kanske skäl, att du följde din klokare systers exempel!»

Min far hade troligen öfvervunnit och besegrat sin forna antipati. Eller åtminstone förstod han att såsom en skicklig skådespelare dölja den för att icke tillfoga mig något hjärtesår. Min goda tant Maria visade sig både öm och i sitt innersta hjärta upprörd.

Hon var älskvärdheten själf. Och hon behagade yttra:

»Äktenskapen äro icke en jordisk angelägenhet. De beslutas i himlen. Däruppe sker den verkliga vigseln», yttrade hon salvelsefullt. »Allas våra lefnadsöden bestämmas i förväg af den allgode försynen. Ja... jaha... hum!... ha... jaha... med Guds välsignelse och nåd skola helt visst I båda blifva lyckliga... ack, lyckliga i blott jordisk mening! ... Ah!... Hm!... Jaha!.. Lyckliga såsom människor kunna blifva det i denna öken, som vi benämna världen... Hm!... Ja!... Jaha!... Ja, det är nu så en gång för alla. Kaka söker maka. Ja... jaha!... Hvad mig beträffar, skall jag oaflåtligen, både natt och dag, anropa himlen, bedja till gud om er välfärd.»

Nå... detta nonsens gick spårlöst förbi våra öron.

Men nu kom en stund, då min käre lille gosse, min Rudolf, skulle presenteras för sin »andra pappa». Och jag erfor en känsla af outsäglig glädje, då Tilling tog mitt barn upp i sitt knä, kysste honom och sade:

»Af dig, lille gosse, skola vi båda helt visst göra en dugande karl... en god människa.»

Naturligtvis kunde min far icke underlåta att under aftonen med skoningslöst finger vidröra en af de sårbara delarna i Tillings och mitt lif. Han hade ju icke ens den allra mest aflägsna aning om, hvad man till och med bland fabriksbefolkning vet kallas finkänslighet. Hos mången obildad arbetare, hos mången arbeterska, hvilken knappt hört talas om en skola, har jag iakttagit ett djupt finkänsligt hjärta, en själ, hvilken sårats af ett enda ovänligt eller ohöfviskt ord. Men med en dylik svaghet var min från ett förflutet sekel härstammande far aldrig någonsin bejakad. Jag både blygdes och kände i mitt hjärta en viss förskräckelse, då han behagade yttra:

»Nu, Tilling, nu ämnar Ni väl öfvergifva Er ärorika bana?... Icke sannt?... Ni skall väl slå Er ner på landet, föra herdelif, smeka lamm, köra tama

hästar, öfvervaka aftonmjölkningen på ängen och annat dylikt, som icke ens är värdt en mans tanke... Ni är ju, har Ni sagt, i alla händelser en fiende till allt hvad krig heter... Eller har Ni icke sagt detta? Jo, jag visste väl, att mitt goda minne icke svek mig ... Ja... jaha! Det är nu så, det... Nå, nu tager Ni naturligtvis afsked?»

Fredrik lyfte sin lugna blick för ett ögonblick upp till den talandes ansikte. En viss öfverraskning stod att läsa i hans drag, under det att han med beundransvärdt lugn yttrade:

»Lämna min lefnadsbana!... Hvaraf skulle jag då lefva? Jag äger icke någon förmögenhet.... Ingen annan bana står för mig öppen än krigarens. Jag är nödsakad att säga som Luther i Worms: »hier stehe Ich... Ich kann nicht anderes». Jag är slagen till en slant och måste förblifva en sådan... Den lefnadsbana, på hvilken omständigheterna hafva drifvit mig in, är och måste alltjämt förblifva min. Jag måste, vare sig med eller mot min vilja, fortgå på den banan, till dess mina ögon tillslutas af döden och min ande återvänder till honom däruppe, som har kallat den till lif och skänkt mig den. För öfrigt måste man väl icke nödvändigt vara en vän af krig för att med plikttrohet fullgöra sin militärtjänst, lika litet som man...»

»Ja, ja!» afbröt honom min förträfflige far, »ja, ja... allt det där känna vi till!... Ni har ju helt nyligen hållit samma vackra predikan... Lika litet af eldsvådor, lika litet...»

»Jag kunde anföra ännu flera exempel, om herr grefven ville med tålamod lyssna till dem.»

»Åh!... Gå bara på!... Nog orkar jag höra ... Var lugn för det!... Jag är gammal militär och har i min dag haft att göra med... Hm!... med diverse slags människor... dumma, halffåniga beväringspojkar också... Nå, nog står jag ut med att höra.»

»Icke tror Ni väl, att en läkare älskar de förfär-

liga sjukdomarne difteri, kräfta eller tyfus och hvad allt de nu månde heta. Ej heller kan Ni väl på fullt allvar inbilla Er, att en domare måste med absolut nödvändighet hysa kärlek till inbrottsstölder ... På samma sätt förhåller det sig med mig. Jag kan inte med sanning säga, att jag älskar de rysliga scener, den vildhet, den mordlystnad, de massmord, som i krigstider tillhöra mitt lefnadsyrke. Jag trädde in på den banan utan att egentligen förstå hvad jag gjorde. Mina föräldrar önskade det, mina kusiner påyrkade det, alla människor i min omgifning prisade »hjältebanan» såsom det mest eftersträfvansvärda på jorden. Men då jag nu en gång är där ... hvilken anledning skulle jag väl kunna finna till att öfvergifva den?»

Tant Maria upplät nu sin mun, talade och sade:

»Jaså ... jaså ... Åh, herre Gud ... Det är tal om att finna tillräcklig anledning att lämna krigarebanan? ... Nåväl, en sådan ligger väl redan i Er skyldighet att bespara Er hustru garnisonslifvets obehag ... att skona henne för själsångest och smärta, om ett nytt krig skulle bryta ut ... Men det vore dåraktigt att oroa sig, ty om Gud har i sitt allvisa råd bestämt, att en människa skall uppnå en hög lefnadsålder här på jorden, kan intet krig i världen beröfva henne lifvet. Hon lefver länge, om också faror omgifva henne på alla sidor.»

»Ja ... naturligtvis måste jag finna dessa skäl talande. Det skall alltid vara min högsta sträfvan att beskydda min hustru mot all lifvets svårigheter och obehag. Men att äga en make, hvilken saknar yrke och icke äger någon sysselsättning, det måste helt säkert vara mycket mera obehagligt än att lefva ett garnisonslif. Och ... tro mig! ... vida mera farligt än ett fälttåg vore den misstanken, att jag af lättja eller af feghet tagit afsked från min tjänst. Tanken på en sådan åtgärd har aldrig kunnat ens för ett ögonblick vinna insteg hos mig ... Och ... jag hoppas det åtminstone ... icke heller hos Er, Marta?»

I andra personers närvaro använde vi ännu alltjämt tilltalsordet »ni».

»Och om jag nu uppställde det såsom ett villkor?»

»Det kommer Ni aldrig att göra, ty om så skedde, blefve jag nödsakad att släppa ur mina händer och försaka den högsta lycka, den största sällhet, som jorden kan erbjuda mig. Ni är i besittning af rikedom. Jag äger intet annat än min militära befattning, ingenting annat än utsikten att kunna avancera ... och denna min enda tillgång hvarken vill eller kan jag släppa ifrån mig. Det skulle för öfrigt svära emot mina begrepp om heder och plikt ...»

»Bra taladt, min son ... i sanning både bra och hederligt och manligt! Det vore stor skada, om en sådan man som Ni skulle öfvergifva sin lefnadsbana. Ni har icke synnerligen långt kvar, innan Ni blir öfverste och säkert har framtiden åt Er förbehållit att blifva general ... kanske till slut guvernör eller till och med krigsminister. Och på samma gång avancerar ju Er fru till en allt mera angenäm lefnadsställning.»

Jag teg. Hoppet och utsikterna att blifva statsrådinna ägde för mig ingen lockelse. Allra helst ville jag tillbringa mitt lif i landtlig stillhet och tillbakadragenhet tillsammans med min egen älskade Fredrik. Men likväl kände jag både tillfredsställelse och glädje, då jag hörde honom uttala detta beslut. Ty detta skulle för honom vara en sköld och ett beskärm mot de misstankar, som min far mot honom hyst och uttalat, och för hvilka han säkerligen skulle blifvit föremål äfven från världens sida.

»Ja ... helt och hållet försonad med Edra åsikter och afsikter känner jag mig nu», återtog min far. »Uppriktigt sagdt! ... Jag trodde, att Ni ämnade begära afsked hufvudsakligast få grund af en önskan ... nå, nå ... Ni behöfver inte se så ursinnig ut för det ... jag menar blott, att jag trodde Er ämna lämna krigstjänsten för att få draga Er tillbaka till privatlifvet ... Däri skulle Ni emellertid hafva handlat mycket orätt. Och jämväl hade det varit en himmelskriande orätt mot Marta, som ju är en sol-

dats dotter, en soldats änka ... Och det är sannerligen mitt hjärtas fulla öfvertygelse, att hon aldrig skulle kunnat i längden älska en man, hvilken hon aldrig finge se annat än i civil dräkt.»

Nu måste själfva Tilling skratta. Han gaf mig en blink, hvilken tycktes ämnad att säga mig: jag förstår dig bättre. Högt svarade han:

»Det tror jag också. Hon har i själfva verket förälskat sig endast i min uniform.»

*   *

*

Under loppet af följande september månad stod vårt bröllop.

Min man hade begärt och erhållit två månaders permission i och för vår bröllopsresa. Vår första lilla utflykt gällde Berlin.

Jag hade låtit förstå min önskan att få lägga en krans på den grafkulle, under hvilken Fredriks moder sof den sista långa sömnen, och ville gärna börja vår resa med denna pilgrimsfärd.

Under åtta dagar uppehöllo vi oss i Berlin. Fredrik presenterade mig för sina där boende anförvandter och alla förefföllo de mig vara synnerligen älskvärda och goda människor. Visserligen är det sannt, att då man bär de rosenfärgade glasögon, genom hvilka man under smekmånaden skådar den yttre världen och dess företeelser, finner man allting skönt, härligt och värdt att älska. För öfrigt är det ju en sed öfverallt i världen att visa sig vänlig och förekommande mot nygifta personer. Alla människor anse det såsom en skyldighet att alltjämt strö nya rosor på deras redan förut blomsterhöljda stig.

Sedan vi i Berlin besökt kyrkogården, gällde vårt nästa besök den aflidnes syster. Hon var en synnerligen älskvärd och begåfvad kvinna. Jag kunde däraf sluta till, huru älsklig och rikt begåfvad Fredriks mor månde hafva varit, om hon liknande Cornelia von Tessow. Denna var änka efter en general i preussisk

tjänst och ägde en enda son, hvilken vid tiden för vår visit nyss hade fått sina löjtnantsepåletter.

En vackrare ung man än denne Gottfrid von Tessow har jag under hela mitt lif aldrig sett. Det var dessutom riktigt hjärtrörande att iakttaga, huru innerligt mor och son älskade hvarandra. Äfven i detta hänseende var således för handen en påfallande likhet mellan fru Cornelia och hennes aflidna syster. När jag iakttog den stolthet, med hvilken hennes ögon uppenbarligen följde Gottfrid samt den ömhet, han äfven i de minsta småsaker ådagalade gentemot sin mor, fröjdade jag mig redan nu ... så många år i förväg ... då min Rudolf blefve man och kunde visa mig samma kärlek. I allt detta fanns endast en enda sak, hvilken jag icke förstod ... och därom yttrade jag till min man följande ord:

»Huru är det möjligt, att en mor, hvilken älskar sitt barn ... en mor, för hvilken barnet är det käraste på jorden ... kan uppoffra sin klenod genom att tillåta honom kasta sig in i det elduppfyllda inre, som Krigets Molochsbeläte blottar med sitt brinnande gap? Huru är det möjligt, att en öm och kärleksfull mor kan tillåta sin son, sitt hjärtas barn träda in på en lefnadsbana, där han ständigt hotas af alla de mordvapen, som mänsklig elakhet och mänsklig uppfinningsförmåga hafva gemensamt förmått åstadkomma?»

Fredrik svarade:

»Min egen hjärtevän! ... Här i världen gör man ofta den erfarenheten, att de enklaste, mest nära till hands liggande tankarne förbises, att enkla, klara, genomskinliga reflexioner finnas, som ingen anställer. En sådan är just tanken på det lifsfarliga i soldatyrket. Därmed tiger man. Man anser till och med, att det skulle vara fegt, vara oanständigt att söka inför sitt förstånd klargöra, inför sitt medvetande belysa, inför sitt samvete skärskåda de med soldatens lif och yrke förbundna farorna. I stället antager man såsom någonting oundvikligt ... någonting, som »förstås af sig självt», att man *måste* underkasta sig dessa faror, och det är en gifven sak, att man skall

komma undan med lifvet. Man tänker icke på möjligheten att stupa. Denna möjlighet existerar visserligen, men den drabbar ju icke alla. Hvarje individ tror på sin lycka, tror, att han skall lyckligen och med lifvet i behåll draga sig ur spelet. Människans ande har den beundransvärda eller åtminstone förunderliga förmågan att drifva bort alla dystra och sorgliga tankar. I sanning ... vår ande kan på detta område uträtta storverk! ... Nåväl ... du måste väl slutligen också medgifva, att i hela världen icke existerar någon för en preussisk adelsman mera passande, mera värdig, mera angenäm eller mera ansedd samhällsställning än den att vara preussisk kavalleriofficer? ...»

Äfven tant Cornelia tycktes se mig med välbehag.

»Ack . . ack! ...» suckade hon en gång ur djupet af sitt harmlösa hjärta. »Ack, att min syster, nu salig bland himmelens rena helgon, icke skulle få här på jorden upplefva och bära med sig till paradiset den glädjen att äga en sonhustru af så förträfflig kvalitet!! ... Huru skulle icke hennes fattiga hjärta kännt glädje ... en rikedom, en skatt af glädje, om hon fått se sin Fredrik så lycklig, som han nu är vid din sida ... Jag erinrar mig det så innerligt väl, som om det skett i går — det var alltid hennes varmaste, mest kära önskan att få se honom gift. Men ... den dåren ... han hade så öfverdrifna fordringar, så enorma kraf på äktenskapet ... på den kvinna, som han skulle kunna anse värdig att blifva hans följeslagerska genom lifvet ...»

»Men käraste lilla tant, så ser det icke ut, då han kunnat välja mig! ... Jag tycker verkligen ...»

»*A trap a compliment* pläga engelsmännen kalla ett sådant yttrande som ditt senaste nu var. Man skulle kunna öfversätta det med orden: kasta ut en krok för att få uppfiska en artighet ... Jag skulle sannerligen önska, af hela mitt hjärta önska, att min Gottfrid en gång komme att på äktentkapsmarknaden göra en lika god affär, ett lika fördelaktigt köp, som din man har lyckats göra ... Jag förmår

inte med ord uttrycka, huru varmt och innerligt jag eftertraktar den glädjen att blifva farmoder. Men den fröjden ligger säkerligen ännu långt aflägsen i framtidens sköte ... Min son har ju ännu icke öfverskridit sitt tjugoandra år.»

»Åh ... var lugn, kära tant! Han kommer helt visst att väl begagna tiden ... Han kommer nog att förvrida hufvudet på många ungmör, ja, att krossa hjärtan i hundratal, kanske tusental! ...»

»Ingalunda vågar jag hoppas det ...! Det vore så olikt honom. Såsom god, rättsinnad, bildad och artig ung man står han långt framför de allra flesta. Ända in i småsaker är han rättänkande och samvetsgrann ... Den kvinna, som vinner lyckan att blifva hans maka, får ett himmelrike på jorden. Det är säkert, det.»

»Liksom Fredriks maka ...»

»Därom är för tidigt att yttra sig, mitt barn! Du befinner dig ännu i smekmånadsberusningen. Vi skola tala därom, när du tillbringat tio år under det äktenskapliga oket. Det är tids nog ... Under de första veckorna äro naturligtvis alla äktenskap lyckliga. Kan någon undra på det? ... De unga makarne simma omkring i ett haf af sällhet ... en sällhet, hvilken gör dem liksom rusiga och betäcker med dimma deras ögon. Men, ser du ... härmed vill jag för ingen del hafva lämnat uttryck för något tvifvel på min systerson, ej heller för något tvifvel på dig ... Tvärtom och fastmera vågar jag för min personliga del tro och hoppas, ja, med visshet tillförse mig, att Eder äktenskapliga lycka icke skall komma att visa sig vara af efemerisk art.»

Denna af min tant Cornelia framställda lyckliga profetia har jag anförtrott åt min dagbok, och i den breda marginalen skrifvit:

»Gått i fullbordan? ... Den frågan skall jag besvara om tio år.»

Därbredvid har jag lämnat plats för framtida anteckningar. Det var först under loppet af år 1873,

som jag nedskref detta svar och dess ordalydelse skall jag framdeles i detta verk anföra.

Vår väg gick från Berlin till åtskilliga bland de mest ansedda tyska badorterna. Om jag undantager min korta resa till Italien i Arnos sällskap... en resa, hvilken för öfrigt kvarlämnat i min själ endast ett svagt minne såsom efter en dröm... hade jag alltjämt tillbragt mitt lif i hemmet och företagit endast korta resor i den omgifvande nejden. Därför hade också denna vår stora resa den mest angenäma inverkan på mitt sinne såväl som på mitt välbefinnande och lynne. Jag fick nu göra bekantskap med nya trakter, nya människor... ett helt och hållet nytt lif. Med ens tyckte jag, att världen blifvit skön och härlig... många gånger så intressant som förut. Om jag icke hade haft min lille käre Rudolf därhemma, skulle jag sannolikt hafva gjort min man följande förslag: »Låtom oss tillbringa hela året på resor, sådana som denna! Låtom oss besöka hvarje land, hvarje stad, hvarje bygd i Europa. Och när vi varit öfverallt inom Europas gränser, när vi sett allt från Grönland, Island och Spetsbergen till Korsika och Sardinien... låtom oss sedan göra långturer till en och hvar bland de öfriga världsdelarna!... Låtom oss i fulla drag njuta af denna ambulatoriska tillvaro, af ett så fritt, så obundet, så lyckligt kringströfvande! Låtom oss samla för vår ålderdoms dagar rikedomar af minnen, skatter af intryck och erfarenhetsrön! Hvarthän vi än komma... om också land och folk där äro för oss främmande... öfverallt och alltid föra vi ju hemmet med oss, då vi få vara tillsammans.» — Om jag nu framställt detta förslag, hvad skulle väl Fredrik hafva svarat? Hur skulle han upptagit ett dylikt projekt?... Förmodligen så, att det vore en tarflig lifsuppgift att blott vistas på bröllopsresor... att han hade permission för endast två månader och... en mängd andra lika förnuftiga saker.

Vår resa omfattade äfven Baden-Baden, Homburg och Wiesbaden. Öfverallt, hvarthän vi kommo, möttes våra ögon, hjärtan och sinnen af samma eleganta,

glada, lysande lif. Öfverallt träffade man en mängd intressanta personligheter från alla möjliga länder och världsdelar. Det var under umgänget med personer af detta slag, som jag först märkte, att min Fredrik var fullt mäktig såväl franska som engelska tungomålen ... en upptäckt, hvilken naturligtvis ännu mera stegrade min beundran för honom. Och småningom upptäckte jag hos honom nya, älskvärda egenskaper, bland hvilka jag vill här nämna mildhet, ett orubbligt gladt lynne samt den mest lifliga känslighet för allt, som är skönt, stort och härligt. En utflykt på Rhenfloden försatte honom i hänförelse. I konsertsalarna och på teatrarne strålade hans vackra ögon af glädje, när hans ögon eller öron njöto af något, som förtjänte beundran. Just detta verkade att äfven jag för min del fann Rhen och dess gamla borgruiner dubbelt så romantiska. Just därför fördubblades min egen beundran och njutning vid åhörandet af berömda virtuosers föredrag.

Tyvärr försvunno dessa två månader alltför fort. Fredrik inskickade till krigsministeriet en ansökan om förlängd tjänstledighet, men denna hans anhållan rönte afslag. Under de ögonblick, då denna officiella handling anlände, blef bruten och genomögnad ... då jag läste den i torr och cirklad ämbetsstil affattade befallningen, att min man skulle ofördröjligen återvända hem, då smakade jag för första gången efter vårt bröllop en malörtsdroppe i min glädjekalk.

»Och det här är hvad människorna behaga kalla frihet!» utropade jag, kastande med otålighet ordern på bordet.

Min Fredrik log.

»Ack, min herrskarinna! ... Jag är långt ifrån att försöka inbilla mig, att jag är fri ...»

»Om jag vore din herrskarinna, skulle jag befalla dig att säga farväl till militärtjänsten och lefva endast för mig.»

»I den frågan äro vi ju sedan länge fullkomligt ense ...»

»Ja ... ja, visserligen! ... Jag har ju varit nöd-

sakad att foga mig efter din vilja . . . hvilket mera än någonting annat bevisar, att du icke är min slaf . . . och det är nog bäst så, du, min egen älskade, innerligt käre, beundransvärde make.»

* *
*

Nå . . . lyckans, sällhetens, glädjens tidsperioder äro alltid af kort varaktighet här i denna föränderlighetens värld. En dag kom, då vår härliga bröllopsresa måste hafva ett slut . . . en dag, då vi ånyo måste kasta oss in i hvardagslifvet. Vid slutet af vår resa besökte vi en liten stad i Mähren — den med fästningsverk försedda staden Olmütz. Det var garnisonsstaden för det regemente, som min Fredrik tillhörde. Det var ett omodernt, gammalt litet näste . . . snarlikt en bondby eller ett fiskläge på kusten af Normandiet. Med eller mot vår egen vilja måste vi här lefva i absolut tillbakadragenhet och föra ett ledsamt, tråkigt lif. Utom de timmar, som vi båda ägnade åt tjänsten . . . Fredrik såsom öfverstelöjtnant vid dragonerna och jag såsom moder till en viss liten kär Rudolf . . . all annan tid ägnade vi åt hvarandra, uteslutande åt hvarandra. Naturligtvis var jag af plikt och etikett förbunden att aflägga strängt ceremoniella visiter hos regementets officersfruar . . . en plikt, hvilkens underlåtande skulle skaffat både mig och min man en hel liten här af farliga, bekjortlade fiender. Dessa fruar gengäldade naturligtvis mina visiter, men dessa kontravisiter föranledde ingalunda något förtroligt umgänge mellan mig och dem. Jag kände inom mig hvarken lust eller tålamod att på deras kaffekonseljer deltaga i klagomålen öfver tjänarne, i det sedvanliga, småsinnade småstadsskvallret. Min ädle, gode Fredrik höll sig lika fjärran från öfverstens rökuppfyllda spelpartier och officerskårens dryckeslag. Vi hade sysselsättningar af ett vida mera angenämt slag. Den värld, i hvilken vi lefde, när vi under aftontimmarne sutto vid hvarandras sida, hand

i hand, vid den sjudande och porlande tékitteln... den var himmelsbredt skild från den värld, i hvilken de Olmützska förnämiteterna lefde, andades, dvaldes och rörde sig... Ja, himmelsbredt och himmelsvidt i dessa ords egentliga bemärkelse, ty vi rörde oss inom högre sferer. Vi studerade nämligen vid denna tid gemensamt många vetenskapliga arbeten rörande de under, som te sig för människors blickar inom väldsalltet. Vi genomströfvade jordklotets innandömen... vi pejlade de omätliga rymdernas djup. Mikroskopets hemligheter blefvo oss väl bekanta. Våra studier omfattade äfven de fysiska och kemiska lagar, som reglera naturens utveckling och dess regelbundna gång. Ju större och rymligare den värld blef, som utbredde sig för våra beundrande, nästan förtrollade ögon, desto mindre proportioner antogo, desto mera hopkrympte till ett intet den där intressekretsen i det obetydliga lilla Olmütz. Våra gemensamma studier inskränkte sig emellertid till naturvetenskapens skilda områden. De omfattade äfven många andra grenar af vetenskapen och forskningen. Bland annat började jag nu för tredje gången sysselsätta mig med min käre gamle Buckle... och sedan jag gjort min man bekant med denne skriftställare, beundrade han honom lika mycket som jag själf. Men äfven romanförfattare och skalder försummades icke. Våra gemensamma studieaftnar blefvo verkliga högtider... under det att vår öfriga tillvaro var så lycklig, att den icke kan betecknas annorlunda än såsom en oafbruten hjärtats högtid. Med hvarje upprinnande dag, med hvarje dalande sol blefvo vi alltmera kära för hvarandra. Hvad lidelsen förlorade i fråga om eld, det vann den varma, hjärtliga, tillgifvenheten i innerlighet, det vann den ömsesidiga aktningen i styrka. Till min stora och innerliga glädje märkte jag, att ett alltmera hjärtligt förhållande började råda mellan Fredrik och Rudolf. De voro de bästa vänner i världen, som man säger, och det var i sanning en hjärtans fröjd att se dem leka med hvarandra. Under dessa lekar var min man nästan ännu mera barnslig än min son. Naturligtvis var

jag sällan sen att deltaga i leken, och för alla de dumheter vi då bedrefvo, må de lärda och visa män förlåta oss, hvilkas allvarsamma verk vi sedermera studerade ... när Rudolf gått till sängs. Visserligen plägade Fredrik emellanåt framkomma med det påståendet, att han icke var någon barnavän, men pro primo var Rudolf en son af hans egen Marta och pro secundo var den lille parfveln både söt och snäll samt visade sin styffader alltjämt en varm tillgifvenhet.

Naturligtvis blef mellan oss makar ofta tal om, hvad gossen skulle blifva, när han en gång växt upp till man ... Soldat? ... Nej! ... Därtill skulle han blifva alldeles oskicklig, ty i den uppfostringsmetod, som vi tillämpade, skulle den urgamla, förlegade trosartikeln om krigarståndets ära och härlighet icke alls få någon plats ... Diplomat! ... Nå, det vore ju något bättre, det vore icke omöjligt ... Men sannolikt skulle han blifva landtbrukare. Han var ju ensam arftagare till det Dotskyska fideikommisset. Det skulle en gång tillfalla honom efter Arnos nu mera än sextioårige farbroder, och det borde kunna blifva en honom värdig lifsuppgift att på detta gods bedrifva en rationellt landtbruk och förvalta sina vidsträckta domäner så, att de kunde lämna den högsta möjliga afkastning. Sedan han slagit sig till ro såsom jordbrukare och godsherre, skulle han naturligtvis hemföra lilla Beatrix såsom brud och vid en förträfflig hustrus sida blifva en lycklig man. Själfva voro vi ju ... både Fredrik och jag ... så lyckliga, att vi med frikostighet förunnade hela vår samtid och alla kommande släkten till på köpet all tänkbar lefnadsfröjd ...

Men under allt detta ... med all vår lycka, med alla våra ljusa och glada framtidsvyer och förhoppningar, voro vi likväl icke blinda för det gränslösa elände, under hvars ok större delen af mänskligheten suckar och visserligen kommer att under många följande generationer sucka ... fattigdom och armod, okunnighet och brist på bildning ... slafveri under regeringarne, slafveri under arbetsgifvare, slafveri öfverallt ... krigets vådor, fälttågens olyckor, ja, ja

dessa sistnämnda måste vi sätta såsom det förfärligaste af allt. Den mest fruktansvärda af alla olyckor är . . . kriget.

»Ack . . . ack, om jag kunde bidraga till afhjälpande af detta onda, till utrotande från jorden af denna förbannelse, som så tungt och blodigt trycker mänskligheten!»

En sådan önskan uppsteg ofta både i hans och mitt hjärta. Men så snart vi började gemensamt undersöka de rådande förhållandena . . . människornas tänkesätt, deras uppfattning af hit hörande omständigheter, lägen och förhållanden, måste vi på våra önskningar själfva gifva det nedslående svaret:

»Omöjligt! . . . Det låter sig icke göra.»

Den sköna dröm, som Gud själf drömde, när han på Sinai berg gaf oss vår moraliska lag, den drömmen, att »det skall gå alla människor väl och att alla skola länge lefva på jorden» . . . denna härliga dröm kommer aldrig att omsättas i verklighet. Den kan aldrig gå i uppfyllelse. Den tillhör de dåraktiga utopiernas antal . . . åtminstone i vår tid. Men den pessimistiska lifsåsikten, att lifvet intet annat är än en tung och odräglig börda, den vederlades på det mest grundliga sätt genom just vår egen onämnbara sällhet.

Vid juletid företogo vi en liten resa till Wien för att tillbringa våra helgdagar i skötet af min familj. Min far och Fredrik voro numera de allra bästa vänner i världen. Det var ju ett obestridligt faktum, att Fredrik icke hade öfvergifvit den militära banan och detta faktum hade småningom skingrat min fars tvifvel och misstroende . . . Nå, att jag »gjort ett ofördelaktigt parti», det var visserligen ännu en trosartikel både för honom och för tant Maria. Men å andra sidan kunde de icke förneka det faktum, att min man gjorde mig outsägligt lycklig . . . och de voro tillräckligt samvetsgranna att på hans vinstkonto uppskrifva denna lilla omständighet.

De enda verkligt missnöjda voro mina systrar, Rosa och Lilly. Jag var naturligtvis numera förhindrad att gå omkring och valla dem. De skulle under

de stundande karnevalsfesterna icke längre stå under min milda, utan under tant Marias vida strängare uppsikt. Fortfarande var naturligtvis Konrad Althaus en ofta och gärna sedd gäst i huset. Jag började till och med undra, huruvida han icke hade gjort ganska betydliga framsteg i Lillys gunst och tillgifvenhet.

Vi hade en glad, treflig och angenäm julafton. Man hade anskaffat en stor julgran och pyntat den med bland annat en mängd strålande ljus. Många julklappar blefvo utdelade. Festens hufvudperson och den lycklige mottagaren af de flesta julklapparna var naturligtvis min lille Rudolf. Men ingen af oss äldre blef glömd. Fredrik t. ex. erhöll af mig ett föremål, vid hvars åsyn han icke kunde undertrycka ett glädjerop. Det var en brefpress af silfver med ett handtag, som föreställde en — stork. Denna konstnärligt tillverkade fågel bar i sin näbb ett litet kort, på hvilket stod med min handstil skrifvet: »under sommaren 1864 kommer jag med min gåfva.»

Med innerlig värme omfamnade mig Fredrik. Om vi befunnit oss för oss själfva, skulle han helt visst hafva med mig i famnen valsat rundt omkring salen.

* *
*

Min far inbjöd hela familjen till middag juldagen. Bland de närvarande gästerna såg man hans excellens »Visserligen» och medicine doktor Bresser. När vi ånyo sutto till bords i den gamla, trefliga, för mig så välbekanta salen, uppfylldes mitt hjärta af tankar och minnen från den evigt minnesvärda afton, då hos oss båda det klara medvetandet om vår kärlek allra först vaknade. Äfven doktorn kom ihåg den kvällen. Han behagade yttra:

»Ingen af oss har väl förgätit det där partiet piket, som jag och Er far spelade, medan Ni i närheten af kaminen småpratade med baron Tilling?!» Denna fråga ställde han naturligtvis till mig. »Icke sannt? . . . Ingen af er märkte annat än att jag

var fördjupad i spelet. Men under hela tiden spetsade jag öronen och bemödade mig att lyssna på Ert samtal därborta i vrån vid kaminbrasan. Naturligtvis var jag ur stånd att uppfatta och fullkomligt förstå Edra ord . . . det är en gifven sak, ty jag befann mig icke i Eder omedelbara närhet. Men i själfva klangen af Edra röster . . . i det ömma tonfallet låg någonting, som genast väckte hos mig den öfvertygelsen: de där två komma att bli ett par. Och då jag nu iakttager Er båda, måste jag sanningsenligt bekänna min fullkomliga öfvertygelse, att af Er båda blifvit ett mycket lyckligt par.»

»Ert skarpsinne är i sanning beundransvärdt, herr doktor! . . . Ja vi äro ett mycket lyckligt par . . . det lyckligaste i världen . . . skall detta fortfara till vår lefnads ända? Skola vi alltjämt få njuta samma sällhet? Detta beror tyvärr icke blott på oss själfva, utan ännu mera på ödet . . . Öfver hvarje hjärta, som frossar i gjädje, sväfva mörka moln, dväljas hotande faror . . . Ju större lyckan är, desto mera säker, desto mera fruktansvärd är faran.»

»Hvad skulle väl Ni kunna hafva att frukta?»

»Döden!»

»Ah! . . . Är det så Ni menar? En sådan tanke skulle aldrig kunnat falla mig in. Visserligen har jag i min egenskap af läkare ofta tillfälle att möta den herremannen . . . men likväl ägnar jag aldrig en tanke åt honom . . . aldrig! . . . Han är ju dessutom ännu så långt i fjärran aflägsen från ett så ungt par, som dessa . . .»

»Hvilken garanti ligger väl för en soldat i hans ungdom, hans manliga kraft, hans starka hälsa? Ett krig . . . en drabbning . . . en kula . . . ett sabelhugg . . . ett bajonettstyng och — hans lif är ändadt . . .»

»Dylika dystra och för Er hälsa skadliga tankar måste Ni förjaga, fru baronessa! För närvarande finnes ju intet krig inom synhåll. Vår politiska horisont är klar . . . är skön som en morgonrodnad. Icke sannt, ers excellens», vände han sig till ministern,

»icke sannt? Någon svart och hotande punkt synes icke vid horisonten?»

»Punkt?! Ha... ha... ha!» utlät sig den tillfrågade. »Punkt?... Det är för litet sagdt, det är ett alltför lindrigt och intetsägande uttryck i jämförelse med situationen för ögonblikcet... Punkt! ... säg snarare ett tjockt, svart, hotande, åskdigert moln!...»

In i mitt allra innersta kände jag en rysning.

»Huru?... Hvad?... Hvarpå syftar Ni?» utropade jag.

»Jo... vi hafva i ett hörn ett land, som bär namnet Danmark... Hm!... Där går man alldeles för långt... man frestar vårt tålamod för starkt... Man handlar icke fullkomligt renhårigt gentemot oss...

»Jaså... bara Danmark!» kom det likt en lättnadens suck ur min barm. »Det är således icke oss,» som ovädersmolnet hotar!... Visserligen gör det mig under alla förhållanden bedröfvad, att ett krig är nära att utbryta, hvarhelst detta än månde ske. Men då det nu gäller blott det lilla fattiga Danmark och icke det stora, rika, mäktiga Österrike, så drager jag en lättnadens suck och mitt hjärta fylles af medlidande, men icke af fruktan...»

»Åh, bevar's!... Inte skulle du hafva anledning att känna någon fruktan, äfven om Österrike skulle blifva indraget i ett dylikt litet krig! Om vi försvara Schleswig-Holsteins rätt gentemot Danmarks öfvergrepp... nå, inte riskera vi någonting på den saken. Det är ju här icke fråga om ett större eller mindre österrikiskt territorium, hvars förlust skulle kunna vållas genom ett mindre lyckligt fälttåg...»

»Men, min far», utropade jag, »föreställer du dig verkligen, att om våra trupper måste marschera ut, jag skulle kunna hafva ens en enda tanke öfrig åt sådant nonsens som österrikiskt territorium, schelswig-hosteinska rättigheter och privilegier eller dansk förvaltning?... Jag skulle bland allt detta icke kunna fatta i sikte mer än en enda sak— den lifsfara, hvari våra kära skulle komma att sväfva... Och denna

lifsfara blir lika stor, hurudan och hvilken anledningen till kriget än månde vara...»

»Den enskilde medborgarens öde får icke tagas i betraktande, mitt kära barn, när det gäller världshistoriska tilldragelser. När ett krig bryter ut, förstummas frågorna, om den eller den skall stupa eller icke... allt annat undanthänges af den ensamt viktiga hufvudfrågan, hvad fäderneslandet kan vinna eller förlora på kriget. Och nu som nämndt är... om vi skulle råka i tvist med Danmark, så kunna vi aldrig därigenom förlora någonting, men väl utvidga vår maktställning inom tyska förbundet. Jag drömmer ständigt den fagra drömmen, att Habsburgarne skola ännu en gång vinna den tyska kejsarkrona, som med rätta är deras tillhörighet. Det vore för öfrigt alldeles som det borde vara, helt och hållet i sin ordning. Vi utgöra den mäktigaste och mest betydande staten i förbundet! Hegemonien är och måste förblifva vår!... Men det är icke fullt tillfredsställande... Jag skulle sannfärdligen hälsa ett krig med Danmark såsom en synnerligen lycklig tilldragelse... såsom ett oss af Försynen beredt tillfälle att icke endast utplåna skymfen af våra nederlag 1859, utan äfven åt oss förvärfva en så säker ställning inom tyska förbundet, att vi med lätthet kunde finna en ersättning för vår förlust af Lombardiet... åhnej, inte blott detta ... utan äfven... hvem vet?... utvidga vårt herravälde, så att en återeröfring af denna förlorade provins blefve en lätt sak.»

För min del granskade jag under detta tal min Fredriks ansikte. I samtalet hade han alls icke tagit någon del. I stället hade han inlåtit sig i en både synnerligen liflig och synnerligen munter konversation med Lilly. Ett svärd gick genom min själ... Jag erfor en grym smärta, hvilken i sig innefattade en hel samling af pinsamma, smärtande föreställningar, Det kunde blifva krig... och han, som för mig var allt, måste gå med ut att möta fienden... han kunde blifva sårad... hans tappra hjärta kunde genomborras af en kula... och under mitt hjärta bar jag

hans och mitt barn, detta barn, hvars väntade ankomst senast i går kom honom att jubla högt af fröjd och glädje... Kanske skulle det vara faderlöst, innan det ens slagit upp sitt öga här i världen!... Kanske...! Ack, ja, kanske skulle snart vår korta, men rika lycka... denna vår lycka, som visserligen skjutit blad, men ännu endast satt knopp till blomma... denna vår lycka, denna vår sällhet skulle grusas... ack, grusas... förvandlas till sorgliga ruiner...! Hvar jag kom, tyckte jag mig se en stor och fruktansvärd våg, i hvilkens ena vågskål låg denna fara med alla däraf följande sorger och i hvilkens andra vågskål man lagt följande goda, men för mig... för mig alldeles värdelösa, till och med förhatliga saker: Österrikes hegemoni inom Tyska förbundet... Schleswig-Holsteins frigörelse... samt »nya friska lagrar inflätade i den österrikiska härens hederskrona och ärekrans...»alltsammans reducerande sig till några svulstiga uttryck att begagna i skolkrior samt till några nästan, om möjligt, ännu mera svulstiga proklamationer till hären, till och med denna ringa vinst af offret af så många människolif... till och med *detta* eländiga surrogat för den lycka, vi förlorade, var ju i själfva verket någonting osäkert, någonting tvifvelaktigt, jag var... med minnet af våra lidna nederlag... frestad att kategoriskt säga: någonting otroligt och omöjligt...»

»Åh!... Åhå!»

»Ja, icke ensamt för mig... icke ensamt för en enda människa bland millionerna... icke ensamt för en obetydlig, men dock självmedveten individ... ja, som sagdt, icke ensamt för mig kommer kriget (förutsatt, att det får en för oss gynnsam utgång) kommer fäderneslandets genom kriget vunna förmenta lycka och dess s. k. ära att medföra det mest gränslösa lidande. Tusenden... ja, och åter nya tusenden såväl inom våra landamären som i våra fienders land måste lida samma gränslösa kval, måste uthärda samma bottenlösa smärta som den, hvilken nu genombäfvade mig ... O, du kärlekens Gud i himmelen!.. O, du

milde försonare! ... O, du fridens, du nådens, du sanningens Ande! ... Vore det icke möjligt att afvärja så väl det nu beramade kriget som allt hvad krig heter! ...» Om alla förenade sig, slöto ett förbund ... alla goda, förnuftiga, alla det rätta tänkande personer, slöto ett förbund i ändamål att söka förebygga denna hotande, denna gränslösa olycka!»

»Men säg mig då», yttrade jag, ställande mina ord till minister »Visserligen» ... »säg mig då... är saken redan afgjord? ... Har det redan hunnit avancera så lågt? Hafven I, herrar ministrar och statsråd och diplomater och ... jag känner icke alla de förnäma titlar, på hvilka I gören anspråk ... hafven I förstått att undvika faran, hafven I gjort allt hvad på Eder ankommit för att förebygga utbrytandet af detta krig? Hafven I användt hela det snille, hvarpå Edra universitetsbetyg gifva Er patent ... hafven I redligen och samvetsgrannt användt det i den afsikten att förebygga utbrottet af ett krig? ... Skulle det icke varit för Eder en möjlig, om också icke lätt sak att undvika dessa olycksbringande konflikter ... att förekomma denna hotande och förfärliga olycka ... att förhindra krigets utbrott?»

»Möjligt! ... Jo, visst tusan skulle det varit både lätt och möjligt! ... Men tror Ni då, fru baronessa, att vi diplomater, vi statsmän, vi som skrifva historien om samtiden ... inbillar Ni er verkligen och tror Ni, att det skulle vara vår uppgift att upprätthålla den eviga freden? Skulle vi offra vårt lif, vår bana, våra inkomster, vårt njutningsrika lif inom den fina societeten ... skulle vi offra allt detta för att upprätthålla den eviga freden!? ... Huru kan Ni, fru baronessa, vara så korttänkt? Vi måste ju lefva ... vi också. Att arbeta för evig fred ... ja, det vore ... teoretiskt sedt ... en skön och härlig mission. Hvem kan förneka det? Men det är en absolut outförbar utopi. Vi diplomater skulle ju då blifva öfverflödiga. Vi skulle hvarken få lön eller mat eller dryck eller älskarinnor. Det är en förflugen — en absolut outförbar tanke. Vi diplomater finnas till för att, på

samma gång vi naturligtvis tillgodose våra egna intressen, vaka öfver våra staters, våra regeringars, våra dynastiers intressen ... att motarbeta andra staters och andra statsmäns försök att förminska deras makt ... att med all ifver och flit skydda vårt dyra fosterlands ära ... att ... att ... att blodigt hämnas hvarje skymf, som tillfogas oss ... att ... att ...»

»Korteligen sagdt!» afbröt jag hans harang. »Ni anser det vara Er högsta och ädlaste uppgift här i lifvet att öfverallt, alltid, allestädes, under alla lifvets förhållanden, som ligga innanför möjlighetens gränser, tillämpa den krigiska principen att i så hög grad som möjligt tillfoga fienden skada ... och med fienden menar man då hvarje annan stat ... ja, till och med hvarje oskyldigt litet härtigdöme. När en tvist uppstår mellan Ert fädernesland och en annan stat, skall det ju ... enligt Er och andra herrar diplomaters åsikt ... vara en förtjänst att med envist hårdnackenhet förstå att förfäkta, att man själf har rätt och att hela världen för öfrigt har orätt ... Och enligt diplomatiens regler skall man envist hålla fast därvid, äfven om man aldrig så klart inser, att man har orätt ... Så förhåller det sig ju? ... Icke sannt?»

»Visserligen! ... Jo ... jo, naturligtvis!»

»Men då nu de båda tvistande omsider förlora tålamodet blifva allt mera ursinniga och slutligen skicka hvarandra en krigsförklaring ... förlåt mig! ... jag kan, huru ond Ni än må blifva, icke gifva sådant ett mera rättvist och betecknande namn än detta: det är afskyvärdt!»

»Någon annan utväg gifves inte ...»

»Tror Ni det?»

»Ja ... på hvilket sätt skulle väl eljest de mellanfolkliga tvisterna kunna biläggas?»

»Säg mig, min herre! ... Huru går det till, när en tvist mellan två enskilda personer bilägges?»

»Man hänskjuter sin sak till vederbörande domstol ... det är ju en självklar sak ... Men ett helt folk, d. v. s. två folk, som tvista, underkasta sig ingen annan domstol än ... kriget.»

»Sannt!... Sannt!» utropade doktor Bresser. Just sådan är seden bland indianer och eskimåer, hottentotter och bushmän och alla andra vildar. Människorna i de af vetenskapens och bildningens facklor belysta världsdelarne äro ännu... efter många hundrade års oaflåtligt framåtskridande i civilisationen... icke ett grand bättre än de i urskogarne i Amerika, Afrika och Australien. Såväl här som där är regeln öfverallt denna: öga för öga, tand för tand!... Man behöfver icke glasögon för att se, hurusom folken i deras förhållande till hvarandra äro lika råa lika ohyfsade som under Xenofons, Alexander den stores, Sardanapali och Neros dagar. Ännu torde det väl dröja många, många tiotal af år, innan folkens utveckling hunnit fortskrida så pass långt, att en internationell skiljedomstol blir inrättad och förmår göra sig åtlydd.»

»Detta kommer aldrig att ske», invände min far. »En sådan plan vore dödfödd. Vissa tvistigheter finnas, som icke kunna afgöras på annat sätt eller genom något annat medel än krig. Tänk själf efter! Om man nu också verkligen ville försöka att inrätta en dylik skiljedomstol, skulle den blott blifva i tillfälle att afgöra tvister mellan de små, ja, de allra minsta staterna. Stormakterna och de större staterna i allmänhet skulle icke underkasta sig densamma. Det vore för öfrigt ungefär som om två adelsmän, af hvilka den ene tillfogat den andre en dödlig förolämpning, skulle vilja hänskjuta en sådan tvist till en domstol... Det är för dem både enklare och betydligt mera hedrande att skicka hvarandra sina vittnen och sedan slåss som karlar.»

»Äfven duellen är dock ett barbariskt bruk, härstammande från ociviliserade tider...»

»Men ett bruk, som Ni icke förmår ändra, herr doktor!»

»Nej... men jag undviker åtminstone att förnedra mig själf genom att gilla det...»

»Hvad är nu din åsikt i frågan, bäste Fredrik?» sporde min far, vändande sig till sin svärson. »Är måhända också du af den åsikten, att om man tilldelas

en örfil af någon, man bör gå till domstolen för att få några kronors ersättning för värk och sveda?»

»Nej ... det skulle jag aldrig göra.»

»Du skulle således utmana den person, som tillfogat dig förolämpningen?»

»Naturligtvis!»

»Aha, herr doktor! ... Där ser du själf, Marta!» utbrast min far med triumferande ton och höjd med stämma. »Äfven Tilling, som nu likväl icke är någon vän af krig, måste bekänna, att han är en vän af duellet!»

»Vän till sådant ...! Nej, det har jag aldrig medgifvit. Jag yttrade endast att jag i ett visst förutsatt fall naturligtvis skulle gripa till duell ... såsom jag för öfrigt under mitt tillryggalagda lif redan mer än en gång varit nödsakad att göra. Detta är ju lika naturligt som att jag redan flera gånger dragit ut i krig och att jag vid nästa giltiga anledning åter skall draga ut. Från hederns lagar vill och skall jag icke vika en enda tum. Men ... oafsedt detta ... vill jag dock icke härmed hafva sagt, att dessa s. k. hederslagar, sådana de nu existera bland oss, motsvara de kraf, de sedliga kraf och fordringar, som jag önskar se gällande i världen. När det ideal, jag skapat mig, en gång blir allmänt erkändt och får härska öfverallt ... då skall äfven begreppet heder få en helt annan betydelse, än det nu har. För det första skall då en oförsynt förolämpning gälla den ohyfsade förolämparen och icke dess föremål till vanära. För det andra skall själfhämnden, d. v. s. hvad som förr bar det mera betecknande namnet näfrätten, komma ur bruk äfven i hederssaker ... alldeles, som redan nu inom alla civiliserade samhällen bruket att själf taga sig rättvisa faktiskt har på alla andra områden kommit ur bruk ... Tilldess —»

»Då få vi nog vänta bra länge», afbröt min far. »Så länge här i världen finnas adelsmän ...»

»Det kommer helt visst en dag, då sådana icke mera finnas ... då adelsdiplom och adliga sköldar hafva värde endast såsom antikviteter.»

Det var doktorn, som uttalade denna förmodan.

»Jaså!» utropade min far med hetta. »Ni är i så hög grad radikal, att Ni till och med vill afskaffa adeln?!»

»Ja... åtminstone feodaladeln!... Framtiden har intet behof af, ingen användning för adelsmän.»

»I stället för adelsmän behöfva vi ädla män», inföll min Fredrik.

»Och männen af detta nyuppfunna släkte skola blifva mesar, hvilka lugnt svälja förolämpningar och med likgiltighet mottaga örfilar...?»

»Det skall åtminstone blifva ett släkte, som icke utdelar några sådana.»

»Ett släkte, som icke ens försvarar sig om det anfalles af en grannstat!»

»Det skall då icke existera några anfallande grannstater... lika litet som våra landtgods nu för tiden äro omgifna af röfvarriddares borgar. Och lika litet som en slottsherre nu för tiden har behof af ett väpnadt följe af hejdukar...»

»Alltså är det Er mening, att framtidsstaterna kunna undvara en beväpnad krigshär?... Men huru kommer det då att gå med er öfverstelöjtnanter?»

»Huru har det gått röfvareriddarnes hejdukar, deras väpnade knekthopar?»

Så hade nu den gamla striden ånyo blossat upp och under en lång stund fortsatte den. Det var med förtjusning jag lyssnade till Fredriks uttalanden. Det beredde mig en oändligt stor glädje att höra, med hvilken kraft och med hvilken lugn säkerhet han försvarade den sanna humanitetens sak. Och i mitt hjärta gaf jag honom samma epitet, som han nyss själf begagnat: »ädel människa».

TREDJE BOKEN.

Ännu under fjorton dagar stannade vi i Wien. Men för mig var det ingalunda någon glad tid. Alla tidningar voro uppfyllda med notiser under rubriken: »*Krig i sikte*». I alla salonger, på alla restauranter, på alla gator diskuterades samma ämne. Det var så sorgligt och bedröfligt, att det beröfvade mig nästan all lefnadsglädje. Så ofta jag öfvertänkte hvad allt det var, som beredde mig den härliga lefnadslycka, hvaraf jag njöt . . . framför allt ägandet af en make, hvilken blef mig kärare och dyrbarare för hvarje dag . . . måste jag ju äfven besinna, huru osäkert allt detta i självfva verket var och i hvilken omedelbar fara min lycka sväfvade genom det väntade kriget. Dessa tankar och föreställningar gjorde mig dyster och nedslagen. Olyckor sådana som sjukdom och död, eldsvådor och öfversvämningar gifvas visserligen i tillräcklig myckenhet här i världen, men man har vant sig vid att tänka på sådant och man lefver . . . i trots af dessa ständigt hotande faror . . . dock ett lugnt lif. Men hvarför skapa människorna självfva åt sig faror? Och hvarför kasta de sig i dem? Hvarför underminera de självfva den redan i och af sig själf vulkanartade mark, på hvilken deras jordiska lycka är byggd. Människors öfvermod, människors dumdristighet försätta denna mark i en konstgjord bäfning, hvilken . . . husen vackla . . . falla i ruiner . . . många begrafvas under dem . . . Nåja, ett bevis på, huru kriget kan förvilda människan och sätta henne tillbaka i

naturtillståndet . . . ett bevis därpå är det obestridliga faktum, att man i våra dagar betraktar kriget blott och bart såsom ett naturfenomen, förfärligt, men sublimt imponerande och ståtligt . . . Ja, vi hafva vant oss vid, vi hafva blifvit uppfödda, left och åldrats i den föreställningen att kriget är en med världsloppet oskiljaktigt förenad faktor. Ända sedan Kain slog ihjäl sin broder Abel hafva människoslaktarna varit skötebarn hos mänskligheten. Ju flera människor en krigare slagit ihjäl och förpassat till . . ., nåja, desto mera berömd är och blir han af samtid och efttervärld, ja, hjältar af detta slag hafva till och med utgått från borgarestugor och slutat sin lefnadsbana som »djupt sörjda» monarker.

Men för min del fann jag numera intet behag i denna lindrigt sagdt, krassa uppfattning. För mig i . . . för min själ . . . för mitt sinne . . . för min reflektion var kriget alltjämt det vedervärdigaste af alla fenomen på jorden. Den frågan, den i sanning beaktansvärda frågan:

måste det så vara?

Kan det icke undvikas? Kan icke människan humaniseras, växa, utveckla sig från babianers och chimpansers vederlikar till varelser, som äro värdiga namnet människor? Ja — måste det så vara? Kan det icke undvikas . . .? Är vårt öde här på jorden sådant, att människoblod måste oaflåtligen flyta, att den ena blodströmmen ännu icke skall hinna torka, innan den andra utgjutes? . . . Måste det vara så? Min Fredrik hade mer än en gång framhviskat denna fråga. När detta hans spörsmål gällde krig och blodsutgjutelse, hade jag alltid lämnat svaret »nej! . . . nej! . . . nej och åter nej! . . . Kriget är ingalunda en naturnödvändighet. Men då det stod klart och tydligt inför min ande, att krigen icke med nödvändighet betingas af världens, af mänsklighetens kraf på framåtskridande mot ljuset, mot fullkomligheten . . . ja, då skulle jag velat med basunröst ropa till alla dem, som gräfva de minor, hvilkas explosion kallas krig . . . jag skulle velat ropa till dem, alla, skrika förtvifladt i

deras öron: »låten det icke ske!... låten det icke ske!... hejden!... o, hejden, medan det ännu står i Eder makt, Molochsvagnen, som eljest kommer att krossa tusenden!... O, läggen hinder i vägen för den! Hejden den i tid!»... Ack, hvad anginge väl oss detta lilla Schleswig-Holstein-Gottorp eller hvad nu denna lilla eländiga vrå af världen hette? Hvilket intresse innebar det väl för oss, om Danmark fortfarande skulle vara ett träldomens land eller få en ny, frisinnad författning? Om den s. k. »protokollprinsen» behagade upphäfva eller behagade bekräfta och stadfästa grundlagen af den 13 november 1863... ack, hvad anginge den saken oss?! Men just detta var den fråga, som man vid denna tid diskuterade på alla krogar, ventilerade vid alla möten, framställde som öfverläggningsämne... ett outtömligt sådant... vid alla folkförsamlingar!... Och framför allt var det en både viktig och förträfflig spaltfyllnad för alla våra tidningar. Ack... de arma redaktörerna behöfva ju så innerligt väl emellanåt sådana saker, hvilkas behandling kan ske efter schablon och, om mannen är riktigt bekväm af sig, öfverlämnas åt tryckeriets folkskolebildade springpojkar till snillrik behandling innan de förevigas af tryckpressen.

Frågan om Schleswig-Holstein och den danska grundlagen behandlades och diskuterades med en ifver, som om den varit en sak af världshistorisk betydelse ... en omständighet af ungefärligen samma vikt för jordens bestånd och fortsatta tillvaro som den tänkta, från pol till pol i jordklotets inre befintliga jordaxeln, omkring hvilket klotet cirkulerar. I jämförelse härmed voro följande frågor rena små obetydligheter: »Skola vi nu blifva änkor?... Skola våra äkta makar nu blifva kanonmat? Skola våra söner nu sönderhuggas af sablar? Skola vi sitta i sorgdräkt hela vårt återstående lif? Skola vi icke ens hafva den trösten att veta, hvar den för oss käre, i striden fallne hjälten hvilar och sofver sin sista sömn?... Skola vi icke ens få smycka hans graf med kransar och blommor?» — Nåja, endast för en och annan stund, då

någon af de s. k. fosterländska agitatorerna gjort intryck på mitt sinne, förmådde jag i någon mån försona mig med en sådan sakernas ställning. Framför allt hade jag stor respekt för slagordet »plikt mot fosterjorden». Det ringde ständigt i mina öron, och det framkallade naturligtvis den tanken: »ingen plikt utan motsvarande rättighet ... hvad har då fosterlandet gifvit mig?» ... Nåja ... nåja ... vi hörde ju till »tyska förbundet» och vi voro ju pliktiga att vid de »tyska brödernas» sida kämpa för de »tyska brödernas» rättigheter. Nationalitetsprincipen innefattar ju i sig en känsla af samhörighet, den är något, som med styrkan af en naturkraft tvingar det ena folket att vid kritiska tidpunkter hjälpa och bistå den närbesläktade nationen. Denna samhörighetskänsla kräfver handling. Och från denna sida sedt måste ju krig finnas ... Jag hakade mig fast vid denna idé och den minskade i någon mån förtrytelsen i mitt inre. Om jag då kunnat förutse, att hela denna tyska förbrödring snart skulle upplösa sig i den allra mest bittra fiendskap, att hatet mot Preussen skulle i Österrike upplåga ännu mycket mera häftigt än hatet mot Danmark ... ja, då skulle jag redan vid den tiden kunnat inse ... hvad lifvet sedermera lärde mig ... att samtliga de motiv, samtliga de »tvingande anledningarne», som anfördes för att rättfärdiga kriget och framställa det som berättigadt och absulut nödvändigt, voro i själfva verket ingenting annat än tomma fraser och grundlösa, värdelösa förevändningar.

På nyårsaftonen voro vi ånyo samlade hos min far. Klockan slog tolf på natten. Vi befunno oss på själfva gränsen mellan det gamla året, hvars innehåll vi kände, och ett nytt år, hvilket låg framför oss dunkelt och hemlighetsfullt. När midnattstimmen tillkännagafs af vår matsalsklocka och samtidigt de tolf slagen började ljuda från det ena efter det andra af de i vår stad befintliga kyrktornen ... då reste sig min far med stor högtidlighet, såg ofantligt viktig och tankediger ut, höjde sitt glas med den för honom

egendomliga, något gammaldags elegansen samt hostade, talade och sade:

»Måtte det fälttåg, som föreligger oss under det nu ingående nya året, blifva segerrikt ... blifva lyckligt och hölja våra fanor med ära ...»

Jag ryste och måste sätta mitt glas tillbaka på bordet.

»Och», slutade han, »måtte Gud bevara åt oss våra kära.»

När dessa slutord träffade mina öron, fattade jag genast ånyo mitt glas.

»Hvarför satte du bort glaset efter första delen af mitt tal? ... Säg, Marta!» Min far betraktade mig ganska skarpt, när han yttrade detta.

»Hvarför?! ... Jo, helt enkelt därför, min far, att jag rörande ett fälttåg aldrig kan känna, aldrig förmår uttala någon annan önskan än den, att det måtte inställas och att freden måtte bevaras.»

När vi återkommit till vår lilla våning i hotellet och dragit oss tillbaka till vårt sofrum, kastade jag mig till Fredriks bröst och snyftade:

»Min egen älskling! ... Min Fredrik! ... Min Fredrik!»

Med hjärtlig ömhet tryckte han mig till sitt bröst, kysste mig kärleksfullt och hviskade:

»Hvad kommer åt dig, min egen Marta lilla? Hvad är det, som vållar dig bekymmer? ... Du gråter ... Hvad är det, som nu på vår glada nyårsdag pressar fram tårar ur dina sköna ögon? ... Hvarför inviger du vårt nya år 1864 med tårar, min väna hjärtevän? ... Känner du dig icke lycklig? ... Säg! ... Har jag på något sätt förorsakat dig sorg?»

»Du?! ... Ack nej ... nej! ... Du gör mig endast allt för lycklig ... allt för lycklig! ... Och just därför känner jag mig nu så ängslig, så orolig, så ...»

»... så vidskeplig, borde du säga, min fagra, innerligt älskade lilla Marta ... Inbillar du dig måhända, att någonstädes inom världsalltet existera mäktiga, afundsjuka, svartsjuka gudomligheter, hvilka fin-

na en njutning i krossandet af en människolycka, hvilken de finna alltför stor . . .?»

»Ack nej, älskling, mänsklighetens missöden och olyckor få icke skrifvas på någon guds skuldregister. Det är människorna själfva, som genom sin dåraktighet framkalla sina olyckor och draga ner straffdomarne öfver sina hufvud.»

»Du tänker på det snart möjligen utbrytande kriget . . . Men ännu är ju ingenting med visshet afgjordt. Ännu kan utgången icke med säkerhet beräknas . . . Hvartill tjänar det då att i förtid sörja? . . . Hvem vet ens, om det verkligen blir något krig? . . . Och om nu ett sådant utbryter, hvem vet, om jag är bland dem, som måste draga ut? . . . Kom hit, min hjärtevän! . . . Sätt dig här hos mig! . . .

Han drog mig ned till sin sida i soffan.

»Slösa nu inte med dina tårar, älskling . . . åtminstone icke förrän möjligheten af ett krig förvandlas till en sorglig verklighet! . . .»

»Redan blotta *möjligheten* förorsakar mig nu en oändlig smärta . . . Om det vore *visshet*, skulle jag icke kunna sitta så här stilla, luta mitt hufvud mot ditt bröst och gråta, då skulle jag låta höra både jämmerrop och veklagan . . . Men ensamt den möjligheten, att du kan under det nya året blifva genom en generalorder ryckt från min sida, släpad ur mina armar — redan denna möjlighet, denna sannolikhet är tillräcklig att i mitt hjärta väcka ångest och sorg.»

»Men var då förståndig, älskade vännen, hjärtevännen min! . . . Var sansad och förnuftig! . . . Du själf nalkas ju med stora steg för hvarje dag en fara, en stor fara. Din kärkomna julklapp bebådade ju detta. Likväl tänka vi ju aldrig på eller fördjupa oss i sorgliga betraktelser öfver de faror, som hota en hustru, när hon skall blifva moder, i lika hög grad som döden på slagfältet hotar en soldat . . . Låtom oss njuta af lifvet och fröjda oss däröfver samt icke gå och grubbla öfver döden, hvilken ju i själfva ver-

ket hvarje ögonblick hotar oss äfven under fredliga tider!»

»Du talar som själfva tant Maria, min älskling! Du ordar, som om vårt öde verkligen berodde af någon högre makts ingripande och icke af våra medmänniskors oförsiktighet, grymhet, råhet, dumhet . . . Hvarför är nu detta krig med Danmark så oundgängligen nödvändigt?»

»Ännu har det icke brutit ut . . . ännu . . .»

»Jag vet . . . jag förstår din mening . . . Ännu kunna ju tillfälligheter inträffa, hvilka förhindra det onda. Men i saker af så stor vikt borde ingalunda slumpen eller politiska ränker eller de maktägandes nycker fälla utslaget . . . Men hvartill gagnar det väl att tala om »borde» eller »borde icke». Jag förmår ju i alla händelser icke hindra, att det sker, som icke borde få ske. Jag kan icke förändra, utan blott sörja öfver tingens ordning, öfver de tilldragelser, som tima. Men stå mig härvid bi, min Fredrik! . . . Försök inte att trösta mig med de sedvanliga tomma fraserna! Du tror inte själf på dem. Du känner själf deras tomhet och hyser vedervilja för dem . . . Endast det skulle förmå i någon liten mån trösta och tillfredsställa mig, att du med mig fördömer och beklagar detta onda, som kommer att göra mig och så otaligt många andra olyckliga.»

»Ja, min hjärtevän, om och när denna olycka verkligen inträffar, då skall jag gifva dig rätt. Då skall jag icke dölja för dig den afsky och motvilja, jag känner för de anbefallda massmorden . . . Men till dess — låtom oss glädja oss åt lifvet! Vi äga ju hvarandra . . . ingenting kan skilja oss från hvarandra. Mellan våra själar står icke någon mur eller molnvägg. Låtom oss innerligt glädjas och fröjdas öfver och i denna sällhet, så länge den ännu är vår. Låtom oss icke tänka på de möjligheter, som kunna förstöra den! . . . Evigt kan ju icke någon fröjd räcka. När världen är hundra år äldre än nu, saknar det all betydelse, om vi lefvat längre eller kortare tid här på jorden. Det ligger ju mindre vikt på frågan, om vårt lifs sköna

och härliga dagar varit flera efler färre. Hufvudsaken är ju, att de verkligen varit sköna. Må nu framtiden bära i sitt sköte hvad som hälst, min innerligt älskade lilla hustru ... den närvarande tiden är ju så skön, så outsägligt härlig, att jag icke förmår känna någonting annat än en outsägligt glädje.»

* *
*

Den 10 januari vände vi tillbaka till Olmütz.

Numera fanns ingen, som betviflade, att kriget verkligen skulle bryta ut. I Wien hade jag visserligen förnummit en och annan röst, hvilken förmenade, att den dansk-holsteinska frågan måhända ännu kunde få en fredlig lösning på diplomatisk väg. Men i de militära kretsarna i vår lilla stad, bland besättningen på vår fästning ansågs fredsbrottet vara oundvikligt. Bland officerarna och deras fruar rådde en visserligen upprörd, men på samma gång glad stämning. Man hade ju i sikte tillfällen till att vinna både utmärkelser och befordran. Den ena skulle få tillfredsställa sin längtan efter att få utföra stordåd, den andre sin äregirighet, den tredje sitt behof i löneförhöjning m. m. sådant.

»Det blir ett präktigt krig, detta, som nu är nära förestående», yttrade öfversten en gång, då vi jämte åtskilliga andra officerare och deras fruar voro inbjudna till middag i hans präktiga hem. »Det kommer att blifva ett utmärkt krig, hvilket helt visst blir mycket populärt. Ingen fara hotar våra besittningar. Icke heller kommer vår landtbefolkning att lida någon skada, då ju krigsteatern är belägen på främmande mark. Vid sådant förhållande skall det verkligen blifva en dubbel tillfredsställelse att få slåss.»

»Hvad som mera än någonting annat», inföll en ung löjtnant »ingifver mig entusiasm för detta krig, det är dess ädla motiv ... att försvara våra undertryckta bönders rättigheter. Att preussarne tåga med oss eller ... kanske rättare sagdt ... vi med dem, det är ju ägnadt att för det första tillförsäkra oss se-

gern och för det andra stärka de nationella banden mellan dem och oss, nationalitetsidén...»

»Tala inte om den!» afbröt honom regementschefen. »Ett sådant ord passar inte på en österrikares läppar. Den där s. k. nationalitetsidén är ju endast och allenast ett tomt hjärnspöke. För öfrigt var det denna idé, som frambesvor kriget år 59, ty Napoleon har ju länge trafvat omkring på den käpphäst som heter »ett italienskt Italien». Och i det stora hela duger denna nationalitetsprincip icke alls för Österrike. Här bo böhmare, ungrare, tyskar, kroater — hvar är nationalitetsbandet mellan dem? Det finnes blott en enda princip, hvilken förenar oss, och det är den lojala kärleken till vårt härskarehus. Hvad som således skall förena oss, då vi draga ut i fält, det är ingalunda den omständigheten, att vi kämpa i sällskap med tyskar och till förmån för tyskar, utan just det, att vi hafva den äran att tillhöra vår höge och älskade krigsherres armé... *Lefve kejsaren!*»

Alla reste sig och förblefvo stående under det att skålen blef drucken. En gnista af den allmänna hänförelsen sökte sig en väg till mitt hjärta... uppflammande för några ögonblick och, ehuru efemerisk, likväl fyllande det med en värme, som föreföll mig välgörande. När tusenden älska en och samma sak, när tusenden brinna af hänförelse för en och samma person, det är i sanning ägnadt att mångdubbla hängifvenheten hos den enskilde. Detta och intet annat är det, som under benämningarna lojalitet, patriotism, kåranda m. m. kommer hjärtan att klappa. I själfva verket är det ingenting annat än kärlek och denna kärlek är så stark, så mäktig, att den framtvingar en blind lydnad för de befallningar, som hafva sin grundorsak i hat och kärlekslöshet. I denna kärleks namn bedrifva människorna det dödliga hatets hemska gärningar under krigets gång, alldeles blinda för att detta är någonting annat än en kärleksgärning.

Men dessa falska känslor fingo och kunde icke behärska mig längre än några få ögonblick, under

hvilka de verkligen värmde mitt hjärta. En starkare och djupare kärlek återtog snart sitt herravälde i min själ — kärleken till make. *Hans* lif var ju mitt högsta goda här i världen. Och om denna min allra dyrbaraste egendom skulle sättas på spel af fädernesland och landsfader, förmådde jag icke annat än förbanna hela denna politiska tvist... den månde nu gälla Schleswig-Holstein eller Japan.

Den följande tiden tillbringade jag i en oaflåtlig ångest. Den 16 januari ställde de tyska förbundsmakterna till Danmark den uppmaningen att inom tjugufyra timmar upphäfva en viss lag, mot hvilken den holsteinska ständerförsamlingen och provinsens ridderskap anropade tyska förbundet om skydd. Danmark vägrade. Hvem kan undra därpå? Hvarje stat måste äga rätt att själf besluta i sina inre angelägenheter. Hvem skulle väl vilja godvilligt låta befalla sig att handla i rak strid mot sina egna intressen och fördraga kränkandet af själfskrifna rättigheter? Denna vägran hade man naturligtvis förutsett och — önskat, ty man hade redan då i förväg förlagt österrikiska och preussiska trupper vid gränsen. Och den 1 februari öfverskredo de gränsen . . . passerade Eider.

Åter hade således den blodiga tärningen blifvit kastad . . . . Krig hade ännu en gång utbrutit. Detta som gjorde mig så stor sorg och vållade mig så gränslösa bekymmer — detta föranledde min far att skicka oss ett hänfördt bref, i hvilket han lyckönskade oss till en så lycklig tilldragelse.

»Glädjens och fröjdens Eder, mina barn», skref han. »Ändtligen hafva vi nu erhållit tillfälle att utplåna vår skymf år 59 och skaffa oss ersättning för de förluster, som vi då ledo. Nu skola vi eftertryckligen klå danskarna och när vi, krönta med seger, återvända från norden, kunna vi ånyo och denna gång med visshet om framgång vända oss mot söder. Preussarne skola af tacksamhet för vår hjälp nu blifva våra trofasta allierade under många sekel, och då kunna både de snåla italienarne och deras intrigante vän och skyddspatron Napoleon icke längre mäta sig med

oss ... De skola falla till föga ... De skola anropa oss med nåd.»

Det regemente, till hvilket min Fredrik hörde, blef emellertid icke utkommenderadt. Naturligtvis var detta en grym missräkning för både öfversten och officerskåren, hvad nu än manskapet tänkte därom — detta manskap, som kriget icke erbjöd någon befordran, utan endast äran att blifva kanonmat. Detta förskaffade oss nöjet att från min far bekomma en kondoleansskrifvelse af följande innehåll.

»Jag får uppriktigt beklaga och uttala min sorg däröfver, att Tilling har den oturen tjäna vid det regemente, som icke får deltaga i ett fälttåg, hvilket artar sig till att blifva så ärorikt. Men allt hopp är icke därmed förloradt. Under krigets lopp kan han ju möjligen få komma med. Du, Marta, känner dig säkerligen belåten med sakens närvarande ställning och förmodligen är du till och med dåraktig att känna glädje i ditt hjärta öfver att blifva besparad all ångest öfver den man, som du älskar mera än du älskar hans hjälteära ... hm! ... och Fredrik själf är ju icke heller någon vän af krig. Det har han själf yttrat och orden höras ännu i mina öron som en plågsam dissonans. Men för min del är jag öfvertygad, att det blott är af princip han hatar krig, det vill med andra ord säga — af »humanitetsskäl», som det plägar kallas, skulle det vara honom allra kärast, om icke något krig blefve af, om en evig fred blefve rådande på jorden ... Men *sedan* kriget en gång brutit ut, vill nog äfven han vara med på ett hörn och då vaknar säkerligen till lif äfven hos honom den manliga stridslystnaden ... Sannt är det också, att i krigstid bord *hela* arméen alltid skickas ut mot fienden. ty det kännes bra hårdt för en mankraftig soldat att nödgas stanna hemma, då kamraterna vid andra regementen äro nog lyckliga att få draga ut.»

»Drabbar det dig verkligen så hårdt, min Fredrik, yttrade jag, »att stanna hemma hos mig. Samtidigt lade jag tillhopa brefvet och gömde det i min skrifbordslåda.

Han tryckte mig till sitt hjärta. Detta stumma svar var tillräckligt. Det uppenbarade för mig hans tankar och känslor.

Men hvad hjälpte det? Mitt själslugn och min hjärtefrid hade i alla händelser flugit sin kos. Om bara det olycksaliga kriget snart toge slut!... Med stor ifver och flit studerade jag tidningarnas berättelser om tilldragelserna på krigsskådeplatsen och min högsta önskan var, att de förbundna måtte snarast möjligt vinna en afgörande seger. Men jag måste medgifva, att det icke ensamt var patriotism, som framkallade denna min önskan. Visserligen skulle jag naturligtvis gärna se, att segern stannade på vår sida, men hvad jag mest och lifligast hoppades af en sådan seger, det var, att kriget skulle taga en ända, innan han, som var mitt allt på jorden, skulle sändas ut i detsamma. Först i andra rummet tänkte jag på mina landsmäns triumf, allra sist på den lilla jordbits intressen, hvarom striden rörde sig. Om Schleswig hörde till Danmark eller icke — hvad vidkom detta mig. Hvilket intresse hade jag däraf? Och — slutligen — hvad betydde det väl för danskarna och schleswig-holsteinarne själfva? Voro de båda folken nog blinda att icke inse, att det endast var deras styresmän, som stredo mot hvarandra för att utvidga sin makt och sitt landtområde. Kunde de då icke begripa, att här gällde frågan icke deras, befolkningens väl och ve, utan endast »protokollprinsens» och augustenborgarens intressen? — När några hundar råka i strid om en benknota, är det ju alltid blott hundarna själfva som sönderslita hvarandra, men i folkens historia är det för det mesta de dumma benknotorna själfva som gå löst på hvarandra för att ömsesidigt krossa och söndersmula hvarandra... icke på grund af egen stridslystnad, utan för deras furstars rättigheter, hvilka alls icke angå dem. »Mig vill Azor hafva» — och »på mig har Pluto rättmätiga anspråk» — »jag protesterar mot Karos huggtänder». — »Jag anser det för en stor ära att blifva uppäten af »Minka». Ja, sådant säga benknoterna. »Danmark ända till Eider!» ropa de danska patrioterna.» Vi vilja hafva

Fredrik af Augustenborg såsom härtig», ropa de lojala kannstöpare (bland dem äfven författare af tidningarnes ledande artiklar) genomträngda, ja, genomsyrade af den grundsatsen, att endast den sak, för hvilken *vi* kämpa var och *kunde* vara den rätta, den enda »historiskt berättigade», den enda, som ägde kraft och förmåga att upprätthålla den europeiska jämvikten. En kontradiktoriskt motsatt åsikt förfäktades naturligtvis i de tidningar, som utgåfvos i Köpenhamn, och af därvarande politiskt intresserade kretsar. Men hvarför kan man icke, när nylika konflikter uppstå, i lugn och ro samvetsgrannt diskutera om sina s. k. rättigheter och i godo komma öfverens med hvarandra eller ... om en sådan öfverenskommelse icke kan träffas ... välja en tredje, opartisk makt att vara skiljedomare? Hvarför är man alltid å båda sidor så ifrig att ropa: »jag ... jag ensam har rätt»? Det ginge nu väl an och kunde vara ursäktligt, om än icke förlåtligt, om man själf verkligen vore öfvertygad om sin saks rättvisa. Men mot samvetets vittnesbörd skriker man så länge att man blir hes och då ... ja, då upphör man att skrika och hugger löst på hvarandra. Då öfverlämnar man afgörandet åt — *våldet*. Våldet har alltid sin grund i *vildhet*. Och om nu en tredje makt blandar sig i striden, så anser äfven denna under sin värdighet att afgöra tvisten genom samvetsgrann rannsakning och opartisk dom ... åhnej! ... det skulle ske genom krig och blodsutgjutelse ... Och sådant kallas af den enfaldiga befolkningen »yttre politik», »utrikespolitik» m. m. sådant. Rätta namnet vore »yttre och inre råhet» ... »kälkborgerligt kannstöperi» ... »internationelt barbari» ... o. s. v.

* *

*

Med sådan klarhet och uppfattade förstod jag icke dessa ting, dessa händelser på den tiden, då de timade. Blott då och då uppstodo inom mig tvifvel af detta

slag och ... hvad ännu värre var ... när dylika tvifvel uppstodo, gingo mina ifriga bemödanden ut endast på att skingra dem och ånyo vagga mig in i den föreställningen, att kriget är lika berättigadt som oundvikligt. Jag gjorde energiska försök att hos mig stadfästa en öfvertygelse därom, att det hemlighetsfulla något, som bär namnet »statsskäl», är en öfver alla enskilda personers och i all synnerhet öfver mitt lilla förnuft upphöjd princip, af hvilken alla staters lif och tillvaro äro beroende. Med hänförd ifver studerade jag Schleswig-Holsteins historia, emedan jag kände behof af att bilda mig ett eget omdöme om den »historiska rättighet», till hvars bevarande man ansåg den dåvarande tvisten nödvändig och oundviklig.

Jag kom snart på det klara med saken. Ifrågavarande landområde afträddes redan år 1097 till Danmark. Alltså fanns rätten obestridligen på danskarnes sida. De och icke vi tyskar äro dessa landsträckors legitima herrar.

Men två hundra år därefter förvandlades det omtvistade området till en dansk vasallstat, sedan det tillfallit en yngre gren af konungahuset. År 1320 öfverlämnas det till grefve Gerhard af Holstein och i den s. k. Waldemarische Konstitution är skriftligen bekräftadt, att det »aldrig mera skulle med Danmark förenas under en och samma härskare» ... Jaha ... jaså ..., men då ligger ju rättvisan på de förbundna staternas och icke på Danmarks sida. Vi kämpa således för »den Waldemarska konstitutionen» ... Och detta är ju i sin ordning, ty hvartill skulle väl skriftligen träffade öfverenskommelser tjäna, om man icke obrottsligt följde de i dem innefattade föreskrifterna?

År 1448 blef den Waldemarska konstitutionen ännu en gång bekräftad och detta af kung Kristian I. Således finnes icke något rum för ens det allra minsta tvifvel; aldrig skall, aldrig får existera »*en* herre öfver båda länderna». — Men hvad ville då protokollprinsen?

Tolf år förflöto och så afled Schleswigs härskare barnlös och ständerna samlades i Ribe, en liten stad

på Jutland. Det är en god sak, att man alltid vet, hvar och när ständerna höllo sina sammanträden!!... Alltså, skådeplatsen är Ribe och händelserna äro förlagda till år 1460. Där och då blef danske kungen utropad till hertig af Schleswig. Och till gengäld lofvade och besvor han, att de båda länderna skulle i all evighet förblifva ostyckade och förenade med hvarandra. Denna jordens mäktiga svärja alltid på *eviga* ting... men huru många bland dem göra sig icke därigenom till menedare?

När dessa underrättelser nådde mig, blef jag verkligen en smula (hvad man kallar) konfys. I hela härligheten finnes endast en enda till utseendet fast hållpunkt och den har etiketten: »evigt förenade».

Men ju längre dessa historiska studier och betraktelser fortskredo, desto mera kände jag mig förvirrad. Min första anmärkning gällde ordet »evig» ... *evigt* sammanbundna med hvarandra. I öfverenskommelser, som riken, stater eller provinser träffa med hvarandra, spelar ordet evig en mycket vacker roll. Men trots detta berusande ordet »evig» började nu och här en sönderdelning af »det eviga». Landet delades mellan kungens gossar för att under en efterträdande konung ännu en gång förenas och ur denna röra framträdde slutligen nya regentlinier... »husen» Holstein-Gottorp och Schleswig-Sonderburg, hvilka i sin ordning genom andra förläningar och andra öfverlåtelser sönderfaller i »linier» Sonderburg-Augustenburg... Beck-Glücksburg... Holstein-Glückstadt... och... det är väl knappt troligt, att ens Gud vet, hvad de heta... Med få ord sagdt: det hela var, är och förblir ett virrvarr, i hvilket åtminstone icke jag förmår finna mig till rätta.

Men vi gå vidare!

Måhända var det först senare, först längre fram i tiden, som den »historiska rätt» grundlades, för hvilkens skull vårt fosterlands söner nu måste blöda?

Kristian IV blandade sig något förhastadt in i det trettioåriga kriget. De kejserliga och svenskarne bröto in i hertigdömena. Frukten däraf blef fredsslutet i

Köpenhamn år 1658... ett fördrag, hvilket tillförsäkrade huset Holstein-Gottorp oinskränkt herravälde öfver härtigdömenas schleswig-ska del och då... omsider... blef det en enda på den danska länsöfverhögheten.

För evigt förbi!... Gud vare pris och lof! Nu börjar jag återigen finna mig tillrätta och tycka saken vara klar.

Men nej... ännu är det icke slut på villervallan. Man utgaf ett s. k. patent, ett »öppet bref», den 22 aug. 1721. Och hvilka frukter bar denna åtgärd?... Jo, den gottorpska delen af Schleswig införlifvades med den danska monarkien... naturligtvis återigen »för evigt» och den 1 juni 1773 blef äfven Holstein öfverlämnadt åt danska konungahuset. Från och med denna dag betraktade hela världen Schleswig-Holstein såsom en dansk liten provins.

Detta förändrar hela saken. Nu inser jag för visso, att det är danskarne, som hafva rätten på sin sida.

Men deras rätt är likväl icke utan ganska afsevärda inskränkningar, ty 1815 års kongress i Wien förklarade Holstein vara en del af... visserligen en liten och oansenlig sådan, men dock en del af det stora tyska, världseröfrande förbundet. Men detta i sin tur och ordning väckte danskarnes vrede, skärpte deras bitterhet, kom deras sinnen att jäsa... ja, att jäsa öfver bräddarne. Och de eljest så godmodiga danskarne hittade i någon skräpgömma slagordet: »Danmark ända till Eider!» Och så började de icke endast på fri hand och utan historisk grund benämna Schleswig... huru?... jo, de benämnde det »Sönder-Jylland»...! Södra delen af Jutland!,.. Hvilken historisk och geografisk galenskap! Men på samma gång användes i Schleswig-Sönder-Jylland och i alla tyskt-nationella demonstrationer och proklamationer och alla andra — oner såsom slagord »Augustenborgarens arfsrätt!»... Jo, det var just härligt. Liksom om hundratusentals människor skulle med all deras jordbesittning och alla deras intellektuella rike-

domar och allt deras af handel och industri skapade kapital vara en furstes privategendom!... Kan man väl tänka sig ett mera smaklöst, en mera lögnaktig utopi?... Jag har aldrig på annat ställe mött ett för mänskligheten så förnedrande, så vanärande, så i grund och botten absolut sanningslöst påstående... Men jag måste återvända till skildringen af det historiska förloppet. Hans danska majestät konung Kristian lät år 1846 sina ministrar utfärda och försåg med sin högherrliga namnteckning ett »öppet bref», i hvilket han uppställer danska statens dåvarande integritet såsom målet för den politik, han ämnade följa och söka göra gällande inom den europeiska konserten. Men genast började de »tyska landsändarne» protestera. Missnöjet, otåligheten, vreden, hatet, bitterheten utbredde sig mer och mer bland befolkningen ... vreden jäste icke endast i palatsen, utan äfven bland »de djupa lederna». Två år senare kungjordes från konungaborgen i Köpenhamn, att man icke längre behöfde betrakta den fullständiga föreningen mellan Danmark och härtigdömena såsom ett önskemål, såsom ett föremål för de andäktigas böner, de kannstöpandes diskussioner och de enfaldigas menlösa förhoppningar. Saken var nu en *fait accompli*, den var ett fullbordadt och ett outplånligt faktum. Och knappt hade detta skett, innan upproret bröt ut i full låga i de s. k. tyska landområdena. Striden uppflammade på fullt allvar. Krigets gång var i hög grad oregelbunden. Än segrade danskarne, än hade schleswig-holsteinarne öfverhanden... Då uppträder plötsligt »tyska förbundet» på skådeplatsen, liksom när en listig katt, i god ro och spinnande af välmåga, liggande med sitt runda hufvud mellan tassarne, iakttager ett par råttors ystra lek blott för att i det rätta ögonblicket rusa fram och gripa båda med två tassars klor. Preussarne.. d. v. s. Bismarck eller hans själsfränder... »taga» skansarne och höjderna vid Dybböl. Därpå sluta preussarne fred med Danmark och draga sig tillbaka med sitt rika byte. Det kunde ju gått förloradt, om man fortfarande deltagit

i fejderna. Nu stod Schleswig-Holstein ensamt i striden mot Danmark. Vid Isted skiftades lotten. Danskarne dade segrat, och den tidens illustrerade tidskrifter skyndade att föreviga bilden af den från striden segerrikt återvändande danske kungen samt en eller annan af de närmast efter honom och generalitet tågade plutonerna. Kanonerna rullade tillbaka uppåt Danmarks hufvudstad och det förödmjukande, slagna, halft krossade Danmark måste »taga skeden i vackra handen» ... ja, kyssa fiendens näfve och vara belåtet med den nådiga tillåtelsen att få göra detta ... O, hvilka minnen! ... Hvilka bilder af det våld, som behärskar världen!

Tyska förbundet framställde det krafvet, att »de upproriska» skulle nedlägga vapnen och ... därtill drifna och tvingade af våldet ... inställde danskarne alla fientligheter. Österrikiska trupper besatte Holstein. Skilsmässan mellan de båda härtigdömena Schleswig och Holstein var därigenom nu ett fullbordadt och oåterkalleligt faktum ... Ja, man må väl där spörja ... sörjande spörja: huru har det nu gått med den så fast garanterade, den till och med skriftligen formulerade försäkran om »en evig fred?» »en evig förening?»

Likväl förestodo ännu flera trakasserier. Saken fick icke, kunde icke betraktas såsom slutligt afgjord. Jag finner nämligen ett Londonprotokoll af den 8 maj 1852 (det är ju riktigt väl, att man alltid har så säker kännedom om, under hvilket datum de där bräckliga fördragen hafva blifvit till) ... ett Londonprotokoll således, hvilket tillförsäkrar prins Kristian af Glücksburg arfsrätt till Schleswig. Nu vet jag äfven, hvarifrån benämningen protokollprinsen härstammar.

År 1854, sedan hvartdera härtigdömet erhållit sin egen författning, blefvo båda organiserade på dansk sätt. Men redan år 1858 blef denna »fördanskning» upphäfd i Holstein. Nu hafva vi således i vår historiska utredning hunnit nästan ända fram till nutiden, men ännu har jag icke vunnit klarhet i frågan, hvem de båda »landen» med rätta tillhöra och hvad det är,

som egentligen gifvit anledning till utbrottet af detta krig.

Riksrådet antog den 13 nov, 1863 den beryktade »grundlagen» för Danmarks och Schleswigs gemensamma angelägenheter. Två dagar senare samlades konungen till sina fäder. Med honom utslocknade ännu en linie, nämligen den Holstein-Glückstadtska. Och då konungens efterträdare stadfäste den två dagar gamla författningen, uppträdde Fredrik af Augustenburg (denna linie hade jag så nära glömt) på skådebanan, sökte göra sina »anspråk» gällande och anropade i förening med ridderskapet det tyska förbundet om hjälp. Detta dröjde icke att med hannoveranska och sachsiska trupper besätta Holstein, som proklamerade »Augustenburgaren» till härtig . . . Hvarför?

Men Preussen och Österrike vägrade att bifalla denna anordning? . . . Hvarför? . . . Det har jag ännu i dag icke förmått inse.

Det heter, att Londonprotokollet måste respekteras. Men hvarför detta? Äro väl protokoll, angående saker, med hvilka man har absolut intet att skaffa, äro de väl så heliga, så förtjänta af respekt, att man måste försvara och upprätthålla dem med sina egna söners blod? Antagligen ligger något hemligt »statsskäl» bakom det hela . . . Man måste, såsom vore det en dogm, fasthålla vid detta: hvad herrarne omkring det gröna diplomatbordet besluta, det är den högsta vishet och har till sitt syfte att befordra fäderneslandets ära och välfärd, framför allt dess maktställning. Londonprotokollet måste upprätthållas, men den i Köpenhamn den 13 nov, 1863 utfärdade grundlagen måste upphäfvas, och detta inom tjugufyra timmar. Österrikes ära och välfärd berodde därpå. Det var icke lätt att sätta tro till denna dogm, men det behöfdes icke heller, ty i politiska saker låter den stora massan . . . nästan ännu lättare än i religiösa . . . leda sig af »*quia-absurdum-principen*» (att tro en sak just därför att den är absurd); man afstår redan i förväg från hvarje försök att förstå. Är svär-

det en gång draget, så tarfvas icke annat än att ropa hurra! och längta efter seger. Allt hvad man för öfrigt har att göra, det är endast att nedkalla himlens välsignelse öfver striden. Ty så mycket tyckes man hålla alldeles säkert och alldeles otvifvelaktigt, att det måste ligga den gode och käre guden varmt om hjärtat att protokollet af den 8 maj upprätthålles och däremot lagen af den 13 nov. upphäfves. Gud måste ställa så till, att just så många människor stupa och just så många byar blifva uppbrända, som tarfvas för att linien Augustenborg eller linien Glückstadt måtte få besitta herraväldet öfver ett visst landområde... O, du dåraktiga, grymma, tanklösa, i ledband förda värld. *Detta* var frukten af mina historiska studier.

*　　　*

*

Från krigsskådeplatsen inflöto goda underrättelser. Gång på gång segrade de förbundna och danskarne ledo nederlag. Redan efter de första sammandrabbningarna måste danskarne utrymma Dannevirke. Schleswig och Jutland ända till Limfjorden besattes af de våra, och våra fiender kunde hålla sig kvar endast kring höjderna vid Dybböl, där de ägde förskansningar, samt på Als.

Allt detta kände jag väl till, emedan jag äfven nu skaffat mig kartor, på hvilka jag, liksom under förra kriget, med knappnålar utprickade truppernas rörelser och positioner i den mån underrättelser ingingo.

»Om vi nu också lyckades eröfra Dybbölskansarne eller om vi till och med intoge Als», sade borgarne i Olmütz (ty inga tala med så många och stora ord om våra krigiska bedrifter som just de, hvilka aldrig deltagit i någon strid)... »det vore någonting, det. Nu visa våra österrikare än en gång, hvartill de duga. Äfven de tappra preussarne slåss ju som karlar... de båda förenade arméerna äro naturligtvis oöfvervinneliga... Resultatet blir naturigtvis, att hela Dan-

mark eröfras och inkorporeras med tyska förbundet — ett ärofullt och välsignelsebringande krig!»

Äfven för min del önskade jag nu, sedan kriget utbrutit, ingenting hellre än att Dybböl måtte stormas ju förr dess bättre, ty en dylik seger skulle naturligtvis blifva afgörande samt göra en ända på människoslaktandet... helst innan Fredriks regemente erhöll order att bryta upp.

O, hvilket fruktansvärdt Damoklessvärd!... Hvarje morgon, när jag uppvaknade, fruktade jag att under dagens lopp få höra de hemska orden: »nu skola vi bryta upp och afmarschera.» Fredrik var beredd därpå. Han önskade det icke, men det var hans öfvertygelse, att så skulle komma att ske.

»Vänj dig vid den tanken, min älskling!» sade han. »Det tjänar till intet att spjärna emot den hårda nödvändigheten. För min del tror jag ingalunda, att kriget kommer att sluta därför att Dybböl eröfras. Den utsända arméen är mycket för liten att kunna tvinga danskarne till något afgörande. Vi blifva helt säkert tvingade att ditsända nya och större truppmassor, och då blir troligen icke mitt regemente skonadt.»

Redan hade fälttåget räckt mera än två månader utan något afgörande resultat. Om man blott ville afgöra den sorgliga affären med en enda strid, liksom vid en duell. Men nej... förloras ett fältslag skrider man genast till förberedande af ett annat. Måste man åt fienden öfverlämna en position, intager man genast en annan, och på detta sätt fortgår det oafbrutet, till dess endera hären är tillintetgjord eller båda utmattade...

Omsider den 14 april stormades Dybbölsskansarne.

Underrättelsen mottogs med ett jubel, som om själfva paradiset varit beläget bakom dessa skansar. Man omfamnade hvarandra på gatorna och på de öfverfyllda restaurationerna: »Ni vet det väl redan? Dybböl!... O, vår tappra här! Våra modiga bussar!... Ett oerhördt stordåd!... Låtom oss tacka Gud!»... I samtliga kyrkor afsjöngs te deum...

Militärkapellmästarne täfla med hvarandra i komponerandet af »Dybbölsskansmarsch», »Dybbölvals», »Dybbölgalopp» m. m. sådant.

Min mans kamrater och deras fruar kände naturligtvis stor glädje öfver den betydelsefulla framgången, men deras fröjd grumlades icke så litet af den bittra tanken!» ... att icke hafva fått vara med om denna strid! ... Att inte hafva fått dela en så stor triumf! ... Hvilken otur!»

Äfven jag delade den allmänna glädjen, ty strax efter Dybbölaffären sammanträdde i London en fredskongress och förmedlade ett vapenstillestånd ... Ack, tänkte jag då för första gången, huru lätt skulle man icke andas öfverallt i hela den vida världen, om det blefve människornas lösen: **»Ned med vapnen!»** ... Ned med dem för alltid! ... Jag införde dessa ord i ett af mina röda häften. Men där bredvid har jag skrifvit inom klammer ett modfälldt: »Utopi».

Jag betviflade alls icke, att Londonkongressen skulle göra ett slut på »schleswig-holsteinska kriget». De förbundna makterna hade segrat ... Dybbölskansarne voro eröfrade ... ja, dessa skansar hade på senare tiden spelat en så stor och viktig roll, att deras eröfrande syntes mig vara ett slutligt afgörande af hela stridsfrågan ... Huru skulle Danmark numera kunna försvara sig? Kongressens förhandlingar drogo oskäligt långt ut på tiden — en omständighet, hvilken skulle vållat mig ett outsägligt lidande, om jag icke redan från början varit så fullt förvissad därom, att de skulle leda till ett lyckligt resultat. Då representanter för mäktiga folk ... samt därjämte förståndiga och välvilliga personer ... sammanträda för att uppnå ett så önskvärdt mål som fredsslut ... huru skulle väl någonting dylikt kunna misslyckas? Desto mera förfärlig blef min missräkning och sorg, då kongressen — efter två månaders resultatlösa underhandlingar — upplöstes.

Och två dagar senare anlände till Fredrik — ordern att bryta upp och inställa sig under regementets fana. Han hade på sig endast tjugofyra timmar till

förberedelser och afsked. Och jag befann mig helt nära min nedkomst. Under de svåra stunder, då en kvinnas enda tröst är att hafva den älskade maken i sin närhet... då måste jag nu blifva ensam... ensam med det upprörande, ja, fasansfulla medvetandet, att min make tågat ut i krig — ensam med den pinsamma tanken, att det för honom måste kännas lika smärtsamt som för mig att nödgas vid ett sådant tillfälle lämna sin stackars hustru.

Det var på morgonen den 20 juni. Alla enskildheter under denna minnesvärda dag hafva inpräglat sig i mitt minne.

I fria luften härskade en tryckande värme, och i ändamål att utestänga denna hade jag nedfällt rullgardinerna i mitt gemak. Iklädd en lätt dräkt låg jag utmattad på min soffa. Hela natten hade förgått nästan utan någon sömn. Nu föllo ögonen samman och jag försjönk i en drömliknande halfslummer. Vid sidan hade jag ett litet bord och därpå en vas med starkt doftande blommor... röda och hvita, härliga rosor. Fönstret stod öppet, och in till mig trängde ljudet af aflägsna trumpetsignaler. Allt detta sammanlagdt inverkade söfvande, men likväl hade medvetandet om den yttre världen ännu icke helt och hållet upphört. Endast en del af mitt medvetande, som upptogs af min sorg och smärta hade domnat. Jag hade förgätit både krigsfaran och den fara, som förestod mig själf. Jag visste för ögonblicket endast det, att jag lefde, att rosorna utskickade ljufva dofter, hvilka bedöfvade mig, att min make kunde komma hvilket ögonblick som helst och, när han såg mig sofva, gå helt sakta på tå för att icke störa min sömn. Och riktigt: i nästa ögonblick öppnades dörren midt emot mig. Utan att slå upp ögonlocken... blott genom en hårfin öppning mellan ögonfransarne... såg jag, att det var han. Jag gjorde icke något försök att slita mig ur min halfslummer — därigenom hade jag möjligen kunnat förjaga den kära bilden, ty måhända var synen vid dörren endast en fortsatt dröm, och kanske endast drömde jag, att jag öpp-

nat ögonlocken något litet... Nu slöt jag dem åter helt och hållet samt försökte drömma vidare att den älskade nalkas... lutar sig ner öfver mig och trycker en kyss på min panna...

Och detta gjorde han verkligen.

Därpå knäböjde han vid min sida och blef i denna ställning liggande en lång stund, alldeles orörlig... Alltjämt doftade rosorna. Alltjämt ljödo de aflägsna trumpetsignalerna...

»Marta... sofver du?» hörde jag honom sakta fråga.

Nu slog jag upp ögonen.

»I himlens namn... hvad är det?» ropade jag med dödlig förskräckelse, ty min makes ansikte bar spår af en så outsäglig sorg och bedröfvelse, att jag ögonblickligen insåg, att en olycka inträffat. I stället för att svara med ord, svarade han med handling. Han lutade sitt kära hufvud mot mitt bröst.

Detta sade mig allt... ack... allt! Han måste bort... bort från hemmet, bort från mig... bort från barnet, som jag bar under mitt hjärta... Jag slingrade mina armar omkring hans hals, och i denna ställning förblefvo vi en lång... lång... oförgätlig stund.

»När?» frågade jag slutligen.

»I morgon tidigt...!»

»O, min gud... min gud!»

»Fatta mod, min egen Marta...!»

»Nej... nej!... Låt mig klaga!... Min olycka är så stor, att jag icke förmår bära den med lugn... Och jag vet — jag ser det på dig — att sådan är äfven din. En så djup sorg, som den jag nyss läste i ditt ansikte, har jag aldrig tillförne sett i en människas anletsdrag...»

»Ja, ja,... min egen Marta!... Jag är djupt bedröfvad och olycklig, emedan jag måste lämna dig i en sådan stund...»

»Fredrik!... Fredrik!... Aldrig mera återse vi hvarandra här i världen... Jag kommer att dö...»

»Eller också kommer jag att stupa... Äfven min öfvertygelse är denna: vi återse hvarandra aldrig. Jag kommer att stupa.»

* * *

Hjärtslitande var det afsked, som sysselsatte oss under dessa sista tjugofyra timmar... Detta var nu andra gången i mitt lif, som jag såg en älskad make draga ut i krig. Men denna andra skilsmässa var oändligt mycket svårare än den första. Min uppfattning af kriget var då, såväl som Arnos, en helt annan, en — så att säga — mera primitiv. Jag uppfattade Arnos utryckande i fält såsom en naturnödvändighet, hvilken var vida mäktigare och vida upphöjd öfver allt hvad personliga önskningar och känslor hette. Han själf ansåg det till och med såsom en ärofull och glad expedition, från hvilken han skulle återvända dekorerad och begåfvad med en vida högre militärisk grad. Han gick åstad med hänförelse; jag fann mig i mitt hårda öde utan knot. På den tiden fanns ännu kvar hos mig något af den beundran för kriget, som jag under min uppväxt och genom min uppfostran insupit. Då hade jag ännu förmåga att i min själ känna något af den hänförelse, som besjälade min tappre husar, när han stod ansikte mot ansikte med det farliga företaget. Nu däremot visste jag, att min man gick till mördarehandtverket med afsky... icke med jubel. Jag visste att han älskade det lif, som han nu gick att sätta på spel... jag visste, att hans hustru, som skulle inom några få dagar blifva moder, var honom mera kär än någonting annat på jorden... och framför allt mera kär än Augustenborgarens rättsanspråk. Hvad Arno beträffar, skildes han från mig med känslor, hvilka man nästan kunnat afundas honom. Men vid denna andra skilsmässa kände jag, att båda förtjänade vi lika stort medlidande. Ja... i lika hög grad ledo vi båda och vi sade det upprepade gånger till hvarandra... Intet hyckleri! Inga tomma fraser till tröst! intet be-

tydelselöst och värdelöst ordsvammel!... Vi båda voro ju *ett* och den ene försökte icke bedraga den andre. Ännu var det vår bästa tröst, att vi å ömse sidor förstodo, huru tröstlös den andre kände sig. Storleken af den olycka, som träffat oss, sökte vi icke minska genom att påtaga oss den då för tiden konventionella patriotiska masken, ej heller låtsade vi någon heroism... Nej, den utsikten att få nedskjuta och nedsabla danskar var för honom ingalunda någon slags ersättning för sorgen, som han erfor vid skilsmässan från mig. Tvärtom! Den snarare ökade än minskade hans smärta. Ty att nedsabla och döda är och måste vara någonting motbjudande för hvarje ädelsinnad man. Och den tarfliga utsikten, att den älskade måhända under kriget skulle rycka upp ett eller annat trappsteg på rangskalan, den utsikten erbjöd mig ingalunda någon ersättning för mitt djupa lidande. Och om nu sorgen öfver den tillfälliga skilsmässan skulle komma att stegras till en sorg öfver en evig sådan... ifall Fredrik skulle stupa... så skulle de mystiska »statsskälen», för hvilkas skull detta krig måste föras, ingalunda kunna i mina ögon synas tillräckligt upphöjda och heliga för att uppväga ett sådant offer... Fosterlandsförsvarare är den sköna titel, med hvilken soldaten smyckas. Och i självfva verket: kan det väl för en medlem af ett stort samhälle gifvas någon mera ädel plikt än den att *försvara* detta stora samhälle, då faror hota detsamma? Men hvarför låter man då en soldat förbinda sig genom en ed, han svurit fanan, till hundra andra krigsplikter än blott och bart den att försvara sitt fäderneslаnd? Hvarför tvingar man honom att gå anfallsvis till väga? Hvarför måste han, då icke ens den allra ringaste fara hotar fosterlandet, sätta på spel allt hvad han har kärt, allt hvad han äger och har — lifvet och hemmet, hustrun och barnen, liksom om det för honom gällde att personligen värja sig och de sina för något öfverhängande ondt? Hvarför måste t. ex. nu Österrikes här rycka ut för att upplyfta Augustenborgaren på en tron, till hvilken hans rätt är tvifvelaktig?

Hvarför... hvarför... detta är ju en fråga, hvilken betraktas såsom ett högförräderi, då den ställdes till en kejsare eller en påfve... en fråga, hvilken till och med anses hafva en anstrykning af irreligiositet och hvilken därför icke ens tarfvar något svar...

Klockan tio f. m. skulle regementet rycka ut. Vi stannade uppe i hela natten. Vi skulle icke för något pris velat förlora en enda minut af den tid, som ännu återstod för oss att få vara i hvarandras sällskap.

O... det var så oändligt mycket, som vi velat säga hvarandra, och likväl talade vi föga blott. Våra tårar och våra kyssar voro mera vältaliga än ord. De sade oss ju å ömse sidor: jag har dig kär, men måste dock lämna dig. Emellanåt inflickades i vårt samtal ett och annat förhoppningsfullt ord t. ex.: »När du kommer tillbaka.» '.. Det var ju möjligt... Det är ju så många som komma åter. Men huru ofta jag än upprepade dessa ord förmådde jag likväl icke i min fantasi skapa någon annan bild än den fruktansvärda: min make såsom lik på valplatsen eller — mig själf såsom hvilande i likkistan med ett dödt barn slutet i mina armar...

Fredriks sinne var uppfylldt af likartade dystra aningar, ty när han yttrade »då jag vänder tillbaka» lät det icke fullt uppriktigt och ännu oftare talade han om, hvad som borde göras, *om* han icke skulle komma åter.

»Gift dig icke för tredje gången, Marta!... Utplåna icke genom nya känslor af kärlek minnet af detta härliga år!... Icke sannt? Det har varit en lycklig tid?»

Vi återkallade i minnet tusen små enskildheter, hvilka inpräglat sig i våra hjärtan från vårt första sammanträffande och intill denna stund.

»Och mitt lilla barn», suckade han, »mitt arma lilla barn, som jag väl aldrig kommer att få bära på mina armar eller trycka till mitt hjärta!... Hvad skall det heta?»

»Fredrik eller Fredrika!»

»Nej — Marta är vackrare. Om det blir en flicka, så gif henne detta namn, som hennes far i dödsstunden . . .»

»O, Fredrik! . . . Hvarför talar du alltid om att dö? . . . När du kommer åter . . .»

»Ja, *när* . . .» upprepade han med en djup suck.

Ändtligen inbröt dagen. Och då slöto sig mina sömntyngda ögon. Vi sjönko båda i en lätt slummer. Med armarne omkring hvarandras lif lågo vi på detta sätt en stund utan att förlora medvetandet om, att afskedsstunden var nära, att den kom allt närmare.

Plötsligt reste jag mig häftigt upp och började jämra mig högt. I samma ögonblick väcktes Fredrik.

»I himlens namn, Marta . . . huru är det med dig . . . Det är väl inte . . . Säg! . . . Är det möjligt att din stund . . .?»

»Ja», yttrade jag svagt.

Var det ett skrik eller en bön eller en förbannelse, som nu banade sig väg öfver hans läppar? Han fattade klockan och ringde med häftighet. Till den instörtande tjänarinnan ropade han:

»Spring genast att hämta doktorn och barnmorskan!» hvarefter han kastade sig på knä vid min sida, öfverhöljande min nedhängande hand med kyssar.

»Min älskade! . . . Min hustru! . . . Mitt allt! . . . Och just nu . . . *nu* kallar plikten mig bort . . .!»

Jag kunde icke tala. Jag vred mig i de mest oerhörda fysiska kval och smärtor och därjämte var den själssmärta, jag kände, rent af förfärlig, då jag hörde hans »*nu* måste jag bort» samt såg, huru olycklig detta gjorde honom . . .

Snart anlände emellertid läkaren och barnmorskan samt började syssla omkring mig. Medan detta pågick, måste Fredrik träffa sina sista förberedelser till afresan. Sedan han slutat dessa, fattade han läkarens båda händer och utropade:

»Doktor! . . . Doktor! . . . Lofva mig att rädda henne! Och Ni skickar mig redan i dag ett telegram!? Till N., där vi komma att rasta! . . .» Han uppräknade

några ställen. »Och om någon fara är på färde ... ack», afbröt han, »hvad hjälper det? ... Om också den yttersta fara vore för handen, skulle jag ju icke kunna komma tillbaka.»

»Det är hårdt, herr baron», genmälde läkaren. »Men var blott lugn! Patienten är ung och kraftig. I afton är allt lyckligt och väl öfver, och Ni erhåller lugnande underrättelser ...»

»Ja, Ni kommer nog att skicka mig lugnande underrättelser, då ju motsatsen icke skulle vara till något gagn ... Men hvad jag vill veta är sanningen, *hela* sanningen. Endast under denna förutsättning kan en lugnande underrättelse verkligen lugna mig ... I annat fall anser jag alltsammans vara osanning ... Svär Ni?»

Läkaren fogade sig efter hans vilja och aflade eden.

»O min stackars, arme Fredrik!» suckade jag, medan min själ sönderslets af smärta. »Tänk! ... Tänk, om du i morgon erhåller den underrättelsen, att din egen Marta ligger i dödskampen, och plikten förbjuder dig att återvända till henne för att med din kärleksfulla hand tillsluta hennes ögon ...! O, du har ju långt mera viktiga saker att uträtta ... Du skall kämpa för Augustenborgaren och förskaffa honom en tron ... Fredrik! Fredrik!» ropade eller rättare sagdt skrek jag.

Han ilade fram till min sida.

I samma ögonblick slog klockan. Vi ägde ännu ett par minuter att sysselsätta oss med hvarandra. Men äfven denna sista stund blef oss beröfvad, ty jag fick i samma ögonblick ett nytt anfall och i stället för att säga några varma afskedsord, förmådde jag endast utstöta högljudda jämmerrop.

»Gå nu, herr baron! Gör ett slut på detta smärtsamma uppträde!» förmanade läkaren. »En sådan nervskakning måste ovillkorligen skada patienten ...»

Ännu en kyss — och han störtade ut. Min jämmer och doktorns »skada för patienten» voro de sista ljud, han hörde i hemmet.

Hurudan var väl hans sinnesstämning, hurudana hans känslor, då han nu begaf sig på väg? Ja... därom fick jag underrättelse i Olmütz' lokaltidning, hvari jag läste:

»I går lämnade det —te regemente under flygande faror och klingande spel vår stad för att i de af hafvet kringflutna broderlanden skörda nya, friska lagrar. Glad hänförelse besjälade de bortdragande trupperna. Man såg stridslystnaden blixtra i soldaternas ögon...»

O. s. v.

* *

*

Tant Maria hade blifvit i god tid underrättad af Fredrik om min belägenhet och att jag var i behof af hennes vård. Hon hörsammade snarast möjligt hans telegram och anlände några få timmar senare. Hon fann mig medvetslös och i stor fara.

Flera veckor förgingo, under hvilka jag sväfvade mellan lif och död. Mitt barn afled strax efter dess födelse. Det själslidande, som afskedet från min make förorsakade mig... just vid den tidpunkt, då jag behöft all min kraft för att kunna uthärda den fysiska smärtan... hade alldeles utmattat mig och jag sväfvade mellan lif och död. Man trodde, att jag skulle duka under... Och till min stackars man måste doktorn på grund af sitt gifna löfte afsända de sorgliga meddelandena, att barnet aflidit och att modren sväfvade i lifsfara.

De underrättelser, Fredrik skickade mig, kunde man ännu icke delgifva mig. Jag kände icke igen någon i min omgifning samt yrade dag och natt. Hans bref skulle dessutom hafva för mycket upprört mig, trodde man, och då yrseln försvann, tarfvade jag ostörd hvila. En i hög grad underlig yrsel! Jag äger ännu efter uppvaknandet till medvetande kvar ett svagt minne däraf, men att med förnuftiga ord återgifva den, det skulle för mig vara omöjligt. Under

det en febersjuk hjärna är stadd i abnorm verksamhet, bildas begrepp, alstras föreställningar, hvilka sakna motsvarande uttryck i normalt tänkande människors tungomål. Jag har försökt att i de röda häftena fixera mina fantasier, men har endast lyckan antyda, att jag med hvarandra sammanblandade de båda tilldragelser: min nedkomst och kriget. Det förekom mig, som om förlossningsinstrumenten varit kanoner, sablar och bajonetter... ja, jag tyckte mig till och med känna bajonettstyngen... och jag tyckte, att det var om mig de två arméerna kämpade... Att min make hade tågat ut i fält, det stod klart för mig, men jag såg honom under den döde Arnos skepnad, under det att Fredrik... förklädd till sjuksköterska... satt vid min sida och smekte — den silfverglänsande storken. Hvarje ögonblick väntade jag den exploderande granaten, som skulle spränga oss alla tre i luften ... mig, Arno och Fredrik... allt på det att ett barn skulle af mig födas, hvilket skulle vara af ödet, försynen... jag visste naturligtvis icke så noga hvilketdera... bestämdt att regera öfver Dünewig, Schlesstein och Holmark... Och allt detta gjorde mig så outsägligt ondt och var ju i själfva verket så onödigt... Någonstädes måtte väl ha funnits någon, som om han blott velat, skulle kunnat ändra allt detta och afhjälpa allt detta lidande... någon, som ... om han blott varit besjälad af mänskliga känslor och velat det... skulle haft makt att afhjälpa och göra en ände på allt detta lidande. Och, sanningen att säga, jag förtärdes af längtan att få kasta mig framför denne »någons» fötter och anropa honom: »Hjälp!... Hjälp!... Af barmhärtighet hjälp!... I all rättvisas och rättfärdighets namn hjälp!... Afhjälp detta förfärliga!... Afvänd dessa olyckor!... Ned med vapnen!... Ned!... Ned!»

Med dylika utrop på mina läppar uppvaknade jag en dag till medvetandet. Min far och tant Maria stodo vid fotändan af mitt sjukläger och för att lugna mig yttrade den förstnämnde:

»Ja, ja ... mitt kära barn ... var blott lugn ... snart blifva vapnen nedlagda ...»

Detta återuppvaknande af mitt medvetande efter så lång tids medvetslöshet, detta återvändande af mitt eget självfmedvetna »jag» var någonting högst egendomligt, och så är det väl alltid under dylika förhållanden. Först erfar man en glad förundran öfver att ännu finnas kvar i lifvet ... och därefter kommer en med stark själsspänning framställd fråga: hvem är jag egentligen? ...

Men det dröjde icke lång stund, förrän svaret på denna fråga stod tydligt och klart för mig och i samma ögonblick förvandlades min nyvaknade lefnadslust till den häftigaste smärta. Jag var ju intet annat än den sjuka Marta Tilling, hvilkens barn nyss aflidit och hvilkens man dragit ut i kriget ... Huru lång tid hade förflutit, sedan han tågade bort? ... Därom ägde jag icke ens en aning.

»Lefver han ännu? ... Hafva bref eller telegrammer anländt från honom?» — Se där mina första frågor!

Ja ... på mitt skrifbord låg ett helt litet berg af bref och telegram, hvilka ankommit under min sjukdomstid. Till större delen var det endast förfrågningar angående *mitt* tillstånd ... böner om dagliga underrättelser angående mitt befinnande ... ja, helst hvarje timme ... så länge brefskrifvaren och telegramafsändaren befunne sig på orter, där telegram och bref kunde komma honom till handa.

Min omgifning ville icke strax tillåta mig att läsa Fredriks bref. Det skulle uppröra och uppskaka mig för mycket, menade man. Och nu, sedan jag återkommit till sans, måste jag framför allt hafva lugn och ro. Endast detta kunde de för tillfället säga mig: Fredrik var ännu icke ens sårad. Han hade redan deltagit i åtskilliga träffningar, hvilka haft en för de våra lycklig utgång. Kriget skulle snart vara ändadt ... detta sade man äfven. Fienden höll sig kvar blott på Als. Om man blott lyckades eröfra detta, skulle våra trup-

per... krönta med segrarens ära... genast återvända.

På detta sätt sökte min far trösta och lugna mig och tant Maria förtäljde med sin vanliga omständlighet historien om min sjukdom. Flera veckor hade nu förflutit efter dagen för hennes ankomst — den dag, då Fredrik ryckte ut — den dag då mitt barn föddes... föddes och dog. Allt detta erinrade jag mig, men om allt hvad som låg mellan den dagen och detta nu ägde jag icke ens en aning... hvarken om min fars ankomst eller om de ingångna underrättelserna om Fredrik eller om min sjukdoms natur och förlopp. Nu erfor jag, att mitt tillstånd varit så betänkligt, att läkarne redan uppgifvit hoppet om min räddning och att man af denna anledning hade tillkallat min far för att se mig »för sista gången». Till Fredrik hade man under min medvetslöshet samvetsgrannt skickat de sorgliga underrättelserna, men äfven de goda, äfven den omständigheten, att läkarne sedan några dagar börjat ånyo hoppas, måste hafva redan nu kommit honom till handa.

»Ja... om han ännu lefver!» inföll jag med en suck.

»Börja nu inte att återigen försynda dig mot den käre Guden!» förmanade min tant. »Han och alla hans helgon skulle icke hafva på våra förböner räddat ditt lif, om hans afsikt varit att strax därefter hemsöka dig med din makes död. Din man skall frisk och sund återvända till hemmets sköte, ty... tro mig!... jag har redan bedt lika varmt, lika oaflåtligt, lika innerligt för honom som för dig... ja, hans lif är så mycket tryggare, som jag skickat honom en invigd amulett... Ja, ja, Marta lilla... skaka du på hufvudet... Du saknar förtroende till sådana heliga ting — men till någon skada kunna de ju i alla händelser icke lända. Och vi hafva fullt upp af berättelser om de underverk, de uträttat... Du själf, Marta lilla, är ju i denna stund ett lefvande bevis på, hvilka kraftiga gärningar helgonens förböner förmå uträtta... ty, tro mig, du var redan nära dödens portar, men då

vände jag mig till din skyddspatronessa, den heliga Marta . . .»

»Och jag å min sida», afbröt henne min far, hvilken visserligen var mycket klerikal i politiska frågor, men dock icke sympatiserade med sin syster i praktiska angelägenheter, »jag lät tillkalla doktor Braun från Wien och hans konst har räddat dig.»

På mina envisa böner tillät man mig redan följande dag att genomläsa de af Fredrik skickade brefven och telegrafiska underrättelserna. Till största delen utgjordes de af endast korta förfrågningar eller af helt lakoniska meddelanden, såsom t. ex. »Strid i går — oskadad.» — »Marscherar vidare i dag.» — »Adressera telegram till * *!» — På ett kuvert, hvilket innehöll ett längre bref, stod skrifvet: »Får icke öfverlämnas, förrän all fara är förbi!» Detta bref var det första jag nu läste.

»Min innerligt älskade — mitt *allt*!»

»Komma väl någonsin dina kära, sköna ögon att hvila på dessa rader och läsa dem? . . . Din läkares senast till mig öfversända berättelse lydde så: »Häftig feber — patientens tillstånd betänkligt» . . . »Betänkligt!» Detta förmildrande uttryck har doktorn naturligtvis användt i stället för ordet »hopplöst» . . . Om detta bref kommer dig till handa, så vet du visserligen redan, att du undsluppit faran, men du skall nog då också vilja veta, huru jag var till mods, när jag . . . aftonen före en drabbning . . . föreställde mig, att min hustru låg för döden . . . att hon ropade mitt namn . . . att hon längtansfullt sträckte sina armar efter mig! . . . Vi hade ju icke ens fått taga afsked af hvarandra såsom vi båda önskat. Och vårt barn, hvilket jag så innerligt efterlängtadt — dödt, borta, utplånadt från världen utan att jag ens fått se det! Och jag själf måhända död i morgon, om en kula träffar mig! . . . Om jag på förhand visste, att du numera icke finnes bland de lefvande, skulle en dödande kula vara det lyckligaste för mig . . . Men om du skulle vara räddad . . . nej, då vill jag lefva, då vill jag icke dö . . . »*Dödens glädje* — denna onaturliga

känsla, hvilken af våra fältpredikanter så ofta prisas i deras tal — den glädjen *kan* en lycklig människa icke känna. Och om du lefver och Gud låter mig vända åter, då har jag ju ännu att vänta mig oberäkneligt stora skatter af lycka. O, med hvilken *lefnadsglädje* skola vi icke då båda njuta af framtiden, om en sådan är oss beskärd!...»

»I dag sammandrabbade vi första gången med våra fiender. Ditintills hade vår marsch företagits genom redan eröfrade landsträckor, hvilka redan blifvit utrymda af danskarne. Byar i lågor, köpingar i brand ... rök af eldsvådor på alla håll ... nedtrampade sädesfält och ängar ... soldathopar, lastade med krigsbyten ... kringströdda vapen, tornistrar, kanoner och sönderbrutna kanonhjul ... af de söndersplittrade granatskärfvorna upprifna jordtorfvor ... blodpölar ... döda hästar ... människolik i blodiga uniformer — sådant utseende hade de trakter, genom hvilka vi marscherade i segrarnes spår för att, om möjligt, vinna nya »segrar», d. v. s. antända andra byar och köpingar o. s. v. ... så hafva vi gått till väga ännu i dag. Vi hafva intagit positionen. Bakom oss brinner nu en by och lågorna stiga blodröda upp mot himlen. Det var ändå en lycka, att samtliga invånare redan lämnat den. Blott en lefvande varelse fanns kvar ... en i ett stall kvarglömd häst. Jag hörde, huru djuret i förtviflan gnäggade och stampade ... Vet du, hvad jag då företog mig? Det var säkerligen ingenting som skulle inbringat mig någon orden eller medalj, om det komme till höga vederbörandes kännedom — ty ... i stället för att nedhugga ett par danska soldater ... sprängde jag fram till stallet i ändamål att, om möjligt, befria det arma djuret ... Men — omöjligt! Elden hade redan fattat i krubban, det brann i halmen under hans hofvar, gnistan glödde i hans man ... Han var förlorad. Så snart jag insåg detta, sköt jag honom två revolverkulor genom hufvudet. Han föll ögonblickligen och var således räddad undan den kvalfulla döden i lågorna. Och sedan gällde det att skynda tillbaka till striden, till mordplatsen, till de vidriga ångorna af

krut och blod ... till det förfärliga larmandet af brakande kanoner, sönderspringande granater, nedstörtande hus, nedfallande bjälkar, ursinniga stridsrop. Omkring mig tycktes alla vara stadda i en yrsel, vänner och fiender — jag ensam var och förblef lugn och nykter ... olycksaligt nykter. Det var mig omöjligt att skrufva upp min sinnesstämning till danskhat, ty hvad gjorde väl de tappra danskarne, när de angrepo oss? — Ingenting annat än sin plikt! ... Mina tankar voro hos dig, min Marta. Ack ... jag såg dig ligga på dödsbädden och hvad jag önskade, det var att en kula måtte finna vägen till mitt hjärta. Men midt ibland de dystra moln, som dessa tankar utbredde öfver min hjärna och i mitt sinne, framblixtrade dock emellanåt en stråle af hopp, af trängtan: »Tänk, om hon ändå skulle lefva! ... Tänk, om jag, trots allt, skulle få återvända till hemmet och henne ...!»

»Denna skärmytsling räckte mera än två timmar och slutet blef, som sagdt, att fienden måste rymma fältet. Han var slagen. Han flydde. Men vi förföljde honom icke. För oss fanns på bataljfältet mera än tillräckligt arbete. Några hundra steg från byn låg en oskadad, stor bondgård med en mängd af stall, uthus och tomma boningsrum. Hit hafva vi nu fört våra sårade och här skola vi tillbringa natten. Först i morgon skola vi uppsöka och begrafva våra döda. Naturligtvis komma då att bland de döda många ännu lefvande människor att blifva nedmyllade. Det är ju så vanligt. Vi veta ju, att sårfeber icke sällan öfvergår till stelkramp. Många, som ligga kringströdda på slagfältet, döda eller sårade, måste vi lämna ... ja, bland dem mången, som är osårad, men medvetslös ... och en mängd ligga lefvande begrafna under ruiner efter de instörtade husen. Där kunna de, om de äro döda, långsamt förmultna. Där kunna de, om de icke äro döda, långsamt förblöda. Där kunna de, om de äro lefvande och oskadda — långsamt svälta till döds. Och vi — hurra! — vi kunna draga vidare i vårt härliga och glada krig ...!»

»Nästa möte med fienden måste, det tro vi, med-

föra ett ordentligt fältslag. Så vidt vi nu kunna beräkna, komma då två stora armékårer att stå gentemot hvarandra. Då kan det hända, att antalet af döda och sårade kommer att uppgå till tiotusental, ty när kanonerna »tala» på ömse sidor, när de börja utföra sitt förstörelseverk, då bortsopas snart de främre leden. Det är ju en härlig inrättning. Det är ju ett skönt arbete . . . riktigt värdigt nittonde seklets bildade människor! Men det kommer nog att blifva ännu bättre i en framtid, då skjutvapenstekniken hunnit utvecklas därhän, att en krigshär blott behöfver afskjuta ett enda skott för att nedgöra hela den fientliga arméen. Det blefve ju härligt! . . . Men måhända måste man då helt och hållet afstå från att föra krig, ty afgörandet af en strid skulle ju då icke kunna öfverlämnas åt våldet, om styrkan vore jämnt fördelad mellan båda de stridande parterna.

Hvarför skrifver jag nu allt detta . . . allt detta till dig? Huru kan det komma sig, att jag icke — såsom det enligt allmänna meningen anstår en krigare — utbrister i lofsånger i entusiastiska hymner till förhärligandet af kriget? . . . Det krigiska handtverket! . . . Hvarför? Jo, därför att jag törstar efter sanning, efter att få utan någon hänsyn uttala, hvad jag anser vara sannt . . . därför att jag hatar alla lögnaktiga fraser. Men — särskildt i detta ögonblick, då jag befinner mig så nära Karons färja, känner jag ett mångdubbelt behof att få uttala hvad jag har på hjärtat. Tusen andra anse sig förpliktade att tala annorlunda än de tänka, men jag vill, jag måste, jag skall ännu en gång med hela min stämmas styrka ropa (hvad som borde vara hela mänsklighetens stridsrop): »Krig mot kriget!»

* *
*

Kl. 1/4 4 morgon.

Ofvanstående skref jag under nattens timmar. Därefter intog jag mitt sofläger på en hösäck och sof en stund . . . En stund blott! . . . Inom en half tim-

me skola vi bryta upp igen, men jag kan dessförinnan hinna anförtro detta bref åt »fältposten». Hela lägret är vaket. Alla rusta sig till aftåget. De stackars karlarna hafva erhållit en alltför liten hvila efter gårdagens blodiga och grymma arbete... föga kraft hafva de genom sömn och hvila hunnit hämta till dagens strapatser... till allt detta rysliga, som väntar dem i dag. Nyss gjorde jag en rond genom de baracker, där vårt improviserade lasarett befinner sig ... en sjukanstalt, hvilken vi måste kvarlämna efter oss och hvilken sålunda snart besättes af fienden. Bland de sårade och döende såg jag några, mot hvilka det skulle ha varit ett barmhärtighetsverk att handla så, som jag handlade mot den brinnande hästen... jaga en befriande kula genom deras hufvud. Där ligger en stackare, hvilkens hela underkäk bortopererats af en kula — där ligger en annan, hvilken... men det må vara tillräckligt nu med dessa gräsligheter... Jag förmår icke skaffa dem något bistånd, någon hjälp — — — Ingen annan ... ingen annan än döden kan hjälpa dem... Men döden kommer tyvärr ofta så långsamt! När någon människa i sin förtviflan ropar på honom, är han i de allra flesta fall alldeles döf. Ack... döden har ju så mycket annat att göra på andra ställen!... Han måste ju rycka bort från lifvet alla dem, som hysa hopp om tillfrisknande och som motse ett förlängdt lif med glädje... alla, hvilka med brännande tårar anropa honom:... »o, skona mig!... skona mig! Jag är icke beredd att dö... Därhemma sitter ju en älskad maka... därhemma finnas ju mina kära barn — och alla, alla vänta de på mig!»

»Nu föres min häst fram. Jag måste bryta upp. Jag måste afsluta detta mitt bref... Jag måste ut till fortsättandet af det blodiga handtverket.

Lef väl!... Lef lyckligt, Marta... om du lefver!»

* *

*

Till min lycka funnos bland de ankomna brefven äfven några hvilka voro af yngre datum än det nyss anförda. Sedan den stora drabbningen försiggått, hvilken min Fredrik förutsagt i det sista brefvet berättade han hvad jag nu ämnar nedskrifva:

»Segern är vår. Jag är oskadad ... två goda underrättelser! Den förra är ämnad åt din far. Den senare åt dig. Att samma dag förorsakat andra tusende kval och smärtor, därpå kan jag icke underlåta att tänka.

Jag skulle beskrifva striden i alla dess detaljer, om jag trodde, att det kunde intressera dig, du stackars sjuka, kära, älskade hjärtevän ... Och dessutom har jag en aning om, att jag skall stupa, och ... i den händelsen ... böra icke mina tankar ... nå, de böra outtalade följa mig till grefvans hvila. Mitt bref skulle ju kunna hittas af någon likplundrare ... ty sådana svärma omkring oss ... eller af någon kamrat. Ingen annan än du får läsa mitt bref. Hvad som rör sig på djupet af ett fördomsfritt tänkande och mänskligt kännande soldathjärta — det kommer helt visst att framdeles likt åskstrålar slungas ut öfver den stridslystna världen ... det kan icke i evighet döljas och förtigas ... »Jag har vågat det», var Ulrich von Huttens valspråk. »Jag har sagt det — med detta medvetande skall jag lugnt taga afsked af lifvet.»

Det sista af de ankomna brefven hade blifvit afsändt för fem dagar sedan och två dagar hade förflutit efter dess ankomst ... Hvad allt kan icke inträffa under fem dagar ... fem krigs- och fem stridsdagar?! En förfärlig ångest grep mig. Hvarför fick jag hvarken i dag eller i går någon underrättelse? Mitt lif var räddadt — hvilken glädje skulle icke detta skänka honom, om han ännu fanns kvar i lifvet? ... Ja, om ...! Alltid detta *om*, som ju var ägnadt att i dess brodd kväfva hvarje framtidshopp — hvarje hopp om lycka och sällhet här i lifvet.

Min far afreste. Han kunde ju nu med lugn lämna mig, ty all fara för mitt lif var nu öfverstånden och han hade ju på Grumitz många affärer att ordna — myc-

ket, som kräfde hans personliga närvaro. Så snart jag hunnit hämta litet krafter, skulle jag komma efter dit med min lille Rudolf ... Men i all tysthet och utan att förråda det för någon fattade jag det beslutet att ... så snart jag blott till hälften återvunnit mina krafter ... afresa till Schleswig-Holstein.

Hvar Fredriks regemente befann sig, det visste jag icke. Omöjligt således att afsända till honom ett telegram! Men nog hade jag velat hvar tionde minut telegrafera till honom den frågan: »lefver du!»

»Du måste försöka att en smula lägga band på din oro!» förmanade min far, då afskedsstunden var inne. »I fält finner man icke alltid breflådor. Sådana hängas icke ut hvarken på åkrar eller ängar eller på dikesrenarne vid vägen ... Oroa dig icke! Du kan lätt få ett recidiv. Och ej heller fungerar fältposten med samma regelbundenhet som posten i våra städer ... Under mina krigsår dröjde det ofta ännu längre, innan jag hade tilfälle att skrifva till hemmet, men man var det oaktadt aldrig orolig för mig ...»

»Hur kan du veta det, min far ... Jag är öfvertygad därom, att hvarje person i ditt hus darrade af ångest för dig lika mycket som jag nu bäfvar af ångest för min Fredrik ... Icke sannt, tant Maria?»

»Hm! ... Hm! ... Jo! ... Jaha! ... Men vi förtröstade på Gud, vi! ... Och det gör ju icke du! ... Hm! ... Jaha! ... Vi visste, att din far skulle återkomma helbrägda, om så var Försynens vilja ... ja, återkomma, vare sig vi erhöllo några underrättelser från honom eller icke.»

»Och om jag än icke återkommit, så skulle ni alla samtliga varit tillräckligt fosterlandsälskande för att inse, att en så obetydlig sak som en enskild soldats lif eller död är af försvinnande liten betydelse gentemot den stora fosterländska sak, för hvilken han gått i döden ... Du, min dotter, är icke på ett för mig tillfredsställande sätt patriotiskt sinnad ... Men jag vill nu icke göra dig några förebråelser ... Du må-

ste åter blifva frisk för att kunna af Rudolf göra en duktig fosterlandsförsvarare.»

*   *
*

Jag tillfrisknade icke så hastigt, som man hoppats och som läkarne utlofvat. Mitt sinne upprördes, så snart icke dagliga underrättelser ingingo från Fredrik. Detta vållade, att febern icke ville gifva vika. Dagar och nätter upptogos af fruktlösa grubblerier... ja, jag plågades af drömmar, i hvilka jag till och med såg min egen Fredrik lefvande begrafven.

Förgäfves sökte min omgifning — och bland dem i synnerhet tant Maria — trösta mig... Jo, *ett* sätt att trösta mig fanns verkligen, det att låta min lille gosse, min käre, lille Rudolf komma in till mig och på en pall eller en låg taburett sitta vid min hufvudgärd ... »Min tröst, mitt stöd, min framtid!» ropade och suckade jag till honom. Men han trifdes icke väl i min dystra, mörka sjukkammare, där gardinerna voro nedrullade och endast en svagt lysande lampa spred sitt sken. Endast helt korta stunder stannade han kvar hos mig.

Min far skickade ofta underrättelser och förfrågningar. Så snart en »förlustlista blef offentliggjord, sände han mig genast ett telegram af denna lydelse: »*Fredrik icke bland de fallne.*»

»Men om I nu bedragen mig, yttrade jag en gång till tant Maria... »Om det för länge sedan kommit bulletin om hans död... och I endast försöken dölja det för mig!...»

»Jag svär dig...»

»Vid din tro?... Vid din själs frälsning?...»

»Vid min själs frälsning!»

En sådan försäkran gjorde mig outsägligt godt, ty med alla mina krafter hängde jag mig fast vid mitt hopp.

Snart kom åter en ljusglimt i mitt lif... min sorgliga tillvaro. Det var underrättelsen om ett va-

penstillestånd... Och, det borde väl vara att vänta... denna gång måtte väl i den milde gudens namn vapenstilleståndet betyda fred!...Dagen därefter fick jag stiga upp och vara uppe en liten stund... Fred! ... Fred!... Hvilken ljuf och angenäm tanke... Men dock — kanske för sent för mig!... Men lika mycket! Jag kände mig det oaktadt så outsäg-ligt lugn till sinnes... Åtminstone behöfde jag ju icke nu dagligen och stundligen föreställa mig Fredrik såsom inbegripen i en rundt omkring honom rasande strid...

»Gud vare tack!... Nu blir du snart frisk», yttrade min tant en dag, sedan hon varit mig behjälplig att förflytta mig från bädden till en hvilstol, som man placerat invid fönstret. »Och sedan resa vi genast till Grumitz...»

»Tant!» genmälde jag allvarligt. »Så snart jag hunnit hämta litet mera krafter, reser jag genast till — Als!»

»Till Als!» utropade hon, sammanslående sina magra händer. »Till Als!... Hvadt änker du på?»

»Jag vill... jag måste uppsöka det ställe, där min Fredrik blifvit sårad eller...»

Jag förmådde icke fullborda meningen.

»Skall jag hämta in lille Rudolf?» frågade tant Maria efter en liten stund.

Hon visste att gossens åsyn var det bästa bland alla medel att skingra mina dystra tankar.

»Nej... nej... inte nu!... Jag vill vara ensam och söka få en liten slummer... Du gjorde mig en tjänst, tant Maria, om du ville gå in i kabinettet en stund... en liten stund blott... jag vill försöka sofva... jag känner mig så outsägligt trött... jag... jag...

»Godt... godt, kära barnet mitt! Nog skall jag lämna dig i ro... Jag ställer klockan på bordet. Du behöfver endas sträcka ut handen för att finna den... Om du vill eller behöfver något, så ring... jag skall då ögonblickligen komma...»

»Har brefbäraren varit här i dag?»

»Nej... ännu är inte posttiden inne!»

»Nåväl... väck mig, då han kommer!»

Jag lutade mig tillbaka i stolen och slöt ögonen. Min afsikt var ingalunda att sofva. Jag ville blott vara ensam med mina tankar... Hvilka bilder sväfvade icke nu framför mina ögon. Jag befann mig i samma rum, i samma hvilostol som den förmiddagen, då min Fredrik kom in för att meddela mig den grymma underrättelsen: »vi hafva nu bekommit uppbrottsorder». Jag kunde helt och hållet försätta mig tillbaka i den sinnesstämning, som då behärskade mig. Jag drömde om de doftande rosorna, de välluktande violerna. Jag upplefde ånyo i mitt minne min glädje, då jag med halfslutna ögon såg min Fredrik inträda... Men när mina fantasier hunnit denna punkt, rusade jag upp ur mitt drömlika tillstånd, snyftande högt och betäckande ansiktet med båda händerna. Med ens hade det blifvit klart för mig, att det hela var blott en hallucination. Den himmelska lycka, som fantasibilden beredt mig, gjorde min olycka, min smärta, mina kval ännu svårare.

»O, min egen älskade Fredrik!» utropade jag. »Min förlorade Fredrik!... Min förlorade hjärtevän!...»

— — —

»Marta!... Marta!... Min kära hustru!... Mitt allt!»

Hvad var detta?

Var det en dröm? Eller var det en verklig stämma, som talade så?

Var det verkligen han?... Ja, ja, det *var* han.

Med fröjd insåg jag detta. Det var en verklig stämma jag hört. Det var verklig armar, som omfamnade mig. Det var verkliga läppar, som trycktes mot mina.

Jag hvilade vid min makes hjärta.

*   *

*

Liksom vid vår skilsmässa, då han drog ut i kriget, vår ömsesidiga smärta gaf sig uttryck mera i tårar, suckar och kyssar än i ord... så var det äfven nu med vår glädje, då vi återsåg hvarandra. Att det finnes för människan en möjlighet att blifva vansinnig af glädje, det kände jag tydligt både i hufvud och hjärta, då jag nu åter omfamnade och tryckte till mitt bröst den käre, som jag ansett vara för alltid förlorad... då jag på en och samma gång snyftande, darrande och jublande omfattade med mina händer hans kära hufvud och kysste hans panna, hans ögon, hans läppar... allt under det att jag framstötte ljud, som icke voro ord... ord, som voro obegripliga...

Tant Maria kom genast från sidorummet, så snart hon hörde mina glädjerop. Hon trodde helt visst att jag återigen börjat yra. Liksom jag hade icke heller hon någon aning om Fredriks hemkomst. När hon blef öfvertygad, att hennes ögon icke bedrogo henne, kastade hon sig ner på närmaste stol, knäppte samman sina händer och utropade ett högt, skärande:

»Jesus... Maria... Josef!»

Det förgick en lång stund, innan den första glädjeyran hunnit lägga sig så mycket, att de ömsesidiga frågorna och meddelandena kunde vidtaga. Vi erforo då, att Fredrik, drabbad af ett sår, blifvit kvarlämnad i en bondstuga, medan hans regemente tågade vidare. Lifsfarligt hade hans sår icke varit, men det hade vållat honom flera dygns medvetslöshet och feber. Bref hade han hvarken kunnat afsända eller få under senaste tiden. När han tillfrisknat, hade man redan slutit vapenstillestånd och kriget kunde i själfva verket betraktas såsom afslutadt. Ingenting hindrade honom att skynda hem. Han vågade icke telegrafera, ty han fruktade sorgliga nyheter från hemmet. Utan att förlora en minut ilade han till den plats, där han lämnat det käraste han ägde på jorden... Han hoppades återfinna henne... Och detta hopp bedrog honom icke... Han återfann

sin hjärtevän . . . räddad och säll, ja, öfver alla gränres lycklig . . .

Det drog icke länge om, innan vi alla afreste till min fars gods. För hälsans vårdande hade Fredrik erhållit en längre tids tjänstledighet. Läkaren anbefallde hvila och frisk luft. Båda dessa saker stodo att finna i Grumitz.

Det var en lycklig eftersommar . . . Intet skede af mitt lif har varit så ljufligt som den . . . Ack . . . jag hade ju, då Fredrik ryckte ut, funnit mig . . . hvad lefnadsglädje beträffar . . . såsom en tiggerska. Nu . . . nu . . . nu var jag i fråga om glädje ägare af millioner.

Hela familjen var församlad på Grumitz. Äfven min broder Otto tillbringade hos oss sina ferier. Han var nu femton år och skulle ännu vistas tre år vid militärakademien. Lilly och Rosa voro också hemma och naturligtvis kom vår kusin Konrad, hvars garnisonsort låg i närheten, ofta på besök och deltog med lif och lust i de uppsluppna ungdomarnes upptåg . . . och många glada sådana hade de för sig. Ett annat kotteri bildades af de äldre . . . d. v. s. tant Maria, min far och några af hans gamla kamrater, hvilka vistades hos oss såsom gäster och ifrigt hängåfvo sig dels åt bordets nöjen och dels åt politik och kannstöperi i långa banor. Fredrik och jag lefde i själfva verket afskilda från andra. Endast vid måltiderna sammanträffade vi med dem och — icke ens alltid då. Det ansågs som en afgjord sak, att vi båda befunno oss i en andra upplaga af smekmånaden. Och därför tog man för gifvet, att vi önskade och borde få vara för oss själfva så mycket som möjligt, så mycket vi själfva önskade. Och naturligtvis funno vi det allra angenämast att få vara allena med hvarandra. Vår sysselsättning under dessa stunder på tu man hand var ingalunda . . . såsom de andra förmodligen och naturligtvis trodde . . . att upplefva en ny smekmånad, ett nytt den första kärlekens sällhetsrus. För sådant voro vi icke tillräckligt »nygifta». Att vi båda sökte ensamheten — det

berodde därpå, att vår ömsesidiga kärlek, bådas vår aktning och innerliga tillgifvenhet för hvarandra gjorde det till en verklig sällhet att få vara tillsammans, utbyta smekningar, utbyta tankar. Den omkring oss stormande ungdomens ras och munterhet tilltalade oss icke efter alla de sorger, vi utstått. Ännu mindre förmådde vi sympatisera med de äldre, hvilkas åsikter, intressen och önskningar voro så vidt skilda från våra. Begagnande oss af det privilegium, som allmänt medgifves ett ungt och förälskadt par, lefde vi så mycket som möjligt för oss själfva, än företagande promenadturer, än görande utflykter till häst eller vagn i omgifningarna, då vi ofta kunde stanna borta hela dagen. Många timmar tillbragte vi i vårt bibliotek och om aftnarna, när sällskapskretsen samlat sig vid spelborden, plägade vi två draga oss tillbaka till våra rum, där en cigarett, en god kopp té eller ett förtroligt samspråk väntade oss. Och alltid hade vi så mycket att säga hvarandra. Oftast och kanske äfven hälst talade vi om de känslor af ångest, det lidande, den sorg, som uppfyllt våra hjärtan under skilsmässans bedröfliga dagar, ty i detta samtalsämne låg alltid inneslutet en väckelse till glädje, och fröjd öfver att hafva ånyo återförenats. Vi kommo öfverens därom, att aningar om en förestående död och annat af samma slag endast är en grof vidskepelse. Och vi hade ju själfva ett bevis därpå. Då min make drog ut i kriget, hade ju både han och jag haft liksom en förkänsla af, att vi aldrig mera skulle återse hvarandra här på jorden . . . att antingen han eller jag eller vi båda skulle dö. Och trots dessa dystra aningar ägde vi ju hvarandra ännu en gång. Naturligtvis måste Fredrik för mig skildra alla detaljer af de faror och lidanden, som han och hans kamrater utstått . . . ryslìga scener från slagfälten och lasaretterna . . . skräckscener, hvilka voro ägnade att komma en åhörares blod att stelna. Det fröjdade mitt hjärta att han talade därom med en ton af ovilja och smärta. Det sätt, på hvilket han skildrade dessa rysligheter . . . den smärta, som kom hans röst att darra, var mig kär.

Allt hos honom röjde de upphöjda tänkesätten hos en ädel människa ... ja, jag tyckte mig lyssna till en röst, en mänsklighetens, en barmhärtighetens stämma, hvilken väl omsider skall förmå att först hos en och annan, sedan hos många och slutligen hos alla Adams barn utrota det gamla barbariet ... den gräsliga grymheten ... den hemska blodtörstigheten, d. v. s. utrota allt hvad krig heter.

Äfven min far och Otto uppmanade Fredrik att för dem skildra episoder från krigets dagar, men naturligtvis hade de med denna bön en helt annan afsikt än jag. Och Fredriks svar besjälades då af en helt annan anda, än när han och jag i ensamhet samtalade om denna sak. Inför dem skildrade han blott truppernas taktiska rörelser samt tilldragelserna under drabbningarne ... han nämnde namnen på de intagna eller försvarade platserna, han beskref enskilda scener från lägerlifvet m. m. sådant, som hör till ett fälttåg. Hans auditorium var hänryckt. Min far lyssnade med tillfredsställelse och nickade ofta bifall. Otto lyssnade med beundran, min far med tillfredsställelse. Generalerna sutto där och sågo så förnumstiga ut som det anstår sakkunniga. Endast jag ... jag ensam fann intet nöje uti att åhöra dessa torra, af endast fakta uppfyllda berättelser. Jag visste, att han förteg en hel värld af känslor och tankar, hvilka väcktes i hans själ af de skildrade tilldragelserna. Då jag en gång förebrådde honom detta ... vi befunno oss då mellan fyra ögon ... svarade han mig:

»Säger du 'falskhet'? ... Kallar du det 'brist på uppriktighet'? ... Nej ... nej ... hjärtevän ... det är någonting helt annat. Du misstager dig fullkomligt. Det är endast anständighet, ingenting annat. Du har väl icke glömt någon detalj af vår bröllopsresa? ... Vår afresa från Wien? ... Natten på hotellet i Prag? ... Har du väl berättat för någon om allt detta? ... Har du någonsin för våra vänner eller anförvandter skildrat dina tankar, dina känslor under denna ljufva och evigt minnesvärda tid?»

»Jag!.... Nej, naturligtvis inte!... Det finnes väl i hela världen icke någon fru, som icke förtiger...»

»Alldeles riktigt!... Men då borde du också inse, att det gifves saker, som hvarje man plägar förtiga. Ni kvinnor böra förtiga, hvad er kärlek bringat er i fröjd och lycka. Vi män böra icke pråla med berättelser om våra lidanden i krig. Det första skulle afkläda en kvinna hennes förnämsta dygd — kyskheten. Det senare skulle afkläda oss män vår hufvuddygd — modet. Smekmånadens sällhet och slagfältens fasor — om dessa ting kan ingen 'kvinnlig kvinna', ingen 'manlig man' berätta något i anständigt sällskap. Om du suckat eller fällt tårar under kärlekens sällhetsstunder... om jag ropat högt af skräck under dödens liehugg... icke vill du väl inför världen röja en sådan sinnlighet — icke vill väl jag inför en oförstående människohop röja en sådan feghet?... Icke sannt, min egen hjärtevän?»

»Har du verkligen ropat af skräck, min egen Fredrik?... Har du verkligen darrat?... Mig kan du ju anförtro detta,.. anförtro allt. Jag fördöljer ju icke inför dig, hvilken fröjd min kärlek bereder mig ... Så kan väl också du...?»

»... för dig tillstå den dödsångest, som på valplatsen griper oss krigare... Är det så du menar? Nåväl, huru skulle väl någonting annat vara möjligt? De vackra fraserna, de fagra dikterna ljuga i detta hänseende... Ack, hos de mera manhaftiga förmår visserligen stoltheten kväfva yttringar af denna ångest, denna fasa, men... men den bor dock i deras hjärta, den söndersliter deras själ. Men ack... huru många af dessa arma människor har jag icke hört stöna och jämra sig:... O!... O!... Hvilka förtviflade blickar, hvilka af dödsfruktan förvridna ansikten har jag icke skådat,.. till hvilka fasaväckande klagorop, till hvilka vreda förbannelser har jag icke lyssnat!... O, jag ryser, när jag tänker på allt detta...»

»Och det har förorsakat dig smärta, min ädle, ömhjärtade Fredrik?»

»Ja, ofta så stor smärta, att jag velat skrika högt... O, Marta!... Men det är ju så, att människor med medlidande se enskilda människor lida, men när det är hela massor som pinas, då känner ingen sig berörd däraf, ingen behjärtar det. Man kan på ett slagfält icke känna något synnerligen djupt medlidande med en människa, då man finner henne omgifven af 999, som äro lika olyckliga... Men man kan åtminstone göra sig en föreställning om det rysliga elände, som krig, bataljer, skärmytslingar, fälttåg medföra...»

»Ja... du kan detta och kanske finnes en och annan, hvilken också förmår det, men... ser du, min älskade hjärtevän, de flesta — tänka icke.»

* *

*

Omsider lyckades det mig att öfvertala Fredrik till att lämna »tjänsten». Den obetydliga lilla omständigheten att han... efter sitt giftermål... kvarstannat under fanorna ett helt år, skyddade honom nu mot både min fars och andra människors misstankar för feghet och brist på fosterlandskärlek. Fredsslutet stod ju nu för dörren. Kriget skulle sluta. Fredspreliminärerna voro ju i full gång — fred skulle snart ingås. Mänskligt att döma hade vi att med glädje motse en lång följd af fridsamma år. Och därför kunde Fredriks afskedstagande *just nu* icke innebära något för hans ära kränkande. Visserligen fann Fredrik själf det motbjudande att lämna tjänsten och på samma gång inkomsterna för att, som han uttryckte sig, »ingenting vara, ingenting göra och ingenting äga», men hans kärlek besegrade hans stolthet. Han förmådde icke motstå mina böner. Jag förklarade, att jag icke skulle förmå för andra gången uthärda de själskval, som marterade mig vid senaste skilsmässan, och själf skulle han väl icke ännu en gång vilja

bereda oss en sådan smärta. Den finkänslighet, som före hans giftermål kom honom att rygga tillbaka för den tanken att blifva försörjd genom hustruns förmögenhet, gjorde sig numera icke gällande, ty vi hade så fullständigt »blifvit *ett*», så helt och hållet uppgått i hvarandra, att mellan »ditt» och »mitt» numera icke förefanns någon märkbar skillnad. Och nu förstodo vi hvarandra så väl, att han icke längre behöfde rädas för, att hans karaktär skulle kunna blifva af mig misskänd. Sista fälttåget hade dessutom i så hög grad ökat hans motvilja och afsky för krigets plikter, dess förvandlande af den enskilde, hederlige mannen till en — mördare, att hans afskedstagande föreföll honom icke endast såsom ett offer åt vår husliga lycka, utan såsom en hans plikt likmätig bekräftelse af de åsikter, han hyste, en tribut åt hans öfvertygelse. Och sålunda afvann jag honom ett löfte att taga afsked nästa höst, då förhandlingarna om fred väl borde vara afslutade.

Vår gemensamma förmögenhet, som nu var placerad hos firman Schmitt & Söhne, ämnade vi använda till inköp af ett gods, hvars förvaltning skulle kunna lämna Fredrik den för hans verksamma lynne nödvändiga sysselsättningen. På detta sätt skulle ju hans motvilja för att »ingenting göra, ingenting vara och ingenting äga» aflägsnas, hvad dess första del beträffar. För de båda andra sorgekällorna skulle vi också finna hjälp.

»Du talar om att ingenting vara», yttrade jag. »Men är det då ingenting att vara kejserlig öfverste och en lycklig människa? Är det icke nog? . . . Du talar om att ingenting äga . . . Men du har ju oss, du har mig och Rudi och . . . och de andra, som komma . . . är icke också detta nog?»

Han slöt mig i sin famn och hans ögon lyste af glädje.

Min far och de andra erhöllo till en början ingen del af våra planer. De skulle utan tvifvel komma med en mängd af goda råd, en myckenhet af invändningar, en massa af klander — och detta var ju alldeles öfver-

flödigt. Längre fram skulle vi helt visst förmå sätta oss öfver sådant, ty när två människor äro allt för hvarandra, äro de okänsliga för andras meningar. Den sålunda vunna säkerheten för framtiden höjde ännu mera glädjen öfver det närvarande. Och det närvarande var ju i sin ordning så härligt i jämförelse med den gångna tidens mörka, dystra bakgrund... Ja, jag kan skildra det hela endast genom att ännu en gång upprepa: det var en härlig tid.

Numera var min son Rudolf en sjuårig »liten man». Han började lära sig läsa, skrifva och räkna och hans lärarinna — var jag. Jag skulle icke velat unna en »bonne» denna glädje — hvilken helt visst icke skulle förekommit henne såsom en glädje — att se denna barnasjäl utveckla sig och att inviga den i vetandets första mysterier. Ofta togo vi den lille med oss vid våra promenader och aldrig tröttnade vi att i mån af förmåga besvara alla de frågor, som hans vaknande vetgirighet ställde till oss. Aldrig gåfvo vi honom en osann upplysning och aldrig tvekade vi att med ett »det vet man icke, Rudi!» besvara de frågor, om hvilka vi icke förmådde gifva någon upplysning — om hvilka *icke någon* här i världen kan gifva upplysning. Till en början inträffade det vid sådana tillfällen, att Rudolf icke kände sig belåten med dessa svar, utan upprepade frågan inför tant Maria eller morfar eller ... barnjungfrun, och då erhöll han naturligtvis synnerligen värdefulla förklaringar. Med triumf i ögonen och på läpparne plägade han då komma till oss och utropa: »Ni vet icke, hur gammal månen är?!... Men jag vet detta. Den är sex tusen år.» — Min Fredrik och jag växlade då en stum blick. I den blicken och i den tystnaden låg en hel värld af pedagogiska bekymmer och betänkligheter.

Mig vållade det stort bekymmer, att såväl min far som min bror aldrig sysselsatte honom med annat än att »leka soldat». Hvad vill det säga att hafva och vara »en fiende» samt att »hugga in på en fiende», det inplantades hos honom redan tidigt, jag vet knappt huru. En dag blef Fredrik och jag varse, att Rudolf

med en ridpiska obarmhärtigt misshandlade två af ångest och smärta tjutande hundvalpar.

»Du är en falsk och listig italienare», utropade han, i det han tilldelade det ena af de arma djuren ett duktigt rapp. »Och du är ... du är en fräck dansk», fortfor han, utdelande samtidigt ett nytt rapp.

Fredrik ryckte piskan ur hans hand.

»Och det här är en hjärtlös österrikare», sade han, i det han samtidigt lät ett par kraftiga slag falla på Rudolfs rygg. Italienaren och dansken ilade glada bort från tummelplatsen, öfverlämnande åt vår lille österrikare att — fortsätta tjutandet.

»Är du ledsen på mig, Marta, därför att jag agade din son? Jag är eljest icke i sanning någon vän af prygelstraffet, men grymhet mot djur kan jag icke fördraga ...»

»Du handlade rätt», sade jag.

»Det är således blott mot människor, icke mot djur man får vara grym?» frågade lille Rudolf midt under sina snyftningar

»Icke heller mot människor! ... Till och med ännu mindre mot dessa ...»

»Du har ju själf slagit italienare och danskar?»

»De voro fiender ...»

»Man får således hata fiender?»

»Och» — sade Fredrik halfhögt till mig — »inom kort skall prästen lära honom, att man skall älska sina ovänner! ... Hvilken logik!

Därefter yttrade han till Rudolf:

»Vi få icke slå våra fiender därför, att de hata oss, utan blott när de vilja slå oss ...»

»Och hvarför vilja de slå oss?»

»Därför att vi ... nej, nej», afbröt han tvärt. »Ur denna kretsgång finner jag aldrig vägen ut ... Gå nu och lek, Rudi! .. Vi förlåta dig ... Men gör icke om det!»

Det tycktes mig som om kusin Konrad mer och mer vann framsteg i Lillis gunst. Det finnes i sanning ingenting, som har kraftigare verkan än ihärdighet. Jag var mycket för denna förbindelse och såg med

glädje, att hennes ögon strålade, när han kom, samt huru hon suckade, då han försvann. Han gjorde henne icke längre sin kur, d. v. s. han pladdrade icke mera om sin kärlek... han framträdde icke med något frieri, men — hans sätt att behandla henne var en verklig belägring.

En dag, då han och jag sutto i förtroligt samspråk, behagade han öppna sitt hjärta för mig och säga:

»Det finnes åtskilliga olika sätt att belägra och intaga en fästning... Man kan vinna den genom en kraftig och plötslig stormning, på hvilken besättningen icke är förberedd... man kan eröfra den genom en långvarig belägring, som uthungrar besättningen. Och åtskilliga andra sätt finnas. Och på samma sätt eröfras en kvinnas hjärta. Verksammaste medlet är att bibringa henne *vanan* att se tillbedjaren i sin närhet och emellanåt hos henne uppväcka *sinnesrörelse*. Det är ju så naturligt, att hennes hjärta måste röras däraf, att jag är så ihärdig i min ömma böjelse, att jag så envist iakttager tystnad just i detta, som hon trott skulle blifva samtalets föremål, samt att jag ständigt återkommer. Om jag, sedan hon blifvit van att dagligen se mig, uteblefve, skulle uppstå en lucka i hennes existens... Och om detta fortfar någon tid, skall hon slutligen icke kunna lefva utan mig.»

»Och hur många gånger sju år ämnar du sålunda tjäna för att vinna din brud?»

»Därför har jag icke anställt någon beräkning. Ja... jo... naturligtvis till dess hon svarar ja till mitt frieri...!»

»Jag måste i sanning beundra dig... Men finnas då icke några andra flickor här i världen?»

»Jo... Jo... men ingen, som passar för mig! Jag har föresatt mig, att Lilly skall blifva min. Hon har vissa drag omkring läpparna, någonting tilltalande i sitt sätt, i sin gång... i allt!... Ingen annan förmår ersätta mig detta... Du, Marta, är... för

att nu taga ett exempel... tio gånger vackrare och säkert hundra gånger klokare...»

»Tackar för komplimangen...!»

»Men likväl ville jag icke hafva dig till hustru...»

»Tackar...!»

»Just därför att du är för klok!... Du skulle helt visst snart antaga en öfverlägsen ton gentemot mig. Mina stjärnor på uniformskragen, min blanka sabel, mina klingande sporrar utöfva intet inflytande på dig. Lilly har åtminstone respekt för militärer... för en tapper soldat, ja, jag vet, att hon tillber dem, medan däremot du...»

»Det oaktadt har jag två gånger ingått äktenskap med militärer», svarade jag skrattande.

* *
*

Hösten hade inbrutit med sina stormar, sitt regn, sin dysterhet. Den 30 oktober undertecknades freden i Wien och sålunda kunde jag nu se gryningen af den dag, då min allra hjärtligaste önskan... att Fredrik måtte taga afsked... skulle uppfyllas.

Men det är ett sannt ord: människan spår, men det är Gud, som rår. En händelse inträffade, hvilken grusade alla våra med så stor glädje uppgjorda planer. Saken var denna: huset Schmitt & Söner gjorde konkurs. Ja... och därmed var hela min enskilda förmögenhet borta... Jag stod där utfattig.

Äfven detta var en följd af kriget. Bomber och kartescher tillintetgöra icke endast de portar, de murar mot hvilka artilleristerna rikta dem,.. De förfärliga vibrationer, som deras skott framkalla, störta både bankhus och enskilda personers byggnader... förvandla dem till ruiner vida omkring... Och tusende därigenom ruinerade familjer fälla blodiga tårar.

Men för mig personligen var det icke så illa ställdt som för många andra. Jag var icke bragt till tiggarestafven, ty min far var rik och han skulle säkerligen

icke låta nöden träda in genom mina dörrar. Men det var nu omöjligt att tänka på utförandet af min käre Fredriks plan att taga afsked från »tjänsten». Vi befunno oss numera icke i en oberoende ställning. Det enda, hvaraf vi kunde lefva, var Fredriks lön. Alla andra hjälpkällor hade utsinat. Äfven om min far ville förskjuta mig penningar i mån af sin förmåga, skulle det likväl vara omöjligt för Fredrik att lämna sin tjänst och sin lön.

Ingenting kunde göras vid saken. Vi måste foga oss i vårt öde. Tant Maria sade naturligtvis: »det är så bestämdt af Försynen». Min pekuniära förlust gällde belopp af åtskilliga hundra tusen gulden. Naturligtvis intogs mitt hjärta af sorg, men jag har icke mycket att därom förtälja, ty mitt sinne var alltför upprördt att tillåta mig göra några dagboksanteckningar och i mitt minne hafva den tidens bekymmer blifvit till största delen undanträngda af ännu mycket mera smärtsamma tilldragelser, hvilka sedermera inträffat. Jag vet och minnes endast, att jag mest sörjde öfver ramlandet af alla de sköna luftslott, som vi uppbyggt åt oss — Fredriks afsked från mördarehandtverket, egendomsköp, oberoende — ja en i alla hänseenden från världen afskild tillvaro. Själfva förlusten vållade mig ingen sorg, ty ... som jag redan nämnt ... min far skulle helt säkert sörja för våra behof och icke, så länge han lefde, låta mig sakna något. Och vid hans frånfälle, som ju måste inträffa förr eller senare, skulle han åt mig efterlämna ett stort arf. Dessutom hade min son Rudolf sin enskilda, fäderneärfda, ganska stora förmögenhet. Bland alla dessa svåra bekymmer fanns dock åtminstone en ljusglimt, en omständighet, hvilken kunde lända till tröst och hugsvalelse, och det var denna: ingen utsikt finnes till krig; vi hafva att motse och med säkerhet hoppas på åtminstone tio eller tjugo år af fred ... Och till dess ...!

Enligt fördraget den 30 okt. hade Schleswig-Holstein och Lauenburg blifvit afträdda till Preussen och Österrike. Nu voro de envåldsherrar inom dessa om-

råden. Preussen och Österrike voro dessutom de bästa vänner i världen, riktigt såta vänner, »vänner för all evighet». Båda borde således känna glädje öfver denna utgång och broderligt dela de förmåner, som detta resultat medförde. Inte hade de något skäl att råka i strid med hvarandra. Ingenstädes på hela den politiska himmelen kunde man nu varseblifva den beryktade »svarta punkten». Den skymf, som tillfogats våra vapen genom nederlagen i Italien, hade nu blifvit utplånad genom det ärorika fälttåget mot danskarne, och det förelåg således icke någon anledning för den militära ärelystnaden att frambesvärja nya blodsutgjutelser. I detta hänseende kände jag mig därför helt lugn. Efter regn följer solsken och medan solen skiner, glömmer man regnet. Äfven efter jordbäfningar och vulkaniska utbrott pläga ju människorna på den skakade marken uppbygga nya boningar utan att besinna, att den öfverståndna katastrofen han upprepas. En hufvudbeståndsdel af vår energi tycktes verkligen ligga i förmågan att — glömma.

Vi togo vårt vinterkvarter i Wien. Fredrik tjänstgjorde numera i landtförsvarsdepartementet — en befattning, hvilken han fann i alla hänseenden mera angenäm än kaserntjänstgörningen. Min far flyttade ånyo in i sin gamla bostad vid »Herrengasse». Han föreslog, att vi skulle slå ner våra bopålar hos honom. då han ju hade godt utrymme för oss alla. Men vi föredrogo att hafva vår egen våning samt hyrde därför bostad — en mindre lägenhet vid Frans-Josefkajen. Min mans inkomster jämte den månadspenning jag erhöll af min far voro alldeles tillräckliga att bestrida utgifterna för vår enkla hushållning. Visserligen måste vi afstå från abonnerade loger, hofbaler, ja, från alla societetslifvets nöjen. Men med lätthet buro vi denna försakelse. Vi voro nog för hvarandra.

För en mindre krets af vänner voro dock våra dörrar alltjämt öppna. Lori Griesbach besökte oss ofta, ja, till och med oftare än som var mig rätt kärt. Hon var ytlig, liflig och kokett. Jag kunde lätt för-

stå, att det var lätt för henne att förvrida männens hufvud. Till min förtret märkte jag snart, att min Fredrik föll henne synnerligen i smaken och att hon mot honom afsköt många pilar, hvilka tydligen voro afsedda att fastna i hans hjärta. Loris man var en prydnad för jockeyklubben, kapplöpningsbanan och teaterkulisserna, men föga trogen mot sin hustru. Dock ... att just min Fredrik skulle tjänstgöra som revanchmedel, däremot hade jag ett och annat att invända ...

Lori dolde icke, huru mycket hon intesserade sig för min man.

»Hör du, Marta», kunde hon säga, »du är verkligen mycket afundsvärd, som har en så charmant man.» Och en annan gång: »Bevaka med omsorg din man ... alla fruntimmer äro ju galna i honom.»

»Jag litar fullkomligt på hans trohet.»

»Hur kan du vara så naiv ...?»

»Alla likna icke din man.»

»Jo ... alla, alla ... tro mig! ... Jag känner ingen af våra herrar, hvilken inte ... Bland dem som göra mig sin kur, finnas åtskilliga gifta karlar ... Och hvad vilja de väl? Tydligen inte öfva sig själfva eller mig i äktenskaplig trohet ...»

Loris man hade icke deltagit i det Schleswig-Holsteinska fälttåget, och det vållade honom stor förargelse. Äfven Lori var förtretad öfver denna »otur».

»Ett så skönt, segerrikt krig!» klagade hon. »Där kunde Ludvig säkerligen avancerat en hel grad. Men man får ju trösta sig med hoppet om bättre tur nästa gång ...»

»Nästa gång! ...»

»Ja, hvart femte eller sjätte år utbryter ju ett nytt krig ... det är så historiens gång.»

»Men det skall väl i alla händelser finnas några skäl?»

»Kanske! ... Men hvem har väl reda på dem? När åskan börjar gå, gäller det blott att bedja ...»

»... bedja, att den måtte slå ner hos grannen och icke i ens eget bo ... ja, det är helt visst det enklaste.»

* * *

En lugn, klar och vacker vårmorgon låg följande epistel ... öfverraskande genom sitt innehåll ... bredvid mitt kuvert på frukostbordet;

»Bästa fru Baronessa!

»En vän ... kanske också en fiende, men hvad betyder det? ... nog af, en person, hvilken menar väl, vill härigenom meddela Er den underrättelsen, att Ni är bedragen af Er man ... bedragen på det mest skändliga och förrädiska sätt ... ohyggligt bedragen. Eder skenheliga man och Eder till utseendet så uppriktiga väninna skratta bakom Er rygg ... skratta åt Er naiva godtrogenhet, Ni arma, förblindade hustru. Tro dock icke, att det är af välvilja mot Er, som jag nu rycker masken från de båda eländigas ansikten, ty jag förstår nog, att detta afslöjande af deras elände måste förorsaka Er mera smärta än glädje ... men jag är ingalunda välvilligt stämd mot Er. Kanske är jag en försmådd friare, som vill hämnas ... Mitt motiv angår Er icke. Faktum är och blir faktum, och i den händelse Ni skulle tarfva bevis, kan jag äfven prestera sådana. Utan bevis skulle Ni naturligtvis icke ett enda ögonblick sätta tro till ett anonymt bref ... Men jag bifogar här beviset ... Inneliggande biljett har grefvinnan Gr** tappat.»

Medan jag läste denna upprörande epistel, satt Fredrik midtemot mig sysselsatt med sin egen post. Om och omigen genomläste jag brefvet. Den biljett, som åtföljde den i så hög grad obehagliga skrifvelsen, var innesluten i ett särskildt konvolut. Jag hade det i handen, fingrade på det konvulsiviskt. Jag tvekade att öppna det ... Jag tyckte, att det inneslöt döden.

Mina ögon höjde sig och togo Fredrik i betraktande. Han hade fördjupat sig i en tidning, men sannolikt kände han, att min blick hvilade på honom, ty han lät tidningen sjunka ner på sitt knä och vände sig till mig med sitt vanliga milda, älskliga leende, sägande:

»Nå, min egen lilla Marta ... hvarför stirrar du på mig på detta sätt?»

»Jo ... jag ... jag skulle vilja veta, om du ännu håller mig kär.»

»Nej ... det är slut för länge sedan», skämtade han. »Egentligen har jag aldrig riktigt kunnat med dig.»

»Det där tror jag inte ...»

»Men nu först börjar jag se ... se och förstå. Du är ju alldeles likblek ... Har du bekommit någon ledsam underrättelse?»

Hans lugna fråga visade, att han icke ägde någon aning om brefvets innehåll. Jag tvekade. Skulle jag visa honom brefvet? Skulle jag dessförinnan som hastigast genomläsa biljetten, hvilken jag ännu höll obruten och oläst i min hand? Tankarne jagade hvarandra i mitt hufvud ... Min Fredrik ... mitt allt ... min vän ... min make — hade jag nu verkligen förlorat honom? — Han ... otrogen! Omöjligt! Kanske ett tillfälligt sinnesrus ... Någonting annat kunde det icke vara ... ingenting vidare! ...

»Så tala då! ... Visa mig brefvet! ... Du har ju blifvit alldeles stum ... Visa mig ... låt mig läsa den där skrifvelsen, som hos dig injagat en så stor och så märkbar förfäran!»

Han sträckte ut handen efter brefvet.

Jag lämnade honom brefvet, men dolde biljetten. Och knappt hade han genomögnat det, förrän han rusade upp och på samma gång kramade brefvet till en trasa i sin knutna hand.

»En ohygglig skändlighet! En skändlighet utan like!» utropade han med ursinne. »Och hvar finnes det s. k. beviset?»

»Här! ... Här har du det! Detta lilla bref ...»

Jag höll det ännu oöppnadt i min hand.

»Fredrik! Säg blott ett ord och jag kastar det på elden. Jag *vill* icke hafva något bevis på din trolöshet ...»

»O, du min hjärtevän!» Han trädde fram till mig och omfamnade mig med stormande häftighet. »Mitt

allt här på jorden!... Se mig in i ögonen!... Tviflar du på mig? Bevis eller icke bevis — är icke mitt ord tillräckligt för dig?»

»Jo!» sade jag och slungade papperet in i kaminen. Men det föll icke i elden, utan blef liggande invid gallret. Naturligtvis befann det sig i nästa ögonblick i Fredriks händer.

»Nej... nej», ropade han, »vi få på intet villkor förstöra det... Jag är nyfiken... Vi skola läsa det gemensamt. Jag har intet minne af att jag någonsin skrifvit en enda rad till din väninna, som kunde hafva ens en aflägsen antydning om ett ömmare förhållande mellan henne och mig... och för öfrigt har aldrigt ett sådant förhållande ägt rum.»

»Men hon är kär i dig, min Fredrik... Du behöfver endast räcka ut ett finger, så...»

»Menar du det?... Kom nu, Marta lilla, och låtom oss öppna detta dokument!... Jaha... Jo, det är riktigt nog, min egen handstil... Låtom oss läsa!... Ah, det är ju blott de två rader, du själf dikterade för mig några veckor sedan, då du... på grund af skada i högra handen... icke själf förmådde skrifva. Och så här låter det:

»Min Lori!

Kom!... Jag väntar dig med otålighet i eftermiddag kl 5.

Din Marta (ännu invalid).»

»Detta är verkligen ett komiskt *quo pro quo*. Gud vare lof att vi icke brände upp det här. Bättre bevis på oskuld kunde jag ju aldrig önska mig... Eller är ditt sinne ännu uppfylldt af misstankar?»

»Icke sedan jag såg in i dina ögon!... Vet du, min Fredrik, om det också varit sanning, skulle jag förlåtit dig, fastän jag naturligtvis då skulle känt mig gränslöst olycklig... Lori är kokett och mycket vacker...»

»Du skulle således kunna förlåta mig ett snedsprång, en otrohet, en... en nedrighet? Är du då icke det allra minsta svartsjuk?»

»Jo, så svartsjuk, att dylikt skulle sönderslita mitt hjärta... När jag föreställer mig, att du ligger vid en annans fötter... att du trycker dina läppar mot andra läppar än mina.... att din kärlek till mig brunnit ut — o, det är förfärligt, det vållar mig olidliga kval ... Men jag fruktar icke, att din kärlek skall dö. Ditt hjärta skall aldrig under hvilka omständigheter som hälst kallna för din Marta... Därom känner jag mig fullkomligt säker. Våra själar hafva ju så sammanblandats, att... men...»

»Jag förstår... Men vi äro ju nygifta... jag är icke en äkta man efter silfver- eller guldbröllopet. Så länge ungdomselden ännu glöder i min barm, glöder den endast för dig. Du... du ensam... du är för mig den enda kvinna på jorden. Och vare sig det vore Lori Griesbach eller något annat fruntimmer, som behagade lägga ut sina nät för mig... tro mig, Marta lilla, jag har tillräcklig styrka, jag har tillräckligt fast vilja att icke duka under för någon frestelse af detta slag... Där ligger en hel värld af lycka och sällhet i det medvetandet, att man aldrig ett ögonblick sviker sin trohetsed... Jag vill för intet pris förlora den lyckan.»

Huru värmde och fröjdade icke mig dessa ord! Huru hugsvalade de icke mitt hjärta!

Fredrik var i hög grad uppbragt mot bakdantaren... brefvets anonyme författare. Han svor, att han skulle uppsöka honom, att han skulle exemplariskt bestraffa honom. — Redan samma dag förvärfvade jag själf visshet om, hvarifrån brefvet härstammade och hvad som varit dess verkliga *ändamål*. Men det verkliga *resultatet* af illgärningen hade säkerligen icke ingått i nidskrifvarens beräkningar.

På eftermiddagen befallde jag fram min vagn och gjorde ett besök hos Lori. Jag önskade fästa hennes uppmärksamhet därpå, att hon hade en hemlig fiende och ville därför låta henne läsa brefvet... Och dessutom skulle det ju vara ett sannt nöje att få med henne skratta åt, att min oskyldige biljett blifvit så missförstådd.

Ja ... nog skrattade hon ... nästan mera än jag väntat.

»Således gjorde brefvet dig förfärad?»

»Ja ... jag blef nära nog skrämd till döds! ... Och likväl var det icke långt ifrån, att jag brännt upp brefvet utan att läsa det.»

»Kors! ... Då skulle ju hela skämtet varit misslyckadt! ...»

»Hvilket skämt?»

»Du hade ju då kunnat på allvar tro, att jag bedragit dig ... Men låt mig nu bikta! ... I en olycklig stund — det var på middagsbjudningen hos din far — kom jag att sitta bredvid Tilling. Jag hade druckit för mycket af sherryn och champagnen ... ja, i korthet sagdt, jag erbjöd honom mitt hjärta ... om jag så får säga ... på en presentertallrik ...»

»Och han ...?» frågade jag med ångest.

»Han?! ... Jo, han sade mig med djupt allvar, att han älskade dig öfver allt annat och att han aldrig skulle rubba beslutet att förblifva dig trogen in i döden ... För att lära dig uppskatta ett så sällsynt fenomen som en trogen man, har man tillåtit sig detta skämt ...»

»Hvilket skämt? ' .. Hvad menar du?»

»Det förstår du väl, eftersom brefvet blifvit afskickadt af mig ...»

»Af dig ...? Det visste jag icke.

Lori skrattade hejdlöst.

»Har du inte tagit i betraktande biljettens andra sida?»

»... andra sida ...?»

»Ja, se här! ... På baksidan står ju mitt namn och datum: *den första april.*»

*   *

*

Loris osmakliga aprilskämt hade på oss haft den verkan att fastare, ännu innerligare förena Fredrik och mig. En liknande verkan hade en annan händelse,

hvilken kort därefter inträffade. Under sex veckor fjättrades jag vid sjuksängen af en häftig nervfeber. Detta var ju en i och för sig sorglig och olycklig händelse, men hans fruktan att förlora mig gjorde mig ännu mera kär för hans hjärta ... kort sagdt, sedan sjukdomen var äfverstånden märkte och kände jag, att jag var af honom älskad ännu högre än tillförne och att jag var mera förvissad om hans kärlek än någonsin förut.

Då jag nu befann mig på mitt sjukläger och sjukdomen rasade i min lekamen med dödande våldsamhet, liksom kulorna på slagfältet hvina omkring krigaren, och kunna hvarje ögonblick utsläcka hans lif — då kunde jag så väl föreställa mig, hvad de soldater känna, som älska lifvet och veta, att deras död skall störta i förtviflan någon eller några, hvilkas allt, hvilkas käraste på jorden de äro.

»Endast *ett* företräde framför den febersjuke äger soldaten», var Fredriks svar, »och det är medvetandet att hafva uppfyllt sin plikt. Men därutinnan måste jag gifva dig rätt, att ingen lycklig människa kan med likgiltighet gå döden till mötes, kan efterkomma den till oss soldater så ofta ställda uppmaningen att med glädje offra lifvt. Det kunna möjligen nödens barn göra, men aldrig de lyckliga.»

Min far hade dagligen aflagt besök under min sjukdomsperiod och visat sig mycket orolig, men det oaktadt visste jag, att han icke skulle tagit min död synnerligen djupt. Sina båda yngre döttrar älskade han högre och varmare än mig. Af barnen var Otto honom kärast. Mina två giftermål och framför allt mina åsikter, som voro i så hög grad olika hans, hade upprest ett slags skranka och gjort oss främmande för hvarandra. Då jag blifvit fullkomligt frisk, flyttade han ut till Grumitz — det var under högsommaren — och uppmanade mig lifligt att komma dit med min lille Rudolf. Men då Fredrik icke kunde lämna staden för tjänstens skull, föredrog jag att under sommaren vistas i närheten af Wien, ty på detta sätt kunde Fredrik och jag dagligen sammanträffa

med hvarandra. Därför hyrde vi ett landställe i Hietzing.

Mina systrar reste till Prag under tant Marias beskydd. Härifrån skref Lilly:

»Jag måste tillstå för dig, att vår kusin Konrad börjar att icke längre förefalla mig så motbjudande . . .»

Och tant Maria skref till mig (i det enda bref af hennes hand, som jag ännu äger kvar) följande:

»Mitt kära barn!»

»Du kan tro, att det här varit en tröttsam vinter Jag skall inte bli litet glad, då Rosa och Lilly en gång ingått för dem passande äktenskap. Och det hade kunnat vara i ordning redan nu, om de icke under karnevalen här utdelat ett fjärdedels dussin korgar hvardera . . . . oberäknadt den outtröttlige Konrad. Men nu skola besvärligheterna börja igen . . . i Marienbad. Gärna, gärna hade jag velat resa till Grumitz eller till dig, men — tänk dig hvilken pina! — i stället måste jag spela den oftast otacksamma, alltid mödosamma rollen af förkläde för dessa efter nöjen och förströelser fikande flickor.»

»Det gläder mig mycket att höra, att du nu är alldeles frisk och kurant igen . . . Din man skref under långa tider alldeles förtviflade bref till oss. Säkert har det bidragit till din räddning, att jag för ditt tillfrisknande tillbringade Novenan . . . du vet väl den där niodagarfästen . . . i ursulinnornas kloster under späkning och botöfningar. Den gode guden skall bevara dig åt Rudi. Jag skickar samtidigt den lille älsklingen ett par riktigt goda böcker: »Det fromma barnet och dess skyddsängel» . . . en underbart skön berättelse . . . samt »Fosterlandets hjältar» — en samling af krigsbilder för barn. Man kan verkligen inte tidigt nog väcka gossarnes sinnen för sådant. Din bror Otto var ännu icke fem år, då jag förtäljde för honom om Cæsar, om Alexander den store, om Karl den tolfte och andra berömda härförare . . . Du kan själf se och iakttaga den goda verkan däraf. Han är

ju, som vi alla veta, besjälad af hänförelse för allt, som kan benämnas heroiskt... Åh!... Åh! Det är ett riktigt nöje att se och iakttaga det.»

»Himmelen bevare dig och din Rudi! Var rädd om dig, så att du icke får ett recidiv. Detta önskar af hjärtat din tillgifna

Tant Maria.»

»P. S. Din man har ju släktingar i Preussen (och till all lycka är han icke fjärdedelen så arrogant som hans landsmän) och det skulle intressera mig, om du ville fråga honom, hvilka tankar man i allmänhet hyser i Preussen rörande det politiska läget, om hvilket man påstår, att det skall vara synnerligen betänkligt.»

* *

*

Det var först min tants bref som påminde mig därom, att det fanns ett »politiskt läge». Under senare tiden hade jag icke alls tänkt därpå. Tidningarnes ledande artiklar hade jag konsekvent öfverhoppat, då jag nu icke längre behöfde göra mig den dagliga frågan: »krig eller icke krig?» Den »yttre» politiken hade därför intet intresse för mig. Men slutorden i tant Marias bref förmådde mig att taga igen skadan genom att skaffa mig kännedom om de rådande politiska förhållandena.

»Hvad kan vår kära tant Maria mena med ordet 'betänklig'?... Säg mig det, du 'mindre arrogante preussare'?» frågade jag min man, i det att jag räckte honom brefvet... »Finnes det verkligen numera öfver hufvud något politiskt läge?»

»Det existerar tyvärr alltid ett sådant... alldeles som det alltjämt hvarje dag, hvarje natt råder en viss väderlek... Och, tro mig, det politiska läget är därjämte alltid lika föränderligt och lika opålitligt som väderleken...»

»Nå... talar man fortfarande om Elbehärtigdömena?'..»

»Mera än någonsin! Ingenting har kommit till afgörande... Men schleswig-holsteinarne hafva nu till lösen: 'hellre Danmark än Preussen!' Oss preussare hata de...»

»Och hur befinner sig Augustenburgaren?... Honom rå de ju om... Påstå inte motsatsen, Fredrik!... Det var ju efter honom, som de af danskarne förtryckte landen så ifrigt längtade... det var ju för hans, 'den ende berättigade tronarfvingens' räkning, som hela detta krig utbröt, hvilket kunde kostat mig — dig!... Låt mig således behålla den lugna och betryggande tron på, att Augustenburgaren blifvit insatt i sina rättigheter och nu regerar i de odelade härtigdömena... Han hade ju 'historisk rätt'...!»

»Ack, det är klent beställdt med dina historiska rättsanspråk, Marta lilla», genmälde Fredrik skrattande. »Om Augustenburgaren är numera icke det ringaste tal... annat än i hans egna protester, manifester och proklamationer.»

Från denna tid började jag ånyo intressera mig för de politiska förvecklingarne och erfor då, att trots det vid freden i Wien uppsatta protokollet ingenting ännu var godkändt eller fastställdt. Den schleswig-holsteinska frågan hade sedan den tiden befunnit sig i alla möjliga stadier, men var för närvarande ännu mera »sväfvande» än någonsin. Ingen visste, hvilka afsikter de allierade hade beträffande de eröfrade provinserna, och dessa båda makter själfva, Preussen och Österrike, utslungade nu mot hvarandra den förebråelsen, att de ömsesidigt sökte rikta sig på hvarandras bekostnad.

På detta sätt strider man oafbrutet. Preussen förklarar mycket högtidligt, att det uppställdt sina fordringar blott i hela Tysklands välförstådda intresse, att det ingalunda har för afsikt att annektera något... men om dessa billiga fordringar icke blefve tillfredsställda, ja, då (och rösten blef hotfull) då skulle Preussen sannolikt komma att kräfva ännu mera... Naturligtvis blef man nu i Österrike allt mera förbitt-

rad mot Preussen och i all synnerhet mot Bismarck. Nå, efter många »om och men» blef slutligen den 14 aug. i Gastein undertecknad en öfverenskommelse ... ett s. k. »fördrag» ... Ack, det ordet, »fördrag» klingar ju som ett löfte om fred. Först senare kom jag till den erfarenheten, att de internationella fördragen ofta icke tjäna till annat än att genom kränkningar framkalla det, som man benämner »*casus belli.*» Den ene behöfver ju endast anklaga den andre för »fördragsbrott» ... ja, och så är kriget gifvet, svärden flyga ur skidorna och man hugger löst på hvarandra — under det vackra skenet af att blott försvara stadfästa rättigheter.

Likväl kände jag mig lugnad genom Gastein-fördraget. Striden tycktes vara bilagd. General Gablenz — »den vackre Gablenz», för hvilken alla tokiga kvinnor svärmade — blef ståthållare i Holstein, Manteuffel i Schleswig, Och hvad Augustenburgaren beträffar ... lät Manteuffel honom förstå, att om han ännu en gång visade sig inom landets gränser, skulle han se sig nödsakad att fånga honom och kasta honom i fängelse.

Den, som icke finner detta vara ett förträffligt skämt af musen Klio, ja ... den har icke sinne för att uppfatta — historiens »Fliegende Blätter». *)

* *
*

I trots af Gasteinfördraget kunde de politiska angelägenheterna icke ordnas på ett för de intresserade parterna tillfredsställande sätt. Striden fortfor. Jag sökte i mån af förmåga genom tidningsläsning följa med dess förlopp såväl som växlingarna i allmänhetens tänkesätt. Dock fruktade jag icke, att det hela skulle utmynna i ett krig. För mina ögon var det endast en processfråga, hvilken ju borde kunna lösas på samma sätt som andra rättegångstvister, d. v. s. en bekant tysk skämttidning.

*) En bekant tysk skämttidning.

genom ett omsorgsfullt undersökande af rättsanspråken och ett på grund af det därvid vunna resultatet afkunnat domslut. Alla dessa underhandlande statsmän . . . alla dessa monarker, som förr umgingos helt vänskapligt med hvarandra, och vid sina möten gåfvo hvarandra en kyss (!) — skulle de icke kunna bringa dessa i självfva verket obetydliga frågor till en lycklig lösning? Voro dessa kyssar blott — Judaskyssar? I mina häften har jag antecknat:

d. 1 okt. 1865. Vid förbundsdagen i Frankfurt har man öfverenskommit om följande: I) Det i Schleswig-Holstein boende folket får behålla sin självbestämmelserätt okränkt. Fördraget i Gastein var rättsvidrigt och förklaras därför vara upphäfdt. 2) Alla folkrepresentanter förpliktas att icke anslå bevillningar eller lämna lån åt de regeringar, som drifva en våldsam politik.»

»Fräckt» . . . »oförskämdt» m. m. kallar man det i Preussen förda språket. »Preussisk arrogans» har blifvit ett slagord, för att nu icke säga ett slangord. »Mot preussarne måste man skydda sig» — det är numera icke ett infall, det är en dogm. »Konung Wilhelm tycks vilja spela rollen af en tysk Victor Emanuel.» — »Österrike har för afsikt att återeröfra Schlesien'» — »Preussen söker ställa sig in hos Frankrike.» — detta och en mängd annat pladder och sladder af minimalt värde hördes i de förnämsta kretsarne och icke endast vid småstädernas kafferep. — Ja, samma sak upprepades i depescher mellan stormakternas kabinetter.

När vintern gjorde sitt intåg i våra bygder, återvände hela min familj till Wien. Rosa och Lilly hade roat sig tappert vid badorterna i Böhmen, men — förlofvat sig hade de icke. Konrads aktier hade stigit betydligt i värde. Under jaktsäsongen hade han infunnit sig på Grumitz. Ännu var visserligen det afgörande ordet outtaladt, men nog voro de båda unga människorna i sitt inre öfvertygade om, att de en gång skulle blifva »ett äkta par».

Fastän min far icke svarade på inbjudningar och

uppmaningar, hade jag icke ens till höstjakternas början infunnit mig på Grumitz. Fredrik hade icke erhållit tjänstledighet och att skiljas från honom, det var nu som alltid ett lidande, hvilket jag icke utan nödtvång ville underkasta mig.

När den lilles födelsedag inföll, fick han mycket riktigt en sabel såsom födelsedagsgåfva från morfar.

»Du vet ju min far», yttrade jag tämligen misslynt, »att min Rudolf aldrig skall eller får blifva soldat; jag får på det allvarligaste bedja dig...»

»Således är det din afsikt att göra honom till ett så värdelöst ting som en mammas gosse? Detta skall dock, vill jag hoppas, icke lyckas dig. Ett ädelt och godt soldatblod förnekar sig aldrig... När gossen har växt upp, skall han själf välja sin bana — och bland alla lefnadsbanor finnes väl icke någon skönare än den, som du vill stänga för honom.»

»Marta är väl rädd att utsätta sin ende son för faror», anmärkte tant Maria spetsigt, »men hon förgäter helt och hållet, att om Försynene bestämt att en människa skall dö, så drabbas hon af detta öde lika väl då hon ligger i sin bädd, som då hon deltager i ett fälttåg.»

»Om således under ett krig hundratusen människor nedhuggas eller nedskjutas, så skulle, enligt tants mening, samtliga dessa människor också under fred hafva drabbats af samma öde...?»

Jag trodde, att tant Maria skulle stanna i förlägenhet för ett svar... Men nej!... Hon svarade raskt:

»Det var just bestämdt af Försynen, att dessa hundratusen människor skulle dö i krig.»

»Men om människorna voro så kloka att icke mera börja något krig...?» sökte jag invända.

»Det är en omöjlighet!» utropade nu min far, och därmed hade samtalet åter kommit in på de gamla, utnötta spåren... in på det ämne, som alltid gaf anledning till meningsskiljaktigheter och tvister

mellan mig och min far. Och tant Maria yttrade med skenhelig ifver:

»Krigen äro påbjudna af Gud själf ... härskarornas herre ... Det kan du finna i den heliga skrift ...»

* *
*

Nyår 1866. Återigen sutto vi alla församlade omkring min fars bord, drucko vin, förtärde tårtor och småpratade, då första timmen slog af detta olycksdigra år. En mycket glad fäst var det i sanning. Vi firade samtidigt nyårshögtid och en förlofning: Konrads och Lillys. När minutvisaren pekade på tolf och man på gatan utanför vår bostad afsköt några »glädjeskott», omfamnade min företagsamme kusin den unga flickan, som satt vid hans sida, tryckte i allas vår närvaro och till allas vår häpnad en kyss på hennes läppar och ställde till henne denna fråga:

»Vill du blifva min under det år, som nu börjat?»

»Ja — det vill jag», svarade hon högt, rent och utan spår af förlägenhet, »ja ... ty jag älskar dig, Konrad!»

Nu blef det naturligtvis ett omfamnande, ett lyckönskande, ett handskakande, ett klingande utan ände.

Alla kände vi oss rörda och glada. Men måhända voro icke alla fria från en viss liten grad af afundsjuka. Ty liksom döden är den mest sorgliga, den mest beklagansvärda företeelse, så är kärleken — den till ett lifalstrande förbund af Gud sanktionerade kärleken — den mest lyckliga, den mest afundsvärda företeelse i världen, i människolifvet. För min del kände jag dock ingen afundsjuka. Visserligen var Konrad en präktig gosse, men ... det finnes dock *endast en* Fredrik!

Min far gjorde omsider slut på detta gratulationsoväsen därigenom, att han steg upp och med den i hans sigillring infattade stenen knackade i sitt glas, hvarefter han upplät sin mun, talade och sade:

»Mina kära barn, mina värderade vänner!... Hm!... År sextiosex börjar förträffligt. Redan under dess allra första timme har gått i fullbordan en af mitt hjärtas allra käraste önskningar... den att få kalla Konrad min son. Låtom oss hoppas, att äfven Rosa må under det nu ingående nya året finna en henne värdig ledsagare genom lifvet... Låtom oss äfven hoppas, att I... Marta och Fredrik... måtte under det nya året få — ett nytt besök af storken! Måtte samma nya år skaffa Er, doktor Bresser, hela massor af patienter. Och måtte det åt dig, syster Maria, skaffa hufvudvinsten på lotteriet... fullständig absolution eller hvad annat ditt hjärta kan önska sig... Måtte detta år åt dig, min son Otto, bereda de högsta betygen i din examen och utrusta dig med alla tänkbara soldatdygder och militära kunskaper, på det att du en gång må blifva en prydnad för vår krigshär och din gamle fars stolthet... Äfven åt mig själf får jag väl i en sådan stund som denna önska någonting godt, och då kan jag icke tänka mig någonting skönare än Österrikes välgång och ära, så önskar jag, att detta nu ingående år måtte åt vårt land medföra en stor vinning — Lombardiet eller Schlesien eller bådadera!... Man kan ju inte veta... Omöjligt lärer det väl icke vara att frånrycka de fräcka preussarne Schlesien, som stulits från vår stora Maria Theresia...»

Jag erinrar mig att slutet af min fars nyårstal väckte en viss misstämning. Det fanns numera bland oss verkligen ingen, som ägnade någon tanke åt Lombardiet och Schlesien. Och den önskan, som dolde sig under denna nyårsönskan var ju — krig!... Alltså nytt elände, ny blodsutgjutelse, ny ångest... dödsångest!... O, en sådan önskan passade ju icke i stycke med de känslor af frid och glädje, som den genom ett nytt kärleksförbund helgade timmen väckt till lif i våra hjärtan. Jag vågade till och med göra en invändning:

»Nej, nej, min käre far... äfven för preussarne, äfven för italienarne är det i dag nyår och då böra

vi väl icke önska dem något ondt... Måtte under året sextiosex och äfven under alla de följande åren människorna blifva allt bättre, allt mera böjda för fridsamhet, allt bättre och därigenom allt mera lyckliga!»

Min far ryckte med förakt på sina axlar.

»O... hvilken svärmerska du är!» yttrade han medlidsamt.

»Ingalunda är hon någon svärmerska!» tog mig nu Fredrik i försvar. »Den önskan, som Marta uttalat, beror ingalunda på något svärmeri, ty vi hafva vetenskapliga bevis därpå, att den kan och skall gå i fullbordan. Ända sedan urminnes tider hafva människorna stadigt fortskridit till allt större fridsamhet och därigenom allt mera rik lycka. Men det går långsamt, ja, jag medgifver, att framåtskridandet är så omärkligt, att en så liten tidrymd som ett år omöjligen kan förete något synbart bevis därpå.»

»Jag skulle dock önska, att det bröte löst...»

»Nåväl, min far... det är säkerligen äfven hela krigsstyrelsens önskan!... Men hvarför säger man då icke rent ut? ... Bättre voro allt annat än att försöka inbilla folket, att man rustar blott för att värna freden. När I visen tänderna och knyta näfvarne, anstår det Er icke att hviska milda och fridsamma ord... Om I redan brinnen af längtan efter att få utdela svärdshugg, så borden I åtminstone icke låtsa, som om det vore endast och allenast af försiktighet I fören handen till svärdsfästet...»

Så här talade jag nu en stund, visserligen till en början med darrande stämma, men med stigande värme. Min far var förbluffad och svarade icke ett enda ord... Slutligen brast jag i gråt.

* *
*

Härefter följde en tid af växlande fruktan och hopp. Ena dagen hette det »freden är sannolik», den andra däremot »kriget är oundvikligt». De flesta voro af den senare åsikten.

Dagligen antecknade jag i de röda häftena alla skiftningar i den sväfvande frågan och fick på detta sätt fullt klart för mig, huru det ödesdigra kriget förbereddes och slutligen kom till utbrott. Utan dessa anteckningar skulle jag helt visst varit i samma okunnighet om ifrågavarande års historiska tilldragelser som de flesta människor pläga vara efter hvarje historisk händelse, som de upplefvat. Den stora massan af befolkningen vet vanligen icke hvarken eller på hvad sätt ett krig uppstår. Man endast ser det på afstånd en tid och plötsligt bryter det in öfver en. Och när det utbrutit frågar man icke mera efter de obetydliga intressen och meningsskiljaktigheter, som framkallat detsamma, utan tänker endast på de stora tilldragelser ... fältslag och annat, hvartill det under sin fortgång gifvit anledning. Och då det en gång är öfverståndet, erinrar man sig på sin höjd blott den utståndna ångesten och pinan ... endast de personliga förluster, man lidit, eller den vinst, den triumf, man vunnit.

Den 24 mars aflåter Preussen en rundskrifvelse, i hvilken det beklagar sig öfver de hotfulla rustningarne i Österrike. — Hvarför afväpna vi icke, om vi icke hafva för afsikt att hota? Huru skulle vi kunna afväpna? Den 28 mars bestämmer Preussen, att fästningarne i Schlesien och två arméer skola hållas i första krigsberedskap ...

Den 31 mars. Gud vare lof! Österrike förklarar, att alla i omlopp varande rykten om hemliga rustningar äro helt och hållet gripna ur luften, att det icke kan falla Österrike in att angripa Preussen. Det uppställer därför den fodran, att Preussen skall inställa sina rustningar.

Preussen lämnar sitt svar: vi hafva icke ens den mest aflägsna tanke på att anfalla Österrike, men då Österrike rustar sig, äro vi nödsakade att göra oss beredda på ett angrepp.

Och på detta sätt sjunga båda parterna oafbrutet den uppbyggliga växelsången:

Din rustning är ju offensiv,
Men min är bara defensiv.
Du rustar... därför rustar jag,
Det ligger ju i öppen dag
Vi rusta därför bägge två.
Med rustningar vi flinkt gå på...

Tidningarna utföra orkesterackompagnement till denna duett. De ledande artiklarna frossa i s. k. konjunkturpolitik. De upphetsa folket, de underblåsa hatets låga, de skryta öfver de respektive krigshärarnes oöfvervinnelighet, de söka att så mycket som möjligt förklena motståndaren. Historiska verk rörande »sjuåriga kriget» utgifvas i ymnighet och man spårar i dem alla otvetydigt afsikten att återupplifva den forna fiendskapen mellan de båda nationerna.

Emellertid fortgår notväxlingen alltjämt. I en not af den 7 april förnekar Österrike ännu en gång sina rustningar, men anspelar olyckligt nog på ett yttrande, som Bismarck fällt i Kärolyis närvaro, att »man kan med största lätthet sätta sig öfver Gastein-fördraget». — Alltså... *och detta är just det fruktansvärda*... alltså skall de båda folkens öde bero af hvad två ordensprydda herrar diplomater yttra under inflytandet af ett mera eller mindre godt humör. Och hvilken nytta har väl världsfreden af sådana fredsfördrag, hvilkas bindande kraft är uteslutande och till alla delar beroende af kontrahenternas godtycke? Hvarför icke bilda en öfver dem upphöjd skiljedomstolsmyndighet?

På nyss omförmälda not svarade Preussen den 15 april, att beskyllningarne — naturligtvis! — voro osanna. Men det vidhöll sitt påstående, att Österrike verkligen hade anställt krigsrustningar vid sina gränser samt att således Preussens rustningar voro fullt berättigade. Om Österrike verkligen har något allvar med sina försäkringar, att det icke ämnar öfverfalla Preussen, så bör Österrike vara den förste att afväpna.

Till svar häpå aflät Österrike följande depesch:

»Vi vilja afväpna den 25 dennes om Preussen förbinder sig att dagen därpå vidtaga samma åtgärd.»

Och Preussen gick in på detta förslag. Huru djupt var icke det andedrag, som lättade mitt bröst då jag erfor detta!... Freden skall således blifva upprätthållen i trots af alla vid horisonten skockade åskmoln. Med hvilken glädje antecknade jag icke i mina röda häften denna utsikt till en lugnare och bättre sakernas ställning!

Men det var för tidigt att glädje sig och fröjdas. Snart voro nya förvecklingar i gång — snart uppkommo nya svårigheter. Österrike invände, att det — i anseende till dess ställning gentemot Italien — kunde afväpna endast i norr — icke i söder.

Härtill genmälde Preussen:

»I händelse Österrike icke fullständigt afväpnar, skola också vi fortfarande hålla oss rustade.»

Nu fick man äfven höra Italiens stämma i denna illaljudande »europeiska konsert».

»Det skulle aldrig kunna falla Italien in att angripa Österrike, men efter denna makts senaste förklaring måste äfven Italien anse sig nödsakadt att försätta sin armé på krigsfot.»

Defensivsången var således numera trestämmig.

För min del lät jag ånyo vagga mig till ro vid denna ljufva fredsmelodi. Efter så högljudda och så ofta upprepade försäkringar om fredliga afsikter *kan* väl icke någon af makterna angripa en af de andra ... och om ingen angriper, kan icke uppstå något krig. Den principen, att endast försvarskrig äga något berättigande, bör väl nu hafva grott så fast in i det allmänna medvetandet, att aldrig mera någon regering skall våga föra ett anfall mot grannlandet och om arméerna endast äro *försvarshärar å* ömse sidor, så kunna ju dock dessa faktiskt icke bryta freden, huru moderna vapen och huru många sådana de än må anskaffa samt huru fast deras beslut än är att försvara sig till sista blodsdroppen.

O... hvilken missräkning! Hvilket fåfängt och dåraktigt hopp!... Där finnas, utom anfallskrig,

många andra sätt och utvägar att få börja fientligheter.

Den ena händelsen följde på den andra. Österrike uppträdde med så stor bestämdhet till Augustenborgarens förmån, att Preussen förklarade dess handlingssätt stå i uppenbar strid mot Gastein-fördraget samt vara ett tydligt bevis på fientliga afsikter. Rustningarna bedrefvos med allt större ifver. Äfven Sachsen började nu rusta sig till blodsutgjutelse. Den allmänna sinnesstämningen var i högsta grad upprörd och upphetsningen stiger för hvarje dag. Alla tidningar utropa:

»Krig i sikte!... Krig i sikte!...» Och med stora, uppseendeväckande typer trycka de denna fatala underrättelse, liksom om det vore en glad och lyckliggörande historia. För min enskilda del känner jag mig till mods alldeles som om jag befunne mig i en liten bräcklig farkost midt ute på ett af en annalkande orkan hotadt haf... O, Gud!...

Den för närvarande mest hatade och mest smädade mannen i Europa är Bismarck. Man gick till och med nyligen så långt, att man försökte bringa till verkställighet ett mordattentat mot honom. Attentatorn... en viss herr Blind... hade begått dådet endast i det ändamålet att därigenom lägga ett hinder i vägen för kriget.

Skulle denna hans goda afsikt hafva framgång? Skulle han s. k. attentat afvända kriget?

Från Preussen skrifver tant Cornelia till mig, att man därstädes icke önskar någonting mindre än krig. Vid samma tid, då man hos oss är uppfylld af entusiasm för ett krig med Preussen och under det att vi med stolthet betrakta vår »million soldater» ... under allt detta är Preussen söndradt genom invärtes split. Bismarck blir i sitt eget fädernesland ej endast hatad, utan därjämte smädad... nästan lika mycket som hos oss. Ett rykte går, att landtvärnet vägrar draga i fält mot broderlandet samt att vår kära drottning Augusta kastat sig till sin gemåls fötter, bedjande om fred... O, huru gärna hade jag icke velat knäböja

vid hennes sida!... O, huru gärna hade jag icke velat blanda mina tårar med hennes!...

* *
*

Ånyo kom den 1 juni från Preussen till »förbundsdagen» den förklaringen, att Preussen genast skulle afväpna, så snart Österrike och Sachsen lofvade att vidtaga samma åtgärd. Men omedelbart därpå utslungade Preussens motståndare (kabinettet i Wien) den beskyllningen, att Preussen redan länge underhandlat med Italien om ett gemensamt angrepp mot Österrike, hvarför denna makt nu ville uppmana det tyska förbundet att taga i sin egen hand afgörandet af Schleswig-Holsteins angelägenheter. Och samtidigt skulle de holsteinska ständerna sammankallas.

Häremot protesterade Preussen, emedan denna åtgärd skulle innebära en kränkning af fördraget i Gastein. Och därigenom skulle man ju återkomma till det genom fördraget i Wien fastställda *status quo* ... d. v. s. till en gemensam besittning af det omtvistade området. Följaktligen hade Preussen rätt att besätta Holstein, medan det å andra sidan icke ville förhindra Österrike att sätta sig i besittning af Schleswig... *Och samtidigt inföllo preussarne i Holstein.* Gablenz vek tillbaka utan svärdslag, men icke utan beaktansvärda protester.

Icke lång tid dessförinnan hade Bismarck utfärdat ett nytt cirkulär i hvilket han sade: »Vi hafva icke rönt tillmötesgående, icke ens förståelse i Wien... Tvärtom... konung Wilhelm har från trovärdig källa erhållit den underrättelsen, att kejsarens statsmän och rådgifvare gjort sig skyldiga till yttranden, som skulle bevisa, att de skulle till hvad pris som helst önska och vilja framkalla ett krig...» *Önska massmord*!... o, hvilken fruktansvärd beskyllning!... Och skulle anledningen därtill vara, att de skönjde något hopp om möjlighet att vinna seger och ett krig skulle förhjälpa dem ur åtskilliga för han-

den varande svårigheter inom de egna landamärena. Men den allra hemligaste och på samma gång kraftigaste orsaken skulle hafva varit en åstundan att genom preussiska kontributioner reglera österrikiska affärer... reparera Österrikes usla finanser... Hm! ... Sådant där kallas statsklokhet och man plägar för statsklokhet och lysande statsmannaegenskaper prisa de män, som framkomma med så skändliga förslag.

Den 9 juni förklarar Preussen, att förbundsdagen icke alls äger någon rättighet att ensam afgöra någon fråga, hvilken gäller Schleswig-Holstein. En plan till reformerande af förbundet framlägges och enligt denna plan skulle Österrike och Nederländerna uteslutas från förbundet.

Hela Preussen... alla dessa fåvitska tidningsmän äro nu krigiskt sinnade och segervissa såsom det anstår sanna patrioter.

Den 11 juni. Österrike framkommer med det förslaget, att förbundet borde inskrida mot Preussen på grund af dess egenmäktiga uppträdande i Holstein samt mobilisera hela förbundets krigshär.

Den 14 juni anställer man omröstning rörande detta förslag. Det antogs med nio röster mot sex. O, dessa tre röster!... Hvilka skri af smärta och förtviflan hafva de icke framkallat?... O, hvilket missljudande eko!

Nu är det en afgjord sak. De främmande makternas sändebud erhålla sina pass.

Den 16 juni uppmanar förbundet Österrike och Bajern att bistå Hannoveranarne och sachsarne, hvilka redan blifvit med vapenmakt anfallna af Preussen.

Den 18 juni offentliggöres det preussiska krigsmanifestet. Samtidigt utfärdar Österrikes kejsare ett blomsterhöljdt manifest till »sitt trogna folk», och Benedek följer underdånigast exemplet genom att utfärda en proklamation till trupperna.

Den 22 utfärdar prins Friedrich Karl en arméorder, och genom denna handling har kriget blifvit ett faktum. Jag har förvarat afskrifter af dessa fyra do-

kument ur hvilka alla framgår, att *det är motparten, som önskar krig*. Själf är man naturligtvis fredsvän och vill gärna undvika en sammanstötning.

Alltid förebrår man »den andre» att han vill sätta våldet i rättens ställe. Hvarför skall det då vara en möjlighet att sådant kan ske? Skulle icke en internationell folkrätt kunna förhindra sådant? Man kallar det både i tidningarne och samtalsvis »det olyckligaste af alla krig», därför att det är människor af samma stam, som strida mot hvarandra. Mycket riktigt! Redan detta är en högre synpunkt, som sätter det mera vidsträckta begreppet »Tyskland» öfver begreppen »Preussen» och »Österrike». Men ännu ett steg framåt och man skulle komma därhän, att hvarje krig ... människors sönderslitande af människor ... skulle anses vara ett olycksaligt brodermord. Och den utvägen »att kalla dem, som föranledt kriget, till ansvar inför historiens domstol» — hvartill gagnar väl sådant? Hittilldags har aldrig någon historisk dom blifvit fälld, hvilken icke varit till förmån för den segrande och vinnande parten. För den part, som utgått segrande ur striden, faller det pännfäktande historieskrifvareskrået i stoftet. Han prisas alltid, som om han uppfyllt en kulturmission. Och »inför den allsmäktige gudens domstol»? ... Ja, är det då icke samme Gud, som framställdes såsom ledare af slaktningarne ... uppfylles då icke samme allsmäktige Guds vilja såväl när ett krig börjar, som när det slutar! ... O, blott motsägelser — den ena på den andra! Men motsägelser måste alltid uppstå, då man vill dölja sanningen under hyckleriets mantel, då man vill i lika helgd hålla två hvarandra motsatta principer, såsom t. ex. krig och rättfärdighet, kärlekens Gud och människoslaktningens Gud ...

Prins Friedrich Karl säger slutligen: »Soldater! Det trolösa Österrike har utan krigsförklaring en längre tid med sina härmassor hotat de preussiska gränserna i Östra Schlesien. Jag skulle således likaledes kunnat öfverskrida Böhmens gränser. Men jag har icke gjort

det. I dag begifva vi oss in på fiendens område för att skydda vårt eget land. Gud gifve våra vapen framgång!...»

Är det samme Gud, med hvilkens tillhjälp Benedek lofvat besegra Friedrich Karl och hela tyska hären?

Och vidare fortsätter han:

»I detta krig gäller det, såsom I alla veten, Preussens dyrbaraste egendom, dess bestånd såsom stat, såsom stormakt. Fienden ämnar förnedra, ämnar sönderstycka vårt land. De strömmar af blod, hvilka edra och mina förfäder utgjutit under Friedrich den Store och nu senast vid Dybböl och på Als... skola de väl hafva runnit förgäfves?... Bort det! Vi vilja icke tillintetgöra Österrike, men ännu mindre vilja vi bidraga till att genom segrar göra det ännu starkare, ännu mäktigare. Vi hafva haft tappra och berömda fäder. Vi skola visa oss dem värdiga. Gud har varit med våra fäder. Han skall äfven vara med oss, om vi äro trägna i bönen. Han skall vara oss nådig — han skall förläna seger åt våra vapen. Och nu — framåt .. framåt! Med Gud... för konung... för fosterland!... Lefve konungen!»

FJÄRDE BOKEN.

Nu var den således öfver oss igen, denna den gräsligaste, den hemskaste af alla olyckor, som kunna träffa Adams barn. Och som vanligt hälsades kriget med jubel af den del bland befolkningen, som hvarken själf behöfde fatta geväret eller hade någon närbesläktad frände, hvilken drabbades af detta öde. En mängd regementen marscherade åstad med klingande spel, under flygande fanor. Skulle de väl någonsin återkomma? Lyckönskningar ... välsignelser ... hurrande gatpojkar följa dem på vägen.

Redan en tid förut hade Fredrik blifvit kommenderad till Bayern .. nej, till Böhmen var det ... och detta ännu — innan kriget blifvit förklaradt och just då de allmänna statsförhållandena voro sådana att jag vågade hoppas på ett biläggande i godo af denna olycksaliga, obetydliga tvist och strid om de båda Elbehertigdömena. Jag blef således denna gång besparad det hjärtslitande afskedet ... dessa fruktansvärda, förfärliga ögonblick, som alltid föregå den älskades »uttågande i kriget». När min far med jublande ton och triumferande min delgaf mig den bedröfliga underrättelsen: »nu få vi krig» ... ja, då hade min man redan för fjorton dagar sedan dragit ut ... En förbrytare, som är inspärrad i sin cell, väntar på att få höra sin dödsdom uppläsas. Med samma känslor, med samma rysning, med samma bäfvan afvaktade jag underrättelsen om krigets utbrytande ...

På min fars jublande budskap: »nu blir det krig» svarade jag icke ett ord. Han återtog:

»Du skall vara vid godt mod, mitt barn, vid mycket godt mod! Kriget kan icke räcka länge. Endera dagen tåga våra tappra gossar in i Berlin... Och liksom din make kom välbehållen och frisk hem från Schleswig-Holstein, så skall han också komma hem från detta fälttåg .. med ett sår kanhända... med ett afskjutet ben kanske, men höljd af nya, friska, härliga lagrar. Visserligen kan det ju för honom, som själf är af preussisk härkomst, kännas en smula obehagligt att strida mot Preussen... men när han nu en gång har trädt i Österrikes tjänst, så är han naturligtvis med lif och själ en af de våra... naturligtvis!... naturligtvis!... Dessa fördömda preussrackare! De vilja helt enkelt köra oss ut ur det tyska förbundet...! Men den saken skola de min... få ångra, då vi eröfrat Schlesien åt Habsburgarne...»

Förtviflad ropade jag:

»Min far... lämna mig i ro!»

Förmodligen inbillade han sig, att jag erfor behof att få i ensamhet gråta ut. Han var af gammalt en fiende till alla rörande uppträden och scener, hvarför han också genast beviljade min bön och aflägsnade sig.

»Men — gråta — nej, det kunde jag tyvärr icke.

Det förekom mig, som om någon hade med ett bedöfvande slag träffat mitt hufvud. Jag andades med svårighet. Jag satt alldeles orörlig och stirrade nästan medvetslöst ut mot väggen. Men när jag sansat mig något, steg jag upp och slog mig ned vid skrifbordet, där jag i ett af de röda häftena antecknade följande:

»Dödsdomen är således nu fälld. Hundratusentals människor skola nu afrättas. Skall Fredrik, min ädle, älskade Fredrik, vara en af dem?... Följaktligen äfven jag!... Är jag väl för mera än de andra hundratusen?... Hvarför skulle icke jag dela deras öde?... O, jag önskar, att jag redan vore död...»

Från min make erhöll jag samma dag några i hast skrifna rader:

»Älskade hustru, min egen hjärtevän!»

»Var stark! Var modig!... Vi *hafva varit* lyckliga, detta är något, som ingen förmår beröfva oss, om äfven för oss det budet kommer: »*det är förbi*». (Detta var ju samma tanke, som jag antecknat i min dagbok: de många andra dömda.) I dag tåga vi åstad mot »fienden». Måhända kommer jag att därborta i preussarnes leder påträffa mera än en stridskamrat och vän från Dybböl och Als... ja, kanske min kusin Gottfrid ...! Och dem måste jag behandla såsom fiender ... utgjuta deras blod... kanske döda dem eller — de mig! Vi marschera mot Liebenau med grefve Clam-Gallas' avantgarde. Hädanefter får jag helt visst icke tid att skrifva. Vänta därför icke med säkerhet några bref! På sin höjd någon gång en rad... att jag lefver! Men jag skulle vilja finna ett enda ord, i hvilket hela min innerliga kärlek till dig kunde innefattas, ett ord, som uttryckte allt, för att... i händelse det skulle blifva det sista... här nedskrifva det. Jag finner endast detta: »Marta!»... Du vet, hvad det innebär för din make.»

Min far, mina systrar och tant Maria flyttade nu ut till Grumitz. Jag lät öfvertala mig att komma efter med lille Rudi. Så länge Fredrik var borta förekom mig det egna hemmet så tomt, så ödsligt, så utdödt. Att härda ut där ensam, det skulle varit omöjligt. Mången gång under min djupa sorg lättades mitt hjärta en smula af den tanken: »Fredrik lefver... han kan ju vända åter. Men endast för att ett ögonblick senare plågas af den olidliga, den fasansfulla föreställningen: han ligger nu sårad, han vrider sig i outhärdliga kval... han är gömd, nedstoppad i en graf... tunga vagnar rulla fram öfver hans sönderskjutna, sönderhuggna lemmar... myggor och flugor myllra i hans sår... karlarne, som upphämta de stupade, anse honom vara död, där han ligger i sin stelkramp, och nedkasta honom bland de döda i den

graf, man uppkastat i den blodiga jorden ... och därnere återkommer hans medvetande ...»

Var det underligt att jag med höga skri rusade upp från drömmar af detta slag?

»Hvad står nu på igen?» frågade min far i förebrående ton. »Du får inte hängifva dig åt den sortens grubblerier. Det kan beröfva dig förståndet, så att vi måste inspärra dig på ett hospital ... Ser du nu återigen dina dumma syner? ... Det är sannerligen syndigt ...»

Jag hade nämligen mera än en gång yppat för min omgifning de kvalfulla tankar, som plågade och pinade mig ... och min far var naturligtvis i hög grad misslynt däröfver.

»Det är icke blott syndigt», fortfor han, »det är i sanning dessutom i allra högsta grad opassande ... ja, förlåt mig, det är rent af vanvettigt. Nog är det väl sannt, att emellanåt förekomma fall af det slag, som din högst öfverspända fantasi utmålar, men det är högst en gång på tusendet och ... när det inträffar ... gäller det alltid någon af manskapet, någon af de gemena. Hvad beträffar stabsofficerare, sådana som Fredrik, låter man dem sannerligen inte ligga kvar på bataljplatsen ... Och öfver hufvud taget bör man alls inte tänka på dylika saker. Det är en ogudaktighet ... det är ett vanhelgande af krigets helighet, när man fäster sig vid dess enskildheter i stället för att betrakta det stora hela ... På enskildheterna får man icke tänka.»

»Ja, ja», genmälde jag, »man får inte tänka därpå ... det är den mänskliga seden från allra äldsta tider att tillsluta ögonen för allt jordiskt elände .... Att »*icke få tänka*» — det är den grundsats, på hvilket allt barbari hvilar.»

Vår husläkare doktor Bresser, hade begifvit sig på väg till krigsskådeplatsen. Äfven hos mig hade en dylik plan sökt göra sig gällande: borde jag icke gå ut i kriget, jag också ... gå ut som sjuksköterska? ... Ja, utan ett ögonblicks tvekan skulle jag gjort detta, om jag varit förvissad om att komma i

Fredriks närhet och vara till hands, om han blefve sårad... Men att ägna min vård åt andra och icke veta, huru Fredrik hade det... nej, därtill saknade jag kraft och mod. Att se de sårades dödskamp, att höra deras rosslingar, att vilja hjälpa hundratals hjälpbehöfvande, men sakna medel, utvägar, tid därtill... att själfmant ålägga mig den tunga bördan att bevittna så många människors rysliga lidanden och förfärliga kval, men därigenom icke ens gagna min Fredrik... nej, nej, det förmådde jag icke, fastän det icke alls afskräckte mig, att sjukskötarne och sjuksköterskorna så ofta själfva äro blottställda för dödsfara. Dessutom underrättade mig min far, att jag såsom privatperson alls icke skulle blifva mottagen bland sjukvårdspersonalen vid fältslasaretterna. Han upplyste mig, att man där använder endast sjukvårdssoldater och... på sin höjd... barmhärtighetssystrar... inga andra.

»Men du kan ju repa charpi», tillade han, »du kan ju tillverka förbandsartiklar och aflämna allt det där till patriotiska välgörenhetsbyrån... Ja.. ja ha... men det är också det enda du förmår göra för de sårade... Gör detta med all flit, min dotter!... Du har därtill min välsignelse...»

Det röda korset!... Jag visste, huru det tillkommit, huru denna institution blef väckt till lif. De debatter, som på sin tid förts i Gent, hade jag med uppmärksamhet följt. Äfven hade jag läst Dunants skrift, som gifvit uppslag till denna barmhärtighetsinrättning. Den ädle Genferpatriciern hade inställt sig på slagfältet vid Solferino och hvad han där sett, under det att han försökte bringa de olyckliga all den hjälp, han förmådde, det har han berättat för världen. Otaliga sårade hade fått ligga fem, ja, sex dagar utan hjälp. Alla hade han velat rädda, men hvad förmådde väl han ensam och hans fåtal biträden... hvad förmådde de väl uträtta gent emot ett sådant masselände! Han såg människor, hvilkas lif kunnat frälsas genom en bit bröd eller en droppe vatten. Han såg sådana, hvilka — ännu lefvande — med förfärande hast blefvo nedkastade i en graf... Det var då, som han offent-

ligt uttalade, hvad som redan länge var både kändt och erkändt, men som först nu fann väg till människors hjärtan: att krigshärens förplägnings- och räddningsmedel icke längre voro tidsenliga, icke längre motsvarade tidens oafvisliga kraf. Och — så blef »Röda korset» en verklighet.

Men det gick trögt att väcka våra regeringar... ja, ja, tröghetslagen, den heliga slentrianens makt, vållar så mycket ondt. »Idéen är vacker, men outförbar», sade man på den tiden... och om den än icke skulle vara outförbar, så är den likväl i många hänseenden olämplig. Militärmyndigheterna skulle aldrig kunna medgifva, att privatpersoner medverka på slagfälten. I krig måste de taktiska ändamålen sättas framför människovänlighet... Och hvar skulle man finna någon garanti för, att icke denna sjukvårdspersonal blefve en liga af spioner... Och utgifterna sedan! Man måste också tänka på dem. Är icke kriget redan i och för sig tillräckligt dyrt? De frivilliga sjuksköterskorna skulle ju falla proviantförvaltningen till last. Och, om de nu skulle proviantera sig själfva, skulle ju deras inköp stegra priserna för krigsförvaltningen, stegra dem oerhördt...

Ack, du härliga ämbetsmannavishet!... Så lärd, så torr, så snusförnuftig och — så gränslöst dum!

* *
*

Första sammandrabbningen i Böhmen ägde rum i Liebenau den 25 juni. Denna underrättelse bragtes oss af vår far, som med triumferande min och ton förkunnade.

»En präktig början!... En i sanning härlig början!... Man ser tydligt, att Gud, att himlen ställt sig på vår sida. Det har något att betyda, att de första bland våra tappra gossar, som komma i elden, tillhöra den vidtberömda »järnbrigaden»... ni vet ju,... samma brigad, som med så lysande tapperhet, med så glänsande mod försvarade Königsberg i

Schlesien. Den skall säkerligen gifva preussarne duktigt på pälsen. Och ännu präktigare än i norr artar sig kriget i söder. Vid Custozza hafva de våra vunnit den allra mest lysande seger... Jo, jo, jag har ju förutsagt det... Lombardiet blir vårt...»

Så fantiserade min far. Men de strax därefter anländande underrättelserna från krigsteatern hade att omförmäla, att just denna brigad varit nödsakad att retirera till Podol. Att Fredrik tillhörde denna brigad och att det barrikaderade Podol samma natt angripits af general Horn samt att striden fortsatts vid klart månsken... detta kom först senare till min kännedom.

»I preussiska Schlesien har en svårartad boskapspest utbrutit...»

»Boskapspest!... Och svårartad! Detta är ju goda underrättelser», yttrade jag. »Det är just vackra saker, som kunna under högtider väcka glädje i en människas hjärta... Det är ju väl, att vid gränsen stå med svart och gult målade slagbommar... Dem kan väl pesten icke hoppa öfver....»

Men min far lånade intet öra åt ett tal, som han ansåg fåvitskt. Han läste oförtrutet vidare:

»Bland de preussiska truppmassorna från Neisse rasa våldsamma febrar. Landet är sumpigt, förplägningen dålig... följden måste naturligtvis blifva ett sådant elände. Om de preussiska soldaterna förplägning kunna vi österrikare icke göra oss ens ett aflägset begrepp. De preussiska junkrarne anse sig kunna bjuda manskapet hvad som hälst... En liten, liten bit fläsk är allt för litet för en man, hvilken icke är van vid de forcerade marscherna och alla de andra strapatserna... en man, hvilken är allting annat än en härdad soldat.»

»Tidningarna», återtog min far efter en stund, »äro sannerligen öfverfulla af de präktigaste underrättelser... framför allt skildringar af den härliga dagen vid Custozza... Du bör gömma dessa tidningar, Marta...»

Jag har verkligen förvarat dem. Det borde man alltid göra, och då nya krig uppstå, behöfver man icke skaffa nya tidningar. Man kan hafva samma nytta af de gamla! Det är evigt samma bedröfliga historia.

* *
*

»Det är oerhördt!... Nederlag på nederlag! Först vid Podol... sedan vid Gitschin... Tändnålsgeväret, det fördömda tändnålsgeväret, nedskjuter de våra i långa rader. Fiendens båda stora armékårer hafva under kronprinsens och prins Friedrich Karls befäl förenat sig med hvarandra. De tåga nu djärft mot Münchengrätz...»

Så ljödo de bedröfliga nyheter, som min far delgaf oss med lika djup grämelse och sorg, som det jubel och den fröjd varit, med hvilka han kort förut underrättat oss om segerbudskapet från Custozza. Men han gaf ännu icke allt hopp förloradt. Han yttrade med den för honom vanliga tvärsäkerheten:

»Låt dem blott komma till vårt Böhmen! Där skola de nedgöras till sista man... Om de blott komma dit, skola snart alla vägar till återtåg vara stängda för dem. De skola hafva öfverskridit Rubicon. De skola hafva brännt sina skepp och måste stanna kvar för att nedgöras. Vi skola omringa dem, vi skola innesluta dem inom en ogenomtränglig mur af ära... Vi skola icke behöfva draga en sabel, ty den uppretade och ursinniga landtbefolkningen skall själf taga saken om hand och göra en ända på hela det s—ns patrasket... Det är icke så lätt för en här att operera inom fiendens landamären... Hm!... Visst inte! Man har då att strida icke endast mot fiendehären, utan... hvad värre är... mot hela folket... Från sina fönster i Trautenau hällde invånarne kokande vatten och brännhet olja öfver preussiska soldaterna...»

Jag förmådde naturligtvis icke undertrycka ett skri, hvari hela min afsky och hela min förfäran gåfvo sig uttryck.

»Ja», utlät sig helt lugnt min far, »hvad vill du väl, att man skall göra?» Och han gjorde en axelryckning, hvilken var mycket vältalig. »Det är grymt att gå så till väga . . . Nå, hvem nekar eller kan neka till det? Men ingen förmår göra någon förändring i en så alldaglig och i själfva verket så naturlig sak . . . För f—n! Man är väl inte fiender för att klappa, smeka och kyssa hvarandra! . . . Och för öfrigt är det nu ett faktum, att — sådant är kriget.»

»Men kom åtminstone aldrig mera fram med det påståendet, att människorna skulle förädlas genom kriget . . . förädlas, förkofras, fortskrida till någonting renare och bättre genom att utgjuta hvarandras blod . . .»

»Jo . . . jo visst! . . .»

»Förädlas genom något, som förvandlar dem till vilddjur! . . . Förbättras och höja sig genom gärningar, hvari de likna vilddjur . . . nej, icke endast vilddjur, utan rent af — djäflar . . . Hu! . . . Jag ryser . . . Kokande olja! . . . Det är gräsligt, det är mera gräsligt än någonting annat, som under hela mitt lif kommit till mina öron . . .!»

»Självförsvar och hämnd äro, när de icke stå i strid mot statens lagar eller internationella rättsprinciper, prisvärda . . . berömvärda, icke endast tillåtliga. Menar du måhända, att våra soldater må väl af att utsättas af projektilerna från deras tändnålsgevär? Som värnlös boskap måste våra soldater duka under för detta mordiska vapen. Ja . . . detta är nu ett faktum. Men vi äro på vår sida alltför talrika . . . alltför väl disciplinerade . . . alltför stridsvana, att icke i längden segra öfver motståndarne . . . Nu till en början har man ju visserligen begått några små taktiska misstag . . . jag vore den siste att vilja förneka det . . . Så hade naturligtvis Benedek bort genast, ögonblickligen, utan ett enda ögonblicks tvekan öfverskrida Preussens gränser . . . För öfrigt var det icke synnerligen lyckligt, att Benedek blef öfverbefälhafvare . . . hm! . . . för gammal! . . . för omodärn . . . för pedantisk! . . . Man kunde på sin höjd hafva åt

honom anförtrott sydarmén, men man borde hafva skickat ärkehärtig Albrecht till den nordliga krigsskådeplatsen... Men hvarför skola vi misströsta i förtid?... Jag har inte lust därtill. Jag vill uppehålla modet i det längsta. Hittills hafva ju endast några små, obetydliga förpostfäktningar förekommit ... Nå, låt preussarne basuna ut öfver hela den civiliserade världen, att dessa obetydliga fäktningar varit stora och afgörande fältslag... först längre fram komma de afgörande, de stora, de väldiga segrar, som skola afgöra krigets utgång och i våra häfder rista runor till vårt folks ära... De våra koncentrera sina krafter omkring Königgrätz... Mera än hundratusen man invänta där fienden... Där skola vi fira en ny Custozzatriumf!...

Ja... men där skulle äfven Fredrik deltaga i striden, i blodbadet. Hans senaste bref anlände till mig samma dag, då bataljen utkämpades och innehöll den för mig icke särdeles lugnande underrättelsen:

»Vi tåga mot Königgrätz.»

Hittills hade jag erhållit regelbundna meddelanden från honom. Han hade begagnat sig... det märktes nog... af hvarje tillfälle att afsända ett bref till mig. Med blyerts ... till häst... vid lägerelden... i tältet... i största hast och med en stil, som ingen annan än jag förmädde dechiffrera, fullskref han de blad, han ryckte ur den för mig väl bekanta anteckningsboken. Många af dessa kära skrifvelser kunde han genast afsända, många dröjde länge på vägen... andra kommo mig tillhanda först efter fälttågets slut.

Jag har ännu kvar dessa biljetter, och vill här meddela ett och annat litet utdrag ur desamma:

»I bivuaken.»

»Jag hvilar under ett träd... utan tält... med en filt under mig, min uniformskappa öfver mig. Himlen, mot hvilken mina blickar äro riktade, är öfversållad af klart tindrande stjärnor, men kring månen visar sig en 'mångård', en gloria, hvilken bebådar

oväder. Soldaterna ligga i vild oordning på marken, hvarhelst de funnit det bekvämast att åt sig anordna ett nattläger... O, huru utmattade voro de icke af den långa, tröttsamma dagsmarschen!... Endast för oss, officerare i staben, har man slagit upp ett par tält. Men jag föredrager fria luften.... Det var så kvaft, så mörkt därinne under tältduken. En i närheten befintlig lägereld gifver mig tillräckligt ljus för att skrifva dessa rader till min älskade hustru, min Marta, min hjärtevän. Vid mina fötter ligger Puxl... den lille hunden.... Jag ångrar djupt, att jag fört honom med mig. Han är... såsom de våra alltid säga om det preussiska landtvärnet... icke van vid strapatserna, och lidandena och umbärandena under ett fälttåg... Nu ligger han och drömmer, medan jag drömmer om dig, min Marta Visserligen är jag vaken, men lika tydligt, som om det vore verklighet... mycket mera tydligt än om det vore en drömbild... ser jag dig sitta på en fältstol därborta i hörnet... det halfmörka tälthörnet... O, om jag finge hvila mitt hufvud i ditt knä...!»

»Jag gick nyss ut ett ögonblick. Längs efter marken smögo sällsamma skuggor. Det var marodörer. Många, många blifva efter under marscherna. Nu hafva de — en och en — kommit hit, vägledda af vakteldar. Men icke alla... nej, tyvärr, icke alla! Många ligga ännu kvar i något aflägset dike eller i någon sädesåker. Men så har också värmen varit tryckande, ja, rent af förfärlig under denna forcerade marsch. Solen brände, så att den var nära att försätta våra hjärnor i kokning... Därtill bar den sårade soldaten det tunga geväret på en trött, kanske blesserad skuldra... och han själf var hungrig, törstig, förtviflad... Men likväl har jag icke hört något knot. Några föllo omkull och förmådde icke mera resa sig. Andra träffades af solsting och fingo sålunda en ögonblicklig död. Deras lik lades på en ambulansvagn.»

»Trots stjärnprakt, månsken och ljumma vindfläktar saknar dock denna juninatt all poesi. Man hör

inga näktergalar, inga sjungande trastar . . . de hafva flytt bort för att slippa bevittna krigets fasor. Här doftar hvarken jasmin eller ros. I stället för näktergalar och syrsor, hör man endast gnäggandet och stampandet af hästar, ljudet af patrullernas taktmässiga steg eller af soldaternas halfhöga samtal. I stället för doft af ros, nejlika och jasmin uppfångar luktorganet endast stanken af läder och kasärn. Men allt detta är ju i själfva verket icke så förfärligt. Ännu höra vi ju icke korparnes kraxande. Ännu känner man här icke den vidriga lukten af blod, krutrök och ruttnande kadaver. Allt detta kommer . . . kommer ofelbart, men först senare — kommer *ad majorem patriæ gloriam!* Det är märkvärdigt, att människor kunna vara så blinda. Då de läsa eller höra talas om de bål, »kättarebålen», som man fordom antände »till Guds ära», fördöma de en så blind, grym, ja, vanvettig fanatism, men för våra tiders med tusentals lik beströdda slagfält hysa de den allra största beundran. Den mörka medeltidens tortyrkamrar ingifva dem fasa och afsky, men öfver sina egna arsenaler äro de stolta.»

»Ljuset är utbrunnet. Jag skall lägga mig till ro en stund bredvid vår lille Puxl, hunden.»

— — — — — —

»Att befinna sig högt uppe på en kulle eller bergklint midt ibland en grupp af generaler och andra högre officerare samt med en fältkikare för ögat — detta är den situation under ett krig, som är mest rik på estetiska intryck. Det känna också herrar tidningsillustratörer och bataljmålare ganska väl till. Fältherrar, hvilka från en höjd speja rundt omkring genom sina fjärrglas, förekomma ständigt på deras teckningar — nästan lika ofta som den i spetsen för sina trupper på en, helst hvit, springare framstormande anföraren, hvilken med armen utsträckt mot en rökuppfylld punkt på taflan, tydligen skall förutsättas utropa: i mina spår, gossar!»

»Från kullen har man i sanning en tafla, full af krigisk poesi. Bilden är storartad och afståndet gör,

att den verkar såsom vore den en målning, utan att intrycket störes af verklighetens fasansfulla detaljer. Man ser icke däruppifrån det rinnande blodet. Där hör man inga dödsrosslingar, inga smärtans rop. Man ser endast de väldiga kolonnerna, som slingra framåt på alla vägar . . . dessa olika regementen och batterier, samt ammunitionsvagnar, utkommenderade bondvagnar, packhästar och till sist trossen. — Men ännu mera imposant blir skådespelet, då det är icke blott en, utan två krigshärar, som operera på den slätt, hvilken utbreder sig för ens ögon . . . och allra mest imponerande, när de båda arméerna sammandrabba med hvarandra. Huru de blixtrande vapnen, de för vinden fladdrande fanorna, de bångstyriga hästarne bölja omkring och bland hvarandra liksom ett i vågor upprördt haf . . . det är en syn, värd att se — på afstånd. Öfver alltsammans bölja tjocka rökmoln, hvilka mångenstädes bilda tjocka slöjor, som dölja det hela. När de dela sig och skingras, framträda de enskilda kämpande grupperna ännu tydligare för ögat . . .»

— — — — — —

»Byn är nu vår . . . nej, nu är den återigen fiendens . . . Men — nu är den icke längre en by. Det är endast en hög af rykande ruiner.»

»Invånarne (de arma människorna, det var ju *deras* by, deras egendom) hade redan förut flytt ur sina hem och gömt sig någonstädes. Och det var för dem en relativ lycka, ty då en strid försiggår i en bebodd ort, susa vänners och fienders projektiler in i stugorna, dödande kvinnor och barn. En enda familj hade stannat kvar i den by, som vi i går intogo, förlorade, åter eröfrade och ånyo förlorade. Det var ett ålderstiget äkta par och deras — i barnsäng liggande dotter. Hennes make tjänstgjorde vid vårt regemente. När vi närmade oss byn, vände han sig till mig, sägande »därborta, herr öfverstelöjtnant, där i huset med det röda tegeltaket bor min hustru jämte hennes gamla mor och far. De hafva icke kunnat fly. Hustru min väntar hvarje ögonblick sin nedkomst, om den icke

redan inträffat... de gamla äro alldeles orkeslösa till hälften lama... I himlens namn beder jag Er: kommendera mig dit!» Hans önskan uppfylldes ögonblickligen... Den arme karlen! Han anlände just i rättan tid för att se sin hustru dö, det nyfödda barnet dö!... En bomb hade slagit ner i bädden... Huru det gått med de båda gamla, känner jag icke. Sannolikt ligga de begrafda under ruinerna.»

»På ett ställe uppbyggde försvararne en mur af — hopsamlade lik, och bland dessa funnos några som rörde lemmarne; alltså lefde de ännu...! Om en barmhärtighetens ängel funnes och denne sväfvade fram öfver slagfälten, skulle han hafva full sysselsättning med att gifva nådestöten åt de arma varelser... människor och djur... som ännu lefva, fastän de fallit.»

— — — — — —

»I dag hafva vi varit engageade i en liten kavalleristrid. Ett preussiskt kavalleriregemente mötte oss i kort galopp. Vi inväntade icke angreppet, utan stormade fienden till mötes. Inga skott hunno vi växla. Då de båda trupperna befunno sig på några få stegs afstånd från hvarandra, upphäfdes på ömse sidor dundrande hurrarop. Stridsrop väcka entusiasm, det känna både indianerna och zulukaffrerna, och i nästa ögonblick störtade vi inpå hvarandra, häst mot häst och knä mot knä. Sablarna hveno genom luften och föllo på motståndarnes hufvud. Snart voro vi emellertid hvarandra så nära inpå lifvet, att vi icke längre hade tillräckligt utrymme för att begagna våra vapen. Då kämpade vi bröst mot bröst. Uppskrämda hästar stegrade sig, slogo ursinnigt bakut, upphäfde hemska gnäggningar. Jag själf blef en gång kastad till marken och såg... en ryslig anblick... häftigt sparkande hästhofvar på endast några millimeters afstånd från min tinning.»

— — — — — —

»Åter hafva vi en ansträngande marschdag bakom oss med ett par små fäktningar... Jag har drabbats af en stor sorg... jag förföljes af en smärtsam

bild . . . Puxl, vår stackars lilla lefnadsglada hund Puxl är icke mera! Ack, om jag låtit honom stanna kvar hemma hos vår lille Rudolf! . . . Han sprang enligt sin vana bakom oss. Plötsligt utstöter han ett jämmerskri . . . en granatskärfva hade slitit bort hans ena framben. Han kan icke springa mera. Ensam och öfvergifven måste han blifva lämnad kvar på slagfältet. Inemot fyrtioåtta timmar förgick, innan jag kunde uppsöka honom och — han lefde fortfarande . . . Hvad som i synnerhet måtte hafva smärtat den trogna, döende varelsen var, att han måste hafva misskänt mig. Han såg, att jag vände mig om, att jag var medveten om hans olycka, men att jag . . . drifven af den obevekliga plikten . . . icke fick, icke kunde stanna, det förstod han visst icke . . . Således anklagade det arma, trogna djuret mig för otacksamhet, för obarmhärtighet . . .»

— — — — — —

»Men hvad är det, som försiggår därborta? Den s. k. exekutionsplutonen ställer upp sig . . . Har man måhända fångat en spion? — En?! . . . Denna gång är det — sjutton. — Jag förmår icke åskåda afrättningen och aflägsnar mig. Men skotten hör jag . . . Bakom muren uppstiger ett moln af krutrök . . . alla äro döda . . . och bland dem en liten gosse . . . !»

— — — — — —

»Omsider hafva vi fått ett bekvämt nattkvarter i en liten stad . . . Den arma, lilla hålan! . . . Förråder, hvilka skulle varit tillräckliga för dess invånare under flera månader, hafva vi beröfvat dem genom en s. k. rekvisition! . . . 'Rekvisition'! . . . Ja, det är ju ändå väl, att man funnit en vacker benämning på en så ful sak . . .»

* *

»

»På en brant, gyttjig, af regnet upplöst väg rullar fram en afdelning artilleri. Kanonvagnarne sjunka ner i gyttjan ända högt upp öfver hjulnafven. En-

dast med yttersta ansträngning och pådrifna af de mest obarmhärtiga slag kunna de arma draghästarne komma ur stället. Men en af dem är redan dödstrött. Han förmår icke komma ett enda steg vidare. Det hjälper icke längre att slå och misshandla honom. Han vill ju så gärna, men han förmår det icke. Kunna då icke soldaterna, hvilkas slag hagla öfver det arma djurets hufvud inse detta. Hade den råe uslingen varit en vanlig åkare, som misshandlat sitt djur på detta sätt, skulle en förstkommande polis, ja, jag själf genast arresterat honom. Men denne kanonier — endast uppfyller sin plikt. Detta kunde den stackars hästen icke veta; det godmodiga, ädla, pinade djuret, som ansträngt sig till det yttersta — hvad skulle det icke inom sig tänka öfver en sådan grymhet, ett sådant oförstånd? Tänka såsom djuren tänka . . . icke med ord och satser, utan med känslor, hvilka måste vara så mycket kraftigare, som de icke kunna med ord uttryckas. Endast ett uttryck finnes för sådana känslor — skrik af smärta. Och han skrek verkligen, den arme hästen, då han omsider störtade omkull — ett skrik, så utdraget, så klagande, att det ännu skär i mina öron och följande natt förföljde mig i drömmen. En högst afskyvärd dröm i det stora hela! Det föreföll mig, som om jag varit . . . Ja, hur skall jag nu uttrycka det? . . . som om jag varit en, nej, icke en, utan 100,000 sådana artillerihästars till ett enda förenadt medvetande om elände . . . Människorna veta åtminstone anledningen, hvarför de utsättas för dylika faror dylika gräsligheter, men vi hästar, vi äro nog olyckliga att veta ingenting. Rundtomkring oss är allting död och mörker och fasa. Människorna draga ju med fröjd och jubel ut mot sina fiender, men vi hafva dubbelt antal sådana, när våra egna herrar som vi så troget älska och tjäna ja, i hvilkas tjänst vi uppbjuda våra sista krafter och arbeta intill döden . . . dessa våra egna herrar slå och misshandla oss och — låta oss ligga kvar utan hjälp på den plats, där vi falla . . . Och huru mycket annat måste vi icke dessutom utstå? Fruktan och bäfvan,

så att ångestsvetten rinner i strida strömmar från hela kroppen; — törst, ty äfven vi hafva feber .. o, huru marterande är icke denna törst, när vi ligga på slagfältet arma, blödande, misshandlade på alla sätt. Och vårt antal är hundratusentals!...

Här vaknade jag upp och grep med ifver efter vattenkaraffinen... Jag hade själf en höggradig feber.»

— — — — — —

»Återigen hafva vi utkämpat en gatustrid. Det var i den lilla täcka staden Saar. Brakande, nedramlande murar och nedstörtande bjälklag åstadkomma ett bedöfvande buller. En granat slår ned i ett hus, och när den exploderar, kreverar — eller hvad det nu heter — blandas bullret af gevärsskotten och krigstjuten med ett dån, liknande åskans. Det lufttryck, som utvecklas från den sönderspringande granaten vållar, att spillrorna af huset slungas vida omkring i alla riktningar. Öfver mitt hufvud flyger ett lösryckt fönster med flera krossade, men en ännu oskadad ruta. Skorstenarne störta ned med brak och dån. Husens rappningar upplöses till stoftfint damm och fyller luften med kväfvande stoftmoln — kväfvande, ja, och äfven fördärfliga för ögonen. Striden vältrar fram genom gatorna — från den ena gatan till den andra. Hästhofvarne slamra och dåna mot de ojämna, med fältsten belagda gatorna. I dess midt hade man upprest en stenpelare till piedestal för en Mariabild. 'Gudsmodren' höll sitt barn på den ena armen och den andra sträckte hon ut liksom för att utdela välsignelse. Här... omkring denna bildstod... här rasade striden vildare än någonstädes. Man mot man! ... Fienderna hugga in på mig — jag hugger omkring mig... Om jag träffat ingen eller någon eller flera, det vet jag i sanning icke själf; under dylika ögonblick förlorar man helt och hållet all besinning. Men ett par af tilldragelserna hafva inpräglat sig i mitt minne och jag tror nästan, att jag aldrig någonsin kommer att glömma torget i Saar.»

»En preussisk ryttare, stark som Goliath, rycker en af våra yngsta officerare (en vacker, men spensligt byggd löjtnant... huru många flickor svärma icke kanske för honom?) ned ur sadeln och krossar hans hufvud mot foten af Mariakolonnen. Marias bild bevittnar detta utan att förändra en min. En annan af de fientliga dragonerna, lika jättestor, fattar min sidoman om strupen och böjer honom så häftigt och med så stor kraft tillbaka i sadeln, att — hans rygg afbrytes... O, jag hörde själf, hur det knackade...»

»Och äfven härtill skänkte madonnan sin välsignelse...»

* *

*

Slaget vid Königgrätz var utkämpadt. Ånyo ett förkrossande nederlag!... Ja, denna gång tycktes det till och med vara afgörande. Min far, alltid delikat, delgaf oss denna underrättelse i en tonart och med ord, som om han förkunnat oss världens undergång.

Och från Fredrik ankom hvarken bref eller telegram! Var han sårad?... Var han måhända död? Konrad skickade sin fästmö underrättelse att han var oskadd. Förlustlistorna hade ännu icke ankommit. Man visste blott, att manspillan vid Königgrätz hade varit oerhördt stor — fyrtiotusen dödade och sårade. Och den sista bulletin Fredrik skickat mig var denna: »i dag begifva vi oss till Königgrätz.» Min oro, min förtviflan voro gränslösa.

Ännu på tredje dagen icke någonting från min Fredrik! Jag gråter — gråter hela timmar. Just därför, att jag ännu icke helt och hållet förlorat hoppet, *kan* jag gråta. Om jag visste, att allt vore förbi, skulle jag icke längre finna några tårar för min sorg. Äfven min far är numera nedstämd. Min bror Otto är alldeles rasande af hämndlystnad. Det förljudes, att man nu ärnar i Wien upprätta en ny här — en armé af frivilliga. Till den vill han sluta sig. Vidare förtäljes man och man emellan, att Benedek skall af-

sättas från högsta befälhafvareplatsen och den segerrike ärkehärtig Albrecht träda i hans ställe såsom chef för norra arméen. Han skall nog kasta barbarerna tillbaka, menar man ... dessa vilda horder, som nu ämna helt och hållet tillintetgöra oss och redan äro stadda på väg mot Wien ... Ångest, smärta, raseri fylla allas bröst. Namnet »preussare» innefattar allt ondt i världen, allt, som förtjänar hat, allt, som väcker vrede ... *Min* enda tanke är Fredrik — och ingen, ingen underrättelse om eller från honom!

* *

*

Efter några dagar ankom ett bref från doktor Bresser. Han befann sig i närheten af slagfältet. Nöden var gränslös, skref han, tilläggande, att den trotsade hvarje försök till beskrifning. Han hade slutit sig till en sachsisk läkare vid namn doktor Brauer, hvilken blifvit af sig regering utskickad för att taga kännedom om de till hans yrke hörande förhållandena samt därom afgifva berättelse. Om ett par dagar skulle dit anlända äfven en sachsisk, dam, en fru Simon ... en ny miss Nightingale ... hvilken varit verksam i lazaretterna i Dresden alltsedan krigets början och som nu erbjudit sig att resa till slagfälten i Böhmen för att hjälpa de sårade i de kringliggande sjukhusen. Doktor Brauer och i hans sällskap doktor Bresser ämnade på den utsatta dagen kl 7 på aftonen begifva sig till Königinhof, den sista stationen på vägen till Königgrätz, där man ännu ägde järnvägsförbindelse med Wien, samt därstädes invänta den modiga kvinnan. Bresser anhöll vidare, att vi, om möjligt skulle skicka en sändning förbandsartiklar och dylika saker till nämnda station, där han själf ville mottaga desamma.

Knappt hade jag genomläst doktorns skrifvelse, förrän mitt beslut var fattadt; kistan med förbandsartiklarne skulle jag själf föra till platsen, där de behöfdes. Det kunde ju hända, att min egen Fredrik låg uti ett af de sjukhus, som fru Simon ärnade besöka ...!

Jag skulle förena mig med henne, jag skulle finna, vårda, rädda den mannens lif, som var mig så innerligt kär ... Denna tanke grep mig med sådan styrka, att jag ansåg den vara ett slags magnetisk inverkan af den trånfulla längtan, med hvilken min älskade (i min omförmälda dröm) ropade efter mig.

För ingen af de mina yppade jag mina afsikter ... Jag visste ju, att jag då skulle rönt motstånd från alla håll. I all tysthet begaf jag mig af på resan redan ett par timmar efter mottagandet af doktor Bressers epistel. Jag föregaf i hemmet, att jag ville i Wien personligen inköpa och därifrån afskicka de förnödenheter, som doktorn önskade. Och på så sätt skulle jag kunna utan svårighet och utan att besväras af några öfvertalningsförsök kunna lämna Grumitz. Från Wien skulle jag skicka min far skriftligen eller telegrafiskt underrättelsen: »jag har afrest till krigsskådeplatsen.» Visserligen var jag nu icke alldeles säker om det tillvägagångssätt jag borde följa. Min okunnighet och oerfarenhet ... min afsky för sår, för blod och för död hotade att afskräcka mig ... Men det lyckades mig snart att förjaga all tvekan ur hufvud och hjärta. Hvad jag gjorde, det *måste* jag ju göra. Minnena af drömmen tvingade mig. Min älskade makes blick hvilade på mig bönfallande. Från sitt plågoläger sträckte han ut armarna mot mig och det enda jag förmådde tänka, var: »jag kommer, jag kommer».

Staden Wien fann jag i en obeskriflig bestörtning, förvirring och oro. Sorg och förtviflan lästes i alla anleten. Mitt ekipage passerade förbi och mötte många vagnar, hvilka voro uppfyllda af sårade. Uppmärksamt gaf jag akt på dessa vagnar för att se, om Fredrik möjligen befann sig i någon af dem ... Men nej, nej! Hans längtansfulla rop, som skar mig likt ett svärd genom kroppen, kom fjärran ifrån; det kom från Böhmen. Om man hade transporterat honom därifrån skulle vi helt säkert haft någon underrättelse.

På bangården härskade ett rörligt lif ... eller måhända vore det mera rätt att säga: en rörlig död.

Vestibul, väntsalar, perrong — allt var uppfylldt af sårade, bland hvilka många tycktes vara döende. Öfverallt vimlade det af människor: sjukskötare sanitetssoldater, läkare och barmhärtighetssystrar, samt af män och kvinnor ur alla samhällsklasser, hvilka infunnit sig där för att se, om icke i den senaste transporten fanns någon af deras anförvandter, eller också för att bland de sårade utdela gåfvor af vin, cigarrer, cigaretter o. s. v. Järnvägspersonalen var öfverallt sysselsatt med att hålla de påträngande skarorna tillbaka. Ej heller mig ville man släppa fram.

»Hvad vill ni?... Plats där!... Det är förbjudet att gifva de sjuka mat eller dryckesvaror. Vänd Er till kommittén!... Där tager man emot alla gåfvor.»

»Nej... nej! Jag ämnar resa härifrån. När afgår nästa tåg?»

Det dröjde en god stund, innan jag kunde erhålla upplysning därom. De flesta tågen voro inställda, erfor jag omsider. Linien måste hållas öppen och klar för ankommande tåg, hvilka medförde sårade. Något passageraretåg skulle icke afgå den dagen. Endast två tåg skulle afgå till omnäjderna kring Königgrätz — det ena med reservtrupper, det andra... hvilket stod till »den patriotiska välgörenhetsföreningens» förfogande och *till ingen annans*... hade full last af materialier, läkare, sjuksköterskor, och barmhärtighetssystrar.

»Skulle jag icke möjligen kunna få följa med ett af dessa tåg?»

»Absolut omöjligt!»

Men i mitt sinne hörde jag alltmera tydligt, allt mera hjärtskärande min Fredriks rop, om hjälp och bistånd. Det gjorde mig nästan förtviflad.

Emellertid blef jag plötsligt varse baron S., vice ordföranden i den patriotiska välgörenhetsföreningen ... samme man, som jag lärt känna under krigsåret 1859. Jag dröjde naturligtvis icke att ila honom till mötes.

»Herr baron!... Var barmhärtig!... Hjälp mig! Ni känner väl igen mig?»

»Friherrinnan Tilling... dotter till generalen, grefve Althaus... Ja, naturligtvis har jag den äran ... Men säg mig nu kort och godt, hvarmed jag kan tjäna Er?»

»Ni afskickar nu ett järnvägståg till Böhmen... Låt mig följa med detta tåg!... Min döende make längtar och trängtar efter mig. Om Ni har ett hjärta ... och hela Eder verksamhet visar ju, att Ni har ett varmt sådant... om Ni har hjärta, så afslå inte min bön!»

Efter att hafva uttalat åtskilliga små betänkligheter, beviljade han slutligen min begäran. Han skyndade att tillkalla en af de läkare, som skulle medfölja tåget, samt rekommenderade mig åt hans beskydd.

Ännu förgick en hel timme, innan tåget var färdigt till afgång. Jag tänkte hvila en stund i väntsalen, men hela huset... hvarje disponibelt rum... själfva vinden, *allt* hade man förvandlat till lasarett. Öfverallt möttes blicken endast af sammankrupna eller liggande, förbundna, bleka, i dödsfara stadda män. Det lilla förråd af energi, som jag ännu ägde kvar, måste jag spara för resan och för de strapatser, som sannolikt väntade mig vi målet. Jag vågade icke här bortslösa en atom af den kraft, det medlidande, den förmåga att hjälpa, som ännu funnos kvar... Detta... allt tillhörde ju honom... Fredrik'... honom, som i drömmen ropade på mig.

Emellertid befanns det vara omöjligt att finna en enda vrå, ur hvilken icke följderna af krigets och slaktningarnas fasor ohöljdt framtittade. Öfverallt såg man syner, som väckte smärta. Jag tog min tillflykt till perrongen, men — endast för att få skåda det, som var ännu mera rysligt. Just nu hade nämligen anländt ett nytt tåg... ett långt, långt tåg... sextiofyra vagnar, vill jag minnas... ett tåg, hvars samtliga kupeér, ja, hvars samtliga godsvagnar voro öfveruppfyllda af sårade. De, hvilkas blessyrer voro af en mera lindrig art, stego själfva ur vagnarna, men...

ack! . . . de allra flesta måste stödjas eller bäras. Hvarje bår, som fanns till hands, blef genast tagen i anspråk, och de stackare, för hvilka inga bårar funnos, måste under vänttiden ligga utsträckta på platformen och under tusende kval vänta där, till dess bärarna fingo tid att återkomma och afhämta dem. Jag hade just satt mig ned på en kista, då man alldeles vid mina fötter lade ned en sårad krigare, hvilken oafbrutet utstötte ett gurglande och rosslande läte. Jag lutade mig ned för att yttra till honom ett deltagande ord, men måste ögonblickligen rygga förskräckt tillbaka. Synen var fasansfull. Underkäken var — borta. Ena ögat var utslitet . . . En äcklig, kväfvande blodlukt mötte mig . . . Jag skulle velat springa upp och fly . . . fly långt bort, men i stället kände jag mig dödssjuk och mitt hufvud sjönk häftigt tillbaka mot den bakom mig varande väggen. »O, du fega varelse!» förebrådde jag mig själf . . . Och hvad har väl jag att göra här . . . här bland all den jämmer och bland allt detta elände . . . jag förmår ju icke uträtta ett enda grand . . . här, där jag känner en sådan vämjelse för allt detta gräsliga, som öfverallt möter mina blickar? . . . Endast tanken på min Fredrik ingaf mig nu något litet mod . . . Ja, ja, för honom ville jag, kunde jag, skulle jag uthärda allt . . . allt . . . allt, äfven om jag skulle påträffa honom i ett så ohyggligt tillstånd som denne sårade framför mina fötter. Jag skulle utan ett ögonblicks tvekan, utan en skymt af obehag omfamna och kyssa honom och all vämjelse, all fasa, all förfäran skulle vika undan, likt naturens dimmor för morgonsolen, vika undan för den allt, allt besegrande känslan — *kärleken* . . . »Fredrik . . . min Fredrik, jag kommer, jag kommer!» upprepade jag gång på gång.

En fasansfull, en fruktansvärd tanke genomilade min hjärna, kom mitt hjärta att stanna: »tänk, om denne vore min egen Fredrik!»

Jag samlade alla mina krafter och betraktade ännu en gång samt mera uppmärksamt den olycklige . .

Nej, det var, gudilof, icke han.

Den unge läkaren närmade sig och sporde, om jag kände mig illamående.

»Nej, nej, herr doktor, jag är inte sjuk.» Jag känner endast någon liten matthet och — modlöshet vid åsynen af allt detta rysliga...»

»Er man har blifvit sårad vid Königgrätz, enligt hvad baron S. berättade mig, och Er resas ändamål är att uppsöka honom för att vårda honom med Edra egna händer.»

Det var stabsläkaren, som med dessa ord blandade sig i samtalet: Och han fortsatte:

»Har Ni kännedom om, i hvilken de omkring Königgrätz liggande byarne han befinner sig?»

Nej, det visste jag naturligtvis icke.

»Mitt mål är Königgrätz», svarade jag. »Där väntar mig vår husläkare, doktor Bresser...»

»Bresser!... Ah!... Med honom är jag bekant. Han och jag gingo sida vid sida, då vi för tre dagar sedan genomletade slagfältet.»

»Genomletade slagfältet?» upprepade jag med en hemsk rysning. »Ack, herr doktor, berätta... berätta!»

»Ja, berätta!» upprepade en af de närvarande nunnorna... »Vårt mål är ju att söka tillfällen att få hjälpa till vid ett sådant sökande.»

Och han berättade.

Men jag vill förskona läsaren från att erfara alla de ohyggligheter, han skildrade, fastän hvarje hans ord ännu äro såsom inbrända i mitt hjärta.

— — — — — —

»Ambulansen är uppställd bakom en skyddande rad af kullar. På andra sidan rasar striden...» Nej, jag kan icke fortsätta att återgifva hans ord... Men för att vara trogen min afsikt att sanningsenligt och fullständigt skildra tilldragelserna under denna period af mitt lif, måste jag ju däran. Alltså:

»Ambulansen är skyddad genom en rad af kulkal. På andra sidan dessa rasar striden. Marken darrar. Den glödheta luften darrar... Väldiga rökmoln, tunga och digra, söka förgäfves höja sig.

Rundt omkring dundra kanon- och gevärsskotten ... Nu gäller det att begifva sig till de redan öfvergifna platserna på slagfältet för att där uppsöka sårade och föra dem i säkerhet. Kan man tänka sig någon mera hjältemodig handling än denna, att företaga en färd midt igenom kulregnet, förbi alla slagfältets skräckscener, utsatt för stridens alla faror? Och allt detta med sansadt lugn, utan att själf vara berusad af stridslystnaden! ... Och likväl, huru föga ärorikt är icke detta yrke efter militärens sätt att betrakta saken? Vid sjukvårdskårerna tjänstgöra icke några kvinnotjusande löjtnanter eller kaptener. Och ingalunda kan väl regements- eller bataljonsläkaren på långt när i rang och ära mäta sig med en ung, smäktande spoling i kavalleriofficersuniform? ...»

»Sjukvårdskorpralen kommenderar sina underlydande till en vattensjuk plats, mot hvilken ett fiendtligt batteri öppnat eld. Deras marsch går fram genom en tjock slöja af rök ... krutrök, jord och damm, hvilket blifvit upprifvet af kulorna ... och sådana regna rundt omkring dem. Många steg behöfva de icke gå, innan de påträffa sårade, ty sådana finnes öfverallt — lätt sårade, hvilka i sällskap med hvar andra eller hvar för sig söka släpa sig fram till ambulansen ... ömsesidigt stödjande och hjälpande hvarandra. En af dem sjunker till marken, icke på grund af de honom tillfogade såren, utan — på grund af bruten kraft, på grund at total utmattning. »Vi hafva icke ätit en enda bit under två dagar», berätta de. »Vi hafva fastande gjort en tolf timmar lång forcerad marsch. Så kommo vi till bivuaken och — två timmar senare gjordes allarm och striden började.»

Patrullen drager vidare. Dessa sårade, som ännu kunna tala och röra sig, hitta nog vägen själfva och den utmattade kamraten kunna de i alla händelser taga med sig. Hjälpen måste sparas åt andra, hvilka, äro i behof däraf i ännu högre grad ...»

På en af rullstensgrus sammansatt backe ligger en blodig massa. Det är ett dussin soldater. Sjukvårdssoldaterna stanna, undersöko dessa arma och an-

lägga förband på ett par af dem. De öfriga hafva dragit sin sista suck. Men ej heller dessa lefvande tager man med sig, allra först måste man uppsöka dem, som stupat midt på slagfältet... Kanske återkommer man något senare för att bortföra äfven de andra.

Patrullen marscherar åter vidare och anländer till närmaste stridsplatsen. Den möter alltmera täta och stora skaror af sårade, hvilka med möda kunna släpa sig och andra framåt. Detta är sådana, som ännu kunna gå. Man fördelar bland dem en fältflaskas innehåll, man lägger provisoriskt förband på de blödande såren och visar dem vägen till ambulansen.

Och återigen går det vidare!... Vidare förbi döda ... förbi högar af lik:... Många bland dessa döda hafva anleten, hvilka ännu visa spår af den mest förfärliga dödsångest. Med ögonen onaturligt uppspärrade ... med händerna nedgräfda i den upprifna marken ... med tänderna hårdt sammanbitna under de krampaktigt öppnade läpparne ... med de stela och styfva benen utsträckta — sådana ligga de där.

Färden ställes nu genom en hålväg. Och här ligga de fallna hvarftals ... den ena raden på den andra. döda och sårade om hvarandra, många kväfda af de ofvanpå dem liggande kamraternas kroppar. De sårade framkvida till sjukvårdssoldaterna en bön om hjälp, hälsa dem såsom räddande änglar. De ropa efter en droppe vatten ... Men ack, förrådet är nu uttömdt. Och för öfrigt — hvad förmår väl det jämförelsevis ytterst fåtaliga sjukvårdsmanskapet uträtta? Hvar och en bland dem borde hafva hundra armar för att kunna rädda här ... Men alla göra de allt hvad de förmå. Då ljuda de trumpetstötar, som sammankalla ambulansens karlar. De resa sig upp. Det är deras plikt att afbryta arbetet.

»Lämna oss icke utan hjälp!» kvida de sårade.

Men signalen upprepas gång på gång.

»Mod och tålamod, kamrater! Vi komma igen och skola med all säkerhet bringa er räddning.»

Både de, som säga, och de, som höra detta, veta, att det icke är sannt ...!

Återigen åstad!... Sjukvårdssoldaterna följa i språngmarsch adjutanten, hvilken spränger framåt och med sin utsträckta sabel visar vägen. Under denna marsch får intet uppehåll göras. Man får nu icke lyssna till några jämmerrop hvarken från högra eller vänstra sidan. En och annan af sjukvårdssoldaterna träffas under denna språngmarsch af en kula och stupar. Men kamraterna äga icke rättighet att stanna för att hjälpa mannen, som fallit till marken... Alltjämt och rastlöst vidare! Samlingssignalen har ju ljudit. Deras väg går förbi män, som vrida sig i de förfärligaste smärtor, förbi soldater, som söndertrampats under de framjagande ryttarbataljonernas hästar eller som krossats under kanonvagnarnes tunga hjul och som, då de varseblifva räddningsmanskapet, söka att ännu en gång resa sig upp, huru stympade, huru sargade de äro... Men signalen måste åtlydas... Förbi dem!... Förbi dem!»

* *

*

På detta sätt fortgår det sida efter sida i mina röda häften. Hvad regementsläkaren berättade om en sjukvårdaretrupps färd öfver slagfältet innehåller många liknande och ännu mera fruktansvärda detaljer. Bland dessa må till exempel anföras, att ord knappt förmå återgifva all den fasa, som inbegripes i sådana ögonblick, då kulor och granater slå ned midt ibland dem, som förbinda de blesserade samt åstadkomma nya sår, fälla mången af de hjälpande till marken; eller när omständigheterna föra striden in på själfva den plats, där de sårade förbindas. Hela sjukvårdspersonalen... läkare och sjuka... råka då midt in i den rasande hopen af stridande, flyende och förföljande trupper. Hemskt är det jämväl, när lösa, skygga hästar komma framsprängande i vildt sken, välta omkull båren, hvarpå den sårade redan blifvit placerad... den arme, som nu slungas till marken och krossas af hästhofvarne... Men en ännu mera

ohygglig tafla är denna: man har i en bondgård samlat ett hundratal sårade samt förbundit och förplägat dem. De arma soldaterna äro glada öfver att nu vara räddade. Så kommer plötsligt en granat, som sätter husen i brand ... Inom en minut stå alla byggnaderna i ljus låga. Det skrik, nej, rättare uttryckt, det vrålande, som tränger ut från denna förtviflans här och i sin vansinniga smärta öfverröstar allt annat, kan aldrig glömmas af en person, hvilken en gång hört det ... Ve mig! .... Ej heller jag förmår någonsin glömma det, ehuru jag icke någonsin hört det, ty under regementsläkarens målande skildring föreföll det mig åter, som om min egen Fredrik varit ibland dessa olyckliga ... det förekom mig, som om jag igenkännt hans röst och hört hans skrik från det förfärliga, brinnande huset.

Doktorn afbröt sin skildring och yttrade med hjärtligt deltagande:

»Ni mår illa, min fru ... Kanske har jag satt Edra nerver på ett alltför hårdt prof?»

Men jag tyckte mig icke ännu hafva hört och erfarit tillräckligt. Jag längtade efter att få höra ännu mera. Jag ville, då nu tillfälle erbjöd sig, förvärfva så fullständig kännedom som möjligt om de förhållanden, jag gick till mötes.

Den välvillige doktorn fortsatte:

»Allt hvad jag nu har för Er skildrat är ju förfärligt, men likväl måste jag tillstå, att det existerar någonting ännu mera förfärligt än detta; jag menar *slagfälthyenans* uppträdande och hennes härjningar. Ni vet måhända icke, hvad ett sådant djur är? Nåväl, jag skall försöka beskrifva det. Slagfälthyehan går icke på fyra ben ... alltså på endast två. Med andra ord, det är en varelse i mänsklig gestalt, men på samma gång är det ett odjur, hvilket har förmågan att på långt håll vädra, hvar lik finnas. Och sedan detta vidunder fått kännedom därom, begagnar hon sig af nattens timmar för att smyga omkring på slagfältet, luta sig ned öfver döda och lefvande samt först plundra deras fickor och sedan slå ihjäl dem,

om hon förnimmer, att de ännu andas. Ofta sliter hon till och med kläderna från de dödas kroppar och taga dem med. Barmhärtigheten har hos henne drunknat och blifvit död i girigheten. Stöfveln ryckes bort från det blödande benet, ringen från den sargade handen. Och om hennes offer ännu har så mycken kraft, att det förmår försvara sig, mördas det af hyenan eller också sticker denna . . . för att aldrig kunna blifva igenkänd . . . ut ögonen på den olycklige . . .»

Vid dessa doktorns ord stod hela den ohyggliga scenen så tydligt framför mig, att jag icke förmådde tillbakahålla ett utrop af fasa . . . Och dessa ögon, i hvilka likplundraren borrat sin knif . . . inför min fantasi visade de sig såsom min egen Fredriks milda blågråa kära ögon . . .

»Förlåt mig», yttrade doktorn, »Ni uttalade ju den uttryckliga önskan, att jag skulle omtala allt och icke fördölja något . . .»

»Ja, ja, jag vill höra allt. Ni har nu beskrifvit natten, som följer efter drabbningen . . . Dessa scener hafva således utspelats vid stjärneljus . . .»

»Ja . . . och vid fackelsken! De af den segrande parten utsända patrullerna, hvilka hafva i uppdrag att undersöka slagfältet, bära facklor eller lyktor. Och man har för sed att på de ställen, där fältlasarett anordnas, uppresa höga flaggstänger och på dem upphissa lyktor för att gifva det utskickade manskapet en vägledning.»

»Nå . . . men morgonen därpå? Huru ter sig då stridsfältet?»

»Då ter det sig ännu mera ohyggligt. Den skärande kontrasten mellan dagens härligt strålande sol och det ohyggliga människoarbetsresultatet, öfver hvilket den på slagfältet sprider sitt fagra sken, väcker hos betraktaren en dubbel, en mångdubbel smärta. Under nattens dunkel hade det hela något fantastiskt, någonting spökaktigt. Men vid fullt dagsljus företer det en ohyggligt tröstlös anblick. Nu först kan man göra sig ett klart och tillförlitligt begrepp om de på

fältet kringspridda likens stora antal. Man finner döda öfverallt . . . på fälten, i dikena, i lundarnes bryn, på vägarne, bakom de nedskjutna murarne . . . Ofta plundrade och nakna . . . Och ännu på morgonen kvarligga sårade, ännu lefvande människor — kvarligga där de stupat. De se naturligtvis ut att vara matta, förstörda, döende . . . de hafva gul eller grön ansiktsfärg . . . de blicka omkring sig med stela, slöa ögon . . . eller också vrida de sig som maskar i outhärdliga smärtor och bönfalla en och hvar, hvilken råkar komma i deras närhet, att han måtte gifva dem — dödsstöten och därigenom befria dem från deras lidanden och kval. Svärmar af roffåglar slå sig ned i trädtopparna, hoppa omkring på fälten samt förkunna genom högljudt kraxande sin fägnad öfver festmåltiden, som kriget beredt dem. Hungriga hundar och kattor från de närliggande byarna komma framskyndande och slicka de blodiga såren . . . Sedan kommer den stora begrafningen . . .»

»Hvem ombesörjer den? . . . Sjukvårdskåren?»

»Ingalunda! . . . Den skulle icke räcka till för ett slikt jättearbete. Den har dessutom händerna fulla af göromål för de sårades vård.»

»Således verkställes begrafningen af därtill särskildt kommenderade truppafdelningar . . .?»

»Nej, nej! . . . Den verkställes af en massa slödder, som man antingen särskildt anskaffat för detta ändamål, eller som frivilligt kommer och erbjuder sitt bistånd, d, v. s. landstrykare, tattare och annat löst folk.»

»Hu!»

»Många, som genom en tillfällighet blifvit räddade, hafva berättat om den fara, hvari de sväfvat . . . faran att blifva begrafda lefvande. Men huru många har det icke funnits, hvilkas läppar genom just en sådan begrafning blifvit förstummade för alltid. Den, öfver hvilken man kastat ett par fot eller en meter jord . . . han måste tiga . . .»

»O, min Fredrik! . . . Min Fredrik!» suckade jag inom mig. Men regementsläkaren afslutade sin skildring af slagfältet med orden:

»Detta utseende har nu ett slagfält på morgonen efter drabbningen. Skall jag nu förtälja, hvad som sker på den därpå följande aftonen?»

»Det där känner jag en smula till. Segrande parten har naturligtvis aflåtit telegram till sitt lands hufvudstad — telegram om segern. Och från hufvudstaden har telegrafen spridt den glädjande tidenden rundt omkring landet. Följaktligen håller man där följande afton te deum i kyrkorna... man sjunger »Pris var dig, o Gud, o Fader, Son och Ande!» Och på kvällen ställer modern eller hustrun eller systern till en af dem, som blifvit lefvande begrafna, ett par brinnande ljus i sitt fönster, ty hela staden är ju illuminerad.»

»Ja, en sådan komedi uppför man därhemma. Men ser Ni, min fru, med den andra solnedgången är tragedien ännu icke utspelad på slagfältet. Icke på långt nära! Utom dem, som blifvit transporterade till fältlasaretten eller nedmyllade i grafvarne, finnas äfven *sådana, som ännu icke blifvit funna.* Dolda bakom tjocka snår af buskar, i det inre af sädesfälten eller mellan nedrasande bjälkar och stenar, hafva de undgått sjukbärarnes och dödgräfvarnes uppmärksamhet, och för dem börjar nu en fasansfull dödskamp, hvilken . . . räcker flera dygn. Där få de ligga kvar under middagssolens hetta, i hällregn, i den iskalla nattluften . . . ligga där på en bädd af tistlar. Deras andedräkt förpestas och nästan kväfves af den vämjeliga lukten från de ruttnade liken, som ligga rundt omkring dem och den ofta icke mindre vidriga lukten från deras egna stinkande sår . . . ja, åskåda, huru de giriga korparna stilla sin hunger med ännu skälfvande människolemmar.»

*   *

*

Det var en fruktansvärd resa. Doktorn hade visserligen för längesedan ändat sin hemska skildring, men — de scener, han målat, fortsatte att om och omigen utspelas i mitt inre medvetande, inför min inre syn.

Många gånger brusade tåg förbi oss, kommande från motsatt håll... Och hvad innehöllo de väl? — Sårade, sårade, alltjämt ingenting annat än sårade; ständigt hvarandra lika askgråa anleten, kirurgiskt behandlade och förbundna hufvud... armar burna i band. Särskildt på stationerna hade man tusentals tillfällen att se detta i alla tänkbara former och variationer. Alla dessa stora, alla dessa små perronger, där man eljest plägade finna glada och gladt samspråkande människoskaror... de voro nu uppfyllda af på blotta golfvet liggande, blödande, hopkrupna gestalter, somliga med uniformer så röda af blod och orenlighet, att man icke utan svårighet kunde upptäcka deras ursprungliga färg. Dessa »lefvande lik» hade blifvit sammanförda till stationen från de kringliggande sjukhusen, och nu skulle de här afvakta nästa, till transport af sårade afsedda tåg. På detta sätt måste de vänta många timmar... ja, kanske hade de sett många tåg rusa förbi utan att hafva plats för dem... De arma, de värnlösa! Först transporterar man dem under tusen stötar, som vålla smärta, med brinnande hast från slagfältet och man är icke så noga med, om man här och där välter omkull transportbåren, så att den lidandes kropp rullar ut på marken. Och denna transport fortgår från slagfältet till det ställe, där läkarne gömma sig, och därifrån till ambulansen — från ambulansen till hospitalet och slutligen från detta fältlasarett tillbaka till regementet, kanske också till — begrafningsplatsen. De lättare sårade föras till Wien... Ack, det gjorde mig så ondt, så ondt om alla dessa arma, stympade människor. Jag skulle velat knäböja bredvid hvar och en af dem samt tillhviska honom ord af medlidande, ord af beklagande, ord af tröst.

Redan här började barmhärtighetssystrarna arbeta i sitt människovänliga kall. Bland de sårade utdelade de så mycken mat och dryck, som det var möjligt att anskaffa..., men mångenstädes fanns ingenting. Oftast voro restauranternas förråd uttömda. På mig

gjorde det ett sinnesförvirrande intryck, allt detta — den förfärliga villarvallan öfverallt... bullret och oväsendet vid de olika stationerna, i synnerhet vid dem, som voro af någon större betydenhet... de sårades jämmer... allt tycktes mig vara en elak, en förfärlig, en fasansväckande dröm. Detta springande... detta hojtande... dessa till afmarsch fär diga trupper... dessa flyktingar... sjukvårdare ... sjuksköterskor... dessa massor af blödande och kvidande krigsmän... dessa snyftande, gråtande kvinnor... skrik, skrän, kommandorop... trängsel öfverallt... ingenstädes fri passage... hela berg af packgods, krigsmateriel, kanoner... längre bort massorna af hästar och råmande hornboskap.... förbiilande järnvägståg, fullproppade med reservtrupper från Wien... Och dessa fosterlandets försvarare, som gingo ut att utgjuta sitt blod för de maktägande... åt dem hade man upplåtit vagnarna af 3:dje och 4:de klass samt — boskapsvagnarna, där de voro sammanpackade alldeles som slaktboskap. Och de voro ju faktiskt slaktboskap... ty om också icke den enskilde soldaten kan veta eller förutse, att han skall stupa, så vet han, dock som alla andra, att en mängd af dem blir dödens rof. När de moderna härskarorna till fots eller till häst tåga ut till strids och färdas de stora farvägarna fram, ja, då äro de i folkets och måhända äfven i sina egna ögon omgifna af en viss poesi. Men att använda den moderna tidens järnvägar (symbolen af den kultur, som borde sammanbinda och förena nationerna) att använda den till befordringsmedel för det lössläppta barbariet... detta är afskyvärdt, ja, det är en absurditet. Och telegrafen, denna triumf för den mänskliga intelligensen, hvilken med blixtens snabbhet förer tankar, ord och känslor från land till land, från stad till stad... o, huru illa ljuda icke dessa signaler, när de icke hafva någonting annat att omförmäla än krig och örlig, rykten om blodsutgjutelse, berättelser om massmord. Alla dessa nutidens härliga uppfinningar, hvilkas uppgift och mål är att göra lifvet angenämare, skönare och rikare —

de användas nu såsom medel för att åstadkomma tvedräkt mellan folken, de brukas till att förbittra lifvet.

Våra missioner och våra till hedniska länder utresande eller utflyttande landsmän skryta inför vildarne med vår »civilisation» — en civilisation, hvilken vi i vår egen världsdel begagna för att på hundra olika sätt ådagalägga, att vi ännu icke lämnat *vildhetens* ståndpunkt . . .

Under resan och medan vi väntade vid de olika stationerna, att tåget skulle fortsätta färden, hade dessa och dylika tankar tillräcklig tid att pina, plåga och martera mig. Jag kände mig så oändligt nedstämd, att jag nästan afundades dem, som blott i naiv smärta vredo sina händer och fällde tårar, dem, som icke skummade af vrede mot hela den fruktansvärda tragedien . . . nej, komedien . . . Ja, jag afundades till och med dem, som voro nog naiva att icke ens anklaga den »härskarornas herre», om hvilken de ju trodde, att det var *han*, som bringat alla dessa outsägliga olyckor öfver våra hufvud . . .

* *
*

Först sent en afton ankom jag till Königinhof. Alla mina medpassagerare hade stigit af vid en föregående station. Jag var ensam . . . jag ryste . . . ensam med min fruktan och min förfärliga ångest. Tänk, om doktor Bresser skulle vara förhindrad att möta mig! Huru skulle jag då gå till väga på denna obekanta plats? Hvad skulle jag taga mig till? . . . O, det var förfärligt! . . . Om icke min längtan efter Fredrik varit så stor, hade jag säkert önskat mig döden. Jag erfor en längtan att få lägga mig ned och insomna samt aldrig någonsin mera uppvakna i en värld, där man handlar så grymt, där allting går så vansinnigt till! . . . Ett ville jag på intet villkor: själf lefva och veta, att Fredrik var bland det antal, som stupat!

Kistan med förbandsartiklarna, hvilken jag i Wien ombesörjt för doktor Bressers räkning, skulle afskickas

i förening med åtskilliga andra, från hjälpkommittén kommande kistor, hvem vet, när eller hvar de blefvo aflevererade.

Jag förde med mig endast en liten handkoffert, och en kassaväska. Med vacklande steg passerade jag öfver de många järnvägsspåren till perrongen. Det var mycket sent på aftonen, men oaktadt den sena timmen härskade här samma villervalla, samma bullrande brådska som på de andra stationerna. Och äfven här hade jag för ögonen samma rysliga bild: sårade ... massor af sårade! Nej, icke alldeles samma bild, ty här voro förhållandena ännu värre. Königinhof var alldeles öfverfylldt af dessa olyckliga människor. I hela nejden fanns icke ett enda rum, som kunde hyras eller lånas, ty alla voro öfverfulla. Och nu hade man fört de sårade i stora massor ned till järnvägsstationen, där de lågo öfverallt på golfven, på marken, på stenarne ... endast provisoriskt förbundna ...

Det var i sanning en mörk, en dyster natt. En och annan sporadiskt förekommande och sömnig lykta. Utmattad och i stort behof af sömn sjönk jag ned på en bänk och lade mitt bagage framför mig på golfvet.

Till en början saknade jag mod att se mig omkring bland de många här sysselsatta läkarne, för att möjligen upptäcka doktor Bresser. Jag var nästan förvissad därom, att jag icke skulle finna honom. Det fanns tio möjligheter mot en, att han blifvit förhindrad att komma.

Hela mitt företag syntes mig nu dåraktigt. Att ... såsom jag inbillat mig ... Fredrik skulle hafva ropat på mig, huru kunde väl jag få en sådan tro, jag, som eljest aldrig plägade tro på dylika, af mysterium uppfyllda saker? Helt visst saknade denna inbillning all grund i verkligheten. Hvem vet ... Kanske var min Fredrik redan nu på väg hem ... kanske också död ... hvarför sökte jag honom här? ...

Med uppmärksamhet mönstrade jag alla närvarande, men kunde ingenstädes upptäcka någon doktor

Bresser. Hvad skulle jag göra? Till hvem skulle jag vända mig? Slutligen fattade jag mod och frågade en förbigående:

»Hvar kan jag träffa stationsinspektoren?»

»Ni menar förmodligen direktören för den härvarande sjukstationen, stabsläkaren S.? ... Han står därborta.»

Nå ... visserligen var det icke honom jag menade, men kanske kunde denne stabsläkare lämna mig någon upplysning om doktor Bresser. Men han var just nu inbegripen i ett lifligt samtal med en bredvid honom stående herre. Jag hörde dock allt, hvad han yttrade.

»Ett rysligt ... ett förfärligt ... ett himmelsskriande elände, det här, som vi nu upplefva. Depoter finnas för alla sjukhus på krigsteatern och i dess omgifningar ... gåfvor komma, hundra gånger större än som verkligen vore af nöden, om allt kunde rätt användas. Här få vi massor af linne, af charpi, af förbandsartiklar, af lifsmedel, af tobak(!) ... allt, hvad vi behöfva finnes och finnes i öfverflöd, men man kommer ju icke åt att hvarken packa upp det ur lårarna eller sortera det eller att ånyo afsända det till den plats, där det kunde vara till nytta ... Vi sakna arbetskrafter ... vi äro alltför få ... ett par tiotal man, då vi behöfde vara ett par tusental ...»

Jag stod just i begrepp att tilltala honom, men blef i samma ögonblick hindrad därigenom, att jag såg en herre skyndsamt nalkas honom och ... o, himmelens Gud, hvilken fröjd, hvilken lättnad, hvilken glädje! ... det var ... det var doktor Bresser. I min öfversvallande glädje, föll jag den gamle käre vännen om halsen.

»Ni här?» utropade han. »Ni ... friherrinna Tilling? ... Hvad i all världen ... hvad i himmelens namn gör Ni här?»

»Jag har kommit för att, om jag förmår, bringa hjälp, bringa räddning, lämna vård ... Finnes min Fredrik i något af edra sjukhus?»

»Nej ... åtminstone har jag icke sett till honom ...»

Kände jag mig lugnad eller kände jag mig sviken genom denna underrättelse? ... Det vet jag i sanning icke själf. Han befann sig icke där ... men två slutsatser kunde däraf dragas ... han kunde vara oskadad, men han kunde också vara död. Det var sålunda föga lugnande att få veta, att han icke var sårad och liggande bland de sjuka på något af de sjukhus eller i någon af de baracker, med hvilka doktor Bresser hade att göra. Man kunde ju icke begära, att han skulle kunna känna alla sjuka i hela den stora omgifningen ,.. jag måste personligen genomforska alla sjukhusen och barackerna.

»Nå», sporde jag vidare, »och fru Simon ...?»

»Hon har anländt i dag ... det är nu några timmar sedan ... O, hvilken härlig, hvilken förträfflig, hvilken präktig kvinna! Beslutsam, men samtidigt klarseende och försiktig! ... För tillfället är hennes göromål att öfvervaka ett mycket obehagligt arbete ... förflyttandet af de här liggande sårade soldaterna ...»

»Hvarthän skall man då förflytta dem?»

»In i järnvägsvagnarna naturligtvis! ... Dessutom har hon erhållit underrättelse om, att nöden skall vara ännu mera oerhördt större i Horonewos, som är beläget på blott några få kilometers afstånd härifrån ... Nu ämnar hon resa dit, och jag gör henne sällskap.»

»Jag också, doktor Bresser, om Ni vill bevisa mig den godheten att låta mig medfölja ... Ack, låt mig det!»

»Hvad tänker Ni på, fru friherrinna? ... Ni är ju så ömtålig. Ni är ju så ovan vid hårdt arbete ... och det arbete, som förestår oss, är utomordentligt svårt ...»

Jag afbröt hans svada:

»Hvad skall jag väl uträtta här på platsen? ... O, om Ni är min vän, herr doktor, så gif mig hjälp att sätta min plan i verket ... jag vill uträtta allt ... jag skall icke bäfva för något slags syssla, nej ...

ack, presentera mig såsom en frivillig sjuksköterska. inför fru Simon och låt mig följa med!... Af barmhärtighet, doktor, tag mig med!»

»Nåväl, huru skulle jag kunna motstå en sådan bön?... Ske Er vilja!... Där hafva vi nu den modiga fru Simon... Var god och följ mig!»

* *
*

När doktor Bresser ledsagat mig fram till fru Simon och presenterat mig för henne såsom varande en ung, frivillig sjuksköterska», ägnade hon mig blott ett ögonkast och en bifallande nick samt vände sig genast bort för att utdela någon order.

Fem minuter senare voro vi på väg till Honorewos. Vårt åkdon var en öppen godsvagn, hvilken nyligen anländt med en last af sårade soldater. Vi måste sätta oss på halm, hvilken ännu här och där var blodig och nedsölad med gyttja efter den förra transporten. Vagnen saknade fjädrar och skakade ohyggligt. Bredvid kusken satt en soldat, hvilken i sin hand höll en lykta... en usel tingest hvars matta sken gjorde föga eller intet gagn. Mer och mer intogs jag af den föreställningen, att jag var utsatt för en elak dröm, att allt detta ingalunda kunde vara verklighet. Det enda, som påminde mig om verkligheten och på samma gång utöfvade ett lugnande inflytande, var doktor Bressers närvaro. Jag hade lagt min hand i hans. Med sin andra stödde han mig.

»Luta Er mot mig, friherrinna!» sade han mildt och ömt. »Arma barn!»

Jag lydde — men i alla fall, hvilka marter förorsakade mig icke denna färd! När man under hela sin lefnad varit van vid att sitta i svällande divaner och hvila i mjuka bäddar — hur pinande är det icke då att efter en lång och tröttande järnvägsresa sitta i en skakande bondvagn utan fjädrar... en vagn, hvilkens hårda och skramlande botten endast är betäckt af ett sparsamt lager af med blod fuktad halm!...

Och jag, som fann detta så förfärligt plågsamt, jag var ju frisk... jag var ju icke sårad, icke sjuk... O, huru pinsamt måste då icke sådant vara för de arma, hvilka med sönderskjutna lemmar och krossade kroppsdelar skjutsas fram i ilande fart med ett dylikt antediluvianskt åkdon öfver stock och sten...!

Mina ögonlock voro blytunga. En plågsam känsla af sömnbehof smög sig öfver mig, fastän det värkte i alla leder, men i ett så obekvämt åkdon och med så uppskakade nerver, lika orediga och fantastiska som feberdrömmar, jagade ideligen hvarandra genom min hjärna. Alla de af regementsläkaren skildrade scenerna utspelades på nytt inför min inre syn; jag såg dödgräfvarne gräfva de stora grafvarne, jag såg slagfälthyenorna smyga omkring och jag hörde de arma offren i det brinnande sjukhuset utstöta sina rop af fasa och förtviflan... Hu, jag förmår icke nedskrifva allt detta hemska och rysliga... Men på samma gång kunde jag icke undgå att lyssna till de halfhöga samtal, som mina medpassagerare förde inbördes... »En del af den slagna armén flydde undan till Königgrätz», berättade doktor Bresser. »Men fästningen var afspärrad, och från dess vallar sköt man på flyktingarne, i all synnerhet på sachsarne, hvilka man i nattens mörker tog för att vara preussare. Åtskilliga hundratal störtade sig i vallgrafvarne samt drunknade... Vid Elbe lades hinder i vägen för fortsatt flykt, ty broar och bryggor voro så öfverfyllda af hästar, kanoner och trossvagnar, att ingen plats fanns för fotfolket... Tusentals störtade sig ned i floden — äfven sårade...»

»I Honorewos lär råda ett gräsligt elände», yttrade fru Simon. »Invånarne hafva flytt och öfvergifvit allt... såväl slott och palatser som hus och kojor. Alla dessa boningar äro nu uppfyllda af hjälplösa sårade eller förstörda... Huru mycket godt skola vi icke uträtta med den hjälp, som vi nu tillföra dem, men... ack, den är ju så otillräcklig!»

»Och alltför otillräcklig är i sanning också vår

läkarehjälp», yttrade nu doktor Bresser. »Vi borde vara allraminst ett hundra, om vi skulle kunna uträtta allt, hvad som vore af nöden. Oss fattas dessutom instrument, medicin ... allt! Och hvartill skulle det väl gagna, om vi också hade allt detta till hands? Vårt antal är, såsom sagdt, för litet. Hela denna nejd är nu så öfverfylld af sårade, att en eller annan farlig epidemi lätt kan utbryta. Det allra första man borde göra vore att undanskaffa så många sårade som möjligt, men i de allra flesta fall är deras tillstånd så betänkligt, att ingen vill taga på sitt samvete att bortföra dem ... ty att göra detta, det vore att döda dem. Och att låta dem stanna kvar, det vore att framkalla sårfeber. I sanning ett brydsamt alternativ! Allt detta, som jag nu skådat under dagarne, efter slaget vid Königgrätz, det öfverstiger alla de begrepp om fasa, som Ni, fru Simon, kan äga. Ni måste vara beredd på det värsta.»

»Mod äger jag, och dessutom besitter jag en mångårig erfarenhet. Jag känner mig själf. Jag vet, att ju större eländet och nöden äro, desto starkare blir min viljekraft ...»

»Ja, jag vet detta. Ert rykte har gått före Er, men med mig är det icke så. Då jag ser så mycket elände, förlorar jag allt mod och mitt hjärta vill brista. Hvarje vagn, hvarje kärra, hvarje dragare i trakten användes till att forsla bort den ena hopen af sårade efter den andra .... Landsvägarne äro öfversållade af dylika fordon. Det lidande, som rullar fram där, är i sanning en bild af helvetet. Där ligga de ... officerare, underofficerare, och soldater om hvarandra ... ända till oigenkännelighet vanställda af blod, af damm, af orenlighet, behäftade med sår, hvilka ingen mänsklig konst förmår läka, utstötande klagorop och skrik, i hvilka man icke förmår igenkänna någonting mänskligt och likväl ... de, som ännu äga förmåga att skrika, äro icke de mest beklagansvärda af dem.»

»Många aflida väl under transporten?»

»Naturligtvis! Eller också aflida de tyst och stilla

på den första, bästa, smutsiga halmkärfve, där man lägger ned dem, sedan de burits in i ett kanske förut öfverfullt rum. Många dö tyst och stilla, men lika många aflida under de gräsligaste förbannelser . . . Sådana förbannelser månde den herr Twinning från London någon gång i sitt lif hafva hört, innan han på konferensen i Genf framställde följande förslag: »Om en sårad soldats tillstånd är hopplöst, vore det då icke bäst, att man först meddelade honom religionens tröst och sedan — gjorde en hastig ända på hans dödskamp. Han sluppe då att lämna lifvet med en hädelse på tungan.»

»Så okristligt:» utbrast fru Simon.

»Hvilket? . . . Att gifva honom nådestöten . . .?»

»Nej — den åsikten, att en förbannelse, hvilken går öfver tungan under de mest outsägliga kval, skulle vara farlig för den så hårdt marterades själ . . . Så orättvis, så obarmhärtig är icke de kristnas gud. Och helt säkert upplåter han sin himmel för hvarje fallen krigare . . .»

»Muhammeds paradis tillförsäkras ju hvarje turk, som dödat en kristen», invände doktor Bresser. »Tro mig, fru Simon, alla de andar, hvilka framställas såsom påbjudande krig och såsom seende krig med välbehag . . . alla dessa gudar, hvilkas bistånd och välsignelse präster och befälhafvare lofva de stridande såsom mördarelön — de äro allesammans lika döfva för hädelser som för böner . . .»

»O, doktor!» afbröt honom fru Simon. »Ser Ni därborta! . . . Eldskenet vid horisonten! . . . En brinnande by?»

»Nej, det är endast den uppgående månen.»

Jag försökte intaga en mera bekväm ställning och satte mig något litet högre upp i vagnen. Doktorn och fru Simon hade tystnat och efter en stund föllo mina ögon åter igen. Denna gång var det verklig sömn . . . Just i det ögonblick, då jag insomnade, erfor jag en sådan sällhet, att till och med döden . . . sömnens broder . . . skulle varit mig välkommen.

Icke vet jag, huru länge jag befann mig i detta tillstånd af hvad jag skulle vilja kalla »negativ existenssällhet», men säkert är, att jag plötsligt rusade upp. Det, som väckte mig, var icke något buller, icke heller någon våldsam stöt af vagnen . . . det var en afskyvärd, vämjelig, förpestad, kväfvande luft.

»Hvad är detta?» sporde vi alla tre samtidigt.

Vagnen svängde omkring ett hörn och vid vägkanten funno vi svaret. Klart belyst af månskenet låg där en kyrkogård, omgifven af en hvit mur. Vid foten af denna låg talrika lik, uppstaplade på hvarandra . . . Då vi åkte förbi muren, flög en talrik svärm af kraxande korpar och kråkor upp från — sin festmåltid . . .

»Fredrik . . . Min egen Fredrik!» suckade jag.

»Lugna Er! . . . Er man kunde omöjligt finnas bland dessa!»

Körsvennen pådref hästarne för att så fort som möjligt komma bort från det af de mefitiska ångorna förgiftade området. Vagnen rasslade och svängde. Jag trodde, att hästarne skulle skena.

Jag ville skrika, men min af fruktan sammanpressade strupe vägrade mig sin tjänst.

* *

*

Ännu en gång svängde vagnen omkring ett hörn och doktorn yttrade:

»Nu äro vi vid målet . . . Detta är Horonewos.»

Vagnen stannade.

»Hvad skola vi taga oss till med den unga frun?» yttrade fru Simon. »Hon blir oss endast till hinder, ej till någon hjälp.»

Jag samlade alla mina krafter och yttrade.

»Nej, . . . nej, jag mår bättre nu . . . Jag skall hjälpa Er så godt jag förmår.»

Vi befunno oss således på ort och ställe, d. v. s. framför porten till ett stort slott.

»Låtom oss nu börja vårt arbete med att se till, hvad vi möjligen kunna uträtta här!» föreslog doktorn.

»Den stora slottsbyggnaden, hvilken öfvergifvits af sin ägare, påstås vara från källare till vattentak öfverfylld af sårade.»

Vi stego af vårt fruktansvärda åkdon. Jag förmådde knappt hålla mig upprätt på mina ben, men jag uppbjöd alla mina krafter och gjorde heroiska ansträngningar för att icke låta någon se detta.

»Nu framåt!» yttrade fru Simon. »Äro alla våra saker med? Hafva vi ingenting glömt? . . . Nej! . . . Det jag medför skall vederkvicka de arma varelserna . . .»

»Äfven i min koffert finnas läskmedel och förbandsartiklar,» yttrade jag.

»Och min handkoffert», utlät sig doktorn, »innehåller instrument och läkemedel . . . Vi äro således fullständigt rustade . . . Alltså framåt!»

Han meddelade soldaterna nödiga befallningar. Två skulle kvarblifva hos hästarne. De andra skulle beledsaga oss.

Vi trädde in genom slottsporten och hörde genast klagorop från alla håll . . . Men allt var insvept i mörker . . .

»Framför allt, tänd ljus!» utropade fru Simon.

Ljus!? . . . Ja, hvarifrån skulle vi väl bekomma dem, då vi icke själfva medförde någonting sådant? Allt möjligt hade vi tagit med oss, choklad och köttextrakt, cigaretter och linneremsor, charpi och medicinflaskor, men — ingen hade tänkt på ljus . . . icke på en ljusbit. Det förefanns således icke någon möjlighet att skingra det nattmörker, som omgaf både oss och de sjuka stackarne. Endast doktorn medförde ett belysningsmedel — en ask tändstickor . . .! Den förhjälpte oss till att ett par sekunder iakttaga de fasansfulla scenerier, som tedde sig öfverallt inom denna härd för lidande, jämmer och elände. Foten slant på det af blod sölade golfvet, så snart man rörde sig. Hvad kunde väl vara att här göra? Till de hundra förtvifade, som lågo här, hade nu kommit ännu ett par förtviflade, hvilka suckade: »Hvad skola vi företaga

oss?... Hvad förmå vi uträtta?... Hvad skola vi göra?»

»Jag skall uppsöka prästgården», yttrade fru Simon. »Det måtte väl finnas en sådan här på platsen. Eljest söker jag hjälp annorstädes här i byn... Kom, doktor!... Följ mig till porten och belys min väg med Edra tändstickor! Gud ske lof, att vi åtminstone hafva dem!... Men asken är väl snart tom?... Ja, jag trodde just det... Ni fru Marta, kan under tiden kvarstana här...»

Här?!!

Här... ensam i mörkret, ensam bland alla dessa klagande, stönande, af smärta, skrikande människor! Här... ensam i denna stinkande, kväfvande luft! Det var en gränslöst förfärlig belägenhet, men jag opponerade mig icke... jag yttrade icke ett halft ord af en invändning.

»Ja», sade jag, »ja, jag stannar och väntar...

»Nej, nej», yttrade nu doktor Bresser, i det han lade min arm i sin, »nej, ni får icke stanna här ensam inom murarne af detta helvete... ensam bland dessa måhända i feber rasande och vansinniga människor.»

Jag kände en djup tacksamhet mot den trofaste vännen för denna hans mellankomst och hakade mig fast vid hans arm... ja, jag fruktar, att jag skulle blifvit vansinnig af ångest, om jag blifvit nödsakad att stanna ensam kvar... Ack, jag var i alla fall en feg, hjälplös, svag varelse och det medvetandet slog mig med förfäran, att jag alldeles icke var vuxen den uppgift, jag föresatt mig. Hvarför hade jag icke stannat kvar i hemmets lugna och trygga sköte?... Men tänk ändå, om jag verkligen skulle återfinna min egen Fredrik!... Hvem vet, huruvida han icke ligger i någon af de mörka, fasansfulla salar, som vi nyss lämnade! Under det att vi gingo ut, sväfvade hans namn många gånger hörbart öfver mina läppar. Ja, ett par gånger ropade jag det så kraftigt jag förmådde. Men jag fick ej höra det på samma gång fruktade och efterlängtade svaret: »Marta... här är jag».

Vi trädde ut i det fria. Vagnen stod ännu kvar på den plats, där vi lämnade den. Doktor Bresser afgjorde, att jag skulle stiga upp i den och kvarstanna där, medan han och fru Simon gingo till byn för att skaffa hjälp.

Med nöje fogade jag mig efter denna önskan, ty mina ben förmådde knappt bära mig. Doktorn anordnade åt mig en sittplats af halm, och två soldater stannade kvar vid vagnen. De öfriga följde med fru Simon och doktorn.

Det dröjde något mera än en half timme, innan expeditionen återkom ... återkom utan något resultat. Prästgården låg i ruiner ... alla hus voro förvandlade till ruiner. Ingenstädes hade en ljusbit kunnat anskaffas. För oss återstod således endast att afvakta daggryningen. Huru många bland dessa olyckliga, hos hvilka vår ankomst väckt hopp om hjälp, skulle väl dö under denna natt? Huru många, som vi kunnat rädda, om vi ägt — en bit ljus!

En så lång ... en så fasansfull natt har jag hvarken förr eller senare upplefvat. Dessa få timmar, som återstodo till soluppgången, förefôllo oss ändlösa, ty liksom vägguret i ett hem genom sitt tick-tack, sina pendelslag, markerar tidens gång, så tillkännagafs den här genom lidande medmänniskors vanmäktiga rop och stönande efter hjälp.

Men slutligen infann sig morgongryningen. Nu omsider kunde man börja göromålen. Fru Simon och doktor Bresser begåfvo sig ånyo ut för att uppsöka några af dessa byinvånare, som gömt sig. Det lyckades dem. Från ruinerna kom slutligen en och annan torpare eller bonde framkrypande eller framsmygande. Till en början visade de sig tvekande, rädda, misstrogna, men när doktorn tilltalade dem på deras eget modersmål och fru Simon på sitt vanliga milda sätt ställde till dem några vänliga ord, läto de slutligen öfvertala sig att hjälpa oss. Först och främst gällde det nu att uppsöka samtliga de öfriga invånarne, ty många, många armar behöfdes till det föreliggande arbetet. Man måste begrafva liken. Man var nöd-

sakad att iståndsätta brunnarne. Man måste uppsöka några af de på väg och fält kringströdda fältkittlarne för att få husgeråd. Och slutligen . . . måste man tömma de stupades tornistrar för att anskaffa det linne, man behöfde till de sårade.

Nu anlände äfven en preussisk stabsläkare med manskap och hjälpmedel och således kunde man nu omsider på fullt allvar börja räddningsarbetet. Och nu var ju för mig det ögonblick inne, då jag måhända skulle kunna finna den, på hvilkens drömda rop jag företagit hela denna bedröfliga färd. Denna tanke upplifvade i någon mån mina brutna krafter.

Fru Simon och stabsläkaren kvarstannade i slottet hos där varande sjuka. Doktor Bresser och jag begåfvo oss ned i byn för att undersöka denna. Doktorn hade redan hunnit förskaffa sig tillförlitlig kännedom därom, att Fredrik icke befann sig innanför slottsmurarne.

Vi begåfvo oss af, och knappt hade vi tillryggalagt tjugofem meter, förrän höga klagorop nådde våra öron. De kommo från det inre af kyrkan, hvilkens port stod öppen . . . Naturligtvis skyndade vi ditin. Öfver ett hundratal mänskliga varelser lågo därinne, lågo på det hårda stengolfvet . . . stympade . . . svårt sårade. Af feber glödande anleten och oroligt stirrande blickar mötte oss öfverallt. Jämmerrop och böner om vatten nådde från många håll våra öron. Redan strax innanför tempeltröskeln var jag nära att digna ned, men jag samlade mina sista krafter och skred sakta fram mellan raderna, sökande min Fredrik. — Han fanns där icke. Bresser och hans karlar gjorde sig genast redo att bistå de olyckliga . . . jag stödde mig mot en af pelarne och fortsatte att med outsäglig förfäran och fasa betrakta det rysliga eländet. — Himlen vare oss nådig! . . . Var detta verkligen ett tempel, som man uppbyggt åt den Gud, »som är kärleken»? Och där stodo i sina nischer de undergörande helgonen med fromt sammanknäppta händer och med sina af den guldskimrande glorian omgifna hufvud . . .

»O, Guds moder . . . heliga Guds moder . . .

förbarma dig! . . . en droppe vatten!» hörde jag en soldat bedja.

Så hade han måhända under flera dygn förgäfves ropat till denna bild i blå mantel och röd underklädning . . . till den döfva bilden. — O, I arma människor! Så länge I icke lyden det kärleksbud, som en gud lagt ned i Edra samveten och hjärtan, skolen I förgäfves anropa kärlekens gud . . . Så länge I visen Er grymma mot hvarandra, hafven I ingen rätt att anropa himlen om medlidande, ingen utsikt att blifva delaktiga af Guds barmhärtighet . . .

* *

*

Alla dessa bilder af fasaväckande art vållade slutligen, att jag förlorade sansen. Då jag omsider vaknade till medvetande, befann jag mig i en järnvägskupé och midt emot mig satt doktor Bresser. Då han nu såg, att jag öppnat ögonen och med förundran blickade rundt omkring mig, fattade han min hand och yttrade:

»Ja, ja, fru friherrinna . . . ja, Ni drömmer inte. Hvad Ni ser är verklighet. Ni befinner Er i sällskamed några lätt sårade officerare, och vi resa till Wien.

Så förhöll det sig verkligen.

Bresser hade beledsagat en transport af sårade från Hornewos till Königinhof. Nu hade han fått uppdraget att medfölja en annan dylik transport till Wien. Mig vanmäktiga . . . i ordets dubbla mening vanmäktiga . . . hade han icke velat öfvergifva. Han förde mig nu hem. Jag hade ju visat mig oduglig att hjälpa till. Fru Simon var därför mycket förtjust öfver, att doktor Bresser förde mig därifrån. Och jag måste medgifva, att detta var det bästa. Men Fredrik? . . . Gud vare tack, att jag icke funnit honom! Jag hade således ännu hopp om, att han lefde. Kanske väntade mig därhemma ett eller flera bref från honom. Detta hopp . . . nej, det var ingalunda

någonting så härligt som ett hopp . . . det var endast *tanken på en möjlighet*, men denna tanke skänkte hugsvalelse åt min själ . . . min sargade själ. Ty sargadt kände jag mitt inre . . . Detta jättestora elände, som jag skådat, hade tillfogat min själ så djupa sår, att jag erfor det, som om de aldrig mera skulle kunna läkas. Om jag också återfunne min Fredrik, skulle jag väl någonsin kunna glömma alla de lidanden och kval, som kriget vållade så många, många tusen andra kvinnor? . . .

Jag sof nästan oafbrutet under hela resan. Doktor Bresser hade gfvit mig ett lindrigt sömnmedel.

När vi anlände till Wien, mottogos vi af min far. Den gode doktorn, hvilken tänkt på allt, hade under resan afskickat ett telegram till Grumitz. För honom själf var det omöjligt att föra mig dit, ty han måste föra de sårade, som blifvit anförtrodda åt hans vård, till sjukhusen. När detta blifvit ombesörjdt, var det hans plikt att ofördröjligen återvända till krigsskådeplatsen.

Min far omfamnade mig under tystnad. Icke heller jag förmådde yttra ett enda ord. Sedan vände han sig till doktor Bresser:

»Huru förmår jag väl tacka Er? . . . Hade icke Ni tagit denna lilla toka under Edra vingars skugga . . .»

Men doktorn tryckte våra händer till afsked och sade:

»Jag måse bort . . . mycket, mycket att uträtta! Lycklig resa till hemmet! Den unga frun har stort behof af att blifva förståndigt och framför allt skonsam behandlad, ers excellens! . . . Hon har varit djupt uppskakad . . . Alltså inga förebråelser! Inga frågor! . . . Genast vid hemkomsten till sängs! . . . Orangeblomvatten och lugn! . . . Farväl!»

Och han var borta.

Min far lade min arm i sin och förde mig genom trängseln till utgången. Därutanför stod åter en ny lång rad af ambulansvagnar. Vi måste gå ett

rätt långt stycke väg, innan vi hunno fram till det ställe, där vår vagn väntade.

På min tunga sväfvade upprepade gånger den frågan: »har någon direkt underrättelse från Fredrik ankommit?» Men jag saknade mod att uttala den Vi hade redan färdats en stund, och min far hade ännu icke brutit tystnaden. Jag uthärdade icke längre att tiga, utan framställde den ödesdigra frågan.

»Ännu i går afton hade vi ingenting hört», svarade han. »Men en möjlighet är, att någon underrättelse har ankommit i dag. Jag lämnade nämligen staden redan i går, så snart jag fått telegrammet ... Ack, en sådan ångest du har vållat oss, du dåraktiga barn! Att begifva dig ut på slagfältet och blottställa din person, ditt lif för dessa grymma fiender ... ty de där preussarne äro riktiga odjur ... disciplinerade soldater äro de ju icke heller ... men det är sannt ... doktorn har ju förbjudit mig att göra dig några förebråelser ...»

»Huru är det med min lille Rudolf?»

»Åh, han skriker och gråter hela dagen i ända efter dig, han söker efter dig på alla möjliga och omöjliga ställen. Han vill icke tro, att du rest bort utan att gifva honom en afskedskyss ... Men du frågar hvarken efter tant Maria eller Lilly eller Rosa eller Otto ... Du förefaller att öfver hufvud taget vara så likgiltig för ...»

»Hur må de alla? ... Har Konrad skrifvit?»

»Alla befinna sig i bästa kondition. Från Konrad anlände bref senast i går — honom har ingen olycka vederfarits. Lilly befinner sig därför i sjunde himmelen. Du skall få se, att vi också erhålla goda underrättelser om Tilling ... Men tyvärr hafva vi i politiskt hänseende föga godt eller glädjande att vänta. Du har väl hört talas om den stora olyckan?»

»Jag! ... Hvilken olycka! ... Det är så länge sedan jag hörde talas om någonting annat än stora olyckor.»

»Jag syftar på Venedig ... vårt sköna, härliga Venedig bortkastadt, förloradt — på presentertallrik

erbjudet åt äfventyraren och ränksmidaren Louis Napoleon!... Och detta efter en så lysande seger som den vid Custozza ...!»

Efter två timmars oafbruten färd anlände vi till Grumitz. När vår vagn körde in på borggården, ilade mina båda systrar oss till mötes.

»Marta!... Marta!» ropade båda på långt afstånd. »Marta ... han är redan här!»

Och sedan vagnen stannat, upprepade de vid vagnsdörren:

»Han är här, Marta!»

»Hvem?»

»Fredrik!... Din man!»

* *

*

Ja, ja ... denna min glädje och fröjd var icke endast en säll dröm ... den var en ljuf verklighet. Först under en sen timma sistförliden natt hade Fredrik anländt med en transport af sårade ... anländt till Wien och därefter ofördröjligen förts till Grumitz. Hans blessyr var en kula i ett af benen ... ett alldeles ofarligt sår, om det blef skött, men likväl af beskaffenhet att göra honom oförmögen till tjänstgöring för närvarande.

Äfven en plötslig och utomordentlig glädje kan vara svår att bära. Jag har hört omtalas en nykter och ordentlig arbetskarl, hvilken vann högsta vinsten i något af våra nordtyska lotterier och som i glädjen däröfver — söp sig till döds inom en vecka ... Den härliga underrättelsen »Fredrik är här» ... denna tidende, som mina systrar med så oförståndig ifver och brådska meddelade mig, hade på mig en och samma verkan som skräckscenerna under de närmast flydda dygnen ... Jag förlorade medvetandet.

Man måste bära mig in i slottet, upp i min sängkammare och föra mig till sängs. Där låg jag medvetslös under åtskilliga timmar, men om detta var en verkan af den häftigt utbrytande glädjen eller

en följd af det sömnmedel, doktorn gifvit mig... nå, detta vet jag icke. Jag yrade långa stunder. När jag uppvaknade och fann mig vara i mitt eget hem, i min egen bädd, omgifven af bekanta, kära ansikten... ack, då trodde jag, att jag uppvaknat ur en plågsam dröm och att jag icke ett enda ögonblick varit borta från Grumitz.

Jag lyfte ögonlocken. Vid sänggafveln stod min kammarjungfru, och jag frågade henne helt stilla:

»Är mitt bad i ordning? Jag vill nu stiga upp...»

Så snart min röst ljöd, kom tant Maria ifrig och brådskande, fram från någon vrå af rummet.

»Ack, Marta lilla, käraste stackars mitt barn, är du nu omsider vaken och vid sans?... Ja, ja, stig upp nu och gå i badet!... Det skall göra dig godt. Då man är så nedsölad af damm från landsvägar, byvägar och järnvägar som du i denna stund... ja, då så...»

»Järnvägsdamm? Landsvägsdamm?... Hvad menar du, käraste tant Maria?...»

»Skynda dig att stiga upp!... Netty har gjort ditt bad i ordning... Och den stackars Fredrik förgås af längtan efter att få se dig.»

»Fredrik?... Min Fredrik?!»

»Ja, ja...»

Huru ofta hade jag icke under senaste veckan med stickande smärta i hjärtat utropat detta kära namn! — Nu... nu... nu var det ett jubelrop, ty nu insåg jag och förstod, huru det hängde tillsammans. Det var icke någon dröm. Jag hade verkligen varit borta, sett skräckscener af alla möjliga slag, och nu var jag hemkommen samt skulle få sluta min make i mina armar!

En fjärdedels timme senare trädde jag in till Fredrik — ensam. Jag hade förbjudit alla att följa mig. Vid vårt återseende skulle icke en tredje person få vara närvarande.

»Fredrik!»... »Marta!»

Jag låg redan snyftande vid hans bröst.

Detta var nu den andra gången, som min egen Fredrik blifvit räddad undan den på slagfältet lurande döden och blifvit mig återskänkt ... O, hvilken fröjd att åter få sluta honom i mina armar! Hvarför hade nu jag ... just jag ... uppnått denna lyckliga stund och icke förgåtts i det brusande haf af kval och smärta, i hvilket samtidigt så många andra kvinnors lycka drunknat? ... Lycklig den, hvilken under en sådan stund är i stånd att höja tankar och blickar upp mot himlen samt i varma, innerliga böner hembära åt den himmelske fadren sina tacksägelser! Men många finnas, hvilka anse sig genom denna tack (hvilken de anse ödmjuk, därför att orden hafva en ödmjuk form, men som ofta är mera inbilsk och anspråksfull, än de själfva ana), genom den anse de sig hafva afbördat sig en skuld. Genom den hafva de, enligt sin egen mening, på ett tillfyllestgörande sätt ersatt Gud för det företräde, han låtit falla på deras lott och som de kalla »Guds obeskrifliga och outsägliga nåd.» Sådant förmådde icke jag göra. När mina tankar flögo hän till de ohyggliga mordplatserna, till de hjärtslitande scenerna bland de många sårade — när jag med allvar tänkte på de beklagansvärda hustrur och mödrar, hvilkas kära störtats i kval och död af samma makt, som visat min sig gunst ... o, då förmådde jag icke höja mig till en sådan anspråksfullhet, att jag skulle ansett min lycka såsom ett af Gud för mig särskildt bestämdt ynnestbevis. Jag erinrade mig, hurusom vår hushållerska, fru Walter, nyligen en gång bortsopade från det inre af ett skåp en mängd af myror, hvilka ditlockats af sockerlukten ... Ack, på samma sätt rasade ju ödets sopkvast fram öfver slagfälten i Böhmen ... De stackars små myrarna blefvo ju till större delen krossade och dödade ... endast några få undkommo oskadade. Hade det väl varit lämpligt, förnuftigt eller rättvist, om dessa få öfverlefvande myror hade till fru Walter uppsändt sin innerliga och varma tack för den skonsamhet, som hon alldeles ofrivilligt hade visat dem? ... Ingalunda! ... Och så stor återseendets glädje än var, kunde jag

icke tacka Gud, kunde jag icke helt och hållet förjaga sorgen ur mitt hjärta. Jag kunde det icke och... hvad mera är... jag ville det icke heller. Att hjälpa hade varit mig omöjligt. Att ansa sår, att förbinda och sköta dem... såsom fru Simon och barmhärtighetssystrarne gjorde... därtill hade jag saknat krafter. Men den *barmhärtighet*, som består i medlidande, den har jag velat låta komma de arma människobröderna till del. Den ägde jag ingen som hälst rättighet att undandraga dem... Med få ord — jag *fick icke glömma.*

Men om jag nu också icke ägde rätt eller vågade jubla och tacka... en rättighet, en obestridd och obestridlig sådan... ägde jag, den att innerligt älska den återfunne och på tusen sätt visa honom min ömhet och ådagalägga, hur kär jag hade honom.

»O, min Fredrik!» upprepade jag under tårar och smekningar, »så har jag dig omsider åter!»

»Och du ämnade uppsöka mig och ägna mig din vård?... Huru på samma gång hjältemodigt och dåraktigt!»

»Dåraktigt? Ja, det inser jag nu. Den ropande stämma, som jag tyckte mig höra, var inbillning blott, var endast vidskepelse, ty du ropade icke på mig.., Men ingalunda var det hjältemodigt! Nej... nej! Om du visste, hur fegt jag uppförde mig, då jag befann mig midt inne i det rysliga eländet!... Endast dig... ingen annan... endast dig skulle jag förmått vårda — om du legat därborta bland de olyckliga... Ja, min Fredrik, det är rent af ohyggliga saker, mina ögon hafva skådat... jag kommer aldrig att förmå glömma dem... O, hur hafva människorna hjärta att så förstöra vår sköna värld!... Ty detta är en skön värld, enär två väsenden kunna här älska hvarandra såsom du och jag. Hur kan någon människa vilja i en sådan värld antända och underblåsa hatets eld och knappt se sig mätt på dess död och olyckor alstrande lågor?»

»Äfven jag, min Marta, har sett något, som jag aldrig kan glömma. Jag vill i korthet skildra det.

Under en kavalleristrid vid Sadowa kom en ung man rusande mot mig med höjd sabel... Gissa, hvem det var!... Ack, det var vår vän Gottfrid von Tessow...»

»Tant Cornelias son...?»

»Ja, Marta!... Just han!... Men han kände igen mig i rättan tid och sänkte genast sabeln, hvilken han redan höjt till ett dödande hugg, mot hvilket jag ... engagerad i en annan strid... icke skulle förmått värja mig...»

»Men då handlade han ju trolöst mot sin plikt?... icke sannt?... Han skonade ju en människa, hvilken var hans konungs fiende, hans fäderneslands ovän ... Var det väl en giltig förevändning för hans skonsamhet, att denne fiende på samma gång var en kär vän och anförvandt?»

»Den stackars gossen!» svarade min man. »Knappt hade han låtit sin arm sjunka, förrän en sabel susade öfver hans hufvud... Den fördes af min sidoman, en ung officer, hvilken trodde sig göra väl genom att försvara sin öfverstelöjtnant och...»

Fredrik tystnade. Tårar sutto i hans ögonvrår. Han dolde ansiktet i sina händer.

»... och dödade honom?» ifyllde jag med en rysning.

Fredrik nickade.

»Mamma! Mamma!» hördes i detta ögonblick en kär röst från det bredvid liggande rummet. Och i samma ögonblick blef dörren uppryckt med fart. Det var vår lille Rudolf, som inträdde vid syster Lillys hand.

»Förlåt», yttrade Lilly, »att jag stör Ert samtal, men saken är den, att den här lille mannen icke vill låta lugna sig, förrän han fått hälsa på mamma.»

Jag skyndade emot gossen och tryckte honom lidelsefullt till mitt hjärta — Ack, den stackars, stackars arma tant Cornelia.

* *
*

Vi tillkallade en kirurg från Wien och han anlände samma dag på eftermiddagen. Han ordinerade

»absolut lugn under sex veckor». Sedan skulle min man enligt doktorns försäkran vara fullt återställd.

Numera var det en afgjord sak, att min man skulle taga afsked från tjänsten. Dock kunde denna plan naturligtvis icke utföras förrän efter fredsslutet. Och i självfva verket kunde man redan nu anse kriget vara afslutadt, ty sedan vi afstått från Venedig, var tvisten med Italien bilagd. Vi hade dessutom förvärfvat oss Napoleons vänskap och således borde det icke blifva svårt att på någorlunda billiga villkor sluta fred med Preussen.

På Grumitz och i dess omnäjd rådde öfverallt en dyster sinnesstämning och man såg allting i mörka färger, ja, jag må väl med sanning kunna uttrycka mig så: »i hela trakten härskade panik». Slagordet: »preussarne komma . . . preussarne komma» hade äfven här . . . i trots af de gängse förhoppningarne om fred framkallat en allmän panik. Hela befolkningen var ifrigt sysselsatt med att sammanpacka eller nedgräfva sin mest dyrbara egendom. Äfven hos oss i slottet Grumitz hade tant Maria och fru Walter med stor omsorg nedlagt vårt familjesilfver på en trygg och säger plats . . . ja, de hade gräft ner det i jorden. Lilly var utom sig af oro för Konrad, som under flera dagar uraktlåtit att skrifva. Och min far?! . . . Ja, han kände sitt patriotiska hjärta djupt kränkt, han led under fäderneslandets förnedring. Fredrik och jag voro lyckliga, outsägligt lyckliga genom återföreningen, men samtidigt voro vi djupt uppskakade genom alla de sorgliga erfarenheter, vi gjort, allt det bedröfliga, som vi under senaste tiden upplefvat. Ny näring för denna smärta rann städse till. I alla möjliga tidningars ledande artiklar, i alla bref från vänner och från fränder . . . öfverallt endast uttryck af sorg och smärta. Tant Cornelias klagan var verkligen hjärtrörande, emedan hon ännu icke visste, att hon förlorat sin son, men sväfvade i en dödlig ångest för att få höra, att han stupat. Hennes bref var så rörande, att såväl Fredrik som jag fingo tårar i våra ögon, då vi läste det. Då vi om aftnarne sammanträf-

fade i salongen, var vårt samtal ingenting mindre än muntert och gladt. Hvarje skämt var förstummadt på våra läppar. Vi musicerade icke mera... vi hade icke någon ro att spela kort, vi hade icke någon smak för litteraturen... Vår lektyr var tidningar... idel tidningar... intet annat än tidningar, och dessa innehöllo intet annat läsvärdt än det, som redaktören samlat under rukriken »krig»... Ingenting annat än krig! Våra samtal rörde sig oftast omkring de tilldragelser, som Fredrik och jag upplefvat på de böhmiska slagfälten. Min afresa till krigsskådeplatsen hade visserligen uppväckt alla mina fränders och vänners stora misshag, men det oaktadt lyssnade de med spänd uppmärksamhet och tindrande ögon, när jag förtäljde något af allt det myckna och förfärliga, som jag själf upplefvat eller som blifvit inför mig skildradt af andra. Rosa svärmade för fru Simon och fattade, sade hon, ett raskt beslut att sluta sig till de sachsiska samariterna, om kriget skulle fortfara att rasa. Naturligtvis var vår far den förste att protestera häremot. Hans slagord var: »med undantag af våra barmhärtighetssystrar och de oundvikliga marketenterskorna hafva inga kvinnor att skaffa med kriget... De duga icke till sådant. Vi hafva ju ett färskt bevis därpå, då vi veta, hur oduglig vår Marta visade sig. Det var ett oförlåtligt tilltag du den gången företog dig, mitt kära barn... alldeles oförlåtligt! Du mitt eget lilla dåraktiga barn! Din man borde verkligen banna dig helt duktigt för detta ditt beteende.»

Fredrik tryckte och smekte min hand samt yttrade:

»Ja... ja, en dårskap, var det visserligen men en vacker, en prisvärd dårskap...»

När jag någon gång helt oförblommeradt beskref de rysliga uppträden, som jag själf bevittnat eller hvilka jag hört mina reskamrater skildra, plägade antingen min far eller tant Maria afbryta min berättelse med den förebråelsen:

»Hur kan du förtälja dylika ruskiga saker. Det passar ingalunda en förnäm dam som du... Hvilka gräsliga ord du begagnar!»

»Gräsliga gärningar kunna skildras endast med gräsliga ord.»

När jag en stilla aftontimme, sittande framför brasan, skildrade de stackars stympade soldaternas oerhörda lidanden och med varma ord beklagade deras hårda öde, hvilka i ärans, mannamodets och fosterlandets namn tvingas ut i kriget och återvända därifrån, för alltid beröfvade sin mandom... då utbrast tant Maria med harm och vrede skälfvande stämma:

»Marta!... Marta!... Hur kan du i de unga flickornas närvaro yttra något sådant?...»

Och hennes stämma, alltid skarp, skälfde nu af harm, och en harm, hvilken hon utan tvifvel själf gaf namnet »sedlig».

Detta hennes yttrande kom mig att förlora tålamodet. Jag utbrast med kanske alltför stor hetta:

»Ni borde sannerligen blygas öfver Edert usla och eländiga pryderi... öfver Edra konstlade anständighetskänslor!... Fy!... Allt uselt... allt grymt... allt eländigt och fördömelsevärdt får äga rum... däremot hafven I intet att invända... men nämna det vid dess rätta namn, det får man inte. Om slagfältens och härvägarnes blod, smuts, olyckor och lidanden bekymra sig dessa s. k. finkänsliga kvinnor icke ett enda grand, men de vilja blott sy och brodera fanor och standar, hvilka komma att för vinden och krutröken fladdra öfver de ohyggliga mordscenerna. Och flickorna, ungmörna... ja, de böra naturligtvis inte få kännedom därom, att deras fästmän, deras trolofvade, kunna under striden göras oförmögna att någonsin mottaga lönen för sin kärlek, men denna efterlängtade lön skola flickorna likväl lofva dem såsom en uppmuntran till ådagaläggande af mannamod. Att dödas och att döda... detta innebär för Eder, I väluppfostrade nippertippor, ingenting osedligt... men så snart någon i Eder närvaro nämner ett ord om sådant, som har sammanhang med allt människolifs ursprung och källa, ja, då rodnen I... då fällas blygsammast ögonlocken. Och I kallen sådant moral!... Jag vill helt enkelt kalla det

feghet, ja, hvad värre är ... grymhet. Just detta, att människor slår ner ögonen — de kroppsliga och de andliga ögonen — för naturen, just detta är orsaken, grunden, anledningen till alla orättvisors fortfarande bestånd från tidehvarf till tidehvarf ... Ack, om I haden mod att i stället öppna Edra ögon och se, huru Edra medmänniskor försmäkta i lidande, huru de förgås af kval, huru de omkomma i elände, och om I sedan haden mod och förnuft att tänka på, hvad I haden fått se ...»

»Förifra dig icke! ... I alla milda helgons och den obefläckade jungfruns namn, förifra dig icke så!» afbröt mig tant Maria. »Huru mycket vi än se, huru mycket vi än få skåda — aldrig kunna vi fattiga, syndiga människor utrota det onda från jorden, ty enligt Herrens vilja är och måste jorden förblifva en jämmerdal.»

»Det skall den icke alltid vara», yttrade jag och fick sålunda behålla sista ordet.

* *
*

»Den nalkas alltmera — faran», klagade en dag min broder Otto och såg riktigt bedröfvad ut.

»Hvilken fara?»

»Jo, den att man skall sluta fred!»

När dessa yttranden fälldes, sutto vi i salongen, samlade omkring tébordet. Fredrik låg dock i sin hvilostol. Någon hade nyss uppläst en tidningsnotis af innehåll, att Benedetti anländt till Böhmen hvarjämte tidningen antydde, att hans uppdrag var att inför vår regering framlägga ett dokument till underskrift — en urkund rörande fredsvillkoren.

Min bror Otto fruktade intet i hela världen så mycket som ... ett snart slut på kriget. Han skulle ju då icke få vara med om att drifva fienden ut ur landet. Från krigsakademien i Wiener-Neustad hade nämligen anländt det budskapet, att man ... i den händelse fientligheterna ånyo bröto ut ... skulle vid

nästa mönstring (den 18 augusti) låta icke allenast senaste årets elever, utan äfven dem, som ännu hade tvåårig kurs kvar, genast träda i aktiv tjänst och skicka dem ut i kriget. Denna förhoppning väckte hänryckning i den unge hjältens hjärta. Att få komma direkt från krigsakademien ut i det verkliga kriget ... o, hvilken fröjd. hvilken fördel! Ungefär samma glädje, som en pensionsflicka känner, då hon får komma ut i världen — får bevista den första stora balen. Flickan har lärt sig dansa. Gossen har nödtorftigt lärt sig fäkta och afskjuta ett eldvapen. Hon trängtar efter att få vid orkesterns berusande toner, iförd en bedårande toilett och vid skenet från strålande ljuskronor visa sin konst. Och han längtar icke mindre efter den prydliga, lysande uniformen och de scener, som man skulle kunna kalla »den stora kanonkottiljongen». Och naturligtvis var vår far i hög grad förtjust öfver sonens krigiska stämning och militära hänförelse.

När Otto fortfarande klagade öfver, att freden var så hotande nära, genmälde min far:

»Var bara lugn, min tappre gosse, min icke vansläktade son!... Var blott lugn! Du har framför dig ett långt lif. Och om det än nu skulle blifva slut på detta fälttåg, så dröjer det i alla händelser icke länge, innan vi börja ett annat.»

Och när min far yttrade sig på detta sätt, teg jag visligen, för att icke väcka split och missnöje. Jag fortsatte studerandet af den tidning, som jag hade i handen, och naturligtvis var den som vanligt proppfull af skildringar från krigsskådeplatsen.

»Här står», yttrade jag efter en stund, »en intressant artikel, författad af en läkare, som medföljt vår här under återtåget ... Önsken I, att jag skall läsa den högt?»

»Återtåg!» utbrast Otto med pojkaktig hetta» jag vill hälst undgå att höra talas om något återtåg. Men om där står något rörande våra truppers framsteg, så ...»

»I självfva verket», sade nu Fredrik, »är det ägnadt att väcka förvåning, att man vill berätta utförligt om

en neslig flykt, hvari man deltagit. Det är för öfrigt en af dessa krigsepisoder, som af vederbörande vanligen förbigås med tystnad.»

»Ett väl ordnadt och med skicklighet utfördt återtåg är icke någon flykt», invände min far. »Jag erinrar mig ännu i dag, hurusom vi en gång under år 1849 — det var under Radetzkys befäl...»

Vi kände alla denna historia, ty min far hade så ofta förtäljt den, hvarför jag också förhindrade dess serverande ännu en gång på vårt bord genom at infalla:

»Artikeln i dagens tidning är insändt till en medicinsk veckotidskrift och således icke afsedd för att läsas inom militära kretsar. Men hören dock på!...»

Och utan att afvakta någon tillåtelse, fortsatte jag omedelbart uppläsningen.

»... Kl. 4 började våra trupper retirera. Vi läkare hade ännu full sysselsättning med de sårade, som — till ett antal af några hundra — och dessa hade länge nog fått vänta på vårt bistånd. Under denna vår sysselsättning kom plötsligt och oförväntadt ett kavalleriregemente framstormande öfver fält och kullar, öfver gropar och vallar. Och samtidigt kilade en massa af artilleri och transportvagnar hän mot Königgrätz. Mången ryttare blef kastad till marken och söndertrampad af hästhofvarne. Vagnar vräktes öfver ända och krossade en och annan af de infanterister, som beordrats att marschera bredvid dem. På den plats, där vi läkare voro sysselsatta med de sårades vård, trodde vi oss vara säkra, men plötsligt ropade man till oss: »rädden Eder!» Medan kanonerna dundrade, följde vi med, nej, vi följde icke med... vi framdrefvos af de pådrifvande massorna, utan att veta, hvarthän kosan ställdes. Jag gjorde inom några ögonblick upp min räkning med lifvet: »Min kära mor... min älskade fästmö, farväl!»... Plötsligt sågo vi vatten framför oss. Till höger hade vi en järnvägsbank, till vänster låg en hålväg, fullproppad af tunga rustvagnar, vagnar med sårade o. s. v. Bakom oss en oöfverskådlig mängd af rytteri. Vi begåfvo oss ned i vattnet och

vadade fram. Nu anlände en adjutant med order, att vagnslinorna skulle afskäras, hästarne om möjligt räddas, men vagnarne lämnas kvar ... Skulle då äfven de vagnar kvarlämnas, i hvilka de sårade transporterades? — ja, äfven dessa! Vi, som tillhörde fotfolket eller blifvit genom något skott beröfvade våra hästar, vi vadade alltjämt. Vattnet steg öfver knäna, stundom upp till midjan. Hvarje ögonblick kunde vi hafva skäl att frukta en dödande lansstöt, ett söndersargande sabelhugg eller — död genom drunkning. Omsider efter de mest oerhörda strapatser, uppnådde vi en järnvägsstation. Men man hade barrikaderat den. Många genombröta barrikaderna och sökte skydd därinne. Andra skyndade i språngmarsch vidare, och bland dessa äfven jag. Jag sprang alltjämt framåt, och bakom mig sprungo tusenden af våra infanterister. Vi anlände till en flod. Den vadade vi öfver. Sedan klättrade vi öfver pallisader, hvar ... ja, det vet jag verkligen icke. Så vadade vi ånyo öfver en flod, där vattnet var så djupt, att det räckte oss ända upp till halsen. Vi klättrade uppför höga branter, vi störtade ned utför dalssluttningar, vi hoppade öfver fällda träd, vi genombröto snår och så lyckades det oss slutligen omkring klockan ett på natten att komma till en liten skog, där vi sjönko ned alldeles uttröttade, alldeles förbi af maktlöshet och feber. Kl. 3 skedde afmarschen ... ja, det vill nu icke säga »vi alla», ty en icke ringa del kunde icke röra en lem, utan måste kvarstanna och dö på platsen. Men vi andra, som ännu förmådde vara i verksamhet, marscherade vidare, ännu drypande af vatten, ännu skälfvande af köld. Vi passerade en mängd byar, men alla voro öfvergifna af sina invånare. Ingenstädes funno vi människor, ingenstädes lifsmedel. Drickbart vatten kunde ej heller bekommas, ty ... brunnarna voro uppfyllda af orenligheter ... ja, själfva luften var förpestad. Nästan alla sädesfält voro nedtrampade och förstörda, öfversållade af döda, hvilkas kroppar voro nästan svarta ... O, och dessa ansikten, ur hvilkas ögonhålor ögonkloten redan ramlat ...»

»Tig! ... Af barmhärtighetl tig!» ropade flickorna.

»Sådana skildringar i en tidning», anmärkte min far, »borde af censuren icke tillstädjas. Får sådant publiceras, skall ju ingen vilja blifva soldat ...»

»Och i synnerhet», anmärkte jag, »i synnerhet skulle sannolikt lusten och begäret efter krig dö ut inom människosläktet — och det vore verkligen en stor skada ...»

Min far var nu i sitt esse och kunde icke tiga.

»I allmänhet», återtog han, »borde alla flyktepisoder förtigas och aldrig komma till allmänhetens kännedom. Jag kan icke heller för min del begripa, att man vill tala om sådant, ty det är sannerligen icke någon heder att hafva varit invecklad i en allmän flykt, där det heter: rädde sig den, som kan! Man borde genast på fläcken skjuta ner den usling, officer eller gemen, som med sitt skrän »rädden er» gifver den första signalen till att fly. Den fege skriar af förfäran och hans åsneröst verkar demoraliserande på de andra, så att de följa efter, när han kastar gevär och sabel samt flyr.»

»Ja, det är», invände Fredrik, »alldeles som när en tapper man i truppen ropar »framåt!» Tusende fega följa honom, de måste ... och för ögonblicket besjälas de säkerligen af ett slags mod. Det är emellertid mycket svårt att uppdraga en gräns mellan dem, som äro fega, och dem, som äro modiga. Jag för min del tror saken förhålla sig så, att en och hvar har sina ögonblick, då han är mer eller mindre tapper, och andra stunder, då han är mer eller mindre feg.»

* *

*

Fredriks tillfrisknande fortgick, visserligen långsamt, men på ett tillfredsställande sätt.

Äfven den sedan så länge feberaktiga världen tycktes närma sig tillfrisknandets stadium. Allt oftare

och med allt högre ton hördes ropet: vi vilja hafva fred! Preussarne, hvilka icke mött något allvarsamt motstånd, marscherade nu rakt mot Wien, tagande vägen öfver Brünn — och Brünns ädle borgmästare öfverlämnade utan någon invändning, utan någon protest Brünns nycklar till konung Wilhelm ... han, som ... nå, jag vill icke säga det. Hvarje vaken person förstår mig utan ord. Den 26 juli blef verkligen på Nikolsberg ett vapenstillestånd bragt till stånd i sammanhang med s. k. fredspreliminärer. Konung Wilhems tåg liknade mera en paradmarsch än ett allvarsamt krigståg ... Jo, jo, den mannen är ju så känd i hela världen, att man icke behöfver närmare beskrifva någon af hans ... ja, hvad skall jag säga? .... någon af de tankar, han under mera gynnsamma förhållanden kanske skulle kunnat rymma i sin pansarbeklädda hjärna.

Och så kom för min far en gränslös fröjd och glädje. Amiral Tsgetthoff hade segrat vid Lyssa. Man hade ju lyckats spränga italienska fartyg i luften. Hvilken utomordentlig våldets triumf! »Offendatorn», det fientliga, starkt rustade slagskeppet förstördt ... hvilken tillfredsställelse för broderhatet! Hvilken njutning att veta, att vi vunnit en krigisk seger. Det var icke endast min far och hans meningsfränder, som gladde sig. Hänförelsen delades af hela Wienerpressen. En dylik seger väcker hänförelse hos hela folket, väcker känslor af stolthet. När hvar och en hör, att alla andra glädja sig — hvilket ju är i hög grad glädjande — så gläder sig i självfva verket hvarje individ. Fredrik skulle hafva kallat det »fårahjordskänsla eller någonting dylikt.

En annan politisk tilldragelse af vikt under dessa dagar var den, att Österrike anslöt sig till Genévekonventionen.

»Nå ... nu är du väl belåten?» sporde min far, sedan han uppläst telegramafdelningen i tidningen, där saken omförmäldes. »Inser du nu, att kriget, som du alltid behagar kalla ett barbari, blir mer och mer humant, i den mån civilisationen skrider framåt? Äfven

jag hyser sympati för ett mera mänskligt sätt att föra krig. Åt de sårade måste man ägna en omsorgsfull vård, och detta redan i härens välförstådda intresse. Genom god vård kunna de snart åter blifva stridsdugliga och ånyo intaga sina platser bland kamraterna.»

»Du har så rätt, min far: de kunna åter blifva brukbar kanonmat och det är ju hufvudsaken ... Men allt hvad jag i det hänseendet skådat, ingifver mig den vissheten, att ingen konvention i världen, om den disponerar än så mycket folk och än så stor sjukvårdsattiralj, förmår afvärja allt det elände, som är en ovillkorlig följd af ett fältslag ...»

»Visserligen icke afvärja, men mildra! Hvad som icke kan undvikas eller förhindras, det måste man söka förmildra.»

»Erfarenheten gifver emellertid vid handen, att ett sådant elände icke kan på ett tillfredsställande sätt mildras. Jag skulle vilja vända om satsen och säga: hvad man icke kan mildra, det bör man förhindra!»

Den tanken, att krigen måste afskaffas, att de måste upphöra, vann hos mig alltmera insteg, ja, den började rent af blifva en fix idé. Och hvarje förnuftig människa måste i mån af sin förmåga bidraga till sträfvandet att föra mänskligheten framåt mot detta sköna mål, bidraga, om också med blott tusendedelen af en millimeter. Skräckscenerna från Böhmen stodo beständigt inför min själs ögon. Isynnerhet om nätterna, då drömmar om dessa fasansfulla scener väckte mig, kände jag min själ uppfylld af vemod och tyckte mig liksom höra en manande stämma: »gör ett slut på detta gränslösa elände!» Först när sömnen fullständigt vikit undan och jag hunnit reda mina tankar ... först då insåg jag med smärta, huru vanmäktig jag i detta hänseende var. Huru skulle jag väl kunna lägga hinder i vägen för stora världshistoriska tilldragelser? Man kunde ju lika gärna anmoda mig att hejda en rasande orkan eller lugna ett upprördt haf. Och min nästa tanke var: Fredrik har jag åter. Jag kände mig då så outsägligt lycklig, att jag slingrade mina armar omkring hans hals och tryckte en kyss på hans pan-

na, fastän jag lopp fara att därigenom väcka honom. De planer, som af Fredrik och mig uppgjorts rörande den kommande tiden, voro i hufvudsak dessa. Så snart kriget tog en ända, skulle Fredrik lägga in om afsked. Och därefter skulle vi draga oss tillbaka till någon afsides belägen ort, där lefnadskostnaderna vore billiga samt Fredriks pension och min fars pänningbidrag kunde förslå för vårt lilla hushåll. Som om vi varit ett ungt »älskande par» fröjdade vi oss öfver denna ostörda, oberoende tillvaro.

Min far, för hvilken vi naturligtvis icke för närvarande yppade våra framtidsplaner, uppgjorde helt annorlunda beskaffade förslag för vår räkning.

»Du är nu en ganska ung öfverste, min kära Tilling» yttrade han. »Om tio år är du med visshet general. Dessförinnan skall det nog utbryta ett eller annat krig, och det skall blifva en fröjd att få se dig såsom befälhafvare öfver en hel armékår, ja, hvarför icke? . . . se dig uppnå fältmarskalks rang och värdighet. Kanske har försynen just åt dig förbehållit att en gång i framtiden återställa de österrikiska vapnens nu fördunklade glans. När vi en gång väpnat hela vår här med tändnålsgevärsskjutvapen af något ännu nyare och ännu mera förträffligt system, skola vi helt vist gifva herrar preussare på pälsen.»

»Åh, hvem vet, min far?» inföll jag. »Kanske skall fiendskapen mellan oss och dem snart upphöra . . . Måhända komma vi att ännu en gång sluta förbund med Preussen.»

»Det vore då väl, om fruntimmer ville låta bli sina politiska kannstöperier», genmälde min far, i det han föraktfullt ryckte på axlarne. »Efter hvad som förefallit, måste vi naturligtvis tukta dessa öfvermodiga herrar. Vi måste dessutom förhjälpa de af dem annekterade (så kalla de det — jag benämner det röfvade) staterna till deras skamlöst kränkta rättigheter. Det fordra vår heder och ära. Det kräfves jämväl af omsorgen för vår maktställning i Europa . . . Talar du om vänskap för, om allians med dessa nidingar? . . .

Aldrig . . . aldrig! Jo, om de komma till oss ödmjuka och krypande på alla fyra . . .»

»I den händelsen skulle man väl med sin fot trampa deras nacke», inföll Fredrik. »Ty förbund söker man ju endast med dem, som imponera genom sin makt eller som kunna vara till bistånd mot en gemensam fiende. Egoismen är statskonstens grundprincip.»

»Nåja», genmälde min far, om vi benämna fäderneslandet *ego*, så måste allt annat underordnas en så ädel egoism. Och allt det, som kan synas tjänligt och nyttigt för detta dominerande ego, det är tillåtet, ja, det får, det kan, det bör betraktas såsom påbjudet och förordnadt, äfven om det icke med uttryckliga ord är omtaladt i någon författning eller lag. Statens 'ego', statens jag står vida upphöjdt öfver alla andra tänkbara jag . . .»

»För min del», inföll Fredrik, »finner jag det vara i hög grad önskligt, att samma mera belefvade och upphöjda tänke- och handlingssätt, som under de senaste årtiondena alltmera arbetat sig fram i de enskilda människornas umgänge med hvarandra, deras sammanträffande på väg och stig, äfven måtte mer och mer göra sin rätt gällande, ja, hvarför icke säga 'göra sin *makt* gällande' äfven i staternas och världsdelarnes samlif med hvarandra . . . O, måtte människorna dock en gång omsider komma till den insikten, att de skulle befordra sina egna intressen vida mera, vida kraftigare, om de förenade dem med andras intressen, än genom att sträfva efter att blott vålla de andra skada! . . . Om alla stater, om alla enskilda lefde i frid med hvarandra och samlade all sin kraft, all sin energi, använde alla sina krafter på arbetet att föra världen, 'tiden', människorna framåt . . . o, med hvilka jättesteg skulle icke då framåtskridandet ske!»

»Hvad *säger* du!» utropade min far, i det han förde handen till örat. Men han hade säkert hört det.

Fredrik bekymrade sig naturligtvis icke om att upprepa sitt långa tal. Han låtsade icke höra, och diskussionen var för denna gång afslutad.

Ett telegram!

»Jag anländer till Grumitz i morgon. Konrad.»

Det är lätt att föreställa sig, hvilket jubel detta framkallade öfver Lillys läppar, hvilken eld det tände i hennes — för öfrigt mycket vackra — ögon. Med dylikt jubel, med dylik fröjd och glädje blir väl ingen annan mottagen än den, som återvänder från kriget.

Öfverallt i omgifningarne hade man inkvarterat preussare. Nu skulle turen komma till Grumitz. Freden var visserligen en nästan afgjord sak . . . vapenstilleståndet var visserligen nu ett faktum, men det oaktadt hyste landtbefolkningen ännu öfverallt fruktan och misstroende. Ur böndernas hufvud kunde man på intet sätt utrota den föreställningen, att de pickelhufvade preussiska tigrarne (somliga sade »skälmarne» eller någonting ännu nesligare) skulle sönderslita dem, om de kunde. De tre handslagen på Nikolsburg hade ännu icke förmått utplåna det hemska intrycket af krigsförklaringens tre våldsamma handslag. Allt det där var långt ifrån tillräckligt att lära landtbefolkningen i preussarne se ett broderfolk. Och sålunda är det icke underligt, att det väckte en allmän förfäran, då en vacker dag en preussisk kvartermästare inställde sig för att söka kvarter åt den truppafdelning, han tillhörde. Ack . . . de voro otaliga, som jämte fruktan kände ett bittert hat och hvilka ansågo sig handla såsom fosterlandets trogna barn, om de kunde tillfoga preussarne någon skada . . . om de t. ex. från ett eller annat tryggt gömställe kunde sända »fienden» en eller annan dödande gevärskula. Sådant hade ofta förekommit. Om man då kunde infånga den skyldige, blef han utan vidare omständigheter och utan dröjsmål skjuten eller hängd, om ett rep fanns till hands. Allt detta vållade slutligen, att bönderna dolde sitt bittra hat och att de utan hörbart knot mottogo de till inkvartering ankommande trupperna. Och till sin icke ringa förundran upptäckte de, att »fienderna» i sjäfva verket icke voro några tigrar, utan helt enkelt idel godmodiga, fred

liga, vänliga människor, hvilka ärligt betalade allt, som de rekvirerade.

En morgon i början af augusti hade jag satt mig med en uppslagen bok i handen vid det öppna fönstret i vårt bibliotek. Från denna plats hade jag en mycket vidsträckt utsikt öfver hela nejden.

Plötsligt föreföll det mig, som om jag på långt håll varseblef en trupp af ryttare, en lång linje, hvilken långsamt rörde sig framåt på den väg, som ledde till vårt slott.

»En preussisk inkvartering!» Detta var min första tanke. Jag ilade efter en kikare och förde den till ögat. Jo... alldeles riktigt! det var en grupp af ryttare... omkring tio... och för vinden fladdrande svarthvita vimplar hade de anbringat på lansspetsarne. Midt ibland dem varseblef jag en man till fots, iförd jaktkostym. — Hvarför gick han på detta sätt bredvid hästarne?... Kunde det möjligen vara en fånge?... Kikaren var icke stark nog — jag förmådde icke urskilja, huruvida icke fången... det tycktes ju vara en sådan... var en af våra egna skogvaktare.

Men jag hade icke tid att speja genom fjärrglaset. Jag måste skynda att meddela slottets invånare det besök, som väntade oss. Min far och tant Maria fann jag i salongen. Då jag störtade in, ropade jag:

»Preussarne komma!... De komma!»

»Måtte djäfvulen anamma dem!» var ögonblickligen min gode fars föga gästvänliga utrop.

»Jag går genast till fru Walter för att ordna om förplägningen», yttrade tant Maria på sitt stillsamma och lugna sätt.

»Och hvar är Otto?» sporde jag. »Man måste i god tid varna honom för att låta sitt hat mot preussarne lysa fram... Han kunde eljest blifva ohöflig mot gästerna.»

»Otto är ute i skogen för att skjuta orrar, nej, han drog åstad utåt ängarne för att anskaffa några rapphöns till middagsbordet... Du skulle bara sett, hur väl den nya jaktkostymen klädde honom!... Det

är i sanning en präktig pojke. Han kommer att bereda mig stor glädje.»

Emellertid åstadkom denna tilldragelse ett ovanligt lif och en rörelse inom vårt eljest så lugna och tysta hus. Hastande fotsteg... oroliga röster hördes öfverallt.

»Nu äro de här, de vindböjtlarne:» yttrade min far med en suck så djup, som om han på sitt hjärta fått en tyngd, jämnstor med berget Atlas.

Dörren flög upp och in störtade lakejen Frans.

»Preussarne!... Preussarne!» utropade han i en ton så skallande, som om han förkunnat, att elden var lös. Och förfäran stod målad på hans ansikte.

»Nå... de kunna väl inte äta upp oss», anmärkte min far med vresig stämma.

»Men», fortsatte lakejen med darrande röst, »de föra med sig såsom fånge en människa från Grumitz ... jag vet ännu icke, hvem det är... men han har aflossat skott på dem... och hvem skulle icke med största nöje skjuta ned det där usla packet?... Men han är förlorad!...»

Nu trängde upp och in till oss ljudet af hästtramp och en mängd röster. Vi begåfvo oss ut i vestibulen, från hvars fönster vi hade fri utsikt åt ifrågavarande håll... d. v. s. åt gården. Just då redo ulanerna in på gårdsplatsen och midt bland dem varseblef jag min bror Otto. Han var blek. Hans blick var hotfull. Hans min trotsig.

Min far lät höra ett jämmerrop och ilade nedför trappan. Hos mig stod hjärtat stilla. Hvad jag kunde vänta såsom resultat af allt det här var förfärligt. Om Otto verkligen skjutit på de preussiska ulanerna... och det vore honom så likt... hvad skulle då hända? Jag vågade icke tänka ut tanken.

Jag hade icke mod att följa min far. Då jag behöfde tröst och bistånd i något bekymmer, sökte jag alltid detta hos min Fredrik. Därför samlade jag alla mina krafter för att också nu skynda till honom. Men innan jag hunnit utföra denna tanke, inträdde min

far, åtföljd af Otto, och af deras anletsdrag förstod jag, att all fara var förbi.

Af det med honom anställda förhöret hade framgått, att skottet afbrunnit genom en tillfällighet. När ulanerna kommo ridande, ville Otto taga dem i betraktande på närmare håll och han skyndade därför med snabba steg tvärs öfver fältet . . . föll omkull i ett dike, hvarvid skottet brann af. Till en början hade preussarne icke velat tro den unge jägarens uppgifter, men när det visade sig, att han var son till general Althaus och själf elev vid militärskolan, togo de hans ursäkter för godt. Min far hade yttrat:

»Sonen till en soldat, själf soldat, kan visserligen i en öppen och ärlig strid skjuta på en motståndare, men han kan icke under vapenstillestånd eller från ett lömskt bakhåll aflossa skott på någon.»

Den preussiska truppbefälhafvaren — en underofficer — hade på min fars ord frigifvit den unge mannen.

»Är du verkligen oskyldig?» sporde jag Otto. »Jag vet ju, att du närer hat mot preussarne och, i sanning, det skulle icke alldeles öfverraska mig, om . . .»

Han svarade med en skakning på hufvudet och dessa ord:

»Jag hyser det hoppet att under det lif, som ligger framför mig, få många tillfällen att nedskjuta eller nedsabla några sådana parasiter, men . . . vid lefvande gud! . . . det kommer aldrig att ske från något lömskt bakhåll. Jag skall alltid på samma gång utsätta mitt eget bröst för fiendens hugg och projektiler . . .»

»Detta är att tala som en karlakarl, ja, till och med som en af Karl den tolftes af Sverige bussar, de båldaste krigsmän, som någonsin spändt ett svärdsbälte omkring lifvet här i världen . . . Det blir säkert en karl af dig.»

Kunde jag väl dela denna entusiasm, denna min fars förtjusning? Nej . . . nej . . . tusen gånger nej! Att höra en karl slunga ut omkring sig dessa betydelselösa, dessa innehållslösa fraser om, huru han ring-

aktar sitt eget och andras lif... det är vämjelikt. Att i hvarje soldat och officer behöfva se en ny upplaga af Holbergs världsbekante, löjlige herr »Diedrich von Menschenschreck»... det är — lindrigast sagdt — en sann tortyr för ett ädelt sinne, för en sundt och sansadt tänkande människosjäl. För mig var det i allra högsta grad motbjudande. Men på samma gång kände jag mig i mitt hjärta glad öfver att saken aflupit så lindrigt. Huru förfärligt skulle det icke varit för min far... för mig... för oss alla, om Otto blifvit nedskjuten såsom en vanlig missdådare!... Hu! Jag ryser vid blotta tanken därpå ... Helt visst hade då vårt slott — hittills skonadt — blifvit lagdt i ruiner och vi själfva nedstörtade uti ett bottenlöst haf af elände och sorg...

Nyss omförmälda preussiska trupp hade emellertid ankommit endast för att skaffa sig kvarter. Och så blef det. Slottet Grumitz måste härbergera två öfverstar och sex andra officerare... allesammans naturligtvis preussare. För manskapet inreddes logementer därnere i byn. Några man utskickades för att, med laddade gevär på armen, hålla vakt på borggården.

Två eller tre timmar förgingo. Så anlände samtliga de ofrivilliga och i all synnerhet objudna, liksom ovälkomna gästerna. Fru Walter hade under mycket bråk dragit försorg om, att gästrummen voro i ordning. Vår kock hade också gjort sin plikt och förtjänte loford. Han hade personligen varit nere i byn och uppköpt förråd af alla slag. Vår källare innehöll ett ganska betydligt antal fat och tusentals gamla vinflaskor — Herrar preussare skulle icke hafva orsak att beklaga sig öfver den österrikiska gästvänligheten.

* *

*

När nu det på vårt slott denna dag samlade sällskapet... strax efter middagsklockans signal... inställde sig i salongen, erbjöd denna i sanning...

trots de bedröfliga tiderna och omständigheterna ... en lysande, en glänsande, en lefnadsglad anblick. Alla herrarne ... med undantag af minister »Visserligen», som för tillfället var vår gäst, voro i full galauniform och damerna hade gjort stor toilett. Det var mycket länge, sedan Lori och jag haft ens en tanke på att smycka oss en smula. Isynnerhet hade naturligtvis Lori ... som tidigare samma dag ankommit från Wien ... haft mycket brådt att packa upp sin vackraste och mest dyrbara toilett, ja, hon hade ... Gud vet hvarifrån ... lyckats anskaffa en mängd af färska rosor, med hvilka kammartärnan måste smycka henne, innan hon visade sig. Hennes nyckfulla lilla hufvud hade helt visst den afsikten att söka förvrida hufvudet på en eller annan eller hellre flera och hälst många af den fientliga härens representanter på platsen. Och — gärna för mig finge hon eröfra och lägga för sina fötter hela den preussiska krigshären, om hon endast ville låta min egen Fredrik vara i fred.

Ännu har jag i lifligt minne det rätt egendomliga intryck jag erfor, då jag nu inträdde i salongen, där de öfriga voro församlade ... Öfverallt såg jag förnäm elegans, öfverallt hörde jag muntra skratt och samtal ... Huru strålade icke damernas toiletter! ... Huru glänste icke de guldsmidda, vackra uniformerna! ... Och hvilken kontrast erbjöd icke allt detta mot de bilder af fasa, af smuts och orenlighet, af jämmer, som jag för så kort tid sedan skådat. Och den bittra tanken bemäktigade sig min själ, att det just är dessa glänsande, muntra, skämtande, förnäma herrar, som utan något tvång sätta allt detta elände i scen. Det är just de, som icke vilja lägga två strån i kors för att förebygga eländet, för att afskaffa kriget, för att värna friden och freden. De hålla systemet i ära. De försumma icke att genom sina stjärnor och sina guldtränsar utbasuna den högfärd de känna öfver att vara detta jämmerliga systems bärare och upprätthållare.

Mitt inträde afbröt för en stund den, som det tycktes, mycket lifliga konversationen, ty de preus-

siska gästerna skulle ju presenteras för mig såsom värdinna ... Större delen hade förnämt klingande namn. Många ... ou och många ... witz, många »von» och ett eller annat »prins» ljödo som ett outredbart virrvarr i mina öron. Bland de guldsmidda herrarne var äfven en prins af huset Reuss — ett af de mest obetydliga hus i världen.

Nå — här såg jag nu våra fiender! ... Hurudana fann jag dem? ... Samtliga voro fulländade gentlemän. Alla hade den mest belefvade umgängeston. Nåja ... det borde jag kunnat tänka mig i förväg. Då man i nittonde seklet råkar i krig, är det naturligtvis icke hunner eller vandaler, icke vilda barbarer — till det yttre — som man möter. Men i alla händelser vore det en smula tillfredsställande för sinne oh samvete att kunna föreställa sig fienden såsom en vild hord, helst naken och blott klädd i vilddjurspälsar. Det kostar oss en icke ringa ansträngning att tänka oss denna fiende såsom en med oss själfva jämngod, kanske öfverlägsen kulturbärare.

Och nu vill jag omtala, hur vår slottskaplan på Grumitz hvarje söndag formulerade sin bön (kanske var det ett utdeladt cirkulär) i vårt lilla kapell på Grumitz. Hören, I Adams barn! Hören, I genom Kristi blod återlösta! Hören I, som sägen Eder hoppas vinna himmelen efter detta lifvets utgång! ... Hören ... förvånen Eder ... bäfven!

»Du, milde, gode, kärleksrike, och barmhärtige Gud, du, som är härskarornas Gud, du, som tillbakaslår deras vedersakare och motståndare, som uppå dig förtrösta i alla lifvets skiften .., hör oss! ... bönhör oss, då vi nu anropa dig, då vi nu bedja dig, då vi nu ... ack, heliga Guds moder, hjälp oss, bed för oss ... *ora pro nobis*! ... Hjälp oss ur dessa rasande fienders hand och vi skola tacka och tillbedja dig i all evighet!»

Ja, sådan var nu hvarje helgdag vår slottskaplans ceremoniösa, men icke ur ett upprördt hjärta gående bön. Hvilka föreställningar om den »rasande, mordiska fienden» skulle icke vid dylika förhållanden vårt

landtfolk och våra småstadsinnevånare få om dem?! O, de prästerna! Alltid söka de ockra på menighetens lidelser! Alltid stå de bugande till tjänst för de maktägande... jag för min del bekänner att jag aldrig kunnat föreställa mig dessa fiender såsom artiga och belefvade världsmän, hvilket de nu visade sig vara. De bjödo till och med damerna armen för att ledsaga dem till bordet... Dessutom hade Gud denna gång hört våra fienders böner och risat oss. Den nyss af raseri och mordlystnad halft vansinnige fienden skulle vi nu mottaga och bemöta på vänskapligt sätt. Vi fingo alls icke lägga i dagen någon skymt af missnöje eller obehag. Deras »gudomliga bistånd» heter »tändnålsgevär», men... lofvad vare Gud!... de hade icke dessa mordvapen med sig upp i våra gemak. Så pass mycket vett hade de ändå... Gud hade »stått oss emot»... han hade, som prästerna sade, af omsorg för våra stackars arma själar beredt oss nederlag på nederlag, men dem hade han beredt seger... O, du mänskliga galenskap! Du är rent af sublim i dina fånigheter!... Ja, ungefär sådana voro de tankar, som i vild fart rusade fram genom min hjärna under det att vi sutto omkring det med blommor, fruktskålar och silfverpjäser på rikaste sätt smyckade bordet... Min far hade gifvit order om, att äfven allt det dyrbara familjesilfret och familjeguldet skulle exponeras. Min sittplats vid bordet var mellan en mustascherad öfverste med namn på ...ou och en som en stoppnål smärt, smäktande, kurtisant, öfvermaga lötnant på ...itz' Lillys plats var... det är naturligt... vid hennes trolofvades sida. Själfva herr prins Henrik var nog förekommande och nog nedlåtande att ledsaga syster Rosa till bordet... Och — den elaka Lori hade lyckats ordna det så, att hon erhöll min Fredrik såsom sin granne... Nåja, gärna för mig! Jag borde naturligtvis kväfva min svartsjuka. Han var ju i alla fall, hur hon än vred sig och koketterade, min Fredrik, min egen Fredrik...

Sinnesstämningen vid bordet var mycket munter och glad. De där prinsarne kände sig uppenbarligen

i hög grad lyckliga och förtjusta öfver att — efter sina strapatser och försakelser — få sitta vid ett rikt försedt bord i ett trefligt hem. Och naurligtvis gjorde äfven medvetandet om att vara segrare sitt till! Deras belåtenhet sken fram från deras rödglödgade anleten och kom ett välvilligt drag att lägra sig omkring deras tjocka läppar... Ja, himmelske Gud! Så belåtna de voro! Men äfven vi... de besegrade... satte en ära i att visa oss så älskvärda som möjligt. Vi sparade icke på bemödanden att vara förekommande, att icke låta märka ett enda sandkorn af ett spår efter förödmjukelse... Detta var naturligtvis bästa sättet att visa dem, huru mycket vi ringaktade både dem och deras kulsprutor och tändnålsgevär. Jag utförde min roll utan någon ansträngning, ty jag såg allt från en högre synpunkt, men min gamle far fann det helt visst påkostande, fastän det lyckades honom att hela tiden vara ett mönster af artighet. Den mest nedslagne bland oss alla och den, som mest visade sitt missnöje, var Otto. Han hade ju sedan länge brunnit af ett outsägligt hat mot det preussiska packet... mot detta röfvarefölje i gentlemannakläder. Han hade ju varit nära att förgås af längtan efter att få vara med om att jaga dem ur landet... ja, för honom var det helt visst synnerligen oangenämt att nu nödgas uppträda höfligt mot denna bittert hatade fiende samt räcka honom — en välförsedd tallrik, gifva honom salt och peppar i stället för svärdshugg och bajonettstötar. Under samtalet undveks å ömse sidor allt tal om kriget. Vi behandlade dessa ovälkomna gäster som om det varit turister, hvilka passerade våra orter för att se dess naturskönheter.

Efter slutad taffel begaf man sig tillbaka in i salongen, hvilken nu... sedan ljuskronorna under tiden blifvit tända... liknade ett strålande ljushaf.

Verandans dörrar stodo öppna. Det var en varm sommarnatt. Icke en fläkt rörde bladen på buskar och träd. Och månskenet var det härligaste af allt. Jag trädde ut på verandan. Månljuset belyste fagert parkens doftande gräsmattor och dess silfverglittrande

strålar afspeglade sig lika fagert i de vidsträckta parkdammarne och därvarande kanaler... Hvilka tankar bestormade icke mitt bröst! Var detta verkligen samma måne, som för så kort tid sedan hade inför mina ögon belyst de gräsliga, af roffåglar omkretsade likhögarne vid kyrkogårdsmuren?... Och dessa främmande officerare — af hvilka en just nu spelade på vårt piano en af Mendelssohns »Lieder ohne Worte» var det... kunde det vara samma människor, som för endast få dagar sedan begagnade sina revolvrar för att genomborra människohjärtan, sina sablar till att klyfva människohufvud?...

En stund senare kommo prins Henrik och Rosa ut på verandan. De passerade förbi mig utan att märka mig, emedan jag befann mig i en af lamporna icke belyst vrå. De stodo nu lutade mot balustraden, men... blott alltför nära hvarandra. Jag är till hälften öfvertygad därom, att den unge preussaren höll min systers hand innesluten i sin. Deras samtal fördes helt lågmäldt. Men jag uppfattade dock ett och annat.

»Ljufva ungmö!» hörde jag prinsen hviska, och därefter nåddes mina öron af orden: »ljufva flicka... plötsligt uppkommen kärlek... längtan efter huslig trefnad och lycka.., tärningen kastad... svara icke nej!... Ingifver jag Er då afsky?»

Rosa skakade sitt fagra hufvud och yttrade sakta:

»Nej!»

Då blef karlen djärf. Han förde sin arm omkring hennes veka lif, men hon... den väl uppfostrade flickan... slingrade sig hastigt och med stor skicklighet undan.

Jag skulle nästan velat, att hon icke gjort detta. Efter all den kärlekslöshet, jag under senare tiden bevittnat, skulle det gjort mitt hjärta godt, att få beskåda en tafla af kärlek och frid. Men Rosa hade redan varseblifvit mig.

»Ack... är du här, Marta?»

Prinsen tycktes vara i högsta grad förlägen och bestört. Han trädde fram till mig och yttrade:

»Jag har just nyss erbjudit Er syster min hand, fru baronessa!... Lägg in ett godt ord hos henne för mig!»

»Så brådstörtadt!...»

»Ja... jag har ju under kriget blifvit van att störta framåt med hast... Dröjsmål och tvekan — dessa äro begrepp, som jag hunnit glömma... Förlåt mig detta! Var icke ond på mig!... Ni tiger? ... Ni vägrar mig då hennes hand?»

»Naturligtvis måste min syster hafva besinningstid... Saken är ju så viktig... Det gäller ju hela hennes lif.»

Rosa stod med bortvändt hufvud. Jag fortfor:

»Och vi veta ju icke ens, om min far, som i hjärtat är preusshatare, vill gifva sitt bifall till sin dotters förening med en 'fiende'... Ej heller veta vi ju, huruvida Rosa kan besvara en så plötsligt uppflammande kärlek.»

»Jag vet det själf», svarade Rosa och räckte den unge mannen sina båda händer.

Han tryckte dem passioneradt till sitt hjärta.

»Ni dåraktiga barn!» yttrade jag och drog mig sakta tillbaka några steg... ända till den öppna dörren... hvarmed min afsikt var att — åtminstone för dessa ögonblick — afspärra vägen till verandan för de andra gästerna.

* *

*

Redan följande dag firades förlofningen.

Mot min förmodan gjorde min far intet motstånd. Jag hade väntat mig, att hans hat mot preussarne skulle förbjuda honom att med sin familj införlifva en af de fiendtliga krigarne... segrarne. Men han skiljde sannolikt den individuella frågan från den nationella. Man får ju så ofta bevittna ett dylikt förhållande. Så ofta hör man ju yttras:

»Jag hatar dem såsom nation, men det kan aldrig falla mig in att hata individerna af denna nation.» Nå, detta är ju ett lika innehållslöst och betydelselöst yttrande, som om någon ville säga: »jag hatar vin såsom dryck, men hvarje särskild droppe sväljer jag med största nöje. Det är ju rent oförnuft.

Hos min far tog emellertid ärelystnaden öfverhand öfver rasfiendskapen. Han gaf beredvilligt sin välsignelse. Men tant Maria var mindre medgörlig.

»Saken är omöjlig!» utbrast hon, då vi förde den på tal. »Alldeles omöjlig! Prinsen tillhör ju lutherska trosbekännelsen.»

Nå — hon var »sur», men omsider tröstade hon sitt hjärta med den förhoppningen att Rosa sannolikt skulle omvända sin så djupt förälskade hjärtevän... Och så var tant Maria belåten... Den, som framställde de flesta och starkaste invändningarne, var Otto. »Om det ånyo blir krig, som vi väl få hoppas, hur skall jag då kunna vara behjälplig att jaga min egen svåger ut ur vårt land?» Men man lyckades slutligen äfven för honom förklara den härliga teorien om skillnaden mellan en nation och dess individer. Och — till min gränslösa förvåning begrep han den, ty... jag har aldrig förmått förstå den.

Det är med en förunderlig lätthet människorna under glada och fridfulla förhållanden förgäta all sorg, allt bekymmer, allt elände, som varit... Två älskande par — eller jag må väl säga *tre*, ty Fredrik och jag, fastän gifta, svärmade för hvarandra nästan ännu mera än de trolofvade — hvad jag ville säga är, att så många älskande par inom vår lilla familjekrets gjorde stämningen angenäm och lycklig. Slottet Grumitz var under den följande tiden ett hemvist för lefnadslust och glädje. Småningom kände äfven jag, att minnet af de gångna veckornas skräckscener började förblekna. Men... ännu var det icke slut med krigets obehagliga följder. Från den oss omgifvande världen trängde till våra öron oaflåtligen genom tidningar, bref och muntliga meddelanden sorgliga underrättelser af många slag. Vi fingo höra, att de eller de

genom kriget gått förlustiga om allt hvad de ägt. Till våra öron kommo underrättelser om konkurser, om finanskriser, om utbrytande farsoter . . . allt följder af det olycksaliga kriget. Tidningarne meddelade, att kolera brutit ut bland de preussiska soldaterna, men man lugnade sig med den tanken: »det är sannolikt endast rödsot». Sådant uppträder ju hvarje sommar epidemiskt.

»Kära Marta», yttrade Rosa till mig en dag. »Detta krig har visserligen varit förfärligt, men jag för min del måste dock, om jag vill vara sann, välsigna det. Skulle väl jag uppnått min närvarande lycka, om icke kriget varit? Hade jag väl då någonsin fått lära känna min Henrik? . . . Och han — skulle han väl då funnit en brud, hvilken älskat honom som jag?»

»Nåja, Rosa lilla», svarade jag. »I allt detta har du visserligen rätt. Men tycker du verkligen, att två lyckliga hjärtan kunna uppväcka alla de många hundratusentals hjärtan, som brustit, som krossats af kriget . . .?»

»Det är ju icke fråga om blott de enskildas öden, Marta. Äfven det måste vi besinna, att kriget medför fördelar åt ett helt folk, en stor vinst för dem, som segra. Du skulle blott höra, hur vackert Henrik talar om dessa saker. Han säger, att Preussen nu har genom dessa krig blifvit en stor och mäktig stat — den starkaste och största stormakten i Europa, om man undantager Ryssland, som liknar en björn, hvilken icke känner sina krafter. Inom hären råder allmänt jubel och hvarenda soldat är proppfull af tacksamhet mot de fältherrar, som ledsagat dem till seger och ära . . . Genom dessa krig har nu Tyskland fått en stor mission att uppfylla . . . en stor historisk mission . . . Du frågar, hvilken den är? . . . Begriper du det då icke? Hädanefter kommer Tyskland att gå i spetsen för den europeiska civilisationen, ja, för civilisationen i hela världen . . . O, du skulle blott höra, huru vältalig Henrik är, när han afhandlar dessa ämnen!»

»Det förvånar mig i sanning, att din fästman talar

med dig om politik och krig i stället för att yttra ord af kärlek.»

»Ack ... vi tala om allt, och allt hvad han säger, det klingar i mina öron såsom musik ... Du kan väl icke förundra dig öfver, att han deltagit i detta krig, att han blottat sitt svärd i konungens och fäderneslandets tjänst.»

»Och öfver att hafva såsom välfånget krigsbyte röfvat till sig en så förälskad liten fästmö som du ...» ifyllde jag.

Min far tyckte rätt godt om sin blifvande svärson och — hvem kunde väl annat än tycka om en i grund och botten så präktig gosse! Men min fars sympatier skänktes honom endast under vissa förbehåll.

»Som soldat och som människa värderar jag dig mycket högt, men käre Reuss», yttrade han, »men i egenskap af preussisk officer kan jag naturligtvis inte alls tåla eller fördraga dig, och jag förbehåller mig att ... trots alla familjeband ... få fritt både tänka och uttala mina önskningar om ett kommande krig, under hvilket Österrike får gifva Preussen riklig betalning för den skymf, det nu genom tillfälligheternas makt tillfogat oss. Detta hindrar dock icke, att jag ... fastän beredvillig att när som helst öfvertaga ett kommando för att besegra Wilhelm I och få det nöjet att slå ihjäl eder arrogante Bismarck ... detta allt, säger jag, hindrar icke, att jag uppskattar den preussiska arméens militära förtjänster och den skicklighet, ja, det strategiska snille, hvarmed de anföra den. Ja, jag skulle finna det helt naturligt och bra, om ni preussare ville i nästa krig storma vår hufvudstad och om de eller du läte antända det hus, i hvilket din svärfar har sin bostad ... i all korthet sagdt ...

»Kort sagdt», afbröt jag en gång en dylik svada, »kort sagdt — motsägelserna här i världen uppsluka hvarandra liksom infusionsdjuren i en förskämd vattendroppe ... Att hata det hela (ett helt land), men älska dess delar (de där bosatta individerna), att hysa vissa tankar såsom människa och andra tankar såsom medborgare i en stat ... förlåt mig, min far, men

sådant duger icke. Här gäller det ett val, ett: *antingen — eller*. O, huru mycket bättre än våra statskloka äro då icke indianhöfdingen eller negerkungen! De hysa gentemot dem, som tillhöra en annan stam ingen annan önskan än den att få skalpera dem.»

»Min, Marta, sådana vilda känslor passa inte för vår tids kultur, för den humanitet, som . . .»

»Säg hellre», utbrast jag, »att vår humanitet och vår kultur icke passa för den krigiska råhet, som har gått i arf till oss från en fullständigt barbarisk forntid! Så länge vi hafva kvar denna vildhet, så länge höga och låga underblåsa folkets stridslystnad, ja . . . så länge är det rent af ett nonsens att tala om vår huminitet och kultur . . .»

»Hvad säger du?» afbröt tant Maria. »Jag hör icke ett enda af dina ord . . . Tala litet högre!»

Den förträffliga döfheten hade ånyo inställt sig i rättan tid.

Mina båda systrars bröllop utsattes till oktober. Båda brudarna skulle på en och samma dag vigas på Grumitz.

Kriget var nu visserligen slutadt, d. v. s. att man förklarat fred vara sluten. Det behöfves ju icke mera än några få ord för att (genom krigsförklaring) utbreda förfäran. Därför tror man också, att det icke tarfvas mera än några få ord för att återigen skingra denna förskräckelse. Men intet maktspråk förmår detta. Fientligheterna blifva inställda, men fiendskapen lefver. Frön till ett kommande krig hafva blifvit utsådda och det nyss afslutade krigets frukter hafva börjat nalkas sin mognad. Ja . . . det tjänar till intet att förneka det.

Frukten heter kolera.

Den rasade nu med förfärande våldsamhet i hela landet.

Det var morgon den 8 augusti. Frukostbordet hade blifvit dukadt på verandan och vi sutto alla församlade omkring detsamma. Posten hade nyss anländt och vi voro sysselsatta med den. Med en lätt

förklarlig ifver kastade sig de båda fästmörna öfver de kärleksbref, som denna postdag tillfört dem. Jag genomögnade en tidning:

En af dessa innehöll denna förfärande notis:

»Antalet kolerafall med dödlig utgång ökas i högst betänklig grad. *Cholera asiatica* har konstaterats icke endast inom de militära hospitalen, utan äfven på de civila lasaretten. Man vidtager öfverallt de mest energiska mått och steg för att snarast möjligt sätta en oöfverstiglig gräns för den fruktansvärda epidemiens fortsatta utbredning.»

Just då jag ämnade uppläsa denna notis, hörde jag tant Maria... som fått ett bref från en väninna på en af de i vårt grannskap belägna herrgårdarna... med en ton af fasa och förfäran utbrista:

»Det var då alldeles rysligt förfärligt!... Här skrifver Betty till mig, att två människor hafva aflidit i kolera i det hus, där hon har sin jordiska bostad... Och... Jesus!... Maria!... I helgon alla!... Här står nu i slutet, att också hennes egen man, hennes laggifte make insjuknat.»

Det otrefliga samtalet afbröts därigenom, att en inträdande betjänt anmälde:

»Herr skolmästaren utbeder sig ett samtal med ers excellens.»

Den sålunda anmälde var icke långt borta. Han inträdde, innan lakejen hunnit fullborda den långrandiga anmälningen. Den enfaldige skolmästaren såg alldeles förstörd ut. Jag har sällan eller aldrig sett ett så likblekt ansikte.

»Herr grefve», framstammade han med svårighet, herr grefve... Jag beder att få rapportera, att det är alldeles nödvändigt att stänga vår skola. I går insjuknade icke mindre än två barn... Och herre gud, i dag äro båda döda... Det är ju fasansfullt...»

»Är det kolera?» frågade samtidigt min man och jag.

»Ja, sannerligen... jag vet inte något annat namn för den krankheten. Denna sjukdom bröt ut bland

de här inkvarterade preussiska soldaterna ... man kallade den rödsot, men sedan mera än hundra man dukat under för den, måste man erkänna, att det var kolera. I vår lilla by råder en gränslös förfäran, ty doktorn från staden har sagt, att den hemska sjukdomen nu börjat rasa bland befolkningen ... Jesus! Maria! ... Varen oss nådiga, alla helgon!»

»Men det ljud, som nu tränger in till oss hvad är det?» sporde jag med bäfvande hjärta. »Klockors klang! ...

»Det är dödsklockorna i kyrktornet, som ringa, fru friherinna», upplyste skolmästaren. »Sannolikt finnes därnere i byn återigen någon, som ligger i dödskampen ... Doktorn berättade, att inne i staden hafva dödsklockorna icke tystnat ett ögonblick under en hel vecka.»

Vi betraktade hvarandra under tystnad. Här var nu döden återigen framme ... hvar lurar icke han? Men här och nu hade han antagit en annan gestalt. Här skördade han icke sin säd med kanoner, gevär, bajonetter, granater och sablar — här gick han fram med lie. Hvar och en ibland oss ansåg det hemska benranglet svinga sin lie öfver de andras hufvud.

»I Jesu namn ... låtom oss fly denna förpestade ort!» utropade tant Maria, hvilkens ansikte ... trots all hennes skenfromhet ... var askgrått af fasa'

»Fly?!» yttrade skolläraren lugnt. »Fly? Ja! Men hvarthän? Den förfärliga sjukdomen har ju spridt sig omkring i hela trakten.»

»Längre bort! ... Längre bort! ... Bort öfver gränsen! Bara vi komma härifrån!»

»Öfver gränsen?! ... Man har redan kringgärdat gränserna med bevakningspersonal. Ingen får öfverträda våra landamären. Vi befinna oss inne i en gryta, där all möjlig pestsmitta kokar ... isynnerhet kolera ... Man skall icke tillåta oss att öfverskrida gränsen.»

»Det är ju barbariskt ... Inte kan man väl förbjuda eller förhindra folk att fly bort från ett af kolera besmittadt land.»

»Om man *kan* det, vet jag icke. Säkert är emellertid, att man *gör* det. Ingen, som kommer från en besmittad ort, slipper in i de trakter, dit den förfärliga sjukdomen ännu icke hunnit sprida sig.»

»Hvad skola vi taga oss till?» utropade tant Maria, vridande sina händer i full förtviflan. Hon var synbarligen mycket rädd för den väg, som leder till evigheten. Och dock hade hon ju så länge förberedt sig på den färden ... ja, ja ,.. men skenhelighet är ett mynt, som saknar reelt värde, och då man står vid evighetens port finner man, att man med all sin skenhelighet saknar det äkta mynt, den sanna gudshängifvenhet, som endast förmår öppna portarna till de saliga boningar, där Gud själf från evighet till evighet är allt i allo och fyller allas eviga tillvaro med namnlös salighet. »Hvad skola vi taga oss till?» utropade tant Maria många gånger.

»Naturligtvis afvakta, att Gud gifver sin välsignelse på annat sätt tillkänna», genmälde min far, på samma gång han drog en djup suck. »Du, Maria, du plägar ju vara så ödmjukt undergifven under hvad du behagar kalla Guds vilja och så jättestark i din tro på Försynens visa skickelser. Åtminstone har du tusentals gånger sökt inbilla oss detta. Tror du då inte nu på Försynen? Är det absolut slut på ditt förlitande till Gud? ... Huru kan du vid en så vördnadsvärd ålder vara så dåraktig? ... Så fåvitsk, att du ännu icke inser, att människan aldrig undgår det för henne bestämda ödet, hvarhelst hon än må befinna sig, huru långt hon än vill fly ... vore det också till världens ände ... Men i alla fall — försiktighet länder aldrig till skada. Jag skulle helst vilja att I, mina barn, resten Er väg. Och du ... Otto ... våga bara att se på en omogen frukt, så skall du minsann få med mig att göra ...»

»Jag skall», yttrade Fredrik, »genast aflåta till doktor Bresser ett telegram med begäran, att han skickar oss ett riktigt förråd af alla tänkbara desinfektionsmedel.»

Hvad som sedermera tilldrog sig, kan jag icke i detaljerad form berätta, ty detta samtal vid frukostbordet var det sista, som jag då upptecknade i mina röda små häften. De följande dagarnes håndelser kan jag skildra endast i den mån de hafva kvarstannat i mitt minne. Allas våra hjärtan voro naturligtvis uppfyllda af ångest och oro. Hvem skulle icke hafva darrat af fruktan under en sådan tid som denna, då man såg den förfärliga kolerans damoklessvärd sväfva öfver deras hufvud, som man så innerligt älskade? Och hvem skulle väl icke för sin egen del hafva kännt fruktan för att falla offer för en förtidig och tillika så ohygglig och så gagnlös död?'.. Jag började förstå, att modet består endast i konsten *att icke tänka på faran.*

Fly!... Ja, äfven jag hade verkligen kommit på samma tanke — isynnerhet för att, om möjligt, rädda min lille Rudolf...

Trots den ingrodda fatalism, till hvilken han bekände sig, stod min far fast vid, att vi alla borde aflägsna oss. Redan följande dag borde hela familjen vara borta. Endast han själf skulle stanna kvar, ty han ansåg hedern kräfva, att han icke under dylika omständigheter öfvergaf sina tjänare och invånare i den till slottet hörande byn. Fredrik förklarade energiskt, att äfven han ville stanna. Och denna hans förklaring afgjorde mitt beslut. Från min älskade makes sida skulle jag aldrig mera vika... åtminstone icke frivilligt.

Emellertid skulle tant Maria med de båda flickorna och i deras sällskap Otto och Rudolf snarast möjligt afresa. Men hvarthän?... Det var ännu icke fullt afgjordt... först till Ungern... sedan finge man ju se... men allra hälst så långt bort som möjligt. De båda fästmörna protesterade icke, utan voro med stor ifver behjälpliga vid inpackningarna. Att dö när hjärtats allra käraste önskningar äro nära att gå i uppfyllelse, att dö när en tiodubbel lefnadslycka vinkar — det vore ju att dö tiofaldigt.

Koffertarna blefvo nedburna i den stora matsa-

len, på det att en och hvar skulle kunna vara behjälplig vid inpackningen. Jag kom just dit ned bärande Rudolfs kläder på armarne.

»Hvarför låter du inte kammarjungfrun uträtta dylika pigsysslor?» frågade min far med misslynt uppsyn.»

»Jag har icke ens en aning om, hvar Netty finnes... Jag har ringt åtskilliga gånger, men hon har icke behagat inställa sig... Jag vill hellre hjälpa mig själf än ytterligare vänta.»

»Ja, du skämmer då alldeles bort ditt folk», yttrade min far, hvarefter han till en närvarande betjänt utdelade befallningen att öfverallt söka efter flickan och ögonblickligen föra henne dit.

Efter en stund återkom betjänten. Men ack... huru förändrad! Han såg ut att vara alldeles förstörd.

»Netty ligger i sitt rum... hon är... hon har ... här är...»

»Tala ur skägget, karl!» dundrade min far. »Hvad är hon?... Fort!»

»Redan... re... re... re... redan alldeles svart...!»

Alla utstötte samtidigt ett skri af förfäran och fasa. Så hade då det förfärliga koleraspöket hållit sitt intåg äfven i vårt hus...

Hvad var nu att göra?... Kunde man låta den arma flickan dö utan att söka hjälpa henne? Den, som närmade sig henne, riskerade döden, ja, en säker, en oundviklig död. Och smittan skulle på detta sätt utbreda sig i huset samt angripa oss alla. Ack ... ett hus, där en farsot dragit in, är som om det vore omgifvet af röfvare eller som om det stode i lågor... öfverallt, från hvarje vrå, i hvarje hörn, vid hvarje steg grinar döden en till mötes...

»Hämta på ögonblicket doktorn!» befallde min far. »Och I barn, skynden Eder härifrån... begifven Er på väg nu, ju förr, dess bättre.»

»Doktorn återvände till staden,.. det är nu en hel timme sedan», upplyste lakejen.

»Aj! . . . Aj!» utbrast plötsligt Lilly. »Jag känner mig så underlig, så besynnerlig, så . . .»

Hon hade plötsligt blifvit förfärligt blek, darrande i hela kroppen och måste stödja sig mot en stolskarm. Naturligtvis skyndade vi fram till henne.

»Huru är det fatt med dig? . . . Var nu inte så barnslig! . . . Du har endast blifvit litet uppskrämd.»

Men ingalunda var det endast rädsla. Vi kunde icke betvifla vår olycka. Hon hade kolera. Vi förde skyndsamt den olyckliga upp på hennes rum, och där började genast de ohyggligaste kräkningar. Äfven de andra symptomerna inställde sig. Det var det andra kolerafallet den dagen inom vårt slotts murar.

Förfärligt var det att bevittna, huru grymt den arma Lilly måste lida. Och ingen läkare fanns att tillgå! Fredrik förlorade emellertid icke besinningen och han var den ende, som försökte ersätta en doktor. Han vidtog ögonblickligen alla nödiga anordningar . . . champagne, isstycken, senapsdegar på ben och mage, varma omslag m. m. Men någon hjälp fanns icke. Men åtminstone skänkte det både den sjuka och hennes omgifning den hugsvalelsen, *att någonting gjordes.* När de häftiga anfallen upphörde inställde sig krampen. Det ryckte, det slet i den armas hela kropp . . . ja, så häftigt, att det knakade i hennes leder. Hon försökte jämra sig, men rösten nekade henne sin tjänst . . Huden blef småningom kall och antog en blåaktig färg . . . andhämtningen afstannade . . .

Min far, vridande sina händer i förtviflan, sprang af och an kring golfvet. En gång ställde han sig i min väg . . . nej, det var jag, som hejdade honom.

»Detta är en följd af kriget», yttrade jag. »Säg mig! Har du ännu icke lärt dig att förbanna det?»

Han sköt mig med mild hand åt sidan, men gaf mig intet svar.

Efter några få timmar var Lilly död. Netty, min kammarjungfru, hade redan dessförinnan aflidit. Hon hade dött — ensam på sitt rum. Vi alla hade varit

fullt sysselsatta omkring Lilly. Och ingen af tjänarne hade haft mod att nalkas den arma ... henne, som ... då hennes sjukdom upptäcktes .... redan var »alldeles svart» ...

— — — — — —

Emellertid hade doktor Bresser ankommit till slottet. Han medförde själf den medicin, som vi pr telegraf rekvirerat. O, jag skulle velat kyssa hans hand, då han oväntadt inträdde till oss för att åt sina gamla vänner ägna sin uppoffrande tjänst. Han öfvertog genast högsta ledningen inomhus. Liken förflyttades till ett aflägset ställe. De rum, i hvilka döden gästat, tillstängdes. Han lät oss alla genomgå en kraftig desinfektion. Rummen uppfylldes af en intensiv karbollukt. Så ofta mitt luktorgan får intryck af karbol, vakna ännu i min själ de förfärliga minnena från kolerans skräckdagar.

Naturligtvis måste vi nu uppgifva all tanke på att fly. Jo ... vi gjorde verkligen ett försök den följande dagen. Vagnen, som skulle bortföra tant Maria, Rosa, Otto och min lille Rudolf, höll redan framför slottstrappan, då kusken greps af den osynlige, förfärlige bödeln och måste lyftas ned från kuskbocken.

»Jag skall själf köra för Er», yttrade min far beslutsamt, när man underrättade honom om denna nya olycka. »Är allting i ordning? Kunna vi begifva oss af?»

»Resen I!» uppmanade nu Rosa. »Jag åter måste stanna här ... det är redan för sent ... Jag känner det ... Jag kommer att följa Lilly ...»

Och hennes profetia gick i fullbordan.

I daggryningen blef äfven denna unga fästmö — buren till likrummet.

Naturligtvis vållade denna nya olycka ett uppskof med de andras resa.

Under alla dessa mina sorger, under all denna hjärtslitande ångest greps min själ af en djup förbittring mot kriget ... denna jättestora dårskap, som frambesvurit ett dylikt, ett så förfärligt elände. När

Rosas lik bars bort, föll min stackars far på sina knän och lutade hufvudet mot väggen... Jag trädde fram till hans sida och lade sakta min hand på hans arm.

»Min far», yttrade jag. »Det är kriget...»

Men han gaf intet svar.

»Hör du hvad jag säger, min far?... Nu eller aldrig: vill du förbanna kriget?»

Han reste sig häftigt upp och genmälde:

»Du skall hafva tack. Du påminner mig om något, som jag en stund glömde... Dessa olyckor måste bäras med en soldats okufliga mod och sinnesstyrka... Icke endast jag — hela fäderneslandet har offrat blod och tårar...»

»Hvilken nytta har då fäderneslandet haft af ditt och dina olycksbröders lidande? Hvilket gagn har det fått af alla dessa förlorade fältslag, af de många människolif, som blifvit spillda, af de rikedomar, som förslösats på massmördandet? Ack, min far, min far! Förbanna kriget! Gör det för min skull!»

I detta ögonblick kom en karl in på borggården, medförande på en kärra en svart likkista. Jag drog min far fram till fönstret, pekade ut och ropade:

»Se!... Se!... Detta är för vår Lilly... I eftermiddag kommer en liknande för Rosas räkning. Och i morgon kanske en tredje... och hvarför?... hvarför?»

»Mitt barn!... Emedan det är Guds vilja...»

»Gud!... Och återigen Gud!... Hur underligt är det icke, att människornas alla dårskaper alla deras våldsgärningar, alla deras af råhet och vildhet dikterade handlingar städse skola gömmas bakom den skölden: Guds vilja!»

»Häda inte!... Häda inte, Marta! Häda inte i denna förfärliga stund! Denna stund, då Guds hämnande arm i vrede drabbar oss...»

Nu afbröts samtalet därigenom, att en lakej inträdde och anmälde:

»Ers excellens! Snickaren vill inte bära likkistan in i det rum, där fröknarne ligga... och ingen annan har mod att göra detta...»

»Icke heller du, din fege usling?»

»Ensam förmår jag ju inte...»

»Nåväl, så både kan och vill jag vara dig behjälplig. Kom, min vän, så skall du få se, hur en verklig man beter sig under dylika omständigheter.»

Jag steg också upp, men min far ropade:

»Du får inte följa med!... Nej, på intet villvor!... Nej, säger jag dig! Du får inte dö ifrån mig! Och dessutom — tänk på ditt barn!»

Hvad skulle jag göra?

Jag tvekade verkligen... Vid ett dylikt tillfälle är det mycket pinsamt att icke se klart framför sig den pliktens väg, som man bör och som man så gärna ville följa. Om man bevisar de döende arma människorna de kärlekstjänster, till hvilka hjärtat manar ... ja, då bär man med sig från deras plågoläger de sjukdomsfrön, som sannolikt skola smitta en eller annan, hvilken hittills blifvit skonad. Man vill gärna offra sig *själf*,... ja, men man vet på samma gång, att man därigenom kanske kommer att uppoffra andra.

Endast en enda utväg finnes, hvilken leder ut ur ett sådant dilemma. Hvilken? Jo, denna... att man uppgör räkningen med lifvet... icke endast med sitt eget lif utan äfven med deras, som man älskar. Man måste söka inprägla i sinne, själ och hjärta den föreställningen, att *alla* äro utsedda till offer och att den ene bör bistå den andre så länge och så mycket han förmår. Hänsyn... blygsamhet... försiktighet... allt sådant måste slungas långt bort. Man måste hålla tillsammans... riktigt fast och oslitligt tillsammans ombord på ett sjunkande skepp ända in i sista sekunden — någon räddning gifves ej mera — »farväl, du sköna värld!»

Öfver oss alla hade kommit och i alla våras hjärtan bodde nu en resignation af detta slag. All tanke på flykt hade nu blifvit uppgifven. Man hade i stället att vandra från den ena dödsbädden till den andra. Själfva den ömsinnade doktor Bresser sökte icke längre hindra oss från att iakttaga detta handlings-

sätt — det enda mänskliga under de då för handen varande omständigheterna. Hans närvaro såväl som hans kloka, rastlösa, energiska arbete ingaf oss alla en viss känsla af trygghet. Jag tänkte och skref i min dagbok: »vårt skepp saknar åtminstone icke sin kapten.»

Mera än tjugo år hafva nu förflutit sedan dessa förfärliga koleraveckor i Grumitz — men ännu ilar en rysning genom märg och ben i min kropp, då jag tänker tillbaka på den tiden och dess ohyggliga fasor. Jämmerrop och gråt — tårar och hjärtslitande dödsscener — karbollukt och sjukdomens hämska symptomer — de döendes sista kramppryckningar under dödsklockornas oaflåtliga ringande — och sedan begrafningarna, nej ... förlåt mig! ... jag menar de dödas vårdslösa nedvräkande i jorden, ty i dylika tider förekommer aldrig någon begrafningsståt — o, det var ohyggligt, det var grymt, det var hjärtslitande alltsammans, allt, från början till slut. Och under hela denna fasansfulla tid rådde det allra härligaste sommarväder med klar himmel och strålande sol. I parken sjöngo trastarna ... och man nästan kände sig plågad och pinad af deras härliga sång, då man öppnade ett fönster, ty den kontrasterade ju så skriande mot allt eländet bland människorna. Ängarna prunkade med en doftande blomsterprakt ... det föreföll, som om den likgiltiga naturen ville håna oss olyckliga människor ...

Posten kom och gick någorlunda regelbundet, men den medförde endast sorgliga underrättelser om den hemska sjukdomens framfart på alla håll ... Jo, den medförde till oss äfven — kärleksbref från den ännu intet sorgligt anande prins Henrik — kärleksbref, som aldrig någonsin skulle kunna blifva besvarade, då ju adressaten låg nedbäddad så och så många fot under jordytan. Till Konrad skickade jag några rader för att bereda honom på den stora jobsposten. Jag skref blott, att hans Lilly var svårt sjuk. Då han erhöll min epistel, kunde han icke komma, emedan tjänsten höll honom kvar på garnisonsorten, men

fyra dagar efter vår kära Lillys död kom han häftigt inrusande i rummet, där vi befunno oss.

»Lilly?» ropade han. »Lilly? ... Hvar är hon? Är det sannt? ... Man har under vägen sagdt mig, att hon är död? ... Men det kan ju omöjligen vara någon sanning?»

Han mottog jobsposten med ett lugn, som föreföll mig hemskt ... så mycket hemskare som jag visste, att smärtor och kval rasade i hans hjärta. Han hviskade för sig själf:

»Jag har älskat henne så innerligt under många år ...»

En stund senare utropade han·

»Hvar har hon blifvit jordad? ... På kyrkogården? ... Jag vill besöka henne ... Lefven väl! ... Hon väntar mig ...»

Någon föreslog honom att följa med.

»Nej ... nej, jag går helst ensam.»

Så gick han ...

Och vi återsågo honom aldrig mera. På sin älskades graf jagade han en kula genom sitt hufvud.

Om denna tragiska tilldragelse hade inträffat vid en annan tidpunkt, skulle den kanhända verkat ännu mera uppskakande än nu. Ack, nu hade ju nyss så många unga officerare ryckts bort från lifvet, så att säga *omedelbart* af kriget. Enda skillnaden var, att vår stackars Konrad på omvägar, således *medelbart* drabbats af samma gissel, ty det var ju kriget, som dragit koleran efter sig. I samma ögonblick, då vi erhöllo den sorgliga underrättelsen, hade emellertid en ny olycka ägt rum ... en olycka hvilken tog i anspråk hela vårt hjärtas förmåga att känna ångest och kval. Otto, min fars enda son, hans älsklingsbarn, hade anfallits af den hemska, härjande mordängeln.

Hans gränslösa plågor räckte hela natten, höllo i under hela den följande dagen ... och under tiden sväfvade vi mellan fruktan och hopp på ett i hög grad uppskakande sätt.

Men . . . klockan sju på aftonen samma dag var allt slut.

Min arme far kastade sig ned öfver liket med ett hjärtskärande skri, som gaf genljud i hela slottet Hvilken svårighet hade vi icke att slita honom bort från den döde! Den halft vansinnige gamle mannen skrek, vrålade, tjöt i sin gränslösa, sin omätliga förtviflan. Han var ju borta — hans Otto, hans son, hans stolthet . . . hans allt.

På dessa utbrott följde sedan ett tillstånd af stel, stum, hemsk apati. Han förmådde icke öfvervara sin älsklings begrafning. Han låg alltjämt på sin soffa alldeles orörlig och . . . så vidt man kunde märka det . . . utan medvetande om den yttre världen. Bresser, som lyckligtvis var till hands, gaf befallning att afkläda honom och föra honom till sängs.

En stund . . . en hemsk stund förgick.

Då tycktes han ånyo vakna till lif. Vi voro alla samlade omkring honom — Fredrik, tant Maria och jag. Först låg han en stund orörlig och såg sig omkring med tusen frågor i sina gamla kära ögon. Därefter satte han sig upp i bädden och försökte tala. Men han förmådde icke frambringa en enda stafvelse. Tungt drog han efter andan. Plötsligt började han darra, skälfva, krampaktigt vrida sig, liksom om han blifvit angripen af den hemska kramp, som utgör kolerans sista stadium, och likväl hade sjukdomens föregående symptomer icke visat sig hos honom. Slutligen lyckades det honom att frampressa ett ord:

»Marta!»

Jag sjönk ned på mina knän framför hans bädd.

»Min far! . . . Min innerligt älskade far! . . .»

Han upplyfte med möda sin ena hand och lade den på min hjässa.

»Din önskan», sade han med ansträngning, stammande och långsamt, »din önskan vare uppfylld . . . jag för . . . jag förb . . . jag förbannar . . . kri . . . kriget!»

Med möda lyckades han fullborda meningen. Han sjönk kraftlös tillbaka mot kuddarne.

Doktor Bresser hade under tiden kommit in i rummet och vi öfverhopade honom med frågor angående dödsorsaken.

»Hjärtkramp!» var hans korta svar.

»Det mest fruktansvärda är», yttrade tant Maria, »att han afled med en förbannelse på läpparne.»

Det var då vi återvände från jordfästningen.

»Låt icke det oroa dig, kära tant!» genmälde jag. »Om en sådan förbannelse ginge öfver allas läppar, skulle den blifva till stor välsignelse för mänskligheten. Ty hans ord, som du kanske icke fullständigt hörde, voro:

»Jag förbannar kriget . . .»

* *

*

Så gräsliga voro nu koleraveckorna på Grumitz. Under förloppet af endast sju dagar hade icke mindre än tio af slottets befolkning blifvit bortryckta af döden . . . min far, Lilly, Rosa, Otto, min kammartärna Netty, kusken, två stalldrängar och till sist vår kokerska. Samtidigt hade i den lilla byn nedanför slottet dött mellan åttio och nittio människor.

När man berättar om dylika saker ljuder det endast såsom torra statistiska uppgifter. Berättas det i en roman, så får det benämningen: bilder af en öfverspänd fantasi. Men i själfva grunden är det hvarken så torrt och saftlöst som det förra eller så hemskt romantiskt som det senare. Det är . . . med få ord sagdt . . . den nakna, kalla enkla sorgliga verkligheten.

Vid denna tid hade dödens bild så ofta framträdt inför mina ögon, att jag endast afvaktade dödens ankomst för att bortrycka mig och alla de mina. Min Fredrik . . . min lilla Rudolf — jag begrät dem, jag sörjde öfver deras död, medan de voro helt friska. Men i trots af allt detta och fastän min smärta var oändligt djup, fanns likväl ett och annat lyckligt ögonblick i min tillvaro. Ja . . . men de infunno sig en-

dast då, när jag fick luta mitt hufvud mot min makes bröst och med strida tårar gråta ut all min sorg invid det trofasta hjärta, som klappade i hans barm.

* *
*

Den återstående delen af sommaren bebodde vi en täck villa i närheten af Genevéve, ty det hade sent omsider lyckats doktor Bresser att öfvertala oss till flykt från den pestsmittade orten. Till en början föreföll det mig motbjudande att så snart öfvergifva mina käras grafvar. Och dessutom hade olyckorna gjort mig så apatisk, att jag ansåg hvarje försök till undflykt vara gagnlös. Men doktor Bresser förstod att anslå rätta strängen, då han fäste min uppmärksamhet därpå, att det var min plikt, att om möjligt, skydda min lille Rudolf för den hotande pestfaran.

Min Fredrik hade inlämnat sin afskedsansökan och tillsvidare bekommit ett halft års permission, medan ansökningen pröfvades.

Nu var jag rik... ja, mycket rik, ty genom min fars och mina tre syskons frånfälle hade jag kommit i besittning af hela det stora Grumitzgodset och hela den rörliga förmögenheten.

»Se på dessa handlingar, Fredrik!» yttrade jag, sedan jag mottagit dem af mitt juridiska biträde. »Hvad skulle du tänka, om jag... med dessa värdepapper i min hand... prisade kriget för de fördelar som genom detta nu hafva i så rundligt mått strömmat öfver mig?»

»Hvad jag skulle säga?!... Jo, det att då vore du inte *min* Marta! Men jag tror mig förstå din mening. Den hjärtlösa egoism, som förmår känna glädje öfver en materiel vinst, som tillkommit genom andras lidanden, olyckor och död... denna rysliga, afskyvärda egoism, hvilken den enskilda människan, så godt sig göra låter, söker dölja under en omsorgsfullt väfd slöja af låtsad sorg — till denna förfärliga egoism bekänna sig öppet folken, nationerna, ri-

kena, regeringarne, dynastierna... Man vet visserligen, att många, många tusen människor hafva satt lifvet till under gränslösa plågor, under olidliga kval, men... man har till detta pris vunnit ökad makt, utvidgat sitt landområde... Ja, tusenden ropa; himlen och dess barmhärtige Gud vare pris och tack för det lyckliga kriget!...»

Vid stranden af Genévesjön, i en af de allra mest natursköna trakterna här i världen hyrde och bebodde vi en liten, men bekväm och välbyggd villa. Vårt lefnadssätt var enkelt, stilla och tillbakadraget. Naturligtvis var mitt sinne så nertryckt och så nerstämdt på grund af senare tidens bedröfliga händelser, att jag icke alls sökte något umgänge eller ens ville se främmande människor. Fredrik respekterade min djupa sorg. Han var tillika klok nog att icke föreslå mig det rent af banala tröste- och lindringsmedel, som heter »förströelse». Han var finkänslig och öm. Han insåg, att det var både min plikt och min rättighet att under en tid framåt i stillhet sörja de mina, de så hastigt och oförmodadt från lifvet bortryckta kära... ack, så kära! Hans finkänslighet sade honom, att... om jag än icke, såsom tant Maria skulle hafva sagt, sörjde såsom, »de, hvilka intet hopp hafva»... jag likväl icke borde eller kunde låta dessa kära dödas bilder hastigt, lustigt och kallsinnigt ryckas bort ur mitt hjärta, undanträngas af det lefvande lifvets mångahanda.

Vid midten af oktober lämnade vi Schweiz och slogo oss ner i Wien, där dessutom utredningen af alla de många arfsangelägenheterna kräfde min närvaro. Sedan allt detta bråk var slut, skulle vi... enligt vår uppgjorda plan... slå oss ned i Paris under en längre tid. Fredrik hade fått i sitt vackra hufvud, att han skulle på hvarje upptänkligt sätt och genom hvarje till buds stående rättmätigt medel verka för spridandet af fredsförbundets idéer, och han hade den helt naturliga föreställningen, att den förestående världsutställningen skulle erbjuda det allra mest önskvärda och lämpliga tillfälle till samlandet af en kongress af

fredsvänner. Paris var ju också onekligen den plats, där man allra lämpligast och med bästa framgång kunde på ett verksamt sätt arbeta fram en stor, internationell sak. Han sade en gång:

»Krigarens handtverk har jag nedlagt och jag har gjort detta till följe af min öfvertygelse... den öfvertygelse, som jag förvärfvat just under kriget. För denna min öfvertygelse vill jag nu arbeta och verka. Jag har beslutat inträda i tjänst hos fredsarmén... frälsningsarméen borde man kalla den. Ännu är den endast en liten, en obetydlig trupp, hvilkens soldater icke äga andra vapen än rättrådighet och kärlek till medmänniskorna. Men... som vi veta... allt som blifvit stort här i världen, har haft en ringa början.»

»Ja. ja», invände jag, »tanken är vacker. Den är till och med prisvärd. Men tro mig... det är ett företag, som aldrig någonsin kommer att bära någon frukt. Hvad kan väl du, en ensam människa, förmå i detta hänseende. Ja, hvad skulle hundra tusen förnuftiga människor förmå gentemot detta väl befästade, af millioner försvarade bålverk, som heter krig...?»

»Nå, nå, du har rätt.»

»Ja, visst har jag rätt...»

»Men vi hafva snart den söndag, som bär namnet 'Alla själars dag'. Är det icke så?»

Jo... dessa ord stodo att läsa i den tidning, som låg på frukostbrickan, när denna bars upp till oss.

»Alla själars dag», upprepade Fredrik i tankfull ton. »Alla själar!»... Hvilken hädelse!... Huru många döda ligga icke kringströdda på slagfälten... ja, äfven på bataljplatserna här i vår närmaste omgifning, hvilka icke alls komma i någon åtanke på denna — grafvarnes hedersdag... Och af hvilken orsak? Jo, därför att de icke hvila i grafven... därför att deras kött ätits af korparne och örnarne... därför att man icke ens unnat fosterlandets försvarare en ordentlig graf... Huru skola deras fränder finna deras hviloplats? Huru skola de människor, af hvilka

de varit älskade, kunna lägga ned en ros på deras graf?...»

Jag samlade under en stund mina tankar... och de voro många. Jag såg under tystnad på min make och slutligen yttrade jag halfhögt:

»Är du med på det...?»

Han svarade med en böjning på sitt härliga hufvud. Vi hade fullkomligt förstått hvarandra.

En timme hade ännu icke hunnit förflyta, förrän vi båda voro på väg till Chlum och Königgrätz.

Gud förbarme sig öfver oss!... Hvad skulle vi få upplefva under denna vår färd?... Mitt hjärta bäfvade, min barm höjdes och sänktes i vågor genom den ångest, som företaget ingaf mig. Min hjärna brann. Men om någon hade ropat till mig: »vänd om!», så skulle jag ögonblickligen hafva svarat:

»Icke ett enda steg från den väg, som plikt och samvete hafva utstakat.»

O, det var förfärliga tider!... Man fick aldrig ett enda ögonblicks ro. Man hade knappt tid att genomögna en tidning. Man kunde endast fördjupa sig i sorgen... den sorg, som kriget... det olycksaliga kriget... frambesvurit.

Ja... jag må väl erkänna det. Denna krigets och kolerans tidvar för mig såväl som för min familj och min tjänstepersonal, för våra och deras anförvanter och för alla människor inom våra landamären — en fasans tid. Måtte aldrig sådana dagar återkomma! Måtte icke vårt kära fosterland ännu en gång förvandlas till en sådan slaktarebod! Måtte den gud, som förkunnat sig vara kärlekens och fridens gud, hädanefter äfven *visa sig* som sådan! Måtte denne gud besinna, att han icke kan på en och samma gång vara »frälsningens gud» och »en gud, hvilken af barnen utkräfver straff för fädernas missgärningar». Det är ju en orimlighet, att på samma gång föregifva sig vilja af barmhärtighet frälsa» människorna, och störta dem i djupa, vidsträcka, bottenlösa afgrunder af elände, af lidanden och kval. Ja... o, Gud! Dina

vägar äro i sanning mycket underliga, men du har ju redan i förväg förklarat, att så skall vara.

O, huru mycket godt skulle icke du, o Gud, kunna uträtta i människornas värld, om du blott — *ville!*

*　　*
*

Jag fick anledning att erinra mig ett par rader af Tiedge, som i en elegi säger:

»Är det då lockande att med ruiner
Bygga sig ett rum i häfderna?

Ja, tyvärr, det *är* lockande och det *förblir* lockande så länge de, som skrifva världshistorien, uppbygga hjältepiedestaler af de ruiner, som kriget åstadkommit, så länge de med ärekransar kröna människomordens titaner. Skalden menar, att det skulle vara ädelt att försaka lagerkransar och ära. Men när krigsäran förlorat sin nimbus, kommer nog ingen människas äregirighet att eftersträfva den.

Redan började det blifva skymning, när vi arm i arm närmade oss slagfältet. Ett lätt snöfall hade inträdt, och i trädens bladlösa kronor hven novembervinden med ett klagande ljud. Såväl massor af grafvar som massgrafvar funnos här öfverallt. Men icke voro de några »fridens boningar», där trötta vandrare lagt hufvudet till hvila intill uppståndelsens dag. Nej ... de, som hvilade här, hade skördats i blomman af sin ålder, dödens lie hade träffat dem, medan de ännu befunno sig i sin fulla mandomskraft. Alla dessa bristande ögon och hjärtan, alla dessa blodiga, sargade lemmar, alla dessa vilda skrän af förtviflan, alla dessa fruktlösa böner — allt hade förstummats för evigt och gömts i grafvens kalla famn.

Man får emellertid icke tro, att där nu var ödsligt på valplatsen. Många, många människor hade kommit dit — kommit både från det egna landet och fiendens land, kommit för att på »alla själars dag» knäböja på det ställe, där deras kära hade stupat. Det tåg, som fört oss dit, hade varit uppfylldt af sör-

jande, och jag hade sålunda under flera timmar icke hört någonting annat omkring mig än jämmer och veklagan.

»Tre söner... tre söner... den ene ståtligare och präktigare än den andre... förlorade jag vid Sadowa», berättade en gammal man med förkrossadt utseende.

Själfva det forna slagfältet vimlade af svartklädda människor, somliga knäböjande, andra med möda släpande sig bort från denna sorgeplats, alla med tårade ögon. Snyftningar och suckar afbrötos esomoftast den högtidliga tystnaden.

Här funnos äfven några enskilda grafvar, och af dessa buro icke få kors med inskription. Vi lutade oss ned och läste:

»Major von Reuss vid 2:a preussiska gardesregementet.»

På en annan:

»Grefve Grünne... sårad den 3 juli — död den 5 juli.»

Hvad månde han icke hafva lidit under dessa två dagar! Kunde det vara en son till den grefve Grünne, som vid krigets början fällde det bekanta yttrandet:

»Vi skola jaga bort preussarne med våta trasor!»

Ack, huru vansinnigt, huru dåaktigt, huru öronpinande ljuda icke alla de före kriget uttalade uppheteningsorden, när de upprepas på ett sådant ställe som detta! Ord... ord... ingenting annat — skrytsamma, hånfulla ord — uttalade, nedskrifna eller tryckta — det är sådana, som åstadkommit detta slagfält ... detta graffält ville jag säga.

Vi fortsatte vår vandring bland grafvarne. Öfverallt högre eller lägre, större eller mindre jordkullar! Ja, äfven där man icke alls kan se någon förhöjning af marken, äfven under våra fötter slumra kanske stupade soldater den eviga sömnen...!

Dimman blir allt mera tät och kall.

»Fredrik!... Sätt åter hatten på hufvudet!... Du kan lätt förkyla dig!»

Men min Fredrik behöll alltjämt hatten i handen. Och jag förnyade icke min uppmaning. Jag förstod honom så väl, ty jag var själf intagen af samma känslor, jag hvälfde själf i mitt hufvud samma tankar som han.

Slutligen betäckte han ansiktet med andra handen och brast ut i häftiga snyftningar. Det skedde på »alla själars dag» 1866 och på slagfältet vid Sadowa.

* *

*

I Berlin . . . ja, där steg jublet högt upp mot skyn. Hvarje bonddräng, hvarje sjåare, hvarenda trashank hade att i sitt ansikte förete någonting af triumf och segersällhet. »Vi hafva öfvervunnit de där skälmarne därnere» — detta stolta medvetande tycktes bemäktiga sig allas hjärtan. Men annorlunda stod det till i många familjer. Där funnos många, många i de hem, som vi besökte, många, hvilka voro försänkta i djup sorg, i oändlig bedröfvelse — nämligen de familjer, hvilka hade offrat någon kär och dyrbar frände på de Böhmiska eller tyska slagfälten. Allra mest fruktade jag sammanträffandet med tant Cornelia. Jag kände ju till, att hennes präktige son, Gottfrid, varit allt för henne, ja, rent af varit den afgud, hon tillbad, och jag kunde utan att se hennes anlete föreställa mig och mäta djupet, tyngden af den sorg, som nu måste hvila på denna stackars moders hjärta. Jag behöfde ju endast föreställa mig, att min Rudolf, då han växt upp till man . . . nej, nej, den tanken förmådde jag icke tänka till slut . . .!

Vi hade anmält vår visit. Det var med hårdt klappande hjärta jag inträdde i fru von Tessows våning. Ja — redan i den första salong, dit vi infördes, fingo vi djupt intryck af den sorg, som behärskade hela huset. Sammanträffandet var hjärtligt, men präglådt af en sorgsen sinnesstämning. Alla speglar och taflor voro höljda af svart flor . . . alla möbler hade

fått ett svart öfverdrag. Under loppet af vårt besök förde hon oss in i Gottfrids forna arbetsrum. Allt hade där blifvit bibehållet i samma skick som på dagen före hans afresa. Hon framtog ur sin portfölj ett bref från sonen, hvilket hon uppmanade oss att läsa. Det hade följande lydelse.

»Min egen, innerligt kära moder!»

»Jag vet ju, att du, så snart jag rest, kommer in i mitt rum, för att få i ensamhet gråta ut. Du skall då finna detta bref och läsa det. Det personliga afskedet med all dess bittra smärta är ju då öfverståndet. Så mycket mera bör det då glädja dig, dyra moder, att upptäcka ännu ett tecken, att höra ännu ett ord från mig... ett gladt, ett förhoppningsfullt ord. Var vid godt mod, moder min! Jag kommer åter. Ödet... försynen, eller hvad nu denna hemlighetsfulla makt heter... kan icke, skall icke vara nog grymt att skilja från hvarandra två hjärtan, så innerligt förenade som ditt och mitt. Mitt föreliggande öde är helt säkert att lyckligen återvända till dig efter ett lyckligt fälttåg, höljd med kors och stjärnor och att sedan — göra dig till en sexfaldig farmor. Jag kysser dina händer, jag kysser din klara panna, jag trycker den sonliga kärlekens varma kyss på dina läppar, du goda, du ädla, du den mest tillbedjansvärda af alla mödrar på jorden.»

»Din Gottfrid.»

När vi trädde in till tant Cornelia, var hon emellertid icke ensam. I salongen befann sig äfven en mager och lång herre, klädd i lång, svart kaftan. Man såg genast, att den herrn tillhörde det stånd, hvars medlemmar behaga kalla sig guds tjänare, fastän de i verkligheten dyrka Mammom och åtskilliga andra ännu sämre afgudar. Tant presenterade:

»Min systerson, öfverste Tilling — konsistorialrådet Müller!»

»Min vän och själasörjare», förklarade tant, sedan vi satt oss. »Han låter sig, gudilof, angeläget vara att trösta mig i min djupa sorg.»

»Men», inföll denne andans man, »jag har ännu

icke lyckats förmå Er till att med en sann ödmjukhet och undergifvenhet samt med en sann glädje och brinnande tacksamhet mot den goda, kärleksfulla, faderliga försynen bära det lilla kors, som det behagat honom att pålägga Er för att frälsa Er fattiga själ, min högt värderade väninna. Ack, att jag ännu en gång skulle få hos Eder bevittna ett sådant från klenmodighet och brist på tro och helgelse härstammande tåreflöde!... Ack, hvarför gör Ni mig denna sorg?»

»Ack, förlåt mig... men min Gottfrid var mig så kär!»

»Så länge han befann sig på jorden, var han utsatt för alla möjliga frestelser och alla möjliga faror, som kunde fördärfva hans fattiga själ och bringa den ner i den afgrund, hvars makt icke dör, hvars eld aldrig utsläckes. Finner Ni det då icke mycket lyckligt, att han nu blifvit undan alla världens frestelser och faror räddad in i vår käre, gode, barmhärtige Faders härlighets rike, och detta till och med efter att hafva smakat den ljufva fröjden att få dö en härlig hjältedöd för konung och fosterland . . .? Ni herr öfverste», fortsatte han, vändande sig till min Fredrik, »Ni, som själf är en tapper, bepröfvad och värdig befunnen soldat, Ni månde med visshet kunna hjälpa mig att trösta denna af sin bedröfvelse nedtryckta moder... trösta henne med den försäkran att hennes sons öde, långt ifrån att vara beklagansvärdt, i självfva verket är afundsvärdt. Ni måste ju veta, hvilken dödsglädje besjälar den tappre krigaren. Tanken att han går att offra sitt lif på fäderneslandets altare mildrar för soldaten skilsmässans smärtor och kval. Och om han stupar i den brinnande striden under kanoners dån, under gevärssalvors smattrande, så vet han, att han går bort för att vinna inträde i den stora himmelska hären och kommer att åtnjuta äran att få vara med, när herren Zebaoth härskarornas, Gud, håller generalmönstring med sina trupper däruppe i himmelen . . .»

* * *

Ändtligen tog besöket slut och mina stackars öron pinades icke längre af prästmannens gudsnådiga snack. Och när vi sutto i vagnen, yttrade jag till Fredrik:

»Hvarför bad du konsistorialrådet besöka oss?»

»Förstår du inte det? Han skall tjäna mig såsom studiematerial. Jag önskar ännu en gång höra och denna gång *äfven anteckna* alla de argumenter, med hvilka prästerna försvara kriget, massmorden.»

»Men du vet ju, att vi hysa dylika tvifvel icke endast från religiös utan äfven från rent mänsklig synpunkt... Ja, det vet jag, men våra tvifvel från den senare synpunkten få vi icke inblanda i diskussionen med konsistorialrådet, ty i den händelsen skulle ju striden föras in på ett helt annat område, än meningen är. De fritt tänkande människornas fredssträfvanden lida icke alls af någon inre motsägelse. Men det är just motsatsen mellan den kristliga kärlekens bud och krigets grundtankar, som jag skulle vilja höra förklaras och försvaras af ett konsistorialråd, en öfverkrigspredikant d. v. s. en representant för hvad man skulle kunna benämna den kristna soldatismen.»

Med stor punktlighet infann sig »andansmannen». Han var uppenbarligen både glad och stolt öfver att få hålla en lärorik och för hans egen småsinnade själ tillfredsställande predikan. För min del motsåg jag samtalet med ytterst pinsamma känslor, ty den roll, jag hade att därvid spela, var icke fullt sann. — Men för den saks skull, åt hvilken Fredrik numera ägnade sitt lif och sina krafter, kunde jag väl underkasta mig en uppoffring och trösta mig med den jesuitiska satsen: »ändamålet helgar medlen».

Sedan vi alla slagit oss ned omkring kakelugnen, inledde herr konsistorialrådet samtalet sålunda:

»Låt mig allra först omtala ändamålet med mitt besök, fru friherrinna! Det gäller för mig att ur Er själ utrota och från den bannlysa vissa skrupler, som skenbart tyckas vara berättigade, men i själfva verket äro intet annat än idel sofismer. De kunna lätt vederläggas. Ni antager t. ex., ett Kristi bud: »du skall

älska dina fiender» och hans ord »den, som griper till svärd, han skall förgås genom svärd» stå i uppenbar kontradiktorisk motsats mot soldatens plikt och skyldighet att skada sina fiender till lif och lem . . .»

»Ja, visst! Och denna ovisshet är olöslig. Dessutom hafva vi ju Guds uttryckliga befallning »du skall icke dräpa». Ty så lyder ju det femte budet, herr konsistorialråd?»

»Nåja, om man dömer endast efter ytan, så uppstår visserligen här en svårighet, men så snart man tränger ner på djupet, försvinna tviflen såsom dimmorna om morgonen skingras af den uppåtstigande solen. Och hvad nu särskildt beträffar det femte budet, så är dess ordalydelse i våra katekeser alldeles befängd. Men i den engelska bibelöfversättningen är det fullkomligt riktigt återgifvet genom orden: »du skall icke *mörda*», d. v. s. du skall icke *försåtligt* öfverfalla någon och beröfva honom hans lif. Men då man till självförsvar utsläcker ett människolifs lampa . . . det är icke något mord, och hvad är väl kriget annat än ett självförsvar i stort? Vi kunna, vi böra, vi måste ju försvara oss mot våra fiender, men på samma gång skola vi ju, enligt vår kärleksrike frälsares befallning, älska våra fiender . . . men vill icke detta hans bud säga detsamma som att vi icke få skydda oss mot uppenbara oförrätter och våldsgärningar?»

»Vår frälsare har påbjudit: »om någon slår dig på det ena kindbenet, så vänd genast det andra till!»

»Ja, ja . . . och det är ett välsignadt godt ord . . .»

»Låt vara! Men däraf skulle ju följa, att icke ens försvarskrig voro tillåtna samt att man aldrig har rätt ens börja göra ett enda gevär i ordning eller slipa en enda sabel, förrän fienden redan står midt inne i hjärtat af landet . . . Ville nu fienden utgå från samma grundsats skulle ju aldrig någonsin ett krig kunna bryta ut. När det senaste kriget började, var det icke vår, utan Eder armé, som först öfverskred gränsen, herr konsistorieråd, herr domkapitelsledamot, herr . . .»

»Att skydda sig mot fienden, det är hvarje människas, hvarje folks heligaste rättighet, ja, dess ädlaste plikt. Men då man ser, hvar faran lurar och hvarifrån ett fredsbrott snart måste komma, så är det både lofligt prisvärdt och nödvändigt att vara den förste, som griper till vapen. Det måste stå statens högste styresman fritt att, när han ser faran nalkas gränserna, börja kriget. Genom ett sådant förfarande lyder han ju budet: »den som griper till svärd, han skall genom svärd förgås». Då han söker låta dem genom svärd omkomma och gå under, som dragit svärdet mot honom och hans folk ... ja, då lyder han ju det nyss nämnda gudomliga budet.»

Med en massa exempel, hämtade från den rymliga bibeln, där man med lätthet finner bevis för allt hvad man önskar, och genom anförande af många bibelspråk försökte herr konsistorialrådet bibringa mig den öfvertygelsen, att kriget är en högst förträfflig anordning af försynen samt att de styrelser, som framkalla dem, handla endast i guds välförstådda intresse. Han höll en lång utredning rörande sammanhanget och förbindelsen mellan den krigiska andan och den kristliga andan. Han talade med entusiasm om den »härliga betydelse, som inbegripes i den ed, man svär fanan. Han talade vidare med salvelse om de förböner, som alla dagar och isynnerhet alla söndagar framföras inför Gud i landets alla tempel och kapeller: »Gud bevare krigsmakten till lands och vatten samt alla dem, som troget tjäna konungahuset och fäderneslandet! Lär dem att såsom sanna kristna i tid tänka på sin ändalykt och välsigna deras mödor och arbete för din ära och deras fosterlands välfärd!»

I denna anda fortfor han att sucka ännu en lång stund. Än var hans stämma mild och hans hufvud skenheligt lutadt åt sidan ... det var medan han vidt och bredt ordade om kärlek, ödmjukhet, tålamod, himmel, frälsning och hvad han benämnde »kostliga ting.» Än talade han med en stämma, som om han varit en kommenderande militär ... och då flödade

öfver hans fula, tjocka läppar strömmar af förmaningar till tålamod och undergifvenhet, sträng tukt, goda seder samt beredvillighet att gripa till svärd och utgjuta blod. Då han någon gång uttalade ordet »glädje», var det alltid i sammanhang med talet om strid, kamp och död. Från hans regementsprästerliga stånd, och synpunkt tycktes lifvets högsta ändamål, dess största fröjd, dess rikaste lycka bestå däruti att — döda och dödas. Allting annat utan något som helst undantag förklarades af denne väldiga andas man var blott och bart en förslöande, en syndig, en fördömlig lusta. Och för att råga måttet citerade han till slut Luthers bekanta ord:

»Då jag betraktar kriget såsom ett medel att skydda min hustru, mina barn, mitt hem, mitt hus, mitt gods, min ära och att genom kriget alstra fred ... ja, då finner jag kriget vara en *kostbar klenod.*

»Nå, nå ... må så vara!» mumlade jag. »Om man betraktar pantern som en sparf och tigern som en dufva, så äro i sanning både panter och tiger mycket fromma, mycket fredliga och älskvärda djur ...»

Men herr konsistorialrådet, som nu visste, att han var alltför gammal att behöfva utgjuta blod i fädernesländets tjänst, lät icke så lätt afbryta den svada, som forsade fram öfver hans tunga och läppar. Han fortsatte oförtrutet att tala i samma anda, och då han omsider ... det borde hafva skett mycket tidigare om jag fått råda ... reste sig upp för att taga afsked, förde han säkerligen bort med sig det ljufva medvetandet, att han vunnit en retorisk seger och att han därigenom gjort den främmande öfversten ty när vi uttryckte vår tacksamhet för hans välvilliga bistånd, behagade det honom att afböjande svara:

»Det är *jag*, som är förbunden att aflägga min tacksägelse för det tillfälle I här hafven beredt mig att genom mitt svaga ord, hvars hela verkan måste tillskrifvas det hundra gånger kraftigare gudomliga ordet, skingra dessa olyckliga tvifvel, hvilka ... det

kan jag såväl inse och förstå, måste kännas och förnimmas och erfaras såsom ytterst plågsamma för Eder både såsom kristen kvinna och såsom hustru till en tapper officer. Frid vare med Eder och frid öfver hela detta hus!»

»Och!» utbrast jag, då denna andans man aflägsnat sig. »Huru har icke detta samtal pinat mig!» Och min Fredrik instämde.

* *
*

Vi blefvo plötsligen kallade bort från Berlin. Jag erhöll nämligen telegram från hemmet, att tant Maria var mycket sjuk, samt att hon önskade se oss hos sig.

När jag anlände till Wien, hade läkaren redan uppgifvit allt hopp om hennes tillfrisknande.

»Jaha . . . ja . . . nu har ock ordningen kommit till mig», suckade hon. »Ack ja! Men jag lämnar rätt gärna detta snöda jordelif . . . Sedan min stackars bror och hans tre barn så häftigt blefvo bortryckta, har jag aldrig känt ett enda ögonblick af verklig glädje. Jag har aldrig förmått hämta mig efter detta förfärliga slag . . . Men däruppe skall jag möta dem för att aldrig mera känna någon skilsmässas smärta. Konrad och Lilly äro förenade där . . . Det var försynens nådiga vilja, att de icke skulle få äga hvarandra här på jorden.»

»Om man blott afväpnat i rättan tid, så . . .», ämnade jag invända. Men jag hejdade mig.

Hvartill skulle det väl tjäna att inlåta sig i en dispyt med en döende.

»En tröst är det likväl för mig, nu i mina sista stunder», fortfor hon, »att åtminstone du är lycklig, min kära Marta . . . Din man har haft den sällsynta lyckan att få återkomma med lifvet från två fälttåg. Koleran har skonat Edra lif. Tydligen är det försynens afsikt, att I skolen få åldras vid hvarandras sida . . . Men försöken nu att uppfostra Er lille Rudolf på ett sådant sätt, att det kan blifva en god kri

sten utaf honom och på samma gång en god och tapper soldat. Då skall hans farfar, som nu bor däruppe i saligheten glädja sig öfver honom . . .»

Jag ville icke nämna ett enda ord därom, att jag fast beslutat, att min son aldrig skulle blifva soldat.

»Jag skall icke underlåta ett bedja för Eder och hos jungfru Maria och alla helgon utbedja mig, att I mån få lefva länge och lyckligt samt en gång få möta oss i de saligas himmel bland änglar och helgon!»

Efter tre dagars sjukdom och aftynande afsomnade min kära tant, efter att hafva under behöriga ceremonier mottagit dödssakramentet, den »välsignade sista smörjelsen». Med henne gick bort ur världen den sista af dem, bland hvilka jag vuxit upp . . .

Tant Maria hade genom lagligen bevittnadt och lagfaret testamente insatt min lille son Rudolf till universalarfvingen, och till förmyndare för honom hade hon insatt — herr minister »Visserligen». Genom detta förhållande kom jag ofta i beröring med denne gamle vän till min aflidne far. Han var nästan den ende, som vid denna tid emellanåt aflade besök hos oss. Olycksveckan på Grumitz och den därmed följande sorgen hade naturligtvis haft till följd, att vi lefde i stor tillbakadragenhet. Icke ens vår plan att flytta till Paris kunde sättas i verket, förrän alla mina affärer blifvit ordnade, och därtill skulle med visshet åtgå flera månader.

Vår vän ministern — den ende, med hvilken vi umgingos — hade för någon tid sedan lämnat tjänsten . . . huruvida han begärde eller fick afsked det har jag aldrig kunnat konstatera . . . och dragit sig tillbaka till privatlifvet till sitt *otium cum dignitate*, men han förmådde icke draga sig från alla sysselsättningar, hvilka hade något sammanhang med politik. Han förstod alltid att så leda samtalet, att vi kommo in på detta hans älsklingsämne, och vi gjorde honom med nöje till viljes i detta hänseende. Min Fredrik var dessutom med ifver fördjupad i studiet af folkrätten, hvarför han med ett visst nöje deltog i hvarje diskussion, som berörde detta ämne.

Jag hade för vana att, sysselsatt med ett eller annat handarbete, sitta tyst och stilla samt höra på. Sällan eller aldrig blandade jag mig i samtalet, en omständighet, i hvilken herr ministern naturligtvis fann stort behag, ty politiken är ju, som bekant, någonting alldeles för högt och svårbegripligt för oss kvinnor. Han lefde i den öfvertygelsen, att mina tankar voro sysselsatta med någonting helt annat, under det att jag i själfva verket följde samtalets gång med stor uppmärksamhet.

»I dag har jag en synnerligen intressant nyhet att meddela», yttrade ministern en eftermiddag med den där viktiga minen, som han vid högtidliga tillfällen anlade. I regeringskretsarne, således äfven i krigsdepartementet, umgås man för närvarande med den tanken, att äfven hos oss införa allmän värnplikt.»

»Hvad säger Ni?... Ämnar man nu införa samma system, som före kriget blef så allmänt begabbadt? Beväpnade skräddare- och skomakaregesäller m. m.?»

»Nåja, visserligen är det sannt, att vi hade en icke ringa fördom mot värnplikten... men vi måste ju erkänna, att systemet har hos preussarne visat sig vara förträffligt. Och för öfrigt... Ni svärmar ju för den liberala, den demokratiska ståndpunkten, och sedt därifrån måste det betraktas såsom en moraliskt riktig, en rättvis, en upphöjd sak, att en och hvar bland fosterlandets alla söner, utan någon som helst hänsyn till rang, bildning och förmögenhetsställning, har att uppfylla samma plikter mot fäderneslandet. Ser man saken från strategisk synpunkt, visar den sig synnerligen fördelaktig, ty huru skulle väl ett så litet land som Preussen kunnat segra, om det icke hade ägt sin landtvärnsinrättning... Och om vi hade haft ett landtvärn, ingalunda hade vi då blifvit öfvervunna.»

»Ni menar, att om vi haft ett rikligare och större krigsmateriel, skulle våra fiender icke haft någon nytta af sitt?... *Alltså* — om allmän värnplikt infördes öfverallt, skulle icke heller den längre vara till

någon nytta. Kriget är ett schackspel, som utspelas med en mängd figurer, men utgången beror naturligtvis på den spelandes tur eller skicklighet. Antag, att alla europeiska stater införa allmän värnplikt, så blir ju den inbördes maktställningen dem emellan alldeles densamma, som om ingen af dem hade allmän värnplikt. Den enda, men *förfärliga* skillnaden är den, att millioner i stället för hundratusen då måste slaktas, innan segern kan anses vara afgjord.

»Men anser Ni det då vara rätt och billigt, anser Ni det öfverensstämma med rättvisa och förnuft, att endast en del af befolkningen offrar sig för att försvara den andra folkdelens högsta goda ... denna andra del, som under tiden får stanna hemma i sina lugna, trygga boningar? Nej, nej ... detta erkända missförhållande skall taga ett slut, så snart den nya ordningen blir införd. Sedermera skall det icke gå för den enskilde att köpa sig fri. Alla måste ut ... de penningstarka såväl som de fattiga, de högt och högst uppsattas söner likaväl som de ringare familjernas. Och just de bildade unga männen ... studenterna som hafva erhållit goda kunskaper ... folkskollärare, som ju icke heller kunna räknas bland de okunniga, dessa och några andra klasser af »studerade» unga män skola sedermera utgöra det intelligenta och därför jämväl på samma gång det segerrika elementet.»

»Ja, ja , .. men på motståndarens sida finnas ju liknande förträffliga 'element' — alltså utjämnas de fördelar, som skulle vinnas genom bildade underofficerare. Men hvad som aldrig kan bestridas det är, att på detta sätt går å båda sidor förlorat ett andligt material af oskattbart värde, därigenom att de mest bildade, att de personer, som genom konstverk, uppfinningar, vetenskapliga upptäckter och annat sådant skulle kunna blifva verkliga kulturbärare och föra människosläktets odling framåt ... äfven de stickas in i lederna, äfven de skola tjäna såsom skottaflor för fiendens projektiler ...»

»Bah! ... Prat! ... Bagateller! Det där att alstra konstverk, att göra uppfinningar, att dissekera

lik och anställa undersökningar af hufvudskallar och benrangel . . . inte finnes bland allt det där ett enda grand, som kan på något sätt bidraga till att öka en stats makt, ära och anseende . . .»

»Hm!»

»Hvad behagas?»

»Ingenting! . . . Jag blott hostade . . . Var god och fortsätt!»

»Det hela . . . d. v. s. hela den nya värnpliktslagen är ju en så välsignadt bra och förträfflig anordning. Man är ju icke nödsakad att tjäna såsom soldat hela sitt lif. Men ett par eller några års sträng disciplin under krigslagarne gör helt visst våra ungdomar mycket godt och sätter ordning och skick på dem samt lärer dem att uppfylla allt hvad meborgerliga plikter heter . . . Blodskatt måste vi nu en gång för alla betala. Det är oundvikligt . . . Och då så förhåller sig, är det väl rättast, att den fördelas lika på alla.»

»Jag skulle medgifva sanningen häraf, om det genom denna fördelning komme mindre på hvarje enskild persons lott. Men ingalunda sker det så . . . blodskatten fördelas icke . . . den ökas blott, ju flera offer man lyckas sätta in i leden. Jag vågar hysa den förhoppningen, att förslaget om allmän värnplikt icke må gå igenom. En människotanke förmår icke i förväg beräkna de ohyggliga gräsligheter, till hvilka ett så blodigt system kan leda . . .»

»Men, min käre Tilling, Ni går alldeles för långt!»

»För långt!? . . . Det kan man aldrig göra, ja, spärra icke så himmelsvidt upp ögonen! . . . Jag menar, hvad jag säger. Man kan aldrig gå för långt, ty af allt hvad man företar sig, af alla de planer man smider, måste man söka draga ut de yttersta konsekvenserna . . . så långt ens tankeförmåga räcker. Nyss liknade vi under vårt samtal kriget vid ett schackspel. Äfven politiken är ett sådant, ers excellens, och det är en dålig schackspelare, som icke förmår tänka längre än *ett enda* drag, utan sitter där och yfvar sig, så snart det lyckats honom att hota en bonde. Jag

vill nu draga ut konsekvenserna af värnpliktsprincipen ... Huru skulle det gå, om t. ex.... sedan man uppnått den högsta möjliga åldersgränsen för en tjänstbar soldat, man ändå icke hade tillräckligt antal stridande män, utan vore nödsakad att uppställa — fruntimmersregementen? Gör en nation detta, måste de andra ofördröjligen följa exemplet ... Och en annan sida af saken är denna: *hvar* finnes gränsen för uppkonstruerandet och tillverkningen af nya mordredskap, nya helvetesmaskiner? ... O, hvilket vildt, blindt, från afgrunden härstammande krigsraseri!»

»Lugna Er, lugna Er! För all del, lugna Er, käre Tilling! ... Ni talar ju som en verklig fantast. Om Ni förmådde uppfinna ett ofelbart medel att afskaffa kriget, så vore det ju godt och väl. Men klokare hufvud än Ert hafva förgäfves funderat på den saken. Och enär det nu faktiskt är en omöjlighet att afskaffa kriget och bannlysa det från jorden, så måste naturligtvis hvarje nation, som är rädd om sin existens och vill värna denna, förbereda sig genom rustningar, förbereda sig för att kunna i afgörandets stund vinna seger i kampen för tillvaron. Är det inte 'kampen för tillvaron', som den där moderne naturforskaren Darwin tagit till slagord?»

»Jag», yttrade min Fredrik, »jag kan föreslå Eder ett ofelbart medel att afskaffa kriget.»

»Och det heter?»

»Internationella skiljedomstolar!»

»De suveräna staterna skulle aldrig underkasta sig en dylik domstols beslut ... Nationerna skulle vägra att böja sig inför ett sådant utslag.»

»Nationerna! ... Säg hellre, att diplomaterna, potentaterna och alla andra mäktiga skulle vägra att ställa sig en sådan dom till efterrättelse. Men folket? ... Folkets önskan om fred är alltid varm och uppriktig»

* *
*

Nyåret 1867.

Nyårsaftonen firade vi ensamma, min Fredrik och jag. När salongens ur tillkännagaf midnattstimmen, yttrade jag med en suck:

»Erinrar du dig den skål, som min stackars far utbringade vid denna timme för blott ett år sedan?... Detta minne afskräcker mig från att önska dig lycka ... ty framtiden bär ju så mycket fruktansvärdt i sitt sköte, och ännu har aldrig någon önskan, om än så varm, förmått afvända det... Det ser ut, som om...»

»Jo, jag menar, att det ser ut, som om en dylik lyckönskan vore synnerligen ägnad att framkalla just de olyckor, just den förbannelse, man så gärna ville undslippa....»

»Nåja... jag tror, att du har rätt... låtom oss därför vid detta årsskifte tänka på den framfarna tiden och på det nu inbrytande året! Hvad allt har du icke uppleft under det nu gångna året, du min egen stackars modiga lilla hustru!... Dina käras grafvar... de hemska dagarne på de böhmiska slagfälten...»

»Aldrig skall jag ångra, att jag fått se krigets fasor och elände på närmaste håll... aldrig... ty detta gör, att jag nu kan med hela min själ deltaga i dina sträfvanden.»

»Vi måste framför allt ägna all vår omsorg åt din — vår lille Rudolfs uppfostran, så att han, när vi en gång icke mera finnas till, kan fortsätta vårt arbete och möjligen skörda frukterna af våra sträfvanden. Under vår tid komma vi nog icke att få något synbart mål i sikte, någon möjlighet att till verklighet omsätta våra idéer om en evig fred, men möjligen kan ett så härligt mål upphinnas under Rudolfs tid... Hör du?... Hör, huru folkmassorna jubla på gatorna! De fröjda sig åt det nya året, fastän det gamla året, hvilket hälsades med samma jubel, medförde så oändligt stort och bittert lidande... Ack, huru lätt är det icke för människorna att glömma!»

»Förebrå dem icke denna förmåga, min Fredrik! Äfven jag börjar betrakta den flydda tidens lidanden och smärtor såsom en dröm, och min djupaste, varmaste känsla nu för ögonblicket är lyckan att äga dig kvar, min älskling. Jag tror också, att vi nu hafva en skön framtid för oss. Vi älska ju hvarandra, vi hafva samma åsikter och gemensamma intressen, vi befinna oss i en självständig ställning, ja, vi äro rika ... huru många härliga njutningar kan icke lifvet ännu hinna att bereda oss, innan vi gå bort! Vi kunna ju t. ex. företaga resor och lära känna världen, den sköna, härliga världen, ty den *är* skön så länge fred härskar, och nu föreligger helt visst några fridfulla år, kanske många sådana ... Och om ett nytt krig skulle bryta ut, behöfver ju icke du deltaga däri, sedan du nu tagit afsked från tjänsten ... Och Rudolfs lif är icke heller hotadt, då han ju icke kommer att blifva officer ...»

»Men tänk, Marta, om minister »Visserligens» förutsägelser skulle gå i fullbordan, så att man äfven hos oss inför allmän värnplikt!»

»Åh! ... Barnsligheter! ... Hvad jag ville säga var detta: vi resa, vi uppfostra vår Rudolf till ett mönster bland unga män och människor ... vi fullfölja vårt ädla mål att göra propaganda för freden och — vi älska hvarandra.»

»Ack, min hjärtevän! Min innerligt älskade lilla hustru! Mitt lif! ... Mitt allt!»

Han drog mig till sig och kysste mig med varm innerlighet. Detta var första gången sedan den gräsliga skilsmässans, fasans, sorgens, krigets tid, som en glöd af passion blandade sig i hans smekningars milda ömhet ... en glöd, hvilken fortplantade sig till mig och uppfyllde mig med ljuf berusning. Vi glömde både krig, kolera och död ... och vår lilla dotter, som föddes den 1 okt. 1867, erhöll i dopet namnet Sylvia.

* *
*

När maj kom, reste vi till Paris för att besöka utställningen. Jag hade ännu aldrig sett den praktfulla världsstaden vid Seinen. Jag var såsom bländad af dess prakt och det utomordentligt rörliga lifvet. Paris hade också aldrig kunnat visa sig mera till sin fördel än nu, då kejsardömet stod på höjden af sin glans och nästan alla Europas monarker voro församlade där. Icke såsom en hufvudstad för ett enskildt land och folk föreföll mig nu denna lysande stad, utan såsom en internationell hufvudstad ... denna samma stad, som tre år senare blef bombarderad af sin granne i öster. Alla Europas folkslag hade samlats till en fredlig täflan på Marsfältet, där det stora utställningspalatset blifvit uppbyggdt. Rikedomar, konstverk, industrialster voro här sammanhopade i så oerhörda massor, att hvarje besökande måste känna sig stolt öfver att lefva i en så långt framskriden och alltjämnt framåtsträfvande tid. Och jämte denna stolthet borde väl den föresatsen väckas i hvarje hjärta, att icke mera hejda denna kolosala och välsignelsebringande kulturutveckling genom ett brutalt, ett bestealiskt förstörelseraseri. Här voro ju nu församlade konungar, furstar, diplomater, inflytelserika män af all slag. De voro kejsarparets gäster. De öfverbjödo hvarandra i artigheter, lyckönskningar och vänskapsbetygelser ... var det väl möjligt att de samtidigt gingo och rufvade på tillfälle att växla skott, bajonettstötar och sabelhugg med sina franska vänner eller med hvarandra? ... Nej, sade mitt hjärta, det är icke möjligt, absolut icke! Jag drog icke en, utan många suckar af lättnad. Hela denna bländande, festliga utställning tycktes mig vara en borgen för en ny, glad æra af många, många fridens år. Det skulle tyckte och tänkte jag, vara någonting så oerhördt som ett öfverfall af vildar, som skulle kunna sätta vapen i händerna på dessa civiliserade människor. Men draga svärd mot hvarandra, det skulle de aldrig mera kunna. Det skulle vi väl aldrig någonsin mera få upplefva. Hvad som styrkte mig i detta hopp var ett från trovärdigt håll inganget meddelande, att kejsar

Napoleons älsklingsplan var *allmän afväpning.* I »preliminärartiklarna till den eviga freden» uttryckes denna tanke med följande ord:

»Stående härar (*miles perpetuus*) skola med tiden helt och hållet afskaffas, ty sådana äro alltjämt en krigshotelse mot andra stater. Den ena statens rustningar tvinga den andra att rusta ännu mera, och slutligen kommer man därhän, att för dylika krigsrustningar icke gifvas några gränser. Till följd af kostnaderna för de stående härarna blir *freden ännu mera betungande än ett kort krig*, och för att blifva befriade ifrån denna börda gifva de själfva anledning till anfallskrig.»

Ingen regering kunde afböja det franska förslaget utan att därigenom röja sin lystnad efter eröfringar. Och hvilket europeiskt folk skulle icke resa sig som en man mot ett sådant afböjande, om det ägde rum. Planen måste lyckas.

Sådana voro mina tankar och förhoppningar, men Fredrik delade ingalunda min tillförsikt.

»Framför allt», yttrade han »betviflar jag, att Napoleon kommer att sätta denna plan i verket. Krigspartiet i Frankrike är öfvermäktigt och kommer att hindra honom därifrån. Dessutom är arméen en lefvande organism, hvilken icke utan motstånd låter nedgöra sig . . . Tvärtom! . . . Det öfverallt framträdande sträfvandet att införa allmän värnplikt visar, att arméens lefvande organism är stadd i utveckling och ingalunda lider af ålderdomskrämpor.»

Vi hade valt vår bostad på Grand Hotel vid Boulevard des Capucines — ett af isynnerhet engelsmän och amerikanare besökt hotell. Endast få voro de landsmän, med hvilka vi sammanträffade — en österrikare är icke böjd för att göra resor. Vi sökte icke någon af våra bekanta. Jag hade ännu icke aflagt sorgen och ingen af oss hyste den allra minsta längtan efter umgänge. Min son Rudolf hade naturligtvis fått följa med. Han var nu en åttaårig, klok och rätt försigkommen liten gosse. Vi hade för hans räkning anställt en ung engelsman, hvilken på samma

gång skulle sköta en barnjungfrus och en informators åligganden. Vi företogo långa utflykter ... Fredrik och jag ... i omgifningarna kring världsstaden, och vi gjorde många besök på utställningen. Det skulle icke varit oss möjligt att medföra Rudi öfverallt. Dessutom var ju nu tiden inne för honom att börja lära sig något,

Ny ... ny ... ny var för mig hela den värld, som här omgaf mig på alla sidor och öfverallt mötte mina blickar. Alla dessa människor, som sammanströmmat från jordens alla länder ... all denna festlighet ... all denna glans ... allt detta vimmel! Jag var nästan bedöfvad och hade svårt att återfinna mig själf. Men huru intressant och fullt af njutning det i och för sig var att mottaga alla dessa nya, öfverväldigande intryck, önskade jag likväl i all tysthet, att jag finge lämna hela detta bullrande, rastlösa, lysande lif samt draga mig tillbaka till någon enslig, fridfull, undangömd vrå af världen, där jag kunde lefva ett lugnt och tillbakadraget lif med Fredrik och mitt barn ... nej, *mina* barn, ty jag ägde det hoppet att ännu en gång blifva moder. Det är ett egendomligt förhållande, att då man lefver i lugn och är afskild från världen, dess äflan och dess buller, då längtar man efter att få upplefva något, efter omväxlingar, efter nöjen och förströelser, men då man befinner sig midt uppe i världsvimlet, gripes man af längtan efter ensamhet, efter ro och lugn.

Från stora världen höllo vi oss fjärran. Endast hos Metternich, vårt lands sändebud, aflade vi ett besök. Men med åtskilliga intressanta litterära och politiska personligheter formerade vi bekantskap.

*   *
*

Så kom ånyo den dag, då min »svåra stund» tycktes kunna inträffa när som helst.

Men huru helt annorlunda hade jag det icke nu i jämförelse med förra gången, då min Fedrik må-

ste lämna mig för Augustenburgarens skull. Nu... under dessa nya sorger... befann han sig vid min sida såsom en kärleksfull make alltid är och bör vara, för att i den svåra, bittra stunden lindra makans smärtor och kval genom sina kärleksfulla blickar, genom ... Ja, känslan af att äga honom i min närhet var för mig så lyckliggörande, att den nästan kom mig att förgäta den fysiska smärtan, de kroppsliga kvalen.

Stunden var inne... resultatet — en flicka!

Denna gåfva från himmelen var just i full öfverensstämmelse med bådas vår gemensamma önskan. Den glädje, som föräldrar hafva af en son, den skulle ju vår lille Rudolf bereda oss. Nu skänkte himlen oss äfven glädjen att få upplefva de fröjder, som en välartad dotter bereder sina föräldrar... ty att vår lilla flicka, att vår Sylvia skulle blifva ett mönster af dygd, skönhet och behag... därom tviflade vi, hennes förtjusta föräldrar, icke ett enda ögonblick.

Men i hvilken hög grad förmår icke lyckan att göra en människa själfvisk. För oss följde nu en tid, under hvilken vi bokstafligen glömde allt, som icke fanns inom vår husliga krets. Skräckbilderna från koleraveckan antogo mer och mer de matta, knappt skönjbara konturerna af en elak dröm, som längesedan försvunnit. Äfven Fredrik slappades i någon mån i fullföljandet af det mål, han föresatt sig ... det ädla målet att kring världen sprida idéen om en evig, en oafbruten fred. Hvarhelst han framställde sina fredstankar, blefvo de mottagna med axelryckningar, bemötta med leenden af öfverlägset medlidande. Ja, äfven högt uttaladt klander blef hans lön. Det heter: »världen vill bedragas», och det är en sanning. Men med samma rätt borde det heta: »världen vill vara olycklig». Så snart någon försöker öfvertyga människorna därom, att krig, jämmer och elände, kunna förebyggas, kunna afskaffas, så heter det genast: »galenskap... utopier... barnsligheter» o. s. v. — Världen är döf och — vill fortsätta att vara döf.

Detta oaktadt lämnade Fredrik aldrig sitt mål helt och hållet ur sikte. Han fördjupade sig allt mer och mer i studiet af folkrätten och satte sig i förbindelse med facklärda på detta område. Samtidigt sysslade han äfven med andra studier, isynnerhet naturvetenskapliga, och i dessa senare deltog jag så ofta det var mig möjligt.

Den vinter, som följde närmast efter Sylvias födelse, tillbringade vi i all stillhet i Wien. Men den därpå följande våren fann oss på resa till Italien. Att resa och lära känna världen, det ingick ju också i det program för vårt lif, som vi uppgjort, och enär vi voro rika och inga band kvarhöllo oss i hemorten, fanns ju intet, som kunde hindra oss att tillfredsställa vår reslust. Att på en lång resa medföra små barn, det är och förblir nu alltid besvärligt, men då man har råd och lägenhet att föra med sig en hel tjänstepersonal, så går äfven detta rätt bra för sig. Jag hade i min tjänst engagerat en gammal trotjänarinna, hvilken skött mig och mina systrar, då vi voro små, men sedan gift sig och nu blifvit änka. Vi kallade henne »fru Anna» och hon ägde mitt fulla förtroende. I hennes vård kunde jag tryggt öfverantvarda icke allenast hela huset och hushållningen, utan äfven min lilla Sylvia, då vi — Fredrik och jag — lämnade vårt hufvudkvarter för att företaga längre och mera tidsödande utflykter. Min lille Rudolf var i lika godt förvar hos sin engelske informator, en herr Foster, men likväl fick den lille käre åttaåringen ofta följa med oss.

Hvilken härlig tid!... Hvilken tid af ogrumlad lycka!... Skada blott att jag då... just medan jag var så lycklig... försummade min röda dagbok! Just då hade jag ägt tillfälle att nedskrifva så mycket skönt, så mycket godt, så mycket, som efteråt och intill min ålders sena höst kunnat vara af intresse. Endast ett erinrar jag mig med visshet — det var en tid af alldeles ogrumlad lycka.

Till vintern 1868 återvände vi till Paris och denna gång undveko vi icke deltagandet i sällskapslifvet.

Snarare måste jag erkänna, att vi, som det heter, störtade oss in i nöjenas hvirfvel. Vi önskade lära känna lifvet äfven från denna sida.

Detta sällskapslif var ganska tröttsamt, men för en kort tid var det intressant och roande. För att skaffa oss ett eget hem i Paris hyrde vi ett litet elegant möbleradt hotell vid Champs Elysées, hufvudsakligen emedan vi ville bereda oss ett tillfälle att i vår tur visa gästfrihet mot de vänner, vi förskaffade oss . . . dessa vänner, af hvilka vi dagligen blefvo inviterade till någon mer eller mindre lysande festlighet. Vår här stationerade minister presenterade oss vid hofvet och efter den dagen voro vi inviterade till kejsarinnans alla måndagsmottagningar. Alla de främmande sändebudens salonger stodo öppna för oss och vi voro gärna sedda gäster hos drottning Isabella af Spanien, prinsessan Mathilda, hertiginnan de Monchy o. s. v. Därjämte blefvo vi bekanta med en mängd literära storheter. Visserligen icke med den största bland dem alla . . . jag menar Victor Hugo, ty denne hade blifvit drifven i landsflykt. Men vi sammanträffade rätt ofta med herrarne Alexander Dumas, både den äldre och den yngre, med Octave Feuillet, med Georg Sand och många andra. Hos en af dessa herrar, han hette Houssaye, voro vi en gång inviterade, till en maskeradbal. När denne . . . författaren till »*Grandes dames*» gaf sina venetianska fester i sitt charmanta hotell vid Avenue Friedland, var det vanligt, att de verkliga »grandes dames» under maskens och förklädnadens skydd uppträdde vid sidan af »les petites dames» d. v. s. bekanta aktriser m. fl. hvilka glänste med diamanter och sin »esprit».

Det är märkvärdigt, att denna lilla »stora värld» och hvad som tilldrager sig inom densamma, förefaller vara en sådan obetydlighet, förefaller så liten, när man befinner sig midt inne i dess brusande ström af festligheter och nöjen. Ett noggrannt iakttagande af lagarna för »chic» och för elegans anses i dessa kretsar såsom en af de mest allvarliga plikter, hvilka åligga mänskligheten. Att på en teater sitta på en

annan plats än första raden — att i Boulognerskogen åka efter ett spann, på hvilket en hästkännare kan sätta något fel, att på en hofbal uppträda i annat än en ny dräkt, som kostat minst 2- à 3,000 francs... o, allt detta och mycket annat sådant nonsens skulle vara ett oförlåtligt och evigt oförlåtligt brott mot etiketten.

För oss österrikare ådagalade man stor sympati i Paris. Under de samtal i politik, som ofta förekommo, gjorde man ofta anspelningar på en kommande revanche för nederlaget vid Sadowa, liksom om det varit en absolut nödvändighet, att det för två år sedan lidna nederlaget ovillkorligen måste utplånas genom någon ny seger. Liksom om sådant kunde någonsin genom något medel godtgöras! Om slag icke kunna försonas på annat sätt än genom nya slag... ja, då är man ju nödsakad att slåss i evighet. Emedan min man varit militär och deltagit i fälttåget mot preussarne, ansåg man det såsom höjden af artighet mot mig och honom att tala om den stundande sadowahämnden, hvilken redan betraktades såsom nödvändig för »den europeiska jämnvikten». Att vid första lägliga tillfälle tillfoga Preussen ett grundligt nederlag, det hade, så att säga, blifvit en folkpedagogisk nödvändighet. Pä väggen hängde redan en piska — *la revanch de Sadowa* — — och den skulle susa ned öfver hans hufvud, hans nakna rygg...

Ja, sådana voro de tröstegrunder, man i Paris uppdukade för oss, men vi senterade icke välmeningen. Vi anságo och anse, att en redan timad olycka icke kan utplånas genom en ny sådan... lika litet som en ny oförrätt. Också försäkrade vi med stort eftertryck, at vi icke hyste någon mera innerlig önskan än den, att den nu rådande freden aldrig, aldrig någonsin måtte brytas.

I själfva verket var detta äfven kejsar Napoleons innerliga önskan. Vi umgingos lifligt med personer, hvilka stodo kejsaren och hans familj nära, och vi hade därför det allra bästa tillfälle att lära känna hans verkliga åsikter, sådana han uttalade dem i mera

förtroliga kretsar. *Han icke endast önskade en tillfällig fred, han umgicks med planen att föreslå makterna en allmän afväpning.* Men han kände icke tillräckligt fast mark under sina fötter. Han ansåg sin ställning i landet icke vara tillräckligt säker, att han skulle kunna våga för närvarande sätta denna plan i verket. Han visste... kanske bättre än någon annan ... att missnöje, och ett starkt sådant jäste och kokade bland befolkningen, och i tronens omedelbara närhet, i kejsarens närmaste omgifning fanns ett starkt och talrikt parti, hvilket gjorde sig all möjlig möda för att vid alla möjliga tillfällen i kejsarens närvaro insinuera, att det enda medlet till räddandet af kejsarens makt vore ett lyckligt krig. Det behöfdes endast en militärpromenad till Rhen, ett triumftåg till gränsen, så skulle den napoleanska dynastien vara för evärdlig tid befästad på Frankrikes tron ... I längden voro ju ett krig med Preussen alldeles oundvikligt. — Ja, i denna stil fortsatte man sina upphetsningsförsök, men till våra öron trängde blott ett svagt eko af alla dessa krigiska agitationer. Man är ju så van att finna tidningarna anslå sådana toner — ja, nästan lika regelbundet som bränningarna brusa vid en af klippspetsar och ref uppfylld strandbädd. Men just vanan att höra sådant gör att man icke genast tänker på verklig storm. Man lyssnar helt lugnt och tryggt till orkestern, som spelar sina glada melodier vid stranden ... bränningarne utgöra endast den dofva, dämpade grundton, på hvilken ingen gifver akt.

*　　*

*

Det glada, det af nöjen och förströelser öfveruppfyllda lifvet i Paris uppnådde sin kulmen under våren. Då företog man långa promenadturer i vagn genom Boulognerskogen ... då gjorde man besök i konstutställningarne, då deltog man i trädgårdsfesterna, då bevistade man kapplöpningarne o. s. v. Men

det oaktadt måste man naturligtvis, om man ville vara *comme il faut* besöka teatrarne, deltaga i de stora middagarna, soiréer m. m., alldeles som midt under vintern.

Men när sommaren på allvar gjorde sitt intåg i landet och »Grand-Prix-dagen» var öfverstånden, började medlemmarne af societeten att lämna Paris för att tillbringa sommaren på annat håll. Somliga foro till Baden-Baden ... åter andra till sina slott eller gods ... prinsessan Mathilda till St. Gratien, hofvet till Compiégne o. s. v. Våra vänner bestormade oss med uppmaningar att välja något af dessa mål, men vi erforo alls icke någon böjelse eller lust att nu i sommarhettan återigen underkasta oss vinterns nyss öfverståndna lyx och förströelsekampanj. Icke heller hade jag någon lust att för närvarande återvända till Grumitz, där mina smärtsamma minnen naturligtvis skulle åter uppvakna. För öfrigt skulle vi på Grumitz icke kunnat få njuta af det lugn och den stillhet, som vi efterlängtade, ty i trakten däromkring bodde ju så många släktingar och vänner, hvilka icke skulle lämna oss ro. Därför valdes ännu en gång såsom uppehållsort under sommaren en liten stilla vrå i Schweitz.

Vår vistelse där blef verkligen en rekreationstid. Långa stunder, ägnade åt läsning! Långa stunder, ägnade åt lekar med barnen! Och ... det bästa af allt ... inga anteckningar i de röda häftena — ett säkert tecken till, att jag hade sinnesro och lefde ett sorgfritt lif!

Äfven hela Europa tycktes vara mycket sorglöst och mycket lugnt. Åtminstone förmådde hvarken jag eller min Fredrik upptäcka någon »svart punkt». Man hörde icke en gång talas om den ryktbara *»revanche de Sadowa»*. Det största bekymmer, jag då erfor, bereddes mig af tankarne på den sedan ett år i Österrike införda allmänna värnplikten. Jag hade svårt att finna mig däri, att min Rudolf ändå *måste* blifva soldat.

»Ett år såsom frivillig ... det är ju icke mycket», försökte Fredrik att trösta mig.

Men jag skakade mitt hufvud och yttrade:

»*En enda dag är för mycket*. Man borde icke tvinga någon människa att, om också endast för en enda dag, bestrida en tjänst, hvilken hon hatar, ty under denna dag måste hon visa motsatsen till hvad hon i verkligheten känner, ja, hon måste svära att med glädje uppfylla sådana plikter och skyldigheter, som hon afskyr ... Kort och godt! Den människa, som vill framåt här i världen, som vill höja sig öfver allmänna nivån, som vill blifva och under hela sitt lif fortsätta att vara något, den måste ljuga ... ljuga .... ideligen ljuga ... intet annat än ljuga, intet annat än handla och vandla mot pliktmedvetandet och i strid mot samvetet ... Mot säger jag, och därifrån viker jag aldrig: min son skall jag framför allt uppfostra till sanningskärlek, till uppriktighet, till att aldrig vika en enda linie, en enda millimeter från pliktens och rättvisans väg.»

»Ja», svarade Fredrik. »Jag instämmer af hjärtat gärna i allt hvad du säger. Men vi lefva nu i en värld och i en tid, som vi icke förmå forma efter vår vilja, vore denna än så god. Om dina planer med Rudolf skulle kunna utföras, borde han vara född minst hundra år senare ...»

Nu, då vi tillbringade ett lif i ensamhet, afskilda från hela världen, och aldrig sågo andra människor än de, som levererade bröd, kött, fisk och andra för hushållet nödvändiga artiklar — ja, nu hade Fredrik ro och kunde ostördt ägna sig åt sitt arbete ... Ja, det var i sanning en lugn, en lycklig tid. Men det oaktadt afstodo vi icke från vår föresats, att nästa vinter skulle vi tillbringa i Paris.

Ja ... människan spår och gud rår, säger ett ordspråk, hvars sanning hvarje dag ådagalägges inför våra ögon. Vår Paris-resa måste uppskjutas till en oviss framtid, ty under loppet af december insjuknade vår lilla skatt, vår Sylvia. Och under hennes sjukdom voro naturligtvis våra dagar och våra nätter

uppfyllda af oro. Allt hvad världshistoria heter... Napoleon III... Henrik IV... Bismarck... allt trädde naturligtvis hos oss i bakgrunden: vår lilla rara flicka var ju döende...!

Men... gud vare ändå lof!... hon dog icke, hon lefde upp igen. Efter två fruktansvärda veckor var hon återställd, ja, det vill säga, att all omedelbar fara då var öfver. Men läkaren förbjöd oss att utsätta henne för den stränga vinterkylan — och således måste vår resa till Paris uppskjutas till början af mars månad.

Huru djupt hade vi icke blifvit uppskakade genom denna sjukdom och detta tillfrisknande! Men på samma gång hade denna ångest ännu närmare förenat våra hjärtan. Jag hade ansett detta omöjligt, ty vi stodo hvarandra i alla hänseenden så nära. Men en gemensam bäfvan och fasa för en afvaktad grym olycka... gemensamma sorger... gemensamma glädjetårar... ack, om någonting i världen kan sammansmälta två själar till en enda, så måste det vara just detta.

* *

*

Aningar?!... Bah! Någonting sådant existerar icke. Ty om någonting funnits, som haft en aflägsen gemenskap med det, som man kallar aningar, skulle Paris helt visst icke på mig kunnat göra det glada, det leende, det af fröjd och lefnadslust uppfyllda intryck, som det verkligen gjorde, då vi anlände dit en solbelyst marsdag år 1870. Nu... efteråt... vet man ju litet hvar i hela världen, hvilka hemska olyckor, som förestodo denna stad endast en kort tid därefter... Men hvarken jag eller någon annan hade då ens en skymt af en aning om något sådant.

Redan i förväg hade vi genom anlitande af en agents bemedling lyckats få hyra samma lilla hotell, som varit vår bostad under det föregående året, och

vid dess stora, i grekisk stil hållna port mottogos vi af vår förre *maître d'hôtel*. Under färden från stationen till denna vår bostad mötte vi en och annan af våra gamla bekanta samt utbytte med dem glada, stundom hjärtliga hälsningar. De tusende små kärror med till salu hållna violer, som vid denna årstid vimla på gatorna i Paris, fyllde luften med så ljuf doft, att man tydligen erfor, att nu var det vår. Mot vattenkonsternas glittrande kaskader bröto sig solstrålarne i alla regnbågens härliga färger och utströdde hela regn af gnistor öfver seldonen, öfver vagnslyktorna. Bland andra mötte vi äfven den sköna kejsarinnan. Hon passerade oss i en *à la Daumont* förspänd vagn samt hälsade mig hjärtligt, då hon kände igen mig.

»Hvad Paris ändå är skönt!» utbrast Fredrik.

Min känsla för tillfället var en barnslig glädje öfver att under en tid få vistat därstädes. O . . . om jag blott vetat . . . o, om jag endast anat, hvad som förestod i denna nu af glans, af rikedom, af fröjd och glädje så strålande stad! . . .

Det var vår afsikt att under denna vår vistelse i Paris draga oss undan från allt hvad societetslif heter. Dess bullrande nöjen tilltalade oss icke. Från början förklarade vi, att vi icke ämnade mottaga några inbjudningar till baler, och från de stora mottagningarne uteblefvo vi. Teatern besökte vi endast vid de tillfällen, då någon pjes uppfördes, hvilken väckt särskildt och berättigadt uppseende. Följaktligen tillbringade vi våra aftnar i hemmet, antingen ensamma med hvarandra . . . och detta funno vi alltid angenämast . . . eller tillsammans med en liten krets af mera intima vänner.

Och hvad nu beträffar våra planer att söka arbeta för förverkligandet af kejsarens afväpningsidé, så hade vi snart och lätt funnit, att allt dylikt arbete skulle vara fruktlöst. Napoleon III hade visserligen ännu icke helt och hållet uppgifvit denna idé, »men», hade han yttrat, »just den nu innevarande tidpunkten är icke lämplig till att bringa denna idé till utförande

i verkligheten. De personer, som omgåfvo kejsar Napoleons tron, voro samt och synnerligen medvetna därom, att denna tron icke stod på säkra fötter. Bland allmogen och borgerskapet rådde missbelåtenhet, och för att nu hålla denna inom vederbörliga skrankor var man nog oförståndig att till den yttersta stränghet skärpa alla polis- och censurförordningar ... hvaraf naturligtvis följden blef ett ännu större, ännu djupare, ännu mera allmänt missnöje.

Och vissa personer ... hvar finnas icke fåglar, som med sitt kraxande båda olycka? ... vissa personer fasthöllo envist vid den satsen: »det enda, som förmår åt kejsartronen återskänka dess glans, är ett krig ... naturligtvis ett lyckligt krig! ... Till ett sådant krig fanns nu visserligen för ögonblicket icke någon utsikt, men att tala om en allmän afväpning, det var naturligtvis isynnerhet just nu mycket malplaceradt ... ja, rent af fåvitskt. Därigenom skulle ju skingras och förstöras hela den härliga nimbus, som omgaf namnen »Napoleon» och »Bonaparte» ... denna härliga nimbus, som på den nu regerande »lille» arfvingen kastade ett återsken af den *store* Napoleons ära. Dessutom hade vår regerings korrespondens med Bismarck icke varit tillfredsställande. Icke heller korrespondensen med Österrike var af glädjande art. I båda dessa länder var man mycket ifrigt sysselsatt med att utvidga landtvärnet ... ja, landtvärnet, ty orden »armé» och »krigshär» äro ju numera icke modärna. Nej, landtvärn skall det heta. Det låter ju så fosterländskt, och följaktligen klingar det så vackert. Och då nu landtvärnsväsendet skulle utvidgas, så var det ju en gifven sak, att hvartenda ord om allmän afväpning skulle vara ett skärande missljud i den välljudande krigsmusiken. Just för att vidmakthålla fredens välsignelser ... just därför ... naturligtvis icke af någon egoistisk anledning!!! ... måste man öka ... oaflåtligt öka ... med ansträngande af folkets hela bärkraft öka stridskrafterna eller, såsom man behagade kalla det, värnkrafterna. Man sade: »fransmännen äro icke att lita på ... icke hel-

ler kunde man tro ryssarne om godt ... ännu mindre voro italienarne att tro». De sistnämnda, sade man, skulle naturligtvis genast infalla i Trient och Triest, så snart ett lämpligt tillfälle ville erbjuda sig. Ja ... hufvudsumman af allt hvad man pratade, af allt hvad man kannstöpte var: enda sättet att bevara freden är att förstärka landtvärnet! Gör hvarje manlig individ till soldat! Sedan må det gå med de fredliga yrkena och med det mänskliga framåtskridandet hur som hälst!

»Tiden är ännu icke mogen för inverkan af ett arbete för evig fred här på jorden», yttrade Fredrik. »Detta visar sig tydligt och klart genom sådana meddelanden som dessa. Naturligtvis måste jag uppgifva hvarje tanke på, hvarje hopp om att kunna personligen bidraga till förverkligandet af tanken »frid på jorden». Tiden är ännu icke mogen. Kanske skola årtusenden förgå, innan människan utvecklat sig så mycket, att hvad som ännu finnes kvar af vilddjur, af rofdjur, af roffågel i hennes natur hunnit försvinna. Det vore alldeles hopplöst, om jag skulle under dylikt förhållande arbeta för fredsidéen, ty hvad förmår jag ensam uträtta ... ack, det är ju så försvinnande litet ... Men från mina åsikter i denna sak viker jag aldrig.»

Nåja ... mitt hopp om genomförandet af en allmän afväpning hade ju gått i kvaf. Men det återstod mig dock en liten tröst, denna: för närvarande finnas inga politiska moln vid horisonten. För närvarande är intet krig i sikte. Krigspartiet ... och mäktigt var detta ... hade sina försänkningar både vid hofvet och bland de djupa lederna af folket och detta krigslystna parti hade den åsikten, att »dynastien måste uppfriskas med blod», samt att Frankrike just nu behöfde skära och insamla nya lagrar på blodbesudlade slagfält. Men för närvarande måste det afstå från sina anfallsplaner och från att utföra »den lilla militärpromenaden till Rehn». Frankrike saknade nämligen bundsförvandter ... i landet rådde en förskräcklig torka ... säden växte knappt en tredje-

dels meter hög, innan den satte frukt... foderbrist var alltså att förvänta... regeringen var nödsakad att minska rekrytkontingenten... ingen sväfvande fråga stod för tillfället på dagordningen. I allsköns korthet sagdt: freden i Europa var tryggad. Åtminstone förklarade herr Ollivier detta med stora ord från talarestolen.

Tryggad! ... *Freden tryggad*! Med hvilken glädje upprepade jag icke hundra gånger dessa två ord! Ja, de upprepades... stundom med kolossal fetstil... i alla tidningar. Många, många tusenden af människohjärtan fröjdade sig med mig. För de flesta människor är en tryggad fred en stor välsignelse. Men... men... huru mycket var väl denna trygghet värd?...

Det var den 30 juni 1870, som en fransk statsman skroderade om fred. Vi fingo alla snart veta, hvilket värde dessa hans försäkringar ägde. Och vi hade redan då bort veta, att dylika öfver statsmäns läppar gående försäkringar... till hvilka allmänheten alltid lyssnar med samma eviga, outtömliga, naiva förtroende... icke alls utgöra ens en skymt af den allra minsta borgen för fredens upprätthållande. »För tillfället står icke på dagordningen någon sväfvande fråga, och *därför* är freden betryggad»... o, hvilken svag, hvilken ömklig logik! Sådana frågor kunna ju hvilka ögonblick som helst sväfva fram på den politiska himlen i form af svarta moln. Man har ju vid dylika tillfällen nu för tiden intet annat urladdningsmedel än — kriget. Ja, först när man hittat något annat botemedel mot sjukliga politiska pestbölder än kriget, först då kan man känna sig trygg i fråga om fredens bestånd.

*   *

*

Den tid kom, då parisersocieteten skingrades åt alla håll. Vi däremot stannade kvar för att afsluta ett... såsom vi tyckte... mycket fördelaktigt köp.

Där fanns i Paris en amerikanare, hvilken börjat byggat ett nu halffärdigt litet hotell vid *Avenue de l'Imperatrice.* Hans affärer i Amerika hemkallade honom plötsligt. Vi blefvo erbjudna att köpa det för ett pris, hvilket endast föga öfversteg den kostnad, man redan nedlagt därpå. Vår afsikt var ju att allt framgent hvarje år tillbringa någon tid i Paris, och därför afslöto vi köpet. Men då vi själfva ville öfvervaka husets iordningsställande, stannade vi tills vidare kvar i Paris. Det är för resten en af de angenämaste sysselsättningar i världen att pryda och smycka sitt eget hem, och därför stannade vi kvar samt utsatte oss för obehaget af en sommarvistelse inom stadens hank och stör.

Fastän en mängd människor lämnade Paris, behöfde vi dock icke sakna sällskapliga förströelser eller umgänge. Prinsessan Mathildas slott St. Gratien, slottet Moneby, baron Rotschilds villa Ferriéres och åtskilliga andra sommarställen, tillhörande personer inom vår umgängeskrets, lågo i närheten af Paris, och vanligen besökte vi två eller tre af dem hvarje vecka.

Det var hos prinsessan Mathilda jag allra först hörde talas om »den sväfvande frågan». Sällskapet satt . . . efter intagen frukost . . . på terassen, där man hade en härlig utsikt öfver parken. Jag erinrar mig icke alla de närvarande, men jag har icke glömt, att bland oss fanns den som vanligt snillrike och kvicke författaren till »Jesu lif», herr Renan, och att han nästan ensam förde ordet. Han var visserligen en ovanligt ful man, men hans snille förlänade honom tjusningsförmåga, såväl fulheten som tjusningskraften voro otroliga.

Naturligtvis töfvade det icke länge, innan samtalet kom att röra sig inom politikens områden. *Man sökte en kandidat till spanska tronen . . .* En prins af huset Hohenzollern skulle erhålla kronan . . . o. s. v. Jag lyssnade knappast till hvad som yttrades i denna fråga, hvilken jag då ansåg vara af ringa eller ingen betydelse hvarken för mig eller för någon annan af de närvarande. Men då inföll någon:

»En hohenzoller! . . . Det skall Frankrike aldrig medgifva . . .!»

Dessa få ord skuro mig i själen, ty man vet, hvad det betyder, då man i diplomatiska och politiska ting begagnar orden: »icke medgifva, icke tåla eller icke fördragas». Då dessa ord yttras af ett lands styrelse, ser man genast i andanom den jätteliga jungfrustaty, som personifierar detta land, trotsigt kasta hufvudet tillbaka och föra handen till svärdfästet.

Man förde emellertid snart andra ämnen på tal, och ingen i vår krets kände ens en aning om, hvilka följder den spanska tronföljarefråga skulle få för oss. Men detta trotsiga: »det skall Frankrike aldrig tåla» fäste sig i mitt minne såsom ett skärande missljud.

Från denna dag trädde spanska tronföljarefrågan allt mera i förgrunden. Dag efter dag växte dess plats i tidningarne, blef den mer och mer föremål för alla samtal. De flesta ansåg att frågan om en hohenzollersk prins som regent i landet på vår andra sida vore liktydig med en preussisk krigsförklaring. Men ännu hyste hvarken Fredrik eller jag eller någon af våra umgängesvänner någon fruktan för krig. Hvad oss själfva beträffar, sysselsatte vi oss mera med iordningsställandet och smyckandet af vårt hus, än med politiken.

Men småningom började äfven vi lystra och betrakta alla de politiska förhållandena med större uppmärksamhet. Ty liksom en susning bland trädens grenar plägar bebåda den annalkande stormen, så gifvas verkligen vissa tecken, som föregå och bebåda ett krig. »Vi måste hafva krig . . . vi skola hafva krig» . . . dessa ord liksom ljödo i luften i Paris, öfverallt, hvarthän vi än kommo. Då kände jag mig gripen af en outsäglig ångest. Icke just för de mina, ty vi österrikare stodo ju tillsvidare utanför leken. Men jag och min Fredrik hade lärt och vant oss att icke betrakta kriget från nationell, utan från allmänt mänsklig synpunkt . . . och huru mycket af det sannt

mänskliga, som inbegripits i kriget, det veta vi ju. Det uttryckes genom följande ord, hvilka jag en gång hörde Guy de Maupassant yttra:

»När jag tänker på ordet »krig», kommer öfver mig en rysning, liksom om man i min närvaro talade om inkvisition, spöstraff, kåk, galge och alla andra afskyvärda ting.»

När den underrättelsen inkom, att general Prin hade erbjudit prins Leopold spanska kronan, höll härtig de Grammont i parlamentet ett med stor entusiasm hälsadt längre tal, hvari han bland annat yttrade ungefär följande:

»Vi vilja icke inblanda oss i främmande staters angelägenheter, men på samma gång tro vi oss icke vara förpliktade att tåla och fördraga, att en främmande makt genom att på Karl V:s tron uppsätta en af sina många prinsar rubbar jämvikten i Europa» ... (Ack, denna jämvikt, hvilken blodtörstig, hvilken efter krig törstande hycklare var icke den, som uppfann denna tomma fras!) ... »Och genom störandet af bemälda jämnvikt skall Frankrikes ära, skola Frankrikes intressen råka i fara.»

Jag har hos Georg Sand läst en berättelse med titeln: Gribouille. Denna Gribouille har den egenheten, att, så snart det börjar regna, hoppa ned i floden för att icke blifva våt. Då jag hör eller läser, att krig förklaras i ändamål att därigenom förebygga faror, tänker jag alltid på bemälde Gribouille ... En prins af hohenzollerhuset skulle helt visst kunna sättas på både Karl V:s och åtskilliga andra troner, utan att Frankrikes ära eller Frankrikes intresse skulle däraf komma att lida tusendelen af den skada som tillfogas detsamma genom den satsen: »detta kunna vi icke tåla, icke fördraga».

»Vi hysa emellertid», fortsatte hertig de Grammont, »den fasta och orubbliga tillförsikten, att detta fall icke skall inträffa. Vi räkna i detta fall på Tysklands klokhet, liksom på den spanska nationens vänskap. Men skulle detta hopp visa sig vara falskt ... ja, då, mina herrar, då skola vi veta att utan tvekan,

utan dröjsmål fullgöra vår plikt, starka i det medvetandet, att I, mina herrar, ja, att hela nationen står stödjande bakom oss . . .»

Stormande, larmande bifallsrop!

Från denna stund började i tidningspressen ett formligt upphetsande till krig. Bland dem, som mest utmärkte sig, under denna galenskaps period var herr Emile de Girardin, hvilken med sin kända kraft, sin obestridliga vältalighet sökte uppelda sina landsmän till att behörigen tukta och bestraffa den oerhörda tyska djärfhet, som låg inbegripen i den hohenzollerska kanditaturen till spanska tronen. Det hette, »att franska folket skulle på sin äras sköld sätta en outplånlig fläck, om det icke inlade sitt veto mot denna sak. Och detta fastän man nog kan förstå, att Preussen icke kommer att frivilligt gifva efter, emedan det är nog vanvettigt att vilja just genom denna fråga frambesvärja kriget. »Berusadt af sina framgångar under år 1866», fortsatte Girardin, »tror det sig kunna utsträcka sina plundringståg ända till andra sidan Rhen. Men på stranden vid vår sida af denna flod stå lyckligtvis vi och visserligen skola vi betaga de preussiska pickelhufvorna lusten att inlåta sig på dylika företag . . . o. s. v.»

I denna stil fortsättes det alltjämt. T. ex.:

»Napoleon den tredje önskar visserligen . . . enligt hvad vi inhämtat af personer, som stå honom nära . . . vidmakthålla freden, men de flesta inom hans omgifning anse, att ett krig icke kan undvikas samt att . . . då nu folket är missbelåtet med regeringen . . . det allra bästa medlet för regeringen att återvinna sin förlorade prestige vore ett lyckligt krig.

Så börjar man en notväxling med de öfriga europeiska kabinetten för att inhämta deras åsikter i denna så föga viktiga tronföljareangelägenhet. Hvartenda kabinett förklarar, att det önskar bevarandet af freden. I Tyskland offentliggör man ett från folket härstammande och af bland andra äfven Liebknecht undertecknadt manifest, i hvilket det heter:

»Blotta tanken på ett franskt-tyskt krig är en förbrytelse.»

Benedetti skickas såsom utomordentligt sändebud till konungen af Preussen för att uppmana honom att förbjuda prins Leopold att mottaga den honom erbjudna spanska kronan. För tillfället låg konungen i Ems, sysselsatt med brunnsdrickning ... ja, så sades det åtminstone, och det såg ju så fredligt och bra ut, medan han planlade krig och blodsutgjutelse. Skulden för fredsbrottet skulle naturligtvis vältras öfver på fransmännen. Benedetti begaf sig dit och erhöll audiens den 9 juli.

»Hurudan skall väl utgången blifva?» har jag nedskrifvit i min dagbok. »Jag afvaktar med bäfvande hjärta underrättelsen därom.»

Konungen, som leddes af Bismarck, svarade naturligtvis, att han saknade rättighet att förbjuda en till myndig ålder kommen prins någonting.

Detta hans svar uppfyllde krigspartiets hjärtan med öfversvallande glädje och fröjd; »man vill således drifva saken till sin spets ... Man vill reta oss till det allra yttersta? Ättens hufvudman skulle icke äga rättighet att förbjuda en ättemedlem någonting, om han också behagade vilja kasta sig i den ruskigaste brunn af orenlighet ...! Ja, är det inte rent af en löjlighet?! Man måste vid undersökning af förhållandena komma till det resultat, att alltsammans var en preussisk, en bismarcksk komplott ... o, hvilken blodsskuld kommer icke att hvila på den mannens hufvud en gång, när vi alla måste framförda vara inför den eviga domaren — han, som »rätt dömer»! Allmänna tanken var då för tiden, att huset Hohenzollern ville bereda åt sig fast fot i Spanien för att sedan kunna angripa mitt fädernesland både från öster och från söder! Och denna skymf skulle vi tåligt lida! Vi skulle med lugna sinnen afvakta barbarernas invasion! Vi skulle med tålamod fördraga den blodiga skymfen, att man kastat vår protest i papperskorgen! ... Aldrig! ... Aldrig! ... Vi veta, hvad

äran bjuder oss ... vi känna lifligt, hvad kärleken till fosterlandet befaller oss ...!»

Likt en på råttan lurande katt satt Bismarck i Berlin och följde omsorgsfullt med förvecklingarne. Han ville, han måste hafva ett krig ... hvarför då icke med Frankrike såväl som med något annat af de europeiska rikena? Hvad Frankrike beträffar, visste han ... ty han hade skickliga spioner öfverallt ... att det ingalunda var beredt på ett stort krig, att de till krigsutrustningarne anslagna medlen försnillats ... med få ord, att Frankrike — trots årliga kolossala utgifter för armé och flotta, likväl var nästan försvarslöst, att dess med stora ord braskande generaler och marskalkar icke ägde en aning om det verkliga förhållandet, att fabrikanter och leverantörer riktat sig genom folkets penningoffer, att ... med få ord sagdt ... att Frankrike, trots alla uppoffringar, var i denna stund värnlöst.

Men Frankrikes, af sina ministrar och trotjänare skändligt bedragne kejsare visste icke, att den i de framför honom i papper, beskrifna enorma krigsstyrkan var i verkligheten endast en såpbubbla, att regementena voro undertaliga, medan deras officerare tillägnade sig de åt saknade nummer anslagna underhållsmedlen, att vapnen ännu voro gammalmodiga, fastän millionanslag år efter år beviljats för att ordentligt och tidsenligt beväpna hären, att ... med få ord, att den krigsstyrka, som kejsaren af Frankrike verkligen hade skäl att anse såsom den starkaste i Europa, i själfva verket befann sig i en förvirrad oordning, var dåligt väpnad och ännu uslare disciplinerad. Ty när en stat icke anslår tillräckliga medel för krigsmaktens underhåll eller när en stat icke tillser, att dessa medel blifva rätt använda, utan i stället bortstulna af snikna ämbetsmän och militärer ... ja, huru skulle ett rike under slika förhållanden kunna följa med tiden och alltjämt vara lika starkt väpnadt som den väntade fienden?

Nå ... i allmänhetens tanke var nu emellertid hela tvistefrågan undanröjd. Och med stor högtidlig-

het blef kammaren kl. 12 middagen därom underrättad af herr Ollivier, hvilken förklarade hela tvisten vara bilagd. Men samma dag afgingo åtskilliga tåg med trupper och krigsmateriel till Metz. Det var vid samma deputeradekammarsammanträde herr Clement Duvernois framställde denna interpellation:

»Hvilken garanti lämnar man oss för, att icke Preussen kommer att framkalla nya förvecklingar, liknande denna låtsade spanska trondandidatur? sådant måste vi förebygga.»

Ja, nu måste monsieur Gribouille å nyo fram på arenan. Han bröstade sig, han axlade sig, han frustade och han nös, men omsider fick man ändå höra:

»När någon gång ett fint duggregn börjar falla och vi frukta att blifva våta... nåväl. låtom oss kasta oss i floden. Dit tränger icke regnet.»

Ännu en gång blir Benedetti beordrad att afresa till Wien... nej, till Ems var det, ty hans majestät konungen af Preussen höll ännu hof där och sades begagna de hälsobringande baden. Och ändamålet med herr Benedettis resa var att uppmana hans majestät konungen af Preussen till att för all framtid förbjuda trätofröet... prins Leopold att ägna tankar och förhoppningar åt den spanska tronkandidaturen. Man skulle i sanning haft anledning att känna den yttersta förvåning, om någonting annat än en medlidsam och otålig axelryckning blifvit svaret på en så i grund och botten näsvis uppmaning. Och detta borde väl de diplomater hafva insett, hvilka tillrådde och framställde denna uppmaning.

I franska ministeriet ägde den 15 juli ånyo ett minnesvärdt sammanträde rum. Herr Ollivier äskade ett afslag af femhundra millioner i och för krigsrustningar. Och den sedermera så »patriotiske» *Thiers röstade mot detta anslag.* Man anfaller Ollivier. Han genmäler, att han tager på sina skuldror allt ansvar inför samtid och eftervärld. Konungen af Preussen hade... tydligen i syfte att framkalla krig... vägrat att i audiens mottaga det franska sändebudet, och denne hade naturligtvis genast enligt

sin plikt därom underrättat sin regering genom en not. Kammarens vänster fordrar att få se denna not att få höra den uppläsas, men vänstern är underläggsen. Majoriteten opponerar sig under tumult mot denna billiga önskan, att genom begärd omröstning beslutas, att detta dokument (hvilket troligen aldrig existerat) skulle för ingen del få framläggas till allmänt påseende. Samma majoritet beviljade också allt hvad regeringen »äskade» till krigets förande. Ack . . . huru och med hvilket namn skall man beteckna en patriotisk offervillighet af detta slag . . . en offervillighet, hvilken kommer att framkalla nya massmord. Men — tidningarne mottaga och meddela underrättelsen med en nästan omätlig beundran och . . . kammarens beslut upphöjes till skyarne. . .

D. 16 juli. England inblandar sig, söker att förhindra kriget. Förgäfves! . . . Ack, om internationella skiljedomstolar funnits och man å ömse sidor haft tillräcklig civilisation och tillräcklig uppriktighet att respektera en på den vägen åstadkommen skiljedom, huru lätt skulle det icke varit, att utjämna en så obetydlig tvist som denna!

Men uppenbarligen ville preussarne hafva krig med Frankrike på hvilka villkor och genom hvilka medel som helst.

D. 19 juli. Frankrikes sändebud öfverlämnar i Berlin krigsförklaringen i den preussiske regeringens händer.

Nu hade herrar Bismarck och Moltke fått sin vilja fram.

Ordet »*krigsförklaring!*» Det har endast fyra korta stafvelser och den ovetande, den lättsinnige, den med sig själf förnöjde och af ett utbrytande krig icke alls hotade människan kan nog uttala detta fruktansvärda ord med lugn. Men hvad innebär icke detta ord? . . . En half million dödsdomar!

Jag har i de röda häftena infört denna handling, men den är för oss alla så väl bekant, att jag endast behöfver anföra slutorden:

»Frankrike anser sig stå på krigsfot med Preussen.»

Att — »stå på krigsfot!» — Ack, betänker väl den person, som nedskrifver sådana ord vid sitt skrifbord i sin lugna kammare, betänker han väl, att han doppar sin penna i blod, i blodstårar, i brandlågor, i pestgift? . . . Vet han, hvad han gör? Förstår han alla de olyckor, allt det lidande han med dessa två rader förorsakar? Kan han skrifva dessa ord med lugnt klappande hjärta?

Alltså har stormen ännu en gång blifvit lössläppt. Och detta till följd af en tronkandidatur, som aldrig varit allvarligt menad, utan endast blifvit af herr Bismarck påfunnen såsom ett godt medel att uppreta Frankrike till en krigsförklaring.

Skulle möjligen den store filosofen Kant hafva rätt, när han säger på tal om den eviga freden:

»För att uppnå evig fred måste världens alla stater antaga en republikansk författning.»

Visserligen skulle många anledningar till krig försvinna ur världen, om inga monarker, inga härskarehus funnes, ty historien visar ju otvetydigt, att de allra flesta krig framkallats genom dynastiska frågor. Nåja . . . detta är sannt, men jag fruktar, att herrar republikaner icke äro mindre krigiskt sinnade. Orsaken till krig är icke någon regeringsform — nej, det är återstoden af den gamla vildheten från de förlidna gamla århundradena, från den tid, då våra förfäder gingo klädda i skinn och knappt förstodo att nödtorftigt skydda sin nakenhet . . . den tid, då mången Kain slog ihjäl mången Abel för att komma åt hans usla matbit — ja, sannerligen, våra dagars krig äro grenar af samma träd. Och de komma, vare sig den ena eller den andra regeringsformen är rådande.

*   *
*

När ett krig brutit ut, pläga de neutrala staterna och nationerna dela sig i två partier. Somliga följa med sina sympatier, den ena, andra taga parti för den

andra af de stridande makterna. Det hela liknar en stor vadhållning, i hvilken alla intresserade deltaga.

Hvad nu beträffar min Fredrik och mig ... med hvem skulle vi sympatisera? Åt hvilkendera parten skulle vi i våra sinnen och våra böner önska seger? Såsom varande österrikare borde vi ju ur patriotisk synpunkt vara fullt berättigade att önska, det våra i förra kriget segrande motståndare, preussare, nu måtte blifva nedgjorda, krossade. Vidare var det ju en helt naturligt sak, att man skulle hysa sympatier för det folk, bland hvilket man vistades och hos hvilket man åtnjutit en storartadt gästfrihet. Men å andra sidan var ju Fredrik af preussisk härkomst och följaktligen borde ju äfven jag anse, mig närmast besläktad med dessa vandaler än med deras motståndare. Dessutom hade ju krigsförklaringen utgått från fransmännen och af en högst obetydlig anledning. (Ja, jag visste nog, att det var herr von Bismarck, som önskade kriget, och därför framlockade krigsförklaringen, men jag kunde icke förmå någon annan att inse detta för öfrigt numera obestridligen historiska faktum). Men enligt Bismarcks utläggning af orsaken till kriget var ju preussarnes sak den mest oskyldiga, menlösa, och rättvisa, man någonsin kan tänka sig. Ack, preussarne voro ju så oskyldiga. De drogo svärd endast till själfförsvar!!! Och huru förstod man icke att på allra högsta ort förgylla sin roflystnad! Konungen af Preussen yttrade i sitt trontal den 19 juli:

»Det tyska och det franska folket hvilka båda i lika hög grad åtnjuta civilisationens härliga välsignelser och hvilka båda äro stadda i framåtskridande välstånd, äro verkligen kallade till en mera ädel, mera sund täflingsstrid än det blodiga kriget. Men det följe, som för närvarande äger makten i Frankrike, har förstått, har icke aktat för sig ovärdigt att för sina personliga, egennyttiga intressen och för tillfredsställandet af sina lidelser slå mynt af vårt stora grannfolks lättretliga själfkänsla ...»

Naturligtvis skulle äfven kejsar Napoleon utfärda en proklamation till »sitt trogna folk».

»Vi hafva sett oss nödsakade att inlägga vår protest mot Preussens förmätna anspråk. Man har i Berlin bemött denna vår protest med hån. Därefter hafva äfven andra tilldragelser ägt rum, genom hvilka Preussen visat oss sin djupa ringaktning. Vårt land, vårt folk, vi alla hafva därigenom blifvit i oerhörd grad kränkta och i detta ögonblick ljuda krigstrumpetens skrällande toner från den ena ändan af Frankrike till den andra. För oss står intet annat val öfrigt än att låta vapnen afgöra mellan oss. Vi bekriga icke Tyskland, hvars oafhängighet vi akta, hvars maktställning vi erkänna. Vi begära blott upprättandet af en sådan sakernas ställning, att den kan utgöra en borgen för vår framtida säkerhet. Vi vilja försöka att uppnå en varaktig fred, grundad på folkens sannskyldiga och verkliga intressen. Vi vilja, att detta osäkerhetens eländiga och sorgliga tillstånd, då alla nationer uttömma alla sina hjälpkällor, endast för att väpna sig mot hvarandra, skall upphöra . . .»

Hvilken sorglig lärdom kan man inte inhämta af detta aktstycke, då man sätter det i jämnbredd med hvad som sedermera hände. Af båda dessa aktstycken ville jag säga. Preussen döljer sin stridslystnad under en falsk förevändning och retar Frankrike till krigsförklaring, på det att icke Preussen må af historien dömas såsom fredsstörare! Frankrike åter . . . tvingadt att gripa till vapen, som det genom Bismarcks förolämpningar blifvit . . . säger: »vi hysa en varm önskan att den tyska nationen, som vi högakta, måtte få fritt förfoga öfver sina öden». Båda äro . . . gudbevars! . . . fredligt sinnade, men likväl utbryter ett af de mest blodiga krig historien känner.

Och hvad blef följden af allt detta?

Jo, *l'année terrible*, »det fruktansvärda året», samt en fiendskap, hvilken varar i denna stund och med säkerhet icke utplånas, utan förr eller senare kommer att af sig afla ett nytt krig. Nej . . . ack nej! Man kan icke färga hvitt med sot. Man kan icke

sprida vällukt med det medicinska ämne, som benämnes »dyfvelsträck». Man kan icke genom krig betrygga freden.

Åt hvilket håll lutade nu Fredriks och mina egna sympatier? Där man, såsom vi båda, lärt att afsky kriget, kan man icke längre hysa något naivt passioneradt intresse för utgången af ett fälttåg. Den enda önskan, för hvilken man har rum i sitt hjärta, är att det aldrig hade börjat samt att det måtte sluta så fort som möjligt.

Vi hade gärna lämnat Paris, om vi kunnat detta, ty båda berördes vi på ett ytterst pinsamt sätt af den entusiasm för kriget, som befolkningen och äfven våra umgängesvänner ådagalade. Men numera var vägen österut afspärrad, och dessutom kvarhöllos vi af vårt byggnadsföretag. Med få ord sagdt — vi stannade kvar. Vår umgängeskrets hade minskats betydligt. Alla, som hade tillfälle därtill, hade flytt från Frankrikes hufvudstad, och under dessa betryckta förhållanden, förekommo naturligtvis inga bjudningar. De enda, med hvilka vi numera någon gång sammanträffade, voro våra vänner och bekanta inom de litterära kretsarna.

»Kriget», yttrade en gång den unge skriftställaren Guy de Maupassant,» ... kriget! Ack, när jag blott tänker på detta ord, gripes jag af fasa. Kriget — det vill säga att mörda, att skjuta ned, att strypa, att sönderhugga hvarandra! ... Hu! ... Enligt min mening är hvarje regent, hvarje minister lika pliktig att undvika krig som befälhafvaren ombord på ett fartyg är skyldig att på alla upptänkliga sätt, genom hvarje till buds stående medel undvika skeppsbrott. När en kapten genom vårdslöshet vållat ett fartygs undergång, blir han ställd inför rätta och bestraffad. Hvarför ... i all rättvisans namn ... dömer man icke enligt samma sunda princip hvarje regering, hvilken genom ett krig sätter det åt dem anförtrodda statsskeppet i fara? Om blott folken ville lära sig inse det berättigade uti ett sådant förfarande, om

de endast ville taga mod och kraft till sig att vägra låta slakta sig utan orsak — ja, då vore det slut med kriget.»

* *

*

Nu kom turen till proklamationer och arméorder af mångfaldiga slag. Alla samtliga öfverflödade af de gamla häfdvunna lögnerna, som afsågo att vinna publikens bifall och till det yttersta lifva dess entusiasm. Man uppstämde allestädes i Paris jubel öfver de i manifestet så pråligt utlofvade segrarne, alldeles som man redan hade tillkämpat sig och vunnit dem.

Den 28 juli utsände Napoleon från Metz, hufvudkvarteret, denna proklamation:

»Vi försvara vårt fäderneslands mark, och dess ära. Vi skola, vi måste segra, ty vår sak är rättvis. Och med det rättvisa är alltid Gud. Inga strapatser kunna blifva för stora, för svåra för de soldater, som skurit oförgängliga lagrar i Afrika, i Kina, på Krim, i Mexiko, i Italien . . .! Ännu en gång fån I ett sannolikt med otålighet efterlängtadt tillfälle att visa, hvad den franska krigshären förmår uträtta, när dess energi eldas af fosterlandskärleken. På hvilken väg utanför Frankrikes gränser vi än komma att draga fram . . . våra fäder hafva varit där före oss . . . vi trampa i deras ärorika spår. Och vi skola visa oss värdiga sådana förfäder. Af vår framgång, af våra segrar i detta krig beror frihetens, ja, hela civilisationens öde. Soldater! Gören Eder plikt! Förtrösten på Gud! Härskarornas herre skall vara med oss.»

»Härskarornas Gud» fick naturligtvis icke glömmas i denna tragiska komedi. Att många, många anförare sagt detsamma och lidit rysliga nederlag, detta är naturligtvis icke något hinder för att befälvafvaren vid början af hvarje fälttåg förkunnar detsamma. Det är ju så lämpligt att genom en hänvisning till Gud väcka förtroende och mod hos hopen. Ack, det gifves icke i hela världen någonting mer

svagt, någonting mera kort än folkens minne, isynnerhet deras minne af olyckor, som ligga år tillbaka i tiden!

Den gamle herrn, konung Wilhelm, Bismarcks och Moltkes skäggprydda lekdocka, lämnade Berlin den 31 juli och utfärdade samtidigt naturligtvis ett manifest. Det vore verkligen synd att förtiga detta märkliga aktstycke:

»På samma gång jag går att i dag förena mig med min armé och för att kämpa, för att offra lif och blod för bevarandet af det, som är vårt högsta goda, behagar det mig att gifva full amnesti åt politiska förbrytare. Mitt folk, liksom jag, vet, att det icke är vi, som brutit freden...»

Nej... icke formellt!... Men han och hans Bismarck hade dock afsiktligt framtvingat fredsbrottet. Och han fortsatte i sitt manifest ganska oblygt, det måste man medgifva:

»Men då man nu utmanar oss, hafva vi fullt och fast beslutat att i likhet med våra fäder och i fast förtröstan på Gud kämpa för vårt fosterlands försvar.»

Humaniteten i våra dagar har hunnit så långt, att den säger: »nödvärn är den enda rättmätiga orsaken till människoslaktandet». Och därför ropa de stridande parterna å ömse sidor; »jag endast försvarar mig»... Är icke detta en motsägelse?... Icke helt och hållet! Ty det finnes en tredje makt med i spelet, och det är den gamle fäderneärfda lusten till krig. Just mot denna lust borde alla sluta ett försvarsförbund.

Jämte dessa och andra reflektioner och afskrifter af den tidens många manifester finner jag i min röda dagbok en sida, hvars öfverskrift lyder så:

»Om Ollivier gift sig med Meyerbeers dotter, skulle väl då detta krig utbrutit?»

Nå, frågan må synas underlig, men på den tiden, då den nedskrefs, var den fullt berättigad. Bland våra vänner i Paris fanns äfven en litteratör Alexander Weill. Det var han, som framkastade denna fråga, hvilken han lät efterföljas af denna berättelse:

»Meyerbeer sökte åt sin andra dotter en talangfull man. Och hans val föll på min vän Emelie Ollivier. Ollivier var änkling. Han ägde icke någon förmögenhet, men han hade vunnit ryktbarhet både som talare och statsman. Meyerbeer ville, innan han biföll, lära känna honom personligen, och för att bereda honom ett tillfälle därtill gaf jag... det var under april månad 1864... en stor bal, hvilken bevistades af de allra flesta celebriteterna inom konstens och vetenskapens värld och på hvilken naturligtvis Ollivier, som genom mig blifvit underrättad om herr Meyerbeers planer, spelade förnämsta rollen. Han behagade Meyerbeer i mycket hög grad. Men det var icke så lätt att bringa saken till stånd. Meyerbeer kände alltför väl sin andra dotters självständiga samt något originella natur. Han visste, att hon aldrig någonsin skulle gå in på att gifta sig med någon annan man än den, som hennes hjärta valt utan någon som helst påtryckning. Man träffade den öfverenskommelsen, att Ollivier skulle resa till Baden och att han skulle ställa allting så, att han där... liksom tillfälligtvis... blefve presenterad för ungmön. Nå... men ödet hade fällt ett annat beslut, ty — Meyerbeer dog fjorton dagar därefter... Nu vill jag påstå och är nästan absolut viss om sanningen af hvad jag säger — att om Ollivier hade ingått äktenskap med Meyerbeers dotter, skulle kriget 1870 — 71 mellan Frankrike och Tyskland aldrig utbrutit. O, på hvilka svaga och bräckliga trådar hänga icke människornas, folkens öde!... Se här mina skäl! För det första skulle herr Meyerbeer, som föraktade, som hatade kejsardömet, aldrig någonsin tillåtit sin svärson Ollivier att blifva kejsarens minister. Och om Ollivier hotat kammaren med att hellre inlämna sin afskedsansökan än förklara detta vansinniga krig för hvilket man icke var beredd, så skulle kammaren aldrig beslutat kriget. Men nu gifte sig icke herr Ollivier med herr Meyerbeers dotter och följaktligen hade herr Ollivier frihet att utgjuta sitt gift efter behag. Han slöt sig till kejsarinnans tre intima ge-

heimeministrar, Jerome Daudel, Paul de Cassagnac och hertigen de Grammont. Och kejsarinnan bearbetades ifrigt af påfven, och hans utskickade kreatur, ja, i så hög grad att hon, Frankrikes härskarinna, i själfva verket var påfvens lilla lydiga marionettdocka. Dessutom hoppas kejsarinnan att genom en lysande seger i denna kamp kunna trygga sin sons tronföljd. Hon lärer hafva yttrat: »*c'est ma guerre à mois et à mon fils*», d. v. s. »detta är ett krig, som afser min och min sons fördel». De tre ofvannämnda påfliga anabaptisterna voro hennes hemliga kreatur, hejdukar och verktyg, hvilka hjälpte henne att genom förfalskning tillverka s. k. »depescher från Preussen» ... gemena, lögaktiga, falska depescher att uppreta kejsarens sinne. Han var dessutom just vid denna tiden mycket sjuklig ... borde helst hafva lagt sig och undergått läkarebehandling ... Ack, nog ville *han* undvikit detta olycksdigra krig, om han förmått!»

»Och detta benämner man diplomati?» yttrade jag, medan hela min gestalt skakades af en rysning.

»Nå ... hör vidare!» fortfor Alexander Weill. »Den 15 juli sade mig herr Ollivier, när jag sammanträffade med honom på *Place de la Concorde*: 'nå, nu omsider är freden tryggad. Skulle så icke vara ... ja, då lämnar jag genast in min afskedsansökan!' ... Ja, ja, detta var ju nog godt och vackert och väl taladt. Men hvaraf kom det sig då, att samma karl några dagar senare ... i stället för att taga afsked ... själf förklarade krig »*med lätt hjärta*» — ty så föllo hans ord i deputeradekammaren ...»

»Med lätt hjärta?!» utbrast jag, rysande i mitt allra innersta.

»Ja, häri kan tyckas ligga en hemlighet, men den är synnerligen lätt att förklara. För kejsaren har ju penningen intet annat värde än såsom medel att köpa vänskap och kärlek. Han lefver i den inbillningen, att hela Frankrike är falt för penningar, såväl dess män som dess kvinnor. Och han har för

vana att då man väljer en minister, hvilken icke äger någon rikedom, försöka fästa denna vid sin person genom en gåfva af en million francs, stundom mera.»

* * *

»O monsieur! . . . O, madame! Hvilken lycka! . . . O, hvilken glad underrättelse!»

Med sådana utrop af jubel och triumf rusade en vacker dag Fredriks kammartjänare och bakom hans tjocka och breda rygg kocken in i salongen. Det var . . . jag har antecknat det i min röda bok . . . dagen före slaget vid Wörth.

»Nå?» sporde jag med sansadt lugn. »Hvad är på färde? . . . Har steken blifvit bränd? Har någon råtta skrämt Er och bringat Er från vettet?»

»Oh! . . . Oh!»

»Nå! . . . Tala rent ut!»

»Jo . . . jo . . ., ett telegram har ankommit till börsen . . . ett telegram, som lyder så här: vi hafva segrat; hela preussiska arméen är tillintetgjord, krossad, förintad. Hela staden är redan smyckad med trefärgade fanor. Och så snart det blir tillräckligt mörkt, skall hela staden illumineras . . . Jo, jo! . . . Man kunde ju redan i förväg inse, att sådant skulle preussarnes öde blifva . . .»

Ja . . . det var ju härligt. Men jag för min del kunde icke riktigt tro därpå. Under eftermiddagens lopp visade det sig mycket riktigt, att underrättelsen var endast en lögn, uppfunnen af börsspekulanter för att förtjäna penningar på vacklande värdepapper. Och herr Ollivier höll från en balkong ett lugnande tal till folket.

Nåja . . . så mycket bättre! Vi undgingo således kostnaden för en illumination . . .!

Den 7 aug. anlände en bedröflig jobspost. Fienden hade trängt in i landet. Hans majestät kejsaren skyndade från slottet S:t Cloud till krigsskådeplatsen för att öfvervaka det hela. Fienden befann sig nu redan

innanför Frankrikes landamären. Tidningarna sprutade etter af ilska öfver denna oväntade invasion. Paris var hotadt; det insåg man. Men herrar fransmän glömde totalt, att de... strax före och efter krigsförklaringen... hade skränat sig hesa genom ropet »till Berlin!... till Berlin!» Om fransmännen lyckats intränga i Berlin, det hade naturligtvis i deras ögon icke varit någonting upprörande. Det hade varit alldeles som det borde vara. Men då nu preussarne hotade Paris... det var i sanning himmelsskriande! O, du härliga logik! Att dessa barbarer i öster kunde vara nog djärfva att understå sig till att bryta in i det härliga, sköna Frankrike... ja, det var icke allenast en fräckhet, ty det var rent af en gudlöshet, det var ett brott af samma oförlåtliga beskaffenhet som »smädelse mot den heliga Anda» och andra rysliga saker. Man skulle naturligtvis genast sätta en oöfverstiglig gräns för denna exempellösa fräckhet.

Den interimistiske krigsministern utfärdade ett ståtligt dekret, som ålade alla helgbredga och följaktligen till kanonmat dugliga medborgare att... såvidt de befunno sig mellan trettio och fyrtio års ålder, men ännu icke tillhörde nationalgardet, genast inställa sig för att blifva inmönstrade i detta garde. Man bildar ett nytt ämbetsverk, ett ministerium för landsförsvaret. Det till kriget beviljade anslaget höjes från fem hundra till ett tusen millioner. Frankrikes bank äger icke så mycket guld, att det motsvarar det sedelbelopp, som måste släppas ut i rörelsen.

Nu följde seger på seger för de tyska vapnen. Det är ju icke meningen att här skrifva en verklig historia om kriget 1870 — 71, och därför kan jag saklöst förbigå alla ohyggligheterna vid de levererade fältslagen.

Staden Paris och dess invånares fysionomi förändras helt och hållet. Den stolta, utmanande och stridslystna stämningen efterträddes af bestörtning och vred förbittring i samma mån post och telegraf inberätta om nederlag på nederlag.

Man hör numera talas endast om ohyggligheter.

Befolkningens feberaktiga oro stegras oupphörligt Man har för längesedan upphört att betrakta kriget såsom »en militärparad». Man har en förkänsla af, att de lössläppta krafterna skola bringa någonting fruktansvärdt öfver världen och man samtalar endast om tillintetgjorda krigshärar, vanvettiga härförare, djäfvulska horder af preussare ... om strid på lif och död. Striden om Bazaille vid Metz skildras, som om de mest omänskliga grymheter blifvit där begångna af bajrarne.

»Tror du detta om de godmodiga bajrarne?» sporde jag.

»Det kan ju vara en möjlighet», genmälde Fredrik. »Det har föga eller ingen betydelse, om man är bajrare eller turk, fransman eller vilde, tysk eller indian. Krigaren, som skall försvara sitt lif, har upphört att vara människa. Han har blifvit förvandlad till ett rofdjur ...»

»Metz har gått förloradt!» Denna underrättelse genljuder i Paris såsom ett högt och skärande skri af smärta. För min del finner jag alltid underrättelsen om en fästnings kapitulation vara snarare ett glädjebudskap än en jobspost, ty jag hyser städse det hoppet, att en tilldragelse af så stor vikt skall göra en ända på kriget och blodsutgjutelsen.

Preussarna rycka framåt mot Paris. Man kan icke misstaga sig angående denna deras afsikt. Staden provianterar för att kunna motstå en belägring. De mått och steg, som vidtagas, äro storartade. Man bygger kvarnar och anlägger boskapsparker, men slutligen måste ju dock det ögonblick inträffa, då spannmålsförråden taga slut och allt köttet blifvit förtärdt. Men så långt tänker man icke. Innan dess skall väl fienden vara jagad ut ur landet ... Och besättningen i Paris förstärkes. Den 17 augusti hafva redan 60,000 man anländt. Äfven matroser inkallas, och dagligen bildas nya trupper under olika namn: volontärer, franctirörer o. s. v. ! ...

*   *

*

»En människa, hvilken tycker om teaterkupper, den där Trochu!» utbrast Fredrik en dag. »Hvad tror du väl, att han nu senast påhittat?»

»Kanske har han inkallat kvinnorna till krigstjänst?»

»Ja ... saken gäller verkligen kvinnor, men ingalunda äro de kallade att inställa sig under fanorna ... tvärtom!»

»Ah! Man har kanske afskaffat marketenterskorna eller gifvit barmhärtighetssystrarna respass ...?»

»Nej, icke heller detta! ... I korthet sagdt: demimonden har blifvit utvisad ur Paris. Nu har staden plats blott för sina egna barn och till på köpet endast för sina dygdiga barn!»

Den 28 aug. utfärdades befallning att *alla tyskar* skulle inom tre dagar lämna Paris.

Slutligen anlände den stora jobsbosten från Sedan: »Kejsar Napoleon har gifvit sig fången».

Denna underrättelse öfverväldigade oss. Nu hade verkligen en stor historisk katastrof inträffat. franska hären totalt krossad ... kungen på schackbrädet var tagen . . alltså: schack och matt.

»Slut! ... Slut på kriget nu!» jublade jag. »Slut på slaktandet! ... Vi borde i kväll illuminera våra fönster.»

»Jubla icke i förtid!» förmanade Fredrik. »I stället för *en* tillintetgjord fransk armé skola tio nya växa upp ur jorden.»

Och det blef såsom Fredrik förespådde. Napoleon III förklarades afsatt. Frankrike proklamerades såsom republik. Nu skall *landet* själft föra kriget. Om Tyskland verkligen är nog djärft att fortsätta den nedriga »invasionen».

Min förhoppning, att den stora olyckan vid Sedan skulle göra en ända på kriget, måste jag snart uppgifva. Allt omkring oss hade ett mera krigiskt utseende än någonsin. Luften var laddad med vildt raseri och hämndlystnad. Nu, sedan den odugliga dynastien blifvit störtad, nu först skulle det stolta Frankrike, visa att det var oöfvervinneligt.

Paris befästes, men under tiden låter den segrande tyska krigshären icke häjda sig. Tyskarne stå snart utanför Paris' portar. De framställa nu krafvet, att Elsass-Lothringen skall afträdas. Gentemot detta anspråk höjes den bekanta protesten: »icke en tum af vårt land . . . icke en enda liten sten af våra fästningsverk!»

Ja, ja, tusentals lif offrar man gärna, men icke en tum jord. Detta är patriotismens grundtanke.

Nu beslöto vi att lämna Paris. Allt var i ordning till vår afresa. Men då insjuknade jag och måste intaga sjukbädden. Läkaren afvisade all tanke på att utsätta mig för en resas alla strapatser.

Under många långa veckor låg jag sjuk. Jag har endast ett mycket dunkelt minne af denna långa tid och . . . besynnerligt nog . . . detta är ett ljuft minne. Jag var ju ändå så sjuk, och sorgliga, hemska, bedröfliga saker tilldrogo sig rundt omkring oss i den nu af de tyska härmassorna belägrade staden och likväl, när jag tänker tillbaka på den tiden förefaller den mig egendomligt ljuf och fröjdefull. Den hjärnfeber, som jag genomgått, den nästan oafbrutna medvetslösheten gjorde, att jag förlorade all förmåga och lust att fundera och tänka, bedöma och öfverlägga, samt endast kände glädje öfver tillvaron, glädje öfver att alltid se min make och ofta äfven mina barn hos mig.

Min värld var mitt sjukrum. Den yttre världen förlorade all betydelse för mig.

*   *
*

Skola preussarna åtnöja sig med att hungra ut Paris eller skola de därjämte beskjuta denna härliga stad, kanske förvandla den till en hög af ruiner?

Mot detta sista antagande höjde sig många invändningar. Paris . . . den modärna kulturens medelpunkt! Själfva de barbariska tyskarne skulle icke kunna vara nog råa att tillintetgöra en sådan stad,

att öfverösa den med projektiler... Man trodde så, men det blef annorlunda. Denna samlingsplats för världens alla kulturfolk, detta de sköna konsternas lysande hemvist med sina oersättliga rikedomar och skatter skulle blifva bombarderadt, som om den varit den första, bästa fästning.

Vi sutto vid frukostbordet, ja... detta vill nu säga, att vi förtärde bröd och ost, ty lifsmedlen började redan tryta. Det var Fredrik, Rudolf, informatorn och jag. Då hördes ett väldigt, ett öronbedöfvande dån.

Det var det första kanonskottet, men vi kunde till en början knappt tro detta. Förskräckta betraktade vi hvarandra med frågande blickar. Skulle detta vara bombardemanget?

Nej... nej... det var säkert endast en port i grannskapet, som smällde hårdt igen... Nu var ju allting tyst och lugnt igen. Vi lugnade oss och grepo ånyo till vår ost och vårt bröd.

Men efter några minuters förlopp hördes ånyo samma dofva buller, Fredrik sprang upp och skyndade fram till fönstret. Jag ilade efter honom.

»Det är bombardemanget!» utbrast han.

Nedifrån gatan trängde upp till oss ett mummel af röster. En mängd människor hade samlats och stodo där i grupper, tydligen lyssnande med uppmärksamhet och oro.

Nu ljödo nya skott.

Genom den öppna dörren inträngde nu till oss hela vår tjänstepersonal. Förfäran stod målad i deras anleten. Själfva kockspojken trängde sig in till oss. Vid stora katastrofer... krig, eldsvåda, orkaner, öfversvämningar... bortfaller all ståndsskillnad. Då skynda alla att sluta sig tillsammans mot den gemensamma faran. Och alla de i rummet inrusande tjänarne ropade hvar för sig:

»Det är bombardemanget!»

Det var förskräckligt... och likväl erinrar jag mig, att jag greps af en viss med rysning blandad

beundran, ett slags tillfredställelse att få upplefva någonting så storartadt! . . .

Det var egentligen icke bombardemanget, som hos befolkningen injagade en så stor förfäran och sorg, nej, nej . . . det var *hungern*, det var *kölden*! En af dessa underrättelser om olycksbringande skott uppskakade mig dock så djupt och vållade mig stor smärta. Den anlände till oss i form af ett med breda, svarta sorgkanter försedt bref och lydde:

»Fru och herr N. hafva den djupa sorgen att genom dessa rader tillkännagifva, att våra båda barn, Frans (8 år) och Amalia (4 år) hafva dödats genom en bomb, som slungades in genom vårt fönster.»

Jag utstötte ett skri, när jag läst denna jobspost. Detsamma kunde ju vederfaras våra barn, vår Rudolf, vår Sylvia! . . .

* *
*

Med hvarje upprinnande dag blef det alltmera svårt, ja omöjligt att erhålla lifsmedel. Alla förråd af kött voro för länge sedan förtärda. I boskapsparkerna funno icke längre hvarken nötboskap eller får. Man tillgrep hästarne. De slaktades samt och synnernerligen, så många som kunde uppspåras inom Paris' hank och stör. Nu kom turen till hundar och kattor, råttor, mullvadar och möss att beredas till människoföda. Ja, slutligen måste man tillgripa djuren i *Jardin des plantes*, den botaniska trädgården. Och bland dessa strök äfven den stackars omtyckte och beundrade elefanten med. Det var dessutom nästan omöjligt att förskaffa bröd, ty spannmålsförråden blifvo småningom uttömda. Man måste stå hela timmar i kö utanför bagarebodarne, och då man slutligen lyckades komma in, kunde man icke få köpa mera än en liten kaka, som naturligtvis var otillräcklig för familjer af fem eller sex eller ännu flera medlemmar, om den också kunnat till hälften mätta en enda person. Sjukdom . . . svält . . . utmattning skördade talrika offer. Hvarje

vecka afledo 4- à 5,000 människor. Alltså — massmord! Ty om också mördaren icke är en enskild person, utan någonting opersonligt... ett blott tänkt väsende, det må nu heta fädernesland eller hvad som helst... så är det icke desto mindre i själfva verket — mord! Och hvem bär ansvaret? De parlamentariska storskräflarne? Ja, våra franska deputerade hade ju så storsinnadt förklarat: »vi åtaga oss inför historien ansvaret för detta krig»... Ack, har väl någon människa tillräckligt starka skuldror att bära en dylik börda af massförbrytelser?... säkerligen icke! Det kan därför icke heller falla någon klok människa in att taga dessa skräflare på orden.

En dag i midten af januari kom min Fredrik in i min boudoir med ovanligt upprörda anletsdrag. Han ropade:

»Hämta fram din röda bok, du ifriga och oförrutna lilla historieskrifverska! I dag är något att anteckna.»

»Hvilkendera boken?... Den, som innehåller fredsprotokollet?»

»Nej, nej... därmed är det nog förbi för långliga tider!... Det nu pågående kriget är af alltför våldsam natur att icke sträcka sina verkningar långt fram i tiden...»

»Hvad har då händt?»

»Jo... lyssna och förvånas! Hans majestät konung Wilhelm har i Versailles låtit utropa sig till tysk kejsare. Och nu skroderas med, att vi hafva *ett* Tyskland — ett *enigt* Tyskland, ett enigt rike, ett mäktigt rike! Detta bildar en ny epok i den s. k. världshistorien... Men hat och bitterhet jäsa det oaktadt öfverallt. Slå igen ditt fredsprotokoll, min egen lilla Marta!... vi befinna oss nu och under en lång framtid under Mars blodiga himmelstecken.»

»Tysk kejsare!» utbrast jag. »Det är sannerligen storartadt... Om det blott kunde göra ett slut på slaktandet!»

»Hm!... Ja, utgången af detta krig är natur-

ligtvis gifven. Fransmännen blifva besegrade. Tyskarne segra. Men var förvissad därom, att hatet mot tyskarne kommer att gro, att växa, växa mer och mer här i Frankrike... kommer att frodas... kommer att bära den ödesdigra frukt, som heter revanchekrig.»

* *
*

Det har kostat mig mycken och rätt svår strid att nedskrifva de föregående sidorna. Nu har jag emellertid kommit till en tilldragelse, hvilken jag visserligen skall berätta, men — hvilken jag hvarken vill eller förmår skildra...

Nej... nej, jag förmår det icke. Jag måste afstå...

Jag har försökt; tio halfskrifna, sedermera sönderrifna pappersark ligga på golfvet bredvid mitt skrifbord...

Nu... några timmar senare... försöker jag, ånyo. Men beskrifningen af enskildheterna rörande nedanstående händelse... från dem måste jag afstå. Att omnämna faktum är tillräckligt för att väcka en föreställning om min smärta:

Fredrik... min Fredrik blef till följd af ett hos honom funnet bref från Berlin anklagad för att vara — *spion*... han blef omringad af en ursinnig pöbelhop, som vildt skränade: *till döden med preussaren*! Och så släpade man honom inför en s. k. patriotisk domstol... och — — den 1 februari 1871... blef han skjuten. I enlighet med krigslagarne!

* *
*

Jag sväfvade mellan lif och död.

När jag återfick sansen, hade freden redan afslutits och kommunens dagar voro förbi. — Af hvilket slag min sjukdom var, det vet jag icke med visshet. Min omgifning var nog grannlaga att benämna den tyfus, men jag för min del är öfvertygad om, att det var *vansinne*.

Helst hade jag nu velat dö, då min egen Fredrik icke längre lefde. Men mina barn... mina älskade barn, .. framför allt min lilla flicka, *hans* flicka hindrade mig att begå självmord. Jag måste lefva för dem.

Men min smärta var alltför outhärdlig. Mitt förstånd omtöcknades... och detta icke endast en gång. Under årens lopp återkommo ... dock med allt längre mellanrum... dessa anfall af sinnessvaghet. Nu har jag emellertid sedan flera år varit befriad därifrån.

Huru underbart! När jag drömmer, har jag icke någon aning om min förlust. Då händer det ofta, att jag samtalar med min Fredrik, som om han ännu vore i lifvet.

Min sorgdräkt lade jag aldrig bort ... nej, icke ens på min sons, min Rudolfs bröllopsdag. Den som älskat, ägt och förlorat ... på ett så ohyggligt sätt förlorat en sådan man ... den människans kärlek måste vara starkare än döden. Hennes böjelse för hämnd, hennes känslor af hat och förbittring kunna aldrig kallna.

* *
*

»Mamma lilla! Gör mig till viljes! Aflägg din sorgdräkt i öfvermorgon!»

Med denna bön på sina läppar trädde Rudolf en morgon in i mitt rum.

»Nej ... nej, mitt barn!... Aldrig!»

»Men mamma lilla, besinna, att du inte kan få vara sorgsen på en sådan glädjedag!»

»Du är väl icke nog vidskeplig att föreställa dig, att farmors svarta klädning skulle kunna medföra olycka åt sonsonen?»

»Nej ... nej ... men då vi andra äro glada ...?

»Ingalunda!... Men det är en föresats ... Och med den föresatsen äro förknippade *sådana* minnen — du vet, hvad jag menar — att den är lika omöjlig att bryta som en ed.»

Min Rudolf böjde sitt hufvud och afstod från upprepandet af sin begäran.

»Jag kom och störde dig, mamma... Du skrifver?»

»Ja, min lefnadshistoria!... Jag har nu, gudskelof hunnit till slutet. Detta är det sista kapitlet.»

»Men huru kan du skrifva slutet af din historia? Du lefver ju ännu och skall ännu tillbringa många lyckliga år ibland oss alla, som så innerligt älska dig... Med min lille Fredriks födelse... jag skall lära honom att tillbedja sin farmor... med hans födelse börjar ju ett nytt kapitel för dig.»

»Du är en god son, min Rudolf, och jag skulle i sanning vara mycket otacksam, om jag icke erkände detta, om jag icke kände glädje och stolthet öfver dig. Och så har jag ju Sylvia!... Jag går till mötes en välsignad ålderdom... en mild och varm afton. Men — dagens historia är dock slut, när solen gått ner, är icke detta sannt?»

Han svarade endast med en blick, i hvilken jag läste varm kärlek och djupt medlidande.

* * *

Doktor Bresser var fortfarande vår mest intime vän.

Vid ett samkväm, där äfven minister »Visserligen» var närvarande, fördes småningom samtalet in på politikens område. Han tog till ordet.

»Det ligger sannerligen i öppen dag, att allmänna värnplikten, som nu blifvit införd hos oss, är någonting verkligen imposant... någonting, som bör kunna afskräcka hvar och en från att bryta freden... Det är sannerligen helt upplyftande att se och bevittna, med hvilken offervillig patriotism folkets representanter städse bevilja de af krigsministern äskade anslagen. De erkänna såsom absolut den af alla mera insiktsfulla politici predikade och genom de andra staternas krigsrustningar samt genom den politiska situationen betingade nödvändigheten att under militarismens järnhårda tvång underordna alla andra intressen.»

»En förkroppsligad ledande artikel!» anmärkte halfhögt någon bland de närvarande:

Men minister »Visserligen» fortsatte:

»Så mycket mera som just genom denna militarism bekommes en garanti för bevarandet af freden. Jag höjer mitt glas för värnpliktsprincipens välgång — en princip, hvilken ... enligt hvad jag tror mig veta ... ligger vår älskvärda friherrinna Marta om hjärtat ... varmt om hjärtat, ville jag säga. En skål för den beväpnade freden!»

»En sådan skål tömmer icke jag», var mitt svar. »Den beväpnade freden är ingalunda någon välgärning ... och vi vilja blifva förskonade från krigets fasor icke endast för en *lång* tid, utan för *alltid*. Då man företager en sjöresa, lärer ingen åtnöja sig med den försäkran, att fartyget *icke* på *länge* kommer att förlisa. Det bör väl vara hvarje ärlig kaptens sträfvan, att fartyget må förblifva oskadadt under hela färden.»

»Ingen ibland oss skulle vilja rösta för krig», sade ministern. »Icke heller skulle vår regering vilja göra detta. Men ... de andra staterna ... de andra staterna ...!»

»Med hvilken rätt anser Ni andra människor vara mera oförnuftiga och af mindre personligt värde än Ni och jag?» Det var doktorn, som yttrade sig så och därefter fortsatte:

»Jag skall förtälja en liten historia. Framför den stängda grinden till en härlig trädgård stodo 100 människor, hvilka alla blickade ditin med längtan. Portvakten hade fått befallning att släppa dem in, om flertalet önskade det. Därför ropade han också till en af dem: »vill du komma in?» — »Ack, ja, det vill jag så gärna», var svaret. Den kloke portvakten antecknade svaret. Därpå ställde han samma fråga till en annan, och denna gaf samma svar, hvilket antecknades af portvakten, i det att han under rubriken »ja» antecknade siffran 1 och under rubriken »nej» siffran 1,000. På detta sätt fortgick det till sista man. Då adderade han samman talen och resul-

tatet blef: 1,001 »ja» och öfver en million »nej». Sålunda förblef porten stängd, ty »nej» hade ju en förkrossande majoritet. Och detta kom sig däraf, att hvar och en bland de väntande trodde sig böra svara, icke endast för sig själf, utan för alla de andra.»

»Visserligen», sade ministern betänksamt, »skulle det vara en god sak, om man enstämmigt voterade för ett afväpningsförslag. Men å andra sidan — hvilken regering skulle väl våga i detta hänseende taga första steget?»

»Tillåt mig att yttra ett ord!» inföll nu min son Rudolf. »Världen ger sig ut för att numera vara ofantligt klok, men fastän vi skratta åt och beklaga vilden, hafva vi ännu icke lärt oss att räkna till fem.»

»Huru? ... Hvad menar Ni? ... Vi skulle vara vildar? Vi med vår öfverförfinade kultur! ... Vi ... i slutet af det nittonde århundradet ...!»

Rudolf steg upp.

»Ja, uttrycket synes måhända hårdt, men jag kan icke taga det tillbaka, ej heller bedja om ursäkt för det. Så länge vi fasthålla vid längesedan förflutna tiders barbariska bruk äro vi vildar. Men å andra sidan vågar jag hoppas, att vi nu befinna oss framför portarne till en ny tid, att allt och alla hädanefter må sträfva framåt mot andra, mot högre mål. Äfven om vi ännu stå närmare barbariet än de flesta äro böjda för att tro, så stå vi kanske ännu närmare förädlingen och ett mera mänskligt sakernas tillstånd, än många våga hoppas. *Måhända är den furste eller den statsman redan född*, som kommer att bringa till stånd den ärorikaste, den mest lysande af alla bragder — *en allmän afväpning*! ... Vi befinna oss åtminstone på tröskeln till en tidsålder, under hvilken mänskligheten skall höja sig till sann mänsklighet ... till ädel mänsklighet, såsom Fredrik Tilling plägade uttrycka sig ... Min innerligt älskade moder ... jag tömmer detta glas för minnet af din oförgätlige make, hvilken jag har att tacka för allt, hvad jag tänker, och för allt, hvad jag är. Och ur detta glas» — han

krossade glaset mot golfvet — »skall ingen dryck mera tömmas, och vid denne nydöptes fest skall ingen annan skål blifva utbringad än denna: 'lefve framtiden!' Vi skola stålsätta våra krafter för att lösa framtidens uppgifter. Vi skola icke, såsom en uråldrig fras säger, söka göra oss värdiga våra förfäder, utan i stället våra sonsöner! . . . Men min kära, älskade moder . . .», afbröt han sig. »Hur är det fatt? . . . Du gråter? . . . Och du stirrar . . . Hvad ser du därborta?»

Min blick hade jag riktat mot den öppna verandadörren. Solen var i nedgående. Dess strålar hade upphört att sprida hetta, men de förgyllde med sin milda glans en rosenbuske. Med lefvande tydlighet återser jag här en gammal drömbild. Jag ser min Fredrik . . . jag ser trädgårdssaxen glimma i hans hand . . . jag ser hvita hår på hans kära hufvud. Han småler mot mig och jag tycker mig höra honom hviska »icke sannt, min Marta? Vi äro ju ett mycket lyckligt gammalt par?»

Ve . . . ve mig!
